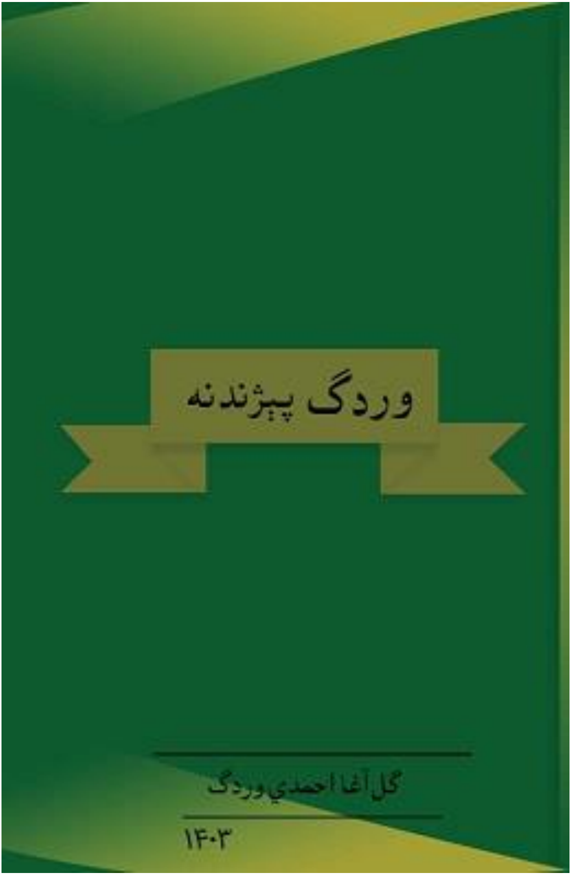
وردگ پېژندنه
گل آغا احمدي وردگ
۱۴۰۳

وردګ پېژندنه

ګل آغا احمدي وردګ

۱۴۰۳

د کتاب ځانګړنې

نوم: وردګ پېژندنه

لیکوال: ګل آغا احمدي وردګ

برېښنالیک: gulaghaa89@gmail.com

خپرندوی: کابل ادبي بنډار

کمپوز: تمیم احمدي

د خپرېدو وار: دوهم

د خپرېدو کال:۱۴۰۳ه ل، ۲۰۲۴ز

بسم الله الرحمن الرحیم

ډالۍ

دا اثر هغو عزیزانو ته ډالۍ کېږي چې له کتاب سره یې مینه ده، کتاب تر پایه لولي او د کتاب مینه وال وي.

www.dawatmedia24.com

د موضوعاتو لړلیک

سریزه...۸

لومړی ځپرکی، وردګ، اصل او لرغونتوب.................۱۳

دوهم ځپرکی، وردګ، سیمه او وګړي.....................۳۶

دریم ځپرکی، وردګ اقلیم او جغرافیه....................٦٦

څلورم ځپرکی، وردګ ولایت..............................۱۱۹

پنځم ځپرکی، وردګ ولایت سرچینې.....................۱۸۸

شپږم ځپرکی، وردګ، تعلیم او تربیه.....................۲۱٦

اووم ځپرکی، وردګ، لوړې زده کړې.....................۲۳۷

اتم څپرکی، وردګ کلتوري وضعیت................۲۵۰

نهم څپرکی، وردګ او د افغانستان دولت...........۲۷۷

لسم څپرکی، وردګ او مدني ټولنه................۳۰۶

یوولسم څپرکی، وردګ موسسې.....................۳۳۱

دولسم څپرکی، تلپاتې څېرې.......................۳۴۹

دیارلسم څپرکی، علمي څېرې......................۳۷۲

څوارلسم څپرکی، مشهور کسان....................۴۰۵

پنځلسم څپرکی، وردګ مېرمنې....................۴۲۶

شپاړسم څپرکی، وردګ وکیلان...................۴۸۳

اولسم څپرکی، نوښتګر وردګ....................۵۰٦
اتلسم څپرکی، د وردګو پرمختګ................۳۵۰
نولسم څپرکی، د وردګ په باب لیکلي آثار......۵٦۵
د وردګو مشاهیر (ضمیمه).......................٦۱۳
Abstract...................................٦۲۹
اخځلیکونه.................................٦۳۲
د لیکوال ژوندلیک............................٦۷۰

سريزه

تاریخ د هېنداري حیثیت لري، وګړي د تاریخ په هینداره کې د زمانې د پېښو انځور مومي او د انساني ټولنو په اړوند د سیاسي، ټولنیزو، کلتوري، تعلیمي، او هر اړخیزو معلوماتو درک پکې کوي. همدارنګه وګړي د تاریخ په زېرمو کې د خپلې ټولنې برياوې او ناکامۍ په ګوته کوي، خپل مشران او نیکونه پېژني، په کړنو یې د نظر نیلۍ ځغلوي او له تاریخ څخه د لاسته راغلیو معلوماتو پر بنسټ د خپل ژوند د روانې بېړۍ بهیر داسې برابروي چې له ماضي څخه په عبرتونو پوښلی وي. د (وردګ پېژندنه) اثر چې د ګل آغا احمدي وردګ لیکنه ده، د همدې لړۍ یوه برخه ګڼل کېږي څو د تاریخ یو نوی باب د مینه والو پر مخ پرانیزي. په دې اثر کې د وردګ قوم، سیمې، ولایت، هستوګنو وګړو، کلتور، ژوند، فوکلور، پوهنې، ټولنیزو آرونو، نامتو شخصیتونو او داسې نورو اړخونو په هکله لنډو معلوماتو ته

ځای ورکړل شوی دی. لیکوال هیله من دی چې د دې کوچنی هڅې په وسیله به خپلو خلکو، ټولنې او ګران هېواد افغانستان ته د خدمت جوګه شي. د دې کتاب د منځپانګې معلومات په ډېرو ژورو او پېچلو تاریخي څېړنو نه راڅرخي بلکي تر ډېره حده یې د وردګو د سیمې نږدې ماضي او روان حالت څېړلی دی. دغه کتاب له لوستونکو سره داسې معلومات شریکوي چې په حاضر وخت کې وردګ او په دې سیمه کې هستوګن وګړي په کوم حالت کې قرار لري، د ژوند هر اړخیز حالت یې څرنګه دی، څه کول په کار دي چې د یو ښه راتلونکي لپاره یې مسلکي او پاخه ګامونه پورته شي؟ زه په دې اند یم چې که د یوې سیمې په باب هر څومره آثار ولیکل شي هر یو اثر به هرو مرو د یو شمېر ځانګړنو درلودونکی وي او له نورو سره به لږ یا ډېر توپیر لري. د ټولو هڅو سره سره په دې خبره اعتراف په کار دی چې ښایي یو لړ داسې ضروري معلومات به موجود وي چې د دې اثر لیکوال یې په موندلو بریالي

شوي نه وي او اضافي څېړنې ته به اړتیا لري. د دې کتاب لیکونکي تر ډېره حده هڅه کړې ده چې د موضوع په اړوند تازه معلومات د خپلې ټولنې له زړه څخه را ټول او د مینه والو چوپړ ته يې وړاندې کړي. دغه کتاب د وردګو په باب د ژوند مختلف اړخونه څېړلي دي، هیله ده چې افغان ولس ته د ښه خدمت او زموږ د ټولنې قلموالو ته د لا زیاتو څېړنو دروازې پرانیزي. هڅه شوې ده چې د دې کتاب د منځپانګې د لیکلو په لړ کې کره پښتو ژبه و کارول شي او په خوږه او ساده ژبه مینه والو ته وړاندې شي. د دې خبرې یادونه ضروري ده چې که موږ له ماضي څخه هر څومره معلومات را وسپړو او په څېړنه يې خپل وخت ولګوو خو چې د روښانه راتلونکي لپاره منظم او عملي پلان و نه لرو او د سیمې د ښېرازۍ لپاره د پیاوړې او دوامدارې ارادې سره یو ځای ریښتني ګامونه اوچت نه کړو، د بري سرمنزل ته رسېدل ناشوني دي. په همدې اساس د دې اثر د لیکلو بنسټیزه موخه دا ده چې زموږ وګړي د تېرو تاریخي

حقیقتونو په هېنداره کې د راتلونکي بریالي ژوند د موندلو تکل وکړي، خپلې وړتیاوې او ځواکونه وارزوي، د روښانه ژوند د کامرانۍ رازونه را وسپړي، د ټولنې د پرمختګ لپاره داسې پلانونه جوړ کړي چې په موثرو تګلارو متکي وي او یوازې د بریالیو عملي هڅو په هینداره کې د ټولنې د خوښۍ، نېکمرغۍ او هوساینې د اساساتو د موندلو په لټه کې شي. همدارنګه زموږ وګړي خپل راتلونکی روښانه ژوند د تېر تاریخ څخه په لاسته راغلیو عبرتونو کې ومومي او بس. د دې کتاب د منځپانګې د راټولولو په برخه کې پخوانیو لیکل شوو آثارو ته پر مراجعې سربېره هڅه شوې ده چې له مختلفو اړخونو څخه د پوښتنو ګروپړنو، لیدنو او کتنو سربېره د نوې ټکنالوجۍ (برېښنالیک، فېسبوک، برېښناپاڼو، وټس اپ، انسټیګرام، یوټیوب، اېکس یا پخواني ټوېټر، تیلفوني اړیکو) او داسې نورو پر مټ د نظر له خاوندانو او اړوندو اړخونو څخه یو لړ معلومات را ټول او تر لازمې شننې وروسته د کتاب په پاڼو کې ثبت شي. باید

وویل شي چې په مخامخ کتنو سربېره لږ تر لږه ۴۵۰۰ کسانو ته د فېسبوک پاڼې، ٦۰۰ کسانو ته د برېښنالیک او سلګونو کسانو ته د تیلفون د لارې یو شمېر پوښتنې د موضوع په اړوند متوجه شوې او معلومات ترې غوښتل شوی دی. لازم ګڼم له ټولو هغو قدرمنو ذواتو څخه مننه وکړم چې زما پوښتنې یې ځواب کړې، مخامخ یې معلومات راکړی، اېمېلونه یې راته لېږلي، کتابونه یې راکړي، تیلفوني اړیکو ته یې ځوابونه ویلی، د فېسبوک د لارې یې خپل نظریات او معلومات راسره شریک کړي او همکاري یې راسره کړې ده.

په درنښت

ګل آغا احمدي وردګ

۱۴۰۳ هـ ل، ۲۰۲۴ ز کال

لومړی څپرکی

وردګ، اصل، مانا او لرغونتیا

په دې څپرکي کې د وردګو د لفظ او د دې قوم د لرغوني تاریخ په هکله یو لږ داسې معلومات وړاندې شوي چې په معتبرو تاریخي لاسوندونو سمبال دي. باید وویل شي چې وردګ د پښتنو د کرلاڼي څانګې لرغونی قوم دی، د هستوګنې سیمه یې له پېړیو راهیسې د وردګ په لرغوني نوم نومول شوې ده، په سیمه کې یې د هستوګنې د لرغونتیا موجودیت آن تر ۱۸۰۰ یا ۲۵۰۰ قبل المیلاد پورې ثابت شوی دی. خو مخکې له دې چې دغو تاریخي لاسوندونو ته سر ور ښکاره کړو او د وردګ قوم او سیمې لرغونی تاریخ را و سپړو ښه به دا وي چې لومړی د وردګ لفظ په هکله مختصره شننه وړاندې کړو.

د وردګ لفظ شننه

د (وردګ) کلمه د لوستونکو او لیکونکو له خوا تر ډېره حده په ګاف (وردګ) او کله هم په کاف یانې (وردک) یاده شوې ده چې د (ورد) له کلمې سره تړاو لري. د (وَردٌ) یا (وَرٌدَه) کلمه که د واو په زور یا فتحه سره را واخلو نو په عربي ژبه کې د ګلاب یا سور رنګي ګل مانا ورکوي او که همدغه کلمه (وِرد) د واو په زیر سره را واخلو نو د خدای (ج) د ذکر په مانا دی. د (ورد) لفظ همدارنګه په عربي کې د راتللو، سره رنګ، ښاخ، زمري، زړور او داسې نورو په ماناوو هم راغلی دی. که د (وردک) لفظ په عربي ژبه کې د واو په فتحه، د را په سکون، د دال په ضمه او د کاف په فتحه یانې په دې شکل و لیکل شي چې (وَرٌدُکَ) مانا یې ستا ګلاب راځي.[1] د وردګ د کلمې وروستی حرف که په کاف یانې (وردک) یاد شي نو په ځینو فارسي قاموسونو لکه

[1] لسان العرب قاموس، دارالکتب العربي، بیروت، ۱۹۹۵ زېږدیز کال

فرهنگ عمید، وېژه نامه آزاد، فرهنگ معین، قاموس دهخدا او داسې نورو کې هغې وسیلې ته ویل شوې چې ناوې یې له ځان سره د پلار له کور څخه د خسر کور ته وړي او جهیز هم ورته ویل کېږي.[2] همدارنګه دا لفظ د ناوې د وړلو هغې رنګینې کجاوې یا ډولۍ ته ویل کېږي چې د واده پر مهال ناوې په هغه کې د پلارګنۍ له کور څخه د خسرګنۍ تر کوره پورې وړل کېږي.[3] باید وویل شي چې د وردګ لفظ په انګریزي کې په Wardak ، Wardag

---

[2] د فرهنګ عمید، وېژه نامه آزاد، فرهنګ معین، قاموس دهخدا قاموسونه

[3] ابادیس قاموس، د وردک لفظ شننه،

www.abadisdictionary.com

او Vardak سره ليکل کېږي. وردک په آذربايجان کې د يوې سيمې نوم هم دی.[4]

په انګرېزي ژبه کې وردک کلمه داسې تعريف شوې ده:

Wardak province is located in the central part of Afghanistan and has a population approximately 660,000. The mean ethnic groups are Pashtuns, followed by Hazara and Tajik enclaves.[5]

د ګڼو تاريخي حوالو پر استناد د (وردګ) د کلمې يادونه د هندي آريايانو په مقدسو کتابونو(وېدونو) او د زردشتيانو په مقدس کتاب (اويستا) کې شوېده چې د زړه ورتوب، ښکلا

---

4 لانګ من د انګليسي ژبې قاموس، د وردګ لفظ، www.langmandictionary.com

5 Wardak European Union Agancey, www.euaa.europa.eu,wardak

او ښايست مفاهيم له ځان سره لري او د کرلاښي پښتنو عمده ځانګه ګڼل کېږي. وردګ په پخوانيو آريايي آثاروکې ديناره او زړور خلک ښودل شويدي او چينايي سياح په خپلو يادښتونو کې د وردګ نوم ياد کړی او په دې سيمه تېر شوی دی چې د کابل او غزني تر منځ واقع ده. د فولکلوريکو روايتونو له مخې منګل، ځاځي، ځدراڼ او ځينې نور قومونه ځانونه د وردګو وروڼه ګڼي چې د يوې کورنۍ شخړې په سبب سره بېل شوي دي. له همدې امله کله چې د وردګ قوم وګړي د دې قومونو له وګړو سره مخامخ کېږي نو په خپل منځکې يو بل ته د ورورګلويزې مينې اظهار کوي، په يو بل ټوکې کوي او يو بل ته عزيز وايي.[6] همدارنګه يو شمېر نور هغه قومونه هم خپل ځانونه د وردګو وروڼه ګڼي چې د ډېورنډ کرښې دواړو غاړو ته

---

[6] حليمي، حامد، وردګ تاريخ، سيمه او کلتور، د وردګو کلتوري يون، بهير مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمريز کال.

هستوګنه لري. علامه پوهاند عبدالحی حبیبي د کرلاڼیو پښتنو په هکله په خپل اثر (د افغانستان لنډ تاریخ) کې په دې هکله لیکي: (کرلاڼي سوچه پښتانه دي او دغه پښتانه له غرغښت، بټني او سړبن سره خپلوي لري. د کرلاڼي په کورنۍ کې وردګ، دلازاک، منګل، خوګیاڼي، اپریدي، خټک، وزیر، بنوڅي، دَوَړ، ځدراڼ، اتمان خېل، ځاځي، توري، وزیر، ګوربز، تڼي او داسې نور قومونونه شامل دي).[7] باید وویل شي چې د وردګ قوم د تاریخي هویت په هکله ښاغلي محمد حامد حلیمي په خپل اثر (وردګ، سیمه، تاریخ او کلتور) کې په زړه پورې څېړنه کړې ده چې په ۱۳۸۷ کال کې د وردګو د کلتوري یون له لوري چاپ شوی او د لوستونکو پاملرنه ورته را اړوم. په زړه پورې به وي چې زه د وردګو د سیمې د تاریخي اصالت په هکله د

---

7 حبیبي، پوهاند عبدالحی، د افغانستان لنډ تاریخ، وردګ، کرلاڼي پښتانه، علومو اکاډمي، کابل.

ښاغلي محمد حامد حلیمي د کتاب او یو شمېر نورو آثارو په مرسته یوازې څو تاریخي لاسوندونو ته په لنډه توګه اشاره وکړم.

لومړی: د وردګ د کلمې د لرغونتیا په اړه ښاغلي اروابناد احمد علی کهزاد په (تاریخ افغانستان) کې لیکلي: «ویشتاسپ وروسته له دې څخه چې سل آسونه، زر غوایان او لس زره مېږې قربانی کړې، نو ویې غوښتل دومره ځواک لاسته راوړي چې د نورو کارونو ترڅنګ د (وردهکا) قومونه د حیواناتو له عبادت څخه وژغوري. په دې ځای د وردهکا کلمه په وردګ اطلاق کېږي او وردګ د همدې کلمې نوې بڼه ده.»[8]

دویم: د وردیکا او برسا یا وردګ برېڅي په پخوانیو ویدونو کې هم راغلي دي او د ویدونو زمانه د حضرت عیسی علیه

[8] کهزاد، محمد علي، تاریخ افغانستان، کابل چاپ

السلام د زوکړې څخه دوه یا دوه نیم زره کاله پخوا اټکل شوې او دا به غالباً په تاریخي اسنادو کې د ویردوک یا وردګ تر ټولو لرغونې یادونه وي. د اویستا په پاڼو کې د آریانا ویجه د شپاړس سیمو یادونه شوې ده، چې په هغوی کې اوومه سیمه د ویردک یا وردګ په نامه یادېږي. داسې ښکاري چې په اویستا کې د وردهکا کلمه کټ مټ هماغه د (وردګ) له کلمې سره اړخ لګوي او اوسنی وردګ لفظ د وردهکا د کلمې نوې بڼه ده چې په اویستا کې یې یادونه راغلی ده.[9]

دریم: د یونان نامتو تاریخپوه بطلیموس د سکندر د استحکاماتو د یادونې په ترڅ کې له اورتسپانا یا کابورا څخه چې اوسنی کابل دی، یادونه کړې ده او د هغه اوسېدونکي یې د (کابل تې) په نوم یاد کړي او کابل ته څېرمه سیمې

[9] رفیع، حبیب الله، د وردګ لفظ په هکله د اویستا او ویدونو، څېړنه، کابل.

لکه ارغنده یا (ارگردا)، لوګر یا لوکرنا او وردګ یا بګردا په نومونو یادې کړې دي.[10]

څلورم: ښاغلی کلاوس بطلیموس په دوهمه زېږدیزه پېړۍ کې د پارو پامیزاد یا هندوکش په شاوخوا کې د اورتیکانه په نامه یو ځای یاد کړی چې د اوسني وردګ له کلمې سره لفظي نږدېوالی لري او زیاتوي چې د کابل سره څېرمه سیمه کې د بګردا ښار دی، چې د وردک له نامه او موقعیت سره نږدې ښکاري.[11]

پنځم: په اوومه زېږدیزه پیړۍ کې د چېني زایر هیون څانګ په سفرنامه کې داسې متن لیکل شوی: «هیون څانګ په ٦۴۴ مېلادي کال له هندوستان څخه د چین د سفر په لار کې کابل ته را رسېږي، له کاپیسا څخه ۱۵

[10] حلیمي، حامد، وردګ تاریخ، سیمه او کلتور، د وردګو کلتوري یون، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.
[11] یاد، لطیف، پښتانه قومونه او ټبرونه، وردګ، د لطیف یاد څېړنه

ورځې د جنوب خواته سفر کوي او Verana یا اوسنی بنو سیمې ته رسېږي. له بنو څخه د شمال لوېدیځ په لور حرکت کوي او له هغه ځایه ۵۰۰ لی (۱۰۰ میله) لرې د شمال خواته ځي او د ورګي ستانه سیمې ته رسېږي چې کېدای شي دغه نوم په اصل کې Verdergisthane وي.»[12] دغه لفظ مشهور تاریخ پوه ښاغلی محشي هم د وردګ سیمه ګڼی چې د غزني شمال خواته څلوېښت میله لرې واټن لري.[13]

شپږم: د یو شمېر معتبرو سرچینو په حواله د یما پاچا د کهاله د پاچاهانو (د بخدي یا آریانا) د شهنشاهي ۱٦ ایالتونو له ډلې څخه چې په اویستا کې یې یادونه شوې، چې یو یې هم (ویکرته، وایکرته یا ویکترا) دی چې په غالب

[12] رشاد، علامه پوهاند عبدالشکور، د سیمې جغرافیه، وردګ کلمه، کابل چاپ.

[13] محشی، د سیمې تاریخ، وردګ لفظ شننه

گمان د همدې لفظ اوسنۍ بڼه وردګ دی، چې د کابل سیند سره یې د اتصال کړۍ بشپړه کړې ده.[14]

اووم: د افغانستان لوی مورخ علی احمد کهزاد په خپل اثر (آریانا) کې د انګریزی تاریخ پوه کننګهم اثر (جغرافیایی قدیم هند) د لومړی جلد د ۳۸ مخ پر استناد لیکلي دي چې دېره شونې ده چې ویکرتا د وردګ نوم وي چې د کابل حوزې سره څېرمه پروت دی.[15]

آتم: په ویدونو او تر هغه وروسته اویستایي متنونو کې د ویکرته او کوبها د سیمو د یادونې په لړ کې یوه ښېرازه

---

[14] غبار، میر غلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ، کابل چاپ.

[15] کهزاد، محمد علي، آریانا، د ویکرته کلمه په وردګ سره اطلاق کېږي، کابل چاپ.

سیمه یورګیتا یا اوسنۍ وردګ او هغه ته څېرمه سیمې ښودل شوې دي.[16]

نهم: د هخامنشیانو د واکمنۍ په دوره کې د وردګ سیمه د (ستاکیدیا) په نوم یاده شوې چې د څلورو نورو سیمو سره یې کلني مالیات ۱۷۵ (تالان) ته رسېدل چې د هماغه وخت د څېزونو د اندازې یو واحد وو.[17]

لسم: د آلماني څېړونکی ښاغلي بوخاربریتس په وینا یوناني مورخینو هم د ستاکیدیا په نوم د یونان باختري یو ایالت یاد کړی او (وردګ) یې تر ټولو نامتو سیمه بللې ده.

---

[16] حلیمي، حامد، وردګ تاریخ، سیمه او کلتور، د وردګو کلتوري یون، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.

[17] فرهنګ، میر محمد صدیق، افغانستان در پنج قرن اخیر، د افغانستان د سیمو په هکله بحث، پیښور چاپ.

یوولسم: په کوشاني زمانه کې د وردګ اړوندې سیمې د نړیوالو لارو په مسیر کې د سترو کاروانونو د تم ځایونو له پاره د امن او ډاډ چاپېریال ګڼل کېده چې د اوسېدو مناسب ځای یې درلود.

دولسم: د اسلام د سپېڅلي دین د ظهور څخه هم د وردګو د ټبر او سیمې په اړه بېلابېلو مؤرخینو، جغرافیه پوهانو او سیلانیانو له خوا یادونې شوې او ټولو په یوه خوله د وردګو سیمه د خورا مهمو او ستراتیژیکو سیمو څخه ګڼلې ده. د بېلګې په توګه یو شمېر لیکوالو د جګړه ییزو پېښو په اړه د دې سیمې یادونه کړې ده، لکه په ۴۴۳ هجري قمري کال کې د وردګو په خماري دره کې د سلطان محمود د شمېر نورو تاریخ لیکونکو بیا د دې سیمې د نامتو مبارزینو لکه غازي محمد جانخان وردګ په اړه څرګندونې کړې او دغه سیمه یې مهمه ګڼلې ده.

دیارلسم: نامتو افغان تاریخپوه ښاغلی غلام محمد غبار په (جغرافیا تاریخي افغانستان) نومې کتاب کې وردګ د ګندهارا د لرغونی ولایت یوه برخه بللې او ویلی یې دي چې: «د ګندهارا په قلمرو کې پېښور، اټک، یوسفزی، هشتنګر، سوات، باجوړ، بونیر، دیره ننګنهارا (ننګرهار)، لمپاکا(لغمانات)، کنړونه، اسمار، کابل، لوګر، وردګ او کاپیسا شامل دي.[18]

وېکرته او بګردا

د وېکرته یا پخواني کابل او وردګ د لفظ په هکله د لرغوني هند جغرافیې یوه په زړه پورې څېړنه کړې ده چې د هغې د یوې برخې ژباړه داسې ده: «په اویستا کې د آریایي نژاد وګړو د ١٦ مهمو ایالتونو څخه یو هم (وېکرته) دی، څېړونکي په لومړي سر کې په دې هکله متردد وو چې دا

[18] غبار، میر غلام محمد، جغرافیای تاریخي افغانستان، کابل چاپ

به ګواکي کوم ځای وي خو وروسته داسې پایلې ته ورسېدل چې د وېکرته څخه مطلب اوسنی کابل دی. په دې لړ کې دارمستتر په فرانسوي ژبې سره د اوېستا د ژباړل شوي کتاب د ۲ ټوک د لومړی پاڼې په ۲۲ نوټ کې (وېکرته) د کابل په لرغوني نوم سره یاد کړی دی او د اوستایي دین پیروان دغه نظر له حقیقت سره تړلی ګڼي. نو له دې څخه څرګندېږي چې په اوېستایي دوره کې د کابل نوم (وېکرته) وو چې د اوېستایي وګړو د ټاټوبي څخه ګڼل کېده او وردګ یې تر څنګ موقعیت لري. یوناني جغرافیه لیکونکي بطلېموس چې په دویمه مېلادي پېړۍ کې یې ژوند تېر شوی په خپله جغرافیه کې د کابل سیند لوړې غاړې ته د (بګردا) په نوم د یو ښار یادونه کړې چې د اوسني (وردګ) له نامه سره سر خوري او پر هغه اطلاق کېږي. همدارنګه د بګردا لفظ په بګرده، بردکا او بردکه سره

هم یاد شوی دی چې ورته مفهوم ترې اخیستل کېږي.[19] انګریزي لیکوال کننګهم بیا په خپل اثر کې وایي که چېرې (وردګ) یو نفوذ لرونکی قوم وي، نو زه له دغې څېړنې سره موافق یم چې د ویکرته نوم د دوی له نوم څخه سرچینه اخیستې وي. د لرغوني هند جغرافیه، د کننګهم لیکنه، ۸۳ مخ. د پورتنیو لاسوندونو څخه ښکاري چې د وردګ او په دغې لرغونې سیمه یې د اطلاق شواهد پیاوړې تاریخي سابقه لري.[20]

وردګ کرلاڼي پښتانه

په دې کې شک نشته وردګ کرلاڼي پښتانه دي او دا خبره ګڼ شمېر لیکنو او څېړنو ثابته کړې ده چې ځینو څېړنو ته په دې برخه کې اشاره کېږي. مشهور لیکوال او څېړونکي

[19] د لرغوني هند جغرافیا، د ویکرته د لفظ شننه

[20] د انګرېزي لیکوال کهننګم اثر، د ویکرته او بګردا د لفظونو شننه

ښاغلي ډاکتر لطیف یاد په خپل کتاب پښتني قبیلې په ۲۱۱ او ۲۱۲ مخونو کې په دې اړوند داسې لیکلي دي:«معاصرې ژبپوهنې او تاریخ پوهنې دا خبره ثابته کړې ده چې پښتانه د اصل او نسب په لحاظ آریائیان دي او ژبه یې هم د هندو آریایي یا آریایي یا په بل عبارت د لویدیځو آریایي ژبو په کورنۍ کې یوه ژوندۍ ژبه ده. اوس د معاصرې ژبپوهنې په رڼا کې نوره هغه زړه او ورسته نظریه بېخي مردوده ده چې وایي پښتانه د بني اسرائیلو له نسل څخه دي. پښتانه په دودیز ډول په پنځو لویو ډلو وېشل شوي دي یا په بل عبارت په پنځو پلرونو یا سترو ښاخونو وېشل شوي دي چې دغه پنځه سترې ډلې دا دي: کرلاڼي، غرغوښتي یا غرغښتي، غلجي، سړبني او بېټني.» همدارنګه ښاغلي ډاکتر لطیف یاد د کرلاڼیو پښتنو د قبیلو په هکله په خپله څېړنه کې داسې لیکلي دي: «کرلاڼي پښتانه د ستر نیکه کرلاڼ بابا اولاده ده، دغه پښتانه د افغانستان په جنوبي ولایتونو خوست، پکتیا، وردګ او د

ډېورنډ د کربښې اخوا (پښتونخوا) کې هستوګنه لري. په کرلاڼي پښتنو کې مهمې قبیلې او ښاخونه دا دي: «دلازاک، وردګ، اورکزي، منګل، ځدراڼ، هني، بنګښ، اپریدي یا افریدي، خټک، اتمانخېل، خوږیاڼي، پړبه، وزیر، درمان، ځاځي، توري، وزیر، مسید، ګوربز، دوړ یا داوړ، تڼي، بنوڅي، مقبل، سبري، مندوزي، اسماعیل خېل او اورموخت یا ارمښت.»[21]

ښاغلي لطیف یاد د خپلې لیکنې لپاره له دغو اخځلیکونو څخه استفاده کړې ده:

۱.آئین اکبري کتاب لومړی ټوک د ابوالفضل علامي لیکنه،

۲.پښتو او پښتانه په سهیلي پښتونخوا کې کتاب د ولي محمد سیال کاکړ لیکنه.

---

[21] یاد، ډاکتر لطیف، پښتني قبیلې ۲۱۱ او ۲۱۲ مخونه

۳.پښتانه د تاریخ په رڼا کې کتاب

۴. د پښتو ادبیاتو تاریخ کتاب د علامه پوهاند عبدالحی حبیبي لیکنه.

۵.تاریخ حیات افغاني کتاب.

٦.پټه خزانه کتاب د محمد هوتک بن داود لیکنه.

دغه لیکنه پښتونخوا ویب پاڼې د ۲۰۲۲ زیږدیز کال د جنوري د میاشتې په ۲۵مه نېټه خپره کړې ده.[22]

---

[22] پښتونخوا ویب پاڼه، کرلاني پښتانه څوک دي؟ د ډاکتر لطیف یاد لیکنه، ۲۵ جنوري ۲۰۲۲ زیږدیز کال، https://www.pashtoonkhwa.com/?page=pashtoonkhwa&cnt=3030

مشهور لیکوال ډاکتر پوهاند سیال کاکړ په خپل کتاب (وردګ او وردګي) کې دا خبره په ډاګه کړې ده چې وردګ کرلاڼي پښتانه دي. ښاغلي سیال لیکلي دي: «ټولو تاریخي اسنادو ثابته کړې چې وردګ قبیله کرلاڼي پښتانه دي او د کرلاڼیو پښتنو یوه مهمه برخه ده. بله هر ډول نظریه په دې برخه کې مردوده او د منلو وړ نه ده.»[23]

د افغانستان مشهور لیکوال او د علومو اکاډمي لوی سلاکار حبیب الله رفیع په خپلو علمي آثارو کې له ګڼ شمېر دلائلو سره یو ځای دا خبره کړې ده چې وردګ کرلاڼي پښتانه دي او د د وردګ د تاریخ په هکله د ګېسو دراز

[23] کاکړ، پوهاند سیال، وردګ او وردګي، افغان اکیډمي، کوېټه، جنوبي پښتونخوا، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

افسانه یوه خیالي افسانه ده چې هېڅ راز حقیقت نه لري.[24]

د افغانستان د علومو اکاډمي غړی څېړنیار محمد حامد حلیمي چې د (وردگ، سیمه، تاریخ او کلتور) کتاب یې لیکلی او په ۱۳۸۷ هجري لمریز کال کې چاپ شوی دی دا خبره د ګڼ شمېر کره دلایلو له مخې په ثبوت رسولې ده چې وردگ کرلاڼي پښتانه دي.[25]

د افغانستان مشهور مورخ علامه استاد عبدالحی حبیبي په خپلو ګڼ شمېر آثارو او کتابونو کې دا خبره کړې ده چې

24 حلیمي، حامد، وردگ تاریخ، سیمه او کلتور، د وردگو کلتوري یون، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.

25 حلیمي، حامد، وردگ تاریخ، سیمه او کلتور، د وردگو کلتوري یون، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.

وردگ کرلاڼي پښتانه دي. علامه حبيبي په خپل کتاب (د افغانستان لنډ تاريخ) کې داسې ليکلي دي: «په پښتني نسب نامه کې د کرلاڼ يا کرلاڼي په نوم يوه بله څانگه هم شته چې دوی له هغو دريو څانگو (غرښت، بېټني او سړبن) سره خپلوي لري او سوچه پښتانه دي. د کرلاڼي څانگه په يو شمېر قبيلو وېشل شوې ده چې نومونه يې دا دي: منگل، ځدراڼ، ځاځي، گوربز، مقبل، وردگ، خټک، دلازاک، اورکزي، هني، اتمانخېل، خوگياڼي، پړبه، عبدالرحمن يا درمان، توري، وزير، مسيد، لالی يا ليلې وزير، دوړ، بنوڅي، بنگښ، صبري، مندوزي، اسماعيل خېل، زموخت (زموښت) او نور.»[26]

---

[26] حبيبي، عبدالحی، د افغانستان لنډ تاريخ، کرلاڼي پښتانه

د وردګ قبیلې د نسب شجره

وردګ په اصل کې کرلاڼي پښتانه دي او د دې قبیلې د پیدایښت اصلي ټاټوبی د سلیمان په غره کې د برمل سیمه ده. له هغه ځایه د کرلاڼي ټوله قبیله خوره شوې او وردګ په اوسنۍ سیمه کې مېشت شوي دي. د وردګو لوېدیځ لوري ته د هزاره مېشتو پرګنو غرونه او پاتې دریو خواوو ته یې د غلجیو پښتنو د قبیلو سیمې موقعیت لري. د وردګو سیمه د وادي په ډول شمالا او جنوبا اوږده پرته ده او د دې سیمې ختیځ لور ته لوړ لوړ غرونه موقعیت لري. د وردګو سیمه د پارامیزاد د غرونو د هغې سلسلې تر منځ واقع ده چې لوګر له خروار څخه بېلوي او د یو ګوګ په شکل پرته ده. د دې سیمې ختیځ غر د لوګر په خروار او لوېدیځ غر یې د هزاره جاتو سره ګډه پوله یا سرحد تشکیل کړی دی. هغه سیند چې په ناسمه توګه د غزني د سیند په نوم نومول شوی دی، د وردګو د ځمکو په جنوب کې بهېږي او

په سیمه کې زیاتره ځمکې ترې خړوبه کېږي. همدارنګه د وردګو د ځمکو شمالي خواوې د لوګر د سیند په وسیله اوبه کېږي. د وردګو د سیمې مهم محلات د جغتو، تنګي، سیدآباد، شنیز، خوات، جلګه او چک په نومونو یادېږي او وردګ وګړي په یادو سیمو کې هستوګن دي. باید وویل شي چې د وردګو د اصلي سیمو څخه علاوه یو شمېر وردګ په کونړ، هرات، هلمند، غزني، بلخ، بغلان، سرپل، کندز، زابل، کندهار، تخار، ارزګان، غور او داسې نورو ولایتونو کې هم هستوګنه لري. هغه وردګ چې په کونړ کې اوسېږي، د هستوګنې ځایونه یې لوی ګوریګا، ګانشال او جندول دي. د ګانشالیانو مشران په دې نظر دي چې د دوی اصلي ټاټوبی د وردګ سیمه او په ځته مایار وردګ دي. همدارنګه تقریبا ۲۰۰ کلونه مخکې یو شمېر وردګ کورنۍ د دیر سیمې ته تللي چې یو شمېر یې په دیر او پاتې برخه د جندول ګانشال سیمې ته کوچېدلي او هلته هستوګن شوي دي. د ګانشال څخه د وردګو ځینې کورنۍ ۱۸۰

کاله پخوا د اسمار د خاني په دوره کې دانگام ته تللي او له سالارزو سره یو ځای د بزگرۍ په چارو بوخت شوي دي. د وخت په تېرېدو سره وردگو په سیمه کې د گوریگا شاړې ځمکې په پیسو واخېستې او آبادې یې کړې. د همدې سیمې یو شمېر وردگ هستوگن ادعا کوي چې د دوی پلرونه د امیر عبدالرحمان خان د پاچاهۍ پر مهال د وردگو له سیمې څخه کونړ ته تللي او په ختهه مایار وردگ دي. کونړ ته له راتگ څخه وروسته د اسمار خانانو دوی ته په گوریگا کې ځمکې ورکړې او د گانشالیانو سره یو ځای هستوگن شول. وردگ په دې سیمه کې د خپلو ځمکو د بزگرۍ چارې په خپله مخته وړي او مالداري د دوی په منځکې په کمه پیمانه رواج ده. د دې سیمې وردگ د سالارزو او مومندو سره په زیاته پیمانه خلط شوي او د ژبې د لهجې په شمول د دوی د ژوند زیاتره اړخونه د یادو دوو قومونو چې هلته اکثریت دي، تر اغیزې لاندې راغلي دي. همدا راز د وردگو د قبیلې هغه شمېر وگړي چې په هرات

کې هستوګنه لري، د (محله وردګها) په نوم يو ځانګړی ښارګوټی لري چې د هرات د انجيل په ولسوالۍ پورې اړه لري. د هراتي وردګو په محله کې زيات شمېر وردګو اوس هم خپله ژبه، کلتور او رواجونه په خپله اصلي بڼه ساتلي خو له دې سره سره يو شمېر کورنۍ داسې دي چې رواجونه يې له سيمه ييزو وګړو سره ګډ شوي او خپله ژبه يې له لاسه ورکړې ده. همدارنګه يو زيات شمېر وردګ د هلمند د ناوې، مرجې، لښکرګاه او نادعلي په سيمو کې هستوګنه غوره کړې او په هغو ځمکو پراته دي چې د بابای ملت پخواني پاچا اعليحضرت محمد ظاهرشاه د پاچاهۍ پر مهال د هجري لمريز کلونو په حساب په ۳۰ مه او ۴۰ مه لسيزه کې ورته توزيع شوې دي. د وردګو د قبيلې يو زيات شمېر کورنۍ د راولپنډۍ ضلعې په چچ او نورو سيمو کې اوسېږي چې ژبه او کلتور يې د سيمه ييزو وګړو تر اغيزې لاندې راغلی دی. د وردګو خپله اصلي سيمه شنه، آباده، د ګڼو باغونو درلودونکې او زرغونه ده خو د منې

موسم يې ډېر لنډ دی. د وردګو د مشهورو خېلونو نومونه په دې ډول دي: مايار، نوري، ميرخېل، ممک، لړم، ګدايي، ملک يارخېل، خورم خېل، آدين خېل، مصري خېل، ابراهيم زي او داسې نور. د وردګو په لومړيو دريو لويو خېلونو کې د ميرخېلو ځانګه د شمېر له مخې لويه ده او ورپسې مايار دي. د دې لپاره چې په افغانستان کې کره سرشمېرنه نشته، کومې شمېرې چې په دې هکله ورکول شوې او يا خپرېږي ټولې د اټکلونو له مخې کېږي. داسې اټکل دی چې د وردګ کورنيو شمېر به له ۴۰۰۰۰ څخه تر ۵۰۰۰۰ کورنيو په شاوخوا کې وي.[27]

[27] حليمي، حامد، وردګ تاريخ، سيمه او کلتور، د وردګو کلتوري يون، بهير مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمريز کال.

وردگ او د ګېسو دراز افسانه

څو محدودو کتابونو د یو کمزوري او خنداوره روایتونو له مخې د وردګ قوم په هکله لیکلي چې دوی ګواکي د سید محمد ګېسو دراز اولاد دی او د پښتنو دغه لوی او لرغونی ټبر یو مجهول الهویه شخص ته د (سیدانو) په نوم په داسې توګه منسوبوي چې هېڅ سالم عقل یې نه مني او نه په دې باره کې د منلو وړ کوم سند موجود دی.

د تواریخ خورشید جهان لیکوال په دې هکله داسې لیکلي دي: «یو سید چې په میر سید محمد ګېسو دراز مشهور وو او د سید الرجال محمد بن اسمعیل اعرج د امام صادق خلف وو، د سلیمان غره ته راغی. له دې کبله چې دغه شخص صاحب د حالات او مقالات وو، نو د شېراڼي، کاکړو او کرلاني قومونو اړوندو وګړو نوموړي سید ته مراجعه وکړه او عقیده یې ورته پیدا شوه. کله چې د مغلو د لښکرو په وړاندې نوموړي سید ته د دې یادو دریو قومونو مشرانو

مراجعه وکړه نو سید محمد ګېسو دراز ورته دعا وکړه چې په سبب یې د مغلو د لښکرو بلا دفع او رفع شوه او دغه قومونه د هغوی له خطر څخه په امن شول. له دې پېښې څخه وروسته ګواکې د همدې درې واړو قومونو سرداران نوموړي سید ته راغلل او خپلې لوڼې یې ده ته د نکاح له پاره وړاندې کړې او هغه هم درې واړه میرمنې ځانته په نکاح کړې. د نوموړو ښځو څخه په ترتیب د شېرانۍ د سردار له لور څخه ستوریانۍ، د کاکړو د سردار له لور څخه مشوانۍ او د کړلانیو د سردار له لور څخه وردګ او هنۍ دنیا ته راغلل. وروسته بیا نوموړی سید چې ګواکې له هندوستان څخه راغلی وو، بېرته د هندوستان په لور وخوځېد او مېرمنې یې د خپلو پلارونو په کورونو کې پاتې شوې چې اولادونه یې همدلته لوی شول او د دوی نسلونو ګواکې همدلته وده ومونده او زیات شول.»[28]

---

[28] ګنداپور، شېرمحمد خان، تواریخ خورشید جهان در تاریخ افغانستان،

د ګېسو دراز د روايت کمزورتيا

هغه دلايل چې د سيد محمد ګېسو دراز د روايت کمزورتيا ثابتوي په لاندې ډول دي: پوهاند عبدالشکور رشاد د حيات افغاني د همدې روايت په اړه ليکي: د تاريخ مرصع په ۵۲۲ مخ کې راغلي دي: «هرگاه چې لښکر د امير تيمور نږدې وو کوه سليمان ته راغی، حضرت خواجه يحيی کبير بختياري (۸۳۴ هجري قمري مړ شويدی) له خپلو توابعو او لواحقو سره په خوا د غره کې وو. مريدانو يې عرض وکړ چې يا شيخ امير تيمور نږدې راغلی مبادا چې کښېوزو. حضرت خواجه څه خاورې واخيستی، درې ځله يې قل هوالله ولوسته او په لور يې د لښکر ور وغورځولې. په فرمان د حق تعالی په منځ د لښکر او د دوی حجاب پيدا شو، واړه مغل ګوډ يا ړانده شول، آواز يې د سړيو وارويده اما هېڅ يې نه ليدل. لښکر په تعجب شه او دا حقيقت يې په عرض د امير

آفست چاپ سنگي، کال ۱۸۹۴ ميلادي.

تیمور ته ورساوه ویې وې شاید په دا غره کښې اولیا الله شته. زر له دې ځایه وجاروزی لږ څه پستنه وجاروتل سترګې د مغلو بینا شوې. امیر تېمور وفرمایل چه له چا تحقیق وکړی چه دا ځای مسکن د کوم بزرګ دی؟.» دغه مطلب افضل خان ختګ له مخزن افغاني څخه ترجمه کړی دی، خو له ډېټې حیات خان څخه د دعا کوونکی نوم بدل شوی دی. یعنې دا چې ډېټې حیات خان د خواجه یحیی کبیر بختیاری په ځای د سید محمد ګېسو دراز نوم راوړی دی. چې د اروانښاد علامه رشاد قول د دغې موضوع رد په واضح ډول بیانوي او له دې څخه ښکاري چې سید محمد ګېسو دراز په خپل ژوند کې اصلا د افغانستان کومې برخې ته نه دی راغلی.[29]

---

[29] رشاد، پوهاند عبدالشکور، د حیات افغاني د تاریخ مرصع د ۵۲۲ مخ د روایت شننه.

همدا راز علامه رشاد لیکلي دي: «د ډېټې حیات خان دا خبره سمه نه ده. په روزنامچه غزاوات هندوستان کې چې تیمور د لښکرکشیو لپاره وقف شوی وو لیکلي دي: (روز نوزدهم ماه عساکر تیمور به قلعه نغر رسیدند از آنجا بر کلانیان تاختند برخی از تیغ گذرانیده شدند فرزندان ایشان را برده و اسیر گرفت. هشتم ماه بر لب آب سیند سایه افگند) نغر د اوسنی خوست په شاوخوا کې موقعیت درلود په دغه روزنامچه کې د آریوب، شلوزان او بنو د نیولو او د یادو سیمو د خلکو د وژلو، چور او چپاول پېښې هم راغلې دي.»[30] د پوهاند رشاد له خبرې څخه دا حقیقت په ډاگه کېږي چې د تیمور د لښکرو له شر څخه نه یوازې دا چې کرلاڼیان خوندی پاتې شوي نه دي، بلکې ډېر شمېر یې وژلي او اسیران کړي دي نو ځکه د ډېټې حیات خان هغه قول یوازې یوه تشه افسانه ده چې گواکي د سید

---

30 هماغه اثر

محمد ګېسو دراز د دعا له برکته د کرلاڼیو په ګډون ځینې نور قومونه د تېمور د ظالمو او یرغلګرو لښکرو څخه ژغورل شوي دي. د همدې افسانې د کمزورتیا ځینې نور دلایل په حیات افغاني کې د (پښتنو مېنو او شجرې) تر عنوان لاندې راغلي چې په دې ډول وړاندې کېږي:

لومړی: په مخزن افغانی کې هغه خبره چې ګواکي د شېراڼي د ژوند په وخت کې سید محمد ګېسو دراز د سلیمان غره ته راغلی وو، ډېر کمزوری او له واقعیت څخه لرې دی ځکه چې وروسته په خپله د مخزن افغاني کتاب مؤلف لیکلي دي چې شېراڼی د سړبن ابن قیس عبدالرشید لمسی وو او قیس عبدالرشید یې د پیغمبر حضرت محمد (ص) هم عصره ښودلی او سید محمد ګیسو دراز له ۸۰۰ هجري لمریز کال څخه وروسته هندوستان ته تللی او هلته هستوګن شوی دی. نو څرنګه امکان لري چې د سړبن لمسی شېراڼی چې د قیس عبدالرشید له څلورم

پښت شخه وو، تر آتمې هجري پيړۍ پورې دې ژوندی وي؟ همدا راز په تاريخ فرشته کې ليکل شوي چې په ۸۱۰ هجري قمري کال د سلطان فيروز شاه بهمني د واکمنۍ په وخت کې سيد محمد گېسو دراز د ډهلي شخه دکن ته لاړ او د دکن په حسن آباد کې يې گلبرگه سيمې ته څېرمه خانقا يا د ذکر خونه جوړه کړه او هلته دېره شو چې تر اوسه پورې د دکن سيمه ييز وگړي د ښاغلي گېسو دراز د مقبرې زيارت او درناوی کوي. احمدشاه بهمني چې په ۸۲۵ هجري کال کې د دکن په تخت تکيه ولگوله د سيد محمد گېسو دراز خاص مريد وو او د سيدمحمد گېسو دراز د مرگ کال هم ۸۲۵ هجري قمري ښودل شوی دی. ښاغلی احمدشاه بهمني د سيد محمد گېسو دراز د خانقا لپاره ډېر کلي وقف کړل او تر اوسه هم د سيد محمد گېسو دراز

اولاده د هندوستان په دکن کې شته، خو نه په هغه زيات شمېر چې په افسانه يي ډول ښاغلي دراز ته منسوب دي.[31]

دوهم: د سيد محمد ګېسو دراز د نسب شجره چې د مخزن افغاني مؤلف راوړې ده او په هغې کې د نوموړي يوولسم پښت د حضرت امام حسين سره ګډوي. د نړۍ د مؤلفينو په نظر د ۸۰۰ کلونو په پرتله يوولس پښته ډېر لږ دي، ځکه چې له حضرت محمد (ص) څخه وروسته د منځني حساب له مخې په يوه پېړۍ کې بايد لږ تر لږه درې پښته تېر شوي وي او که چېرې دغې خبرې حقيقت درلوداى نو بايد چې څلېرويشتم پښت يې ښودل شوى واى.[32]

دريم: د مخزن افغاني څخه پرته د دغه روايت لپاره په تاريخي لاسوندونو کې بل هېڅ راز ثبوت نشته او که دغه

---

[31] حيات افغاني، د پښتنو مېنې او شجرې، د سيدمحمد ګېسو دراز د افسانې رد.

[32] د مخزن افغاني مولف معلومات د سيد محمد ګېسو دراز په هکله

قومونه واقعا د سید محمد ګېسو دراز له اولادې څخه وای، نو کله چې په ۹۰۱ هجری کال کې بابر پاچا افغانستان ته راغی، نو په دغه وخت کې څنګه شونې وه چې د وردګو او ګنداپوریانو شمېر دې دومره حد ته رسیدلی وي چې تر میلیونونو واوړي. په داسې حال کې چې د سید محمد ګېسو دراز او بابر پاچا د ژوند تر منځ توپیر یوازې سل کاله دی. د دې خبرې هېڅ امکان نشته په یوه پېړۍ کې دې له یو تن څخه دومره اولاد منځته راشي چې ټول ګنداپوریان، وردګ، مشوانې او هنې پکې شامل وو او شمېر یې له لسهاوو میلیونو څخه ډېر وو. له دې څخه علاوه د بنو د تاریخ له څېړنو څخه څرګندېږي چې د شیخ محمد روحاني د ژوند په وخت کې د بنوڅیو ښاخ نژدې ۷۵۰ هجری کې د بنو سیمه له منګلو څخه ونیوله او دا د هنې هغه ښاخ دی چې خپل ځانونه د سید محمد ګېسو دراز له اولادې څخه ګڼې. عجیبه خبره دا ده چې سید محمد ګېسو دراز په بنو کې د دغې قبیلې له مېشت کېدو

څخه ۱۰۰ کاله وروسته دنیا ته راغلی، نو څنګه امکان لري چې ګواکي د یو شخص لمسیان او کړوسیان دې د خپل نیکه له پیدایښت څخه سلګونه کلونه مخکې ژوندي وي، ځمکې دې نیسي او په فتوحاتو دې پیل وکړي.

څلورم: بله له حقیقت څخه لرې خبره دا ده چې وردګ وايي زموږ د اوسنۍ سیمې یوه غصب شوې برخه د سلطان محمود غزنوي له خوا د آبادۍ لپاره موږ ته بېرته راکړل شوې ده حال دا چې د سلطان محمود غزنوي دوره د سید محمد ګېسو دراز له پیدایښت څخه نږدې ۴۰۰ کاله مخکې قدامت لري. سلطان محمود غزنوي په ۴۱۹ هجري قمري کال پاچاهۍ ته رسېدلی چې پنځمه هجري قمري پېړۍ کېږي او ښاغلی ګېسو دراز په نهمه قمري پېړۍ کې ژوند کړی دی. که د وردګ په هکله د ګېسو دراز د افسانې روایت سم وي، نو څرنګه امکان لري چې د سید محمد

ګېسو دراز له پيدايښت څخه ۴۰۰ کاله وړاندې دې د نومړي اولاده خپله سيمه آباده کړي؟[33]

پنځم: د غزني په ښار کې د سلطان محمود د وخت د زيارتونو څخه يو مشهور زيارت د شيخ وردکي په نوم دی چې ودانۍ او ګنبده يې اوس هم جوړه ده او د غزني د ښاريانو له خوا د احترام وړ شخصيت په سترګه ورته کتل کېږي. له شک څخه پرته چې د شيخ وردکي اصلي هستوګنځی به د وردګو سيمه وي او نومړی د خپل وخت يو لوی عارف، فاضل او عالم ګڼل کېږي. د سيد محمد ګېسو دراز افسانه د شيخ وردکي د ژوند څخه نږدې ۴۰۰ کاله وروسته تکرار شوې ده.[34]

---

33 کليفورد ادموند باسورت، ليکوال، حسن انوشه ژباړونکی، تاريخ غزنويان، چاپ جيسوم.

34 احمدي وردګ، ګل آغا، غزني د اسلامي تمدن پلازمېنه، کليوال ادبي بهير، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمريز کال.

شپږم: هغه فقره چې په مخزن افغاني کې ليکل شوې ده د سلطان بهلول لودي د واکمنۍ په دوره کې د دې قومونو د نسب ذکر راغلی دی، دا خبره هم سمه نه ده، ځکه چې سلطان بهلول لودي او سيد محمد گېسو دراز يو بل ته په نږدې وختونو کې تېر شوي دي. په دې مانا چې په ۸۵۵ هجری کال سلطان بهلول لودي د ډهلي په تخت کښيناستلی او تر ۸۲۵ هجري کال پورې ښاغلي سيد محمد گېسو دراز په دکن کې ژوند کړی دی، نو يوازې د ۳۰ کلونو په اوږدو کې د سيد محمد گېسو دراز د اولاد شمېر ميليونونو ته نه شي رسېدلای.

اووم: سالار کلی چې د وردگو د لومړنيو مېشت ځايونو څخه دی، د دې کلي لويه کلا لرغونی تاريخ لري او قدامت يې ۱۰۰۰ کلونو ته رسېږي. بايد وويل شي چې د دې کلي بنسټ ايښودونکی د سلطان محمود په عسکري قطعاتو کې سپه سالار، د تدبير خاوند او زړور سړی وو او د

هندوستان د سومنات په جګړه کې یې هم برخه اخیستې ده چې په ترڅ کې د سومنات بت د سلطان محمود غزنوي د لښکرو په وسیله مات شوی دی. همدارنګه د وردګ ولایت د سیدآباد ولسوالۍ د شنیز په دره کې دوه کلي د سپاه په نامه دي چې د همدې سپه سالار سرتېري پکې اوسېدل. بل دا چې په سالارو او ولبدین کلیو کې د وردګو داسې مرکزي هدیرې دي چې ۲۰۰۰ کاله لرغونتیا لري او تر ډېره وخته به یوازې په همدې مرکزي هدیرو کې د وردګو د ځلورګونو ولسوالیو مړي ښخېدل. نو له دې څخه ښکاري چې د ګېسو دراز په جوړه شوې ډرامه کې د وردګو ورګډول یوه خیالي افسانه ده، له حقیقت څخه لرې ده او سالم عقل ته د منلو وړ نه ده.[35]

د ګېسو دراز د افسانې رد

---

[35] رحماني، عبدالمالک، له ملي تلویزیون سره مرکه، وردګ، د ۱۴۰۲ هجري لمریز کال د کب د میاشتې ۱۱مه نېټه.

په لومړي سر کې د افغانستان پیاوړی لیکوال او څېړونکی ښاغلی استاد حبیب الله رفیع دغه روایت یوازې یو فولکلوریک او له حقیقت څخه لرې روایت ګڼي چې هېڅ حقیقت نه لري او د استاد رفیع په نظر دغه د خندا وړ افسانه له تاریخي او عیني واقعیتونو سره هېڅ راز اړخ نه لګوي. همدارنګه د پښتنو قبیلو او وردګو په هکله چې تر دې مهاله څومره لیکنې یا څېړنې شوې دي، له تواریخ خورشید جهان او مخزن افغاني کتابونو پرته د ټولو اړوندو آثارو لیکوالانو په یوه خوله د وردګو په هکله دغه خیالي، افسانوي او فولکلوریک روایت رد کړی او ناسم یې ګڼلی دی. له بلې خوا د وردګ د ستر قوم وګړو هېڅکله د خپل ځان په هکله دا روایت سم نه دی ګڼلی، خپل ځانونه کرلاڼي پښتانه بولي، په خپله پښتونولي او افغانیت ویاړي او له زرهاوو کلونو څخه را په دېخوا په خپله سیمه هستوګن دي او دا ډول افسانې له حقیقت څخه لرې بولي. همدارنګه د وردګ قوم اړوند وګړي خپلو ځانونو ته د سید

مختاړی نه غوره کوي، ځانونه سیدان نه بولي او په دې ډول فولکلوریکو روایتونو باور نه لري. د وردګ ولایت د جغتو، سیدآباد، چک او دایمرداد په ولسوالیو کې د سیدانو یو شمېر کورنۍ هستوګنې دي چې خواجګان هم ورته ویل کېږي او وردګ وګړي د دې ځانګړیو کورنیو خیال ساتي او له هغوی سره ټولنیزې اړیکې لري. د دې برخې د پایلې په توګه ویلی شو چې په سیدانو پورې د وردګو ورګډول د تاریخي اسنادو پر بنسټ له حقیقت څخه لرې او له یو فولکلوریک روایت پرته بل څه نه دي. وردګ د کرلاڼي پښتنو یوه ستره برخه ده چې نه یوازې د وردګو په اصلي ټاټوبي بلکې د هېواد په زیاترو سیمو او تقریبا د نړۍ په ټولو هېوادونو کې په لږ یا کم شمېر هستوګنه لري.

دویم څپرکی

سیمه او وګړي

دا څپرکی د وردګو د اوسنۍ سیمې او هستوګنو وګړو په هکله معلوماتو ته ځانګړی شوی او د وردګو په هکله یو شمېر اساسي پوښتنو ته د ځواب موندلو تکل پکې شوی دی. هغه پوښتنې چې په دې څپرکي کې ورته د ځواب موندلو هڅه شوې ده دا دي چې د وردګو د هستوګنې اوسنۍ سیمه کومه ده؟ دا سیمه له کومو خصوصیاتو څخه برخمنه ده؟ کوم ولایتونه د دې سیمې سره پولې یا

سرحدونه لري؟ په دې سیمې کې د ژوند څه ډول سهولتونه موجود دي؟ د دې سیمې ستراتیژیک اهمیت څه دی او داسې نور؟

د وردګو سیمه

په وردګ قوم پورې تړلي وګړي د افغانستان په زیاترو ولایتونو، پښتونخوا، تیراه، اټک، هند، کشمیر او یو شمېر نورو سیمو کې هستوګنه لري چې ځینو یې د پېړیو پېړیو په تېرېدو سره خپل تاریخي اصالت ساتلی او ځینې نور له مېشتو سیمه ییزو وګړو سره ګډ شوي او خپله ژبه یې له لاسه ورکړې ده. همدارنګه د افغانستان په ګاونډیو هېوادونو سربېره په امریکا، آسترالیا، اروپایي هېوادونو، عربي هېوادونو او د نړۍ په ګوټ ګوټ کې هم یو شمېر وردګ کورنۍ هستوګنه لري. خو د وردګو د هستوګنې اصلي سیمه د کابل د لوېدیځ سره څېرمه واقع ده چې د

غزني، کابل، لوګر او بامیان له ولایتونو سره ګډې پولې لري. د وردګو د اوسنۍ سیمې جنوب او لوېدیځ لوري ته د غزني ولایت، ختیځ لور ته یې د لوګر او کابل ولایتونه او شمال لور ته یې د بامیان او پروان ولایتونه پراته دي. د وردګو سیمه معتدل دوبی او سوړ ژمی لري، د کال په ۷ میاشتو کې شنه او د کروندې وړ وي خو د کال ۵ میاشتې موسم یې سوړ او د کروندې وړ نه وي. د دې سیمې زیاتره برخه په غرونو پوښلې، اوبه یې تر ډېره حده له غرونو او کارېزونو څخه تامین کېږي، دا سیمه په غرونو پوښلې او د ځمکې لږ برخه یې د کروندې وړ ده. خو د دې ټولو سره سره یې د وګړو لویه برخه په بزګرۍ، بڼوالۍ، مالدارۍ او ختګرۍ بوخته ده او له همدې لارې خپل ژوند پر مخ بیايي. د کرنې په ځمکه یې غلې دانې کرل کېږي او د ډول ډول مېوو باغونه پرې ږدي چې د وردګو مڼو د هېواد او سیمې په کچه نوم ویستلی دی.

ولس او کلي

د وردگ ولایت اوسنۍ سیمه له میدانښار پرته چې تازه د ښار بڼه خپلوي، په خپله جغرافیایي محدوده کې داسې د پام وړ ښار نه لري او د دې سیمې د وګړو ژوند په کلیوالي بڼه کې محدود دی چې د دې ولایت د ټولو کلیو شمېر ۲۲۶۵ دی. له دې جملې څخه ۱۶۰ کلي په جغتو ولسوالۍ، ۱۹۳ کلي په چک ولسوالۍ، ۱۹۰ کلي په سیدآباد ولسوالۍ، ۱۱۲ کلي په دایمرداد ولسوالۍ، ۱۷۲ کلي په نرخ ولسوالۍ، ۱۲۴ کلي په جلرېز ولسوالۍ، ۳۸۳ کلي د بهسودو د لومړۍ برخې په ولسوالي، ۸۷۱ کلي د مرکزي بهسودو په ولسوالۍ او ۶۰ کلي په مرکز میدانښار پورې اړه لري. د وردګو زیاتره کلي داسې نومونه لري چې د دې سیمې تاریخي اصالت یې له ځان ساتلی او ځینې دغه راز نومونه تاریخپوهانو تر خپلې څېړنې لاندې نیولي او د زیاترو نومونو اصلیت یې له سانسکرېت ژبې سره تړلی

دی. په دې برخه کې د ښاغلي پوهاند رشاد د سیمو جغرافیه او د ښاغلي پوهاند خالق رشید څېړنې غوره بېلګې دي چې د وردګو د سیمې د ځینو نومونو په هکله یې علمي شننې کړې دي.[36]

وګړي

د وردګو په سیمه کې د افغانستان درې بېلابېل توکمونه ژوند کوي چې له پښتنو، تاجکو او هزاره ګانو څخه عبارت دي چې د رسمي شمېرو له مخې ۸۰ سلنه پښتانه، ۱۵ سلنه هزاره او ۵ سلنه تاجک دي. د پښتنو ۸۵ سلنه وردګ او ۱۵ سلنه په یو شمېر نورو بېلابېلو پښتني قومونو لکه هوتک، دوراني، اندړ، امرخېل، ستانکزي، مسعود، وزیر او داسې نورو پورې اړه لري. د وردګ په ټبر پورې اړوند وګړي

[36] د وردګ ولایت د کلیو د پراختیا ریاست معلومات، میدانښار وردګ، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

زیاتره د همدې ولایت په څلورو ولسوالیو یانې جغتو، سیدآباد، چک او دایمرداد یا جلگه کې هستوګنه لري. د دې سیمې نور پښتني قومونه، تاجک او هزاره د وردګو د ولایت په مرکز میدانښار، نرخ، جلریز، لومړی حصه بهسود او مرکزي بهسودو کې ژوند کوي. د دې خبرې یادونه ضروري ده چې په افغانستان کې له ۱۳۵۴ هجري لمریز کال راهیسې رسمي سرشمېرنه نه ده شوې له همدې کبله د هغه اټکل له مخې چې په ۱۴۰۱ هجري لمریز کال د مرکزي احصایې د اداري له خوا خپور شوی، د وردګ ولایت د وګړو شمېر ۸۸٦۴٦۵ تنه اټکل شوی دی.[37]

عادات او دودونه

---

[37] د افغانستان د اسلامي جمهوریت د مرکزي احصاییې ملي اداره، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

د وردګو وګړي د طبيعي عادت له مخې آرام، سنګين، سوله خوښوونکي، علم پال او درانه خلک دي. ټينګه خپلوي، مېلمستيا، له مسافرو سره ښه چلند، په دنده کې وفاداري او ملګرتيا د دې خلکو په خټه کې اخښل شوې او پياوړی کورنی نظام پکې دود دی. د وردګو وګړي هڅه کوي چې د اسلام د سپېڅلي دين د احکامو او پښتني دودونو سره سم د خپل ژوند چارې عيارې کړي او خپلو کلتوري آرونو ته ژمن و اوسي. لکه چې د مخه ووېل شول پخپله سيمه کې د وردګو مېشت وګړي د ښارونو، ښاري نظام او ښاري آسانتياوو د نه شتون له کبله په لويو او وړو کليو کې اوسېږي او په دې سيمه کې تر ډېره کليوالي قانون د خلکو په ژوند سيوری غوړولی دی. په دې مانا چې هر کلی د خپلو چارو د مخته وړلو لپاره جومات، د مېلمنو حجره، ملا امام، ډم، شپون، پاده وان، لېربه، د اوبو مېراو، ملک، د مړو هديره، د جنازې ځای، د حشر دود، د اوړي او ژمي د مجلسونو ځانګړې سپاچې لري. همدارنګه د ښاديو پر

مهال د طوی پخولو لپاره سرخان، لوی دېگونه، دسترخوانونه او لوښي لري. وردګ په کلیو کې د نارینه اولاد د زېږېدلو پر مهال د ټوپک ډزې کوي، کلي ته د پېښ شوي خطر پر مهال چیغه را غونډوي او د چیغې ډهول وهي. د واده راوړلو پر مهال له کلیوالو څخه ورا جوړوي، د خوښۍ ډهولونه وهي، اتڼ کوي او د ټوپک د هوایي ډزو او سندرو په بدرګه ناوې د زوم کور ته وړي. وردګ په جوماتونو کې د مېشتو طالبانو لپاره د سوبت ټولولو، کلنیو او جمعه والو طالبي مېلو دود لري. همدارنګه د وردګو وګړي په ځانګړو مراسمو، روژه، لوی او کوچنی اختر نمانځي او د دې قوم وګړي ګڼ شمېر کلتوري مناسبتونه لري. په وردګو کې ښه شپه یا صدره نمانځل کېږي او په وردګو کې مېشت وګړوي د ویروسی، زمستانې، ده یک، عُشر او زکات ټولولو دود لري. همدارنګه د وردګو وګړي هر کال په کلیو کې د ملا، شپانه، پاده وان، ګوروان، لېربه، میراو، او ډم لپاره د مزدورۍ په توګه د معینې اندازې غنمو را ټولولو، د غم او

ښاديو په پېښو کې د را غونډېدلو او داسې نورو څيزونو په باب پياوړي رواجونه لري. همدارنګه د وردګو وګړي د خپلمنځي مسايلو او جنجالونو د حل لپاره د خپلو سپين ږيرو، متنفذينو، ملکانو، ملانو، پوهانو او قومي مشرانو په ترکيب جرګې، شوراګانې او مرکې جوړوي او د خپلو جرګو پرېکړو ته احترام کوي. دغه راز پرېکړې د شرعي فتواوو او ټولنيزو پښتني قوانينو په رڼا کې صورت مومي او په سرغړونکي يا ملامت اړخ باندې د ناوړه پېښو د تکرار په موخه درونډ پور يا ناغه اېښودل کېږي. د دې ټولو ښو څېزونو سره سره د وردګو په سيمه کې يو شمېر ناوړه دودونه هم شتون لري او د دې سيمې مشران نه دي توانېدلي چې هغه ته داسې عملي حل لاره پيدا کړي چې وګړي ترې خلاص او د ژوند چارې په آسانۍ سره مخته يوسي. د ناخوښۍ واده، د کوچينوالي واده، په ښځو باندې د درانه ولور اخيستل، د بدل واده، ښځو ته په زيات اهميت نه قايلېدل، د ښځو تعليم ته زيات اهميت نه ورکول، په

ځینو مسایلو کې له اسلامي اصولو څخه سرغړونه، په بدو کې د ښځو ورکول او داسې نور یې د نمونې په توګه یادولی شو. همدارنګه د یادو ټولنیزو دودونو څخه یو شمېر د وخت په تېرېدو او د خلکو د ژوند د بڼې په بدلېدو یا له ښاري ژوند څخه په متاثر کېدو په خپله بدل شوي او زیاتره کلي ورته چندان اهمیت نه ورکوي چې دغې پدېدې کلیوالي سیمو کې د وګړو تر منځ د یو شمېر ستونزو او ګډوډیو را پیدا کېدو ته لار پرانیستې ده. په دې مانا چې په سیمه کې نه خو پوره ښاري او نه هم په بشپړه توګه کلیوالي نظام واکمن دی.

دریم څپرکی

اقلیم او جغرافیه

د وردګو ځمکه سخته، وچ مېږنه او غرنۍ ده، یوازې په ژمي او پسرلي کې موسمي اورښتونه لري او د دې سیمې کمه اندازه ځمکه د کروندې وړ ده. همدارنګه د هوارې ځمکې ډېرې لږ اندازې ته د کروندې په موخه اوبه رسېدلای شي او له زراعتي حاصلاتو څخه یې وګړي ګټه اخیستلای شي. د دې سیمې هوا د کال په اوږدو کې ۷ میاشتې معتدله او ۵ میاشتې له سختې یخنۍ سره مل وي او تر ډېره حده د ځمکې سر کنګل، په واورو او اورښتونو پوښلی وي او لمر

يې سوزونکی دی. په دې څپرکي کې د وردګو د جغرافيې، اوبو، هوا، غرونو، سيندونو، تاريخي آبداتو او داسې برخو نورو په هکله معلومات وړاندې شوی دی.

د ځمکې مساحت

د وردګو د ځمکې مساحت د نفوسو په اندول ډېر دی خو د ځمکې زياتره برخه يې غرونو نيولې او کومې هوارې ځمکې چې په دې سيمه کې موقعيت لري د عصري اوبه خور د نشتوالي او د اوبيزو زېرمو د کموالي له امله د کرنې وړ نه ده. وردګ د طول البلد په ٦٨,٨ درجو، د عرض البلد په ٣۴,٣ درجو کې موقعيت لري، چې د بحر له سطحې څخه ٢٢١٠ متره جګوالی لري. ټول نفوس يې ٨٨٦۴٦٥ تنه اټکل کېږي چې زياتره وګړي يې په بزګرۍ او ځينو نورو چارو لګيا دي او په سختۍ سره د ژوند لومړنۍ اړتياوې پوره کوي. د وردګ ولايت ټول مساحت ١٠٩١٢ کيلومتره مربع

دی، چې له دې جملې څخه ۴۳۹۲۱,۴ هکتاره ځمکه یې د کرنې وړ ده. د کرنیزې ځمکې ۳۲٦۹۱ هکتاره آبي، ۱۱۱۲۰ هکتاره للمي او ۱۱۰,۴ هکتاره ځمکه په دولتي املاکو پورې اړه لري. په منځني ډول ددې ولایت د آبي ځمکې ۱۰۹۸۰ هکتاره ځمکه باغونو نیولې ده. د وردګ ولایت سیمه په لویوالي کې له لوکزامبورګ هېواد څخه ۳ ځله، له بحرین هېواد څخه ۱۳ نیم ځله، له ډومنیکا هېواد څخه ۱۲ ځله او له سینګاپور هېواد څخه ۱۳ ځله لویه ده. په کوچنیوالي کې د البانیې درې اعشاریه یوویشتمه، د بلجیم درې اعشاریه یوڅلوېښتمه، د ډنمارك څلور اعشاریه اووه ویشتمه او د عربي متحدو اماراتو نهه اعشاریه اووه ویشتمه برخه جوړوي.[38]

[38] د کرنې او مالدارۍ ریاست معلومات، د وردګ ولایت ولایتي اداره، د افغانستان د اسلامي جمهوریت د کرنې او مالدارۍ وزارت ویب پاڼه ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

اوبه او هوا

د وردګو د سیمې هوا په ژمي کې یخه او په دوبي کې معتدله او نسبتاً ګرمه ده. د لمر وړانګې او ګرمه هوای یې داسې سوزونکې ده چې د انسانانو رنګ په ډېر کم وخت لومړی سوربخن او وروسته تور رنګ ته مایل کوي. په دې سیمه کې د کال ۲۴۰ ورځې لمر وي او ۱۲۰ ورځې هوا وریځ، باراني او واورینه وي. د وردګو په سیمه کې د کلنې اورښت اندازه په منځنی کچه ۲۲۹٦ ملي متره اټکل شوې ده. د وردګو د چښاک او کرنې اوبه له سیندونو، کوهیانو، خوړونو، کارېزونو، چینو او ژورو څاګانو یا کوهیانو څخه تهیه کېږي او ژمی مهال په غرونو کې زېرمه شوې واورې د ټول کال په اوږدو کې د دې سیمې د چښاک او کرنې د

اوبو مهمه سرچینه تشکیلوي. ځکه د غرونو واورې په تدریج سره ویلې کېږي، په خوړونو کې ځانته د تېرېدو لار مومي، زیاتره برخه یې ضایع کېږي او یوازې لږ برخه یې د چښاک او کرنیزو موخو لپاره د وګړو د استفادې وړ ګرځي. همدارنګه د دې سیمې په غرونو کې زېرمه شوې واورې په هوارو برخو کې د ځمکې لاندې کارېزونو، کوهیانو او چینو ته د اوبو ورکولو یوه غوره منبع ګڼل کېږي. اوس مهال د وردګو په سیمه کې دوه لوی د اوبو بندونه شته چې د چک ولسوالۍ د (بندچک) او د جغتو ولسوالۍ د (بند سلطان) له بندونو څخه عبارت دي. د چک د اوبو بند د چک د برېښنا د تولید فابریکې ته په اوبو رسولو سربېره د سیمې د کرنې د اوبو د تامین په برخه کې مهمه ونډه لري چې نوموړي بند ته اوبه د مجت، بوم، عربانو، ګوډه، سیاو او جلګې له درو څخه راځي او په بند چک کې حصارېږي. د جغتو ولسوالۍ د سلطان بند که څه هم چې د وردګ ولایت په جغتو ولسوالي کې موقعیت لري خو تر ډېره بریده

د غزني ولایت اړوندو سیمو ته د اوبه خور مهمه سرچینه ګڼل کېږي او د وردګو یوازې درې کلي (کله منار، بوتاوکه او بېدمښک) یې له اوبو څخه د کرنیزو موخو لپاره ګټه اخیستلای شي. له ۱۳۸۱ هجري لمریز کال راهیسې تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې هڅه وشوه چې د جغتو د ګلدرې یا ګنده کول طرف ته د ګوربت بند جوړ شي خو د وسله ډلو، جګړو او ناامنیو د شتون له امله دا کار شونی نه شو او د جغتو طرف ته د ګوربت بند لا هم د جوړېدو انتظار باسي. باید وویل شي چې د وردګو ولایتي چارواکو په ۱۳۹۳ هجري لمریز کال کې د خپلې ولایتي بریښناپاڼې له لارې د ځینو آبي بندونو نومونه اخیستي دي چې ګواکې د نړیوال بانک له لوري پانګه ورته منظوره شوې ده خو په سیمه کې یې د جوړېدو د کار هېڅ څرک تر سترګو نه شو لکه:

۱.د جغتو ولسوالۍ د ګنده قول د ګوربت د اوبو بند جوړول،

۲.د چک ولسوالۍ د بندچک او برېښنا فابریکې بیا رغول،
۳.د چک ولسوالۍ د گردن مسجد د اوبو د بند جوړول،
۴.د سیدآباد ولسوالۍ د شنیز درې د باغک د اوبو بند جوړول،
۵.د نرخ ولسوالۍ د آقچې د اوبو د بند جوړول،
٦.د جلرېز ولسوالۍ د سنگلاخ د اوبو د بند جوړول،

۷.او د مرکزي بهسود د ولسوالۍ د سرخ آباد د اوبو بند جوړول. دغې حکومتي خبري سرچینې همدا راز زیاته کړې وه چې د پاسنیو شپږو بندونو د جوړولو پروژې د نړیوال بانک له خوا منظورې شوې او د چک دبرېښنا بند رغولو پروژه چې د برېښنا د شبکې تمدید او د یو نوي

توربین نصبول هم پکې شامل دي، د اوبو او انرژۍ د وزارت له خوا پرې کار پیل کېدونکی دی.[39]

غرونه

لکه چې مخکې وویل شول د وردګو د سیمې او ولایت د ځمکې زیاته اندازه په غرونو پوښلې چې د ګڼو ریښو په درلودلو سره په هره سیمه کې ځانګړی نوم لري. د جغتو د ولسوالۍ د غرونو نومونه دا دي: ګوربت، ګوړکو یا ګل کوه، هلاکو، برغولي، غار مرغ، وغجم، کوک، نر آهو، د موله غر، د کنجغتو غر، خواجه غوزبه غر، تاق پرچه غر، سینک غر، مردکی سر، غوړنج، الکو، بادسیا، لېون، یفتالیان او داسې نور غرونه دي. د وردګ ولایت په سیدآباد ولسوالي کې د

---

[39] د وردګ ولایت د مطبوعاتي دفتر خبرپاڼه، په وردګو کې به د اوبو شپږ بندونه جوړ شي، میدانښار، وردګ ولایت، ۱۳۹۳ هجري لمریز کال. www.mw.gov.af

آبدرې غر، د زمبورک غر، د ورسک غر، د گوربت غر د شنیز اړخ، د بندکول غر، د چیجان غر، د سیاچوب غر، د زربوم غر، د چنار غر، د لوړو بابا غر او داسې نور. د چک په ولسوالي کې مهم غرونه د ببک سمند غر، د اله سنگ غر، د مودو غر، د گاوکوش غر، د بوت غر، د بوم غر، د کنجغتو غر، د آوکزار غر، د خواجه انگور غر، سپین غر، د اوشلان غر او داسې نورو څخه عبارت دي. د دایمرداد په ولسوالي کې مهم غرونه د کلاخ غر، د بخشک غر، د چاردېوال غر، د رزاق خېلو غر او داسې نور دي. د نرخ، جلرېز او بهسودینو په ولسوالیو کې هم گڼ شمېر غرونه شته دي چې سنگلاخ یې تر ټولو مشهور دی.[40]

سیندونه

[40] باوري، پوهنوال رسول، د افغانستان د تاریخ پنځوس پاڼې، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، کابل، ۱۳۹۲ ه ل.

د وردګ ولایت سیندونه له لوړو غرونو څخه سرچینه اخلي، د مختلفو غرونو د اوبو له راوتلو څخه وروسته د مستو څپو په بدرګه یوه داسې مشترکه لیکه جوړوي چې د غرونو په طی کولو سره د سپین مار په څېر په هوارو ځمکو کې د خپل ځان لپاره مسیر ټاکي. له دې ولایت څخه د هېواد دریو لویو سیندونو ته اوبه بهېږي چې د هلمند، کابل او لوګر له سیندونو څخه عبارت دي.

لومړی: د وردګ ـ هلمند سیند

د هلمند سیند د بابا غره د جنوبی لمنو، د لومړۍ حصې بهسودو له لوړو او د پغمان د غره له لوېدیځو لمنو څخه سرچینه اخلي. د هلمند سیند د بهسودو په دوهمه حصه کې یو ځلې بیا د دواړو ذکر شوو خواوو څخه د رابهېدونکو اوبو په واسطه پیاوړی کېږي او پرته له دې چې یادې سیمې ته د پام وړ ګټه له ځان سره و لري په ډېره بیړه او توندۍ سره د دایزنګي یا پنجاب سیمې ته ننوزي. د هلمند

سیند د وردګ په ولایت کې د ۸۰ کیلو مترو په اوږده واټن سره بهیږي چې د بریښنا د تولید او د ځمکو د خړوبولو لپاره په دې ولایت کې ښې وړتیاوې لري خو په دواړو برخو کې لازمه ګټه ور څخه نه ده اخیستل شوې. د بند د جوړېدو په صورت کې د دې امکان شته چې همدغه سیند کافي اندازه بریښنا تولید او د وردګ په ولایت کې په زرګونو هکټاره ځمکه خړوبه کړي.

دویم: د جلرېز ـ کابل سیند

دا سیند د وردګ ولایت د جلرېز د ولسوالۍ د اونۍ له غاښي څخه سرچینه اخلي او په لار کې یې د سنګلاخ څخه راوتلی سیند ځواکمن کوي. دا سیند د شهاب الدین درې په شمول د جلریز، میدانښار او د نرخ ځینې سیمې خړوبوي او وروسته د للندر له غرنۍ او سمسورې درې څخه د چهلستون په سیمه کې د کابل ولایت ته داخلیږي او د کابل له سیند سره غاړه غړۍ کیږي.

دریم: د چک ـ لوګر سیند

د چک ـ لوګر سیند لومړی ښاخ د وردګ ولایت د بهسود د دوهمې حصې د ختیځو برخو یانې کجاب او دایمیرداد او دوهم شاخ یې د ناور د سیا رېګ له غرونو څخه سرچینه اخلي او د دایمرداد د جلګې له خړوبولو څخه وروسته په تنګي سیدان را لوېږي او د ګوډه په سیمه کې د چک ولسوالۍ ته ننوزي. کله چې نوموړی سیند له ګوډه څخه تېر شي نو د سیاو سمسورې درې ته داخلېږي او له سیاو څخه وروسته په چک ورګډېږې او د خوات په ښېرازه دره کې د تېرېدو لپاره د بند چک کاسې ته ورلوېږي. کله چې دا سیند د چک ولسوالي د خوات دره طی کړي نو وروسته بیا د شیخ آباد په سیمه کې د سیدآباد د ولسوالۍ له مربوطاتو سره روغبړ کوي. د شیخ آباد څخه په تېرېدو سره نوموړی سیند د تنګي زرغونې درې ته داخلېږي او د همدې درې په پای کې د لوګر ولایت ته ځان ور ښکاره

کوي. د چک سیند د دې ولایت له مختلفو سیمو څخه تېرېږي چې بیا وروسته د کابل په لور مخه کوي او د کابل له سیند سره یو ځای کېږي. د چک ـ لوګر سیند په ټوله کې د جلګې، خوات، شیخ آباد، تنګي او لوګر ولایت زیاتره ځمکې خړوبوی او د همدې سیند له برکته د یادو سیمو ښکلي زرغون باغونه او کرنیز فصلونه وینځلی چاپېریال تر لاسه کوي چې له شک پرته د سیمې په اقتصاد او ښېرازۍ کې لوی لاس لري.[41]

دښتې

وردګ ولایت په هره سیمه کې یو شمېر پراخې دښتې لري چې د لازم اوبه خور د نشتوالي له کبله د دې دښتو زیاته

[41] د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اوبو او انرژۍ وزارت معلومات، د وردګ ولایت سیندونه او د اوبو زېرمې، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

برخه ځمکې شاړې پرتې دي او يوازې د پسرلي او دوبي پر موسمونو کې د څړ ځايونو او للمو کروندو په توګه کار ترې اخيستل کېږي. همدارنګه ځينې دغه دښتې بيا شګلنې او رېګزاره دي او څه شی نه پرې زرغونېږي. د وردګ ولايت مشهورې دښتې د سيدآباد په ولسوالي کې د شنيز دښته او د ټوپ دښته، د چک په ولسوالي کې د لنګر او داسې نورې دښتې، د دايمرداد په ولسوالي کې موجودې دښتې تشکيلوي. همدارنګه د دې ولايت د نرخ، جلرېز، لومړی بهسود او مرکزي بهسود په ولسواليو کې هم دا ډول دښتې موجودې دي او د وردګ ولايت مرکز ميدانښار هم په يوه دښته آباد شوی دی. د جغتو ولسوالي هم له دښتو څخه خالي نده او دغه ولسوالي د يو شمېر مهمو دښتو درلودونکې ده چې د موله دښته، د کلاندې دښته، د سنځلې دښته، د باريکاو دښته، د سر کېچې دښته، د سرې لکۍ دښته، د زرين دښته، د آوتلې او آدينې دښته، د

برغولي دښته، د خوجاوو دښته، د سپېرگین دښته، د کله مونار دښته او د مردلې دښته یې مهمې گڼل کېږي.[42]

خوړونه

د وردگ ولایت هره ولسوالي هر کلی او هره دره د متعددو خوړونو درلودونکې ده چې د واورو، بارانونو او سېلابونو د اوبو د بهېدو مجرا گڼل کېږي. د همدې ولایت د جغتو ولسوالۍ مشهور خوړونه د ستر تنگی، مینه کو، لکه تېره، لېونۍ، ستر ایریاو، کمکي ایریاو، مردلې، سبدې، کونجغتو، ساوسنگ، دهنې، کلاندې، آوتلې، قول ممد، میانکول، خواجه ممد او داسې نورو سیمو کې غزېدلي چې

42 احمدي وردگ، گل آغا، د وردگ ولایت دښتې، جغتو مهالنۍ ۸مه گڼه، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.

ځینې یې دایمي اوبه لري خو په ځینو ځینو کې بیا یوازې د هغو سېلابونو او سرخاوونو د تېرېدو لاره تېره شوې چې د جغتو له غرونو د واورې د ویلې کېدو او د توندو اورښتونو پر مهال د پسرلي، دوبي او منې په موسمونو کې پیدا کېږي. همدارنګه د جغتو په سیدآباد، دایمرداد، چک، جلرېز، نرخ، لومړی بهسود او مرکزي بهسود سیمو کې هم زیات شمېر خوړونه موجود دي چې په هره سیمه کې خپل سیمه ییز نومونه لري او له یادو سیمو څخه د لویو بهېدونکو سیندونو او د اوبو د بندونو په لور غزېدلي دي.[43]

لرغونې سیمې

د وردګ په ولایت کې ګڼ شمېر تاریخي ځایونه شتون لري چې تر دې مهاله ټول نه دي کشف شوي یا دا چې څېړنه

---

43 احمدي وردګ، ګل آغا، د وردګ ولایت دښتې، جغتو مهالنۍ ۸مه ګڼه، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.

نه ده پرې شوې. له ۱۳۵۷ څخه تر ۱۴۰۲هجري لمریز کال پورې د سترې غمیزې په لړ کې د افغانستان په لرغونو ځایونو او تاریخي آبداتو د چور یوه توره مرحله او ستر ناورین تېر شوی او یو شمېر یې د جګړه مارانو، قاچاقبرانو او غلو له تالان، غیر قانوني کیندنو او زیان رسولو سره مخ شوي او په هغه کې موندل شوي تاریخي آبدات بهرنیو هېوادونو ته قاچاق شوي دي. له بلې خوا په هېواد کې رواني بې نظمۍ، ناامنۍ، کورنۍ جګړې او ګډوډۍ د دې سبب شوې دي چې د تاریخي آبداتو او لرغونو ځایونو په شمول د ژوند ډېر مهم اړخونه د مسئولو اداراتو او چارواکو له پامه و غورځول شي او خپله لومړۍ درجه پاملرنه په ټولنه کې د جګړې اختتام، د سولې او نظم اعادې ته واړوي. له همدې کبله د افغانستان د لرغونو آثارو د کشف، موندلو او ساتلو په هکله له ۱۳۵۷ څخه تر ۱۴۰۳ هجري لمریز کال پورې د پام وړ مسلکي ګامونه نه دي اېښودل شوي. د تاریخي آبداتو څېړونکي او کارپوهان په دې اند

دي چې که د وردگ ولایت په اړوندو سیمو کې پراخه څېړنه و شي نو د دې ولایت د تاریخي آبدو د محلاتو شمېر به له لسگونو څخه واوړي. تر ۱۳۹۴ کال پورې د وردگ ولایت د ادارې له خوا د همدې ولایت په مرکز او ولسوالیو کې د ۴۸ سیمو له جملې څخه یوازې ۱٦ لرغوني ځایونه په گوته شوي، چې باید په اساسي ډول وکیندل شي او په دې ځایونو کې د شته تاریخي آبداتو ساتنې ته ځانگړې پاملرنه وشي. هغه ۱٦ ځایونه چې د وردگ ولایت ولایتي ادارې له خوا مشخص شوي په لاندې ډول دي:

۱.شاه گنبد او د چغتایي خاندان ښار چې د وردگ ولایت د مرکز میدانښار په بازیدخېل کلي کې موقعیت لري.

۲.الغتای تاریخي ښارگوټی چې د وردگ ولایت د نرخ په ولسوالۍ کې موقعیت لري.

۳.د خواجه بند ولي تپه چې د وردگ ولایت د نرخ په ولسوالي کې موقعیت لري.

۴.د ده مسلم تپه چې د وردګ ولايت د نرخ په ولسوالي کې موقعيت لري.

۵.د کشک تکانه غونډۍ چې د وردګ ولايت د جلريز په ولسوالۍ کې موقعيت لري.

٦.د انګور باغ غونډۍ چې د وردګ ولايت د چک ولسوالۍ د سياب په دره کې موقعيت لري.

۷.د کاپر کلا يا پاره کلا غونډۍ چې د وردګ ولايت د دايمرداد په ولسوالۍ کې موقعيت لري.

۸.د بودک غونډۍ چې د وردګ ولايت د دايمرداد په ولسوالۍ کې موقعيت لري.

۹.د چتو غونډۍ چې د وردګ ولايت د دايمرداد په ولسوالۍ کې موقعيت لري.

۱۰.د قطب غونډۍ چې د وردگ ولایت د دایمرداد په ولسوالۍ کې موقعیت لري.

۱۱.د سیاب لرغونې سیمه چې د وردگ ولایت د چک په ولسوالۍ کې موقعیت لري.

۱۲.د جوی زنگي دره چې د وردگ ولایت د لومړي بهسود په ولسوالۍ کې موقعیت لري.

۱۵.د سکرک غونډۍ چې د وردگ ولایت د لومړي بهسود په ولسوالۍ کې موقعیت لري.

۱٦.د ارگ غونډۍ چې د وردگ ولایت د مرکزي بهسود په ولسوالۍ کې موقعیت لري.[44]

---

[44] د وردگ ولایت د اطلاعاتو او کلتور ریاست معلومات چې په ملي هدف اونیزه کې خپاره شوي وو، ولایتي اداره، میدانښار، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.

مدرسه ښار

دغه ښار د (مدرسه) په نوم مشهور دی چې د جغتو د ولسوالۍ د ګنډه کول یا ګلدرې له کلیو سره څېرمه په هغه حاکمه غونډۍ پروت دی چې د ګوربت د غره په لمن کې موقعیت لري. مدرسه ښار ته له د همدې سیمې د لیګي خېل، کټیالي، چینه، سرمست خېل، سرطېب خېل، ظریف خېل، همزل خېل، لرخان خېل، صالح خېل، عبدالرحیم خېل، ببړخېل، جیشی، نک، موله، غاښی، کونجغتو، لالکی، ساوسنګ، زرین، سرخ کول، او بونګي کلي په لنډ واټن کې واقع دي او د ګلدرې یا ګنډه کول د سیمې زیاتره کلي ورته ښکاري. مدرسه ښار د څلورو برجونو درلودونکې ارګ یا کلا په څېر دی او په لرغونو توکو کې یې د بودایي دین آثار ښکاري. دا چې دغه لرغوني ځای ته ولې مدرسه ویل کېږي په هکله یې څوک کره معلومات نه لري خو دا نوم له پخوا څخه د همدې ولس د نسلونو له خوا خوله په

خوله یو او بل ته انتقال شوی دی. په ۱۳۵۳ هجري لمریز کال هغه مهال چې لا دا ښار کشف شوی نه وو د اړوندو کلیو خلکو به د خپلو کورونو د جوړولو او کاګل لپاره له دې ځای څخه خاوره انتقال کوله. د سیمې خلکو د خاورو د کیندلو پر مهال ناڅاپي تر ځمکه لاندې د خونو دېوالونه، پخې خښتې، هډوکي او داسې نور څېزونه و موندل. وروسته له دې د خلکو تر منځ د ډول ډول آوازو د خپرېدو سره جوخت چې ګواکي په دې ځای کې قیمتي توکي موندل کېږي، یو شمېر غیر مسلکي کیندنې وشوې. خو د کیندنو پر مهال د دې ښار د خونو ځینې دېوالونه را چپه شول او د ۱۳۵۳ هجري لمریز کال د وري په میاشت کې د لیګي خېلو د کلي د ملک محمد نادر یو زوی چې (هاشم) نومېده، تر خارو لاندې شو او خپل ژوند یې له لاسه ورکړ. د دې غمجنې پېښې سره سم د مدرسه ښار د کیندنو لړۍ د خلکو له لوري و درېده او د کیندنو دغه لړۍ د سیمې د خلکو په اند یو بدمرغه شګون وګڼل شو. د دې

کیندنو په لړ کې د لیگي خپلو د کلي ځینو کسانو ته یو شمېر بتان او داسې نور لرغوني توکي په لاس ورغلي خو دا چې یو انسان دلته خپل ژوند له لاسه ورکړ نو د سیمې وگړو د بد شگون له مخې په دې ځای کې د کیندنو لړۍ پای ته ورسوله او له دې ځای څخه یې خپلو کورونو ته د خاورو وړل په ټپه ودرول. باید وویل شي چې د دې لرغوني ښار نوم له پخوا څخه مدرسه دی او دغه نوم د وگړو له یو نسل څخه بل ته انتقال مومي.[45]

بېرانه ښار

د گنده کول یا گلدرې په سیمه کې یو بل لرغونی ښار د بېرانې په نوم یادېږي او دغه ښار د گوربت لېسې د ودانۍ

[45] د لیکوال د سترگو لیدلی حال چې هغه مهال د گوربت د منځنۍ ښوونځي د دریم ټولگي زده کوونکی وو. وردگ، ۱۳۵۳ هجري لمریز کال.

سره په نږدې واټن کې تر ځمکې لاندې موقعیت لري. په دې سیمه د لرخان خېلو او همزل خېلو د کلیو اړوندو وګړو نوې کلاګانې او کورونه جوړ کړي او د کورونو د جوړولو پر مهال یې تر ځمکه لاندې خاورین لوښي، ډبرین توکي او داسې نور څیزونه موندلي دي او په دې سیمه کې د یو وران شوي ښار نښې له ورایه لیدل کېږي. همدارنګه د دې سیمې له نوم (بېرانه) څخه هم څرګندېږي چې دلته یو آباد ښار په ویرانه، ویجاړ شوي ځای، بېرانه یا کنډواله بدل شوی دی. باید وویل شي چې د دې لرغوني ښار نوم له پخوا څخه بېرانه دی او دغه نوم د وګړو له یو نسل څخه بل ته انتقال مومي. همدارنګه د جغتو د ولسوالۍ آدینه شهر، جمعه بازار، قول ممدی، مرادخان، نه برجه او د دورانیو د کلي سره څېرمه تاریخي سیمې او غارونه د یادولو وړ دي او دا هغه ځایونه دي چې د تاریخي آبداتو نښې پکې لېدل شوې، د انسانانو او څارویو د هډوکو نښې، لرغوني دېوالونه، لویې پخې خښتې، بتان، خاورین او ډبرین لوښي

يې د لويو لويو مدنيتونو ويندويي کوي چې لا هم تر خاورو لاندې دي او په مسلکي توګه نه دي را سپړل شوي.[46]

مشهورې سيمې

وردګ يو شمېر مشهورې تاريخي سيمې لري چې لوی لوی مدنيتونه پکې تېر شوي او دغې سيمې ته يې تاريخي اهميت بخښلی دی. د ځينو سيمو لنډه معرفي په دې ځای کې وړاندې شوې ده.

جغتو

---

[46] د سيمې له دوو کسانو ښاغلي شېرمحمد حيدري او ښاغلي ګل دين فيروزي سره مرکې چې د کلاګانو په تهدابونو کې يې په ۱۳٦۸ هجري لمريز کال کې خاورين لوښي موندل او نور لرغوني توکي شوي وو.

د جغتو د تسمیې د وجهې په هکله یې بېلابېل تاریخي روایات شته دي چې د جغتو Jaguda لفظ د سانسکریت له ژبې سره ژور تړاو لري او داسې ویل کېږي چې یو مهال جغتو د زعفرانو د پیداوارو سیمه وه او نوموړی لفظ د دغې کلمې متحوله بڼه ده.[47] همدارنګه په ځینو قاموسونو کې جغتو د جغوتو، جګدو، جغاتو او نغتو په نومونو هم یاد شوی او په اوستایي او سانسکرېت ژبو کې دغه کلمه د قوت او ځواک په مانا هم راغلې ده. په (دهخدا) قاموس یا لغت نامه کې په یادو ماناو سربېره جغتو پر اوسنۍ سیمه سربېره، په آذربایجان کې د یو مشهور دریا نوم دی چې (جغتو رود او زرینه رود) ورته ویل کېږي. همدارنګه په اوسني ایران کې هم د جغتو په نوم سیمې شتون لري.[48] د یو لړ تاریخي لاسوندونو له مخې د یفتلیانو د حکومت تر

---

47 ستومان، محمد عظیم، د جغتو په باب څېړنه، جغتو مهالنۍ، پنځمه ګڼه، ۱۳۸۶ هجري لمریز کال.

48 دهخدا قاموس، WWW.dehkhuda.com

زماني وروسته د جغتو په سيمه کې يوې ښځې حکومت کاوه، چې په دوبي کې به يې د جغتو د برغولي دښته او په ژمي کې به يې د اوسني غزني ولايت د گلببريو سيمه خپله پلازمېنه ټاکله او هلته به يې هستوگنه کوله. همدارنگه د برغولي د غره لوېديځ لوري ته د نوموړې ښځې په نامه د تيږو يوه مجسمه شته چې په مختلفو نومونو لکه دختر سنگه، کږه بي بي او داسې نورو سره يادېږي چې يو عجيب او غريب جوړښت لري. داسې ويل کېږي، چې د دې ښځې پر سر يو خول وو، چې جغه يا تاج يې درلود، په پښتو او دري ژبو کې د (تو) کلمه يوه نسبتي کلمه ده، لکه برېتو، شمشتو، کلاه تو، نان تو، ريشتو، شمشېر تو او داسې نور، د لرونکي په معنی ده يعنی جغتو د جغه درلودنکې ښځينه پاچا سيمه ده نو ځکه يې جغتو نومولې ده[49].

---

49 همت، عبدالحليم، د جغتو د سيمې په هکله څېړنه، جغتو مهالنی اوومه گڼه، ۱۳۸۷ هجري لمريز کال.

همدارنگه د اوسني غزني ولايت د قرباغ ولسوالۍ ته څېرمه هم یوه سیمه د جم جغتو یا جغتو په نومونو یادېږي چې پخوا د قرباغ په ولسوالي پورې تړلې وه خو د معاصرو دولتي تشکیلاتو له مخې د غزني جغتو هم د ولسوالۍ کچې ته لوړ شوی دی. مشهور افغان لیکوال او څېړونکي علامه پوهاند عبدالشکور رشاد د سیمې د جغرافیې د پېژندلو په سلسله کې جغتو په دې ډول را پېژندلی دی: «د جغتو سیمه د وردگو ولایت ولسوالي او د همدې ولایت په سویل لوېدیځ کې پرته سیمه ده چې په همدغه ولایت پورې اړه لري. د جغتو گرد چاپېره سرحدات غرونه تشکیلوي، یوازې سویل ختیځ لورته یې خواجه عمري، او سویل لوېدیځ لور ته یې د رشیدانو ولسوالۍ موقعیت لري چې دواړه په غزني ولایت پورې اړه لري. جغتو د تاریخي لحاظه د اهمیت وړ ځای دی، د اسلام د بعثت څخه مخکې د هفتالي دولت پر مهال جغتو د (جگدو) په نامه یادېده، چې وروسته په جغتو آوښتی دی. دغه سیمه په خپله غېږ کې تاریخي ښار

برغولی، بند سلطان او د هلاکو غر ته ځای ورکړی دی.»[50]
د (هیون ښانگ) نومې بودایي عالم له چین څخه تر هند او له هند څخه تر چین پورې یونلیك په چیني ژبه لیکلی دی، نوموړی لومړی د بودایي دین مرکز افغانستان ته د لویو لویو معابدو د لیدلو لپاره راغلی او هندوستان ته یې په همدې لاره تگ راتگ کړی دی. استاد علامه رشاد د هیون ښانگ په هکله زیاتوي: «هیون ښانگ د بودایي دین ستر عالم په۶۰۳ مېلادي کال د چین Koushih نومي ښار کې زیږېدلی، په ٦٦٣ مېلادي کال د چین په Kaoching نومي ښار کې مړ شوی دی او ده له هندي ژبې څخه ۷۳ بودایي متنونه په چیني ژبه اړولي وو. نوموړی چې د هندوستان له سفره چین ته ورسېد، شل آسونه یې په کتابونو بار وو، په دغو کتابونو کې ٦٥٧ بودایي متنونه او

---

50 رشاد، عبدالشکور، د جغتو سیمه، د سیمې جغرافیه، کابل، ۱۳۷۵ هجري لمریز کال.

شرحې وي. ده په دغه سفر کې له ٦٢٩ څخه تر ٦۴۴ زېږديز کال پورې پنځلس کاله تېر کړي دي، له هندوستان څخه د ٦۴۴ مېلادي کال د جون په پنځلسمه فالانا (اوسنی بنو) ته راغلی او د جون پر پنځه ویشتمه اپوکان (ابوګان یا افغان) پختیا (اوسنی پکتیا) ته راغلی بیا له اپوګانه د جګدو (اوسنی جغتو) له لارې د ٦۴۴ مېلادي کال د جولای په لومړۍ ورځ کاپیسا ته رسېدلی دی.»[51] له دې ټولو لاسوندونو څخه دا حقیقت په ډاګه کېږي چې د وردګ ولایت جغتو سیمه د تاریخ په اوږدو کې یوه مهمه تاریخي سیمه وه، لوی لوی مدنیتونه او پاچاهۍ پکې تېرې شوې او لرغونی تاریخ لري.

برغولی

---

[51] رشاد، عبدالشکور، د جغتو سیمه، د سیمې جغرافیه، کابل، ۱۳۷۵ هجري لمریز کال.

برغولی د جغتو په ولسوالي کې موقعیت لري چې شاوخوا یې لوی لوی کلي او ولسونه لکه اوتله (هفتاله)، آدینه، بېدمښک، سیکول، نودی، کلمنار، بوتاوکه، خواجگان، مصري خېل او داسې نور پراته دي. همدارنگه د بادسیا تاریخي غونډۍ او ترې لاندې لرغونی ښار هم د برغولي سره څېرمه موقعیت لري. د برغولي سیمه د ډېرو داسې لوی لوی کمرونه لري چې سړی یې په لیدلو سره حیرانېږي او د نږدې کلیو د فولکلوریکو روایاتو له مخې دوی په دې اند دي چې دا د ښاپېریانو د هستوگنې سیمه ده. دغه لوی لوی کمرونه په داسې عجیب شکل اېښودل شوي دي چې د مصر د احرامونو سره ځینې مشابهتونه لري او سړی فکر کوي چې د یوې اساسي نقشې له مخې د غره په لمنه کې په منظمه توگه وودل شوي دي. برغولی د هلاکو غر او سلطان بند تر منځ واقع سیمه ده، د آبادیو نښې نښانې جوتوي چې دا سیمه د لرغونو انسانانو او مدنیتونو د هستوگنې سیمه وه. برغولی همدا اوس هم یو

شمېر تاریخي عبادتځایونو او کمرونه لري. له ۱۳۵۷ کال څخه د مخه د غزني له ښار او د هېواد د بېلابېلو برخو څخه ورته د هندو او سک مذهبونو پیروان راتلل، د برغولي تقدس او سپېڅلتیا ته یې عقیدوي احترام درلود او هلته به یې په ځینو ځانګړو ورځو کې په منظمه توګه له قربانیو، مېلو او خیراتونو سره یو ځای خپل مذهبي مراسم اجرا کول او د برغولي د شاوخوا سیمو له وګړو سره یې دوستانه اړیکې درلودې. د برغولي په سیمه کې د تېر عصر داسې آثار موندل کېږي چې له قیمتي ډبرو، غمیو او داسې نورو ارزښتناکو توکو څخه عبارت دي. کله چې په سیمه باران وشي نو د اړوندو کلیو ماشومان او نوي ځوانان برغولي ته ورځي او د هغو قیمتي توکو، ډبرو، غمیو او داسې نورو آثارو د موندلو لټون کوي چې د باران او سیلابونو په وجه د دې تاریخي سیمې له خښتې څخه د ځمکې سر ته راوتلي

وي.[52] له بلې خوا په پخوانیو وختونو کې په برغولي کې داسې ژرندې هم وې چې د باد په وسیله به یې کار کاوه او وګړو به خپل غنم پرې اوړه کول. باید وویل شي چې دا سیمه د کال په ځینو موسمونو کې یو ډول ځانګړی باد لري چې بادي ژرنده په ښه توګه چلولی شي. د برغولي په سیمه کې د صافو، خوږو او یخو اوبو چینې شته دي چې په شاوخوا یې چمنونه زرغونېږي، د دوبي او پسرلي په موسم کې یې سیمې ته ځانګړې ښکلا بخښلې او د سیمې وګړي د تفریح لپاره ورځي. په برغولي کې هغه لارې تېرې شوې چې د بیدمښک سیمه له سیکول، نودي، اوتلې، ملافظ، آدینې، سلیمان ښاره، رشیدانو، خواجګانو، ستر زرین، شیخ علي، مرادخان، بریکاو، دورانیو، غوزبې او د جغتو په ډنډ کې له ګڼو کلیو سره نښلوي. همدارنګه دغه

52 وردګ، عبدالمتین، د برغولي سیمه، څېړنیز معلومات چې په جغتو مهالنۍ کې خپور شوی دی، جغتو، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.

لاره چې کله د وردگو د جغتو له حدودو څخه تېره شي بیا نو د غزني ولایت د رشیدانو ولسوالي ته رسېږي. اوس مهال د پلې لارې تر څنگ د موټرو لپاره خام سړکونه هم پرې جوړ شوي او تراسپورتي وسایط پرې تگ راتگ کوي.[53]

سلطان بند

سلطان بند چې رسمي نوم یې سراج بند دی، د وردگ ولایت په جغتو سیمه کې جوړ شوی او د جغتو ولسوالۍ د حکومتي ودانۍ په ۱۰ کیلومترۍ کې قرار لري. د غزني ولایت یو شمېر لیکوالان، څېړونکي او عام وگړي په اشتباهي یا قصدي توگه دا بند د غزني ولایت اړوند بند گڼې په داسې حال کې چې جغتو او په هغه کې پروت سلطان بند د وردگ ولایت مربوط دی. د دې بند اوبه نه

---

[53] همکار، محمد اکرم، د برغولي په هکله معلومات، وردگ، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

يوازې د وردگو د پرتو کليو بلکي د غزني د خواجه عمري ولسوالي اړوندې ځمکې خړوبوي چې د جغتو په گاونډ کې پرته ولسوالي ده. همدارنگه يوه اندازه اوبه يې د غزني ښار ته ورځي، له دې ښار څخه تر تېرېدو وروسته چې کله د منگور، قره باغي او آرزو له سيمې څخه تېرې شي، د مقر په ولاړو اوبو ورگډېږي. دا بند په لومړي ځل د ۳۷۸ او ۴۲۱ هجري قمري، (۹۹۸ ـ ۱۰۳۰ ميلادي او ۳۳۷ ـ ۴۰۹ هجري لمريز) کلونو تر منځ د سلطان محمود غزنوي په امر جوړ شوی دی. دغه بند د ۱۸۸۰ او ۱۹۰۱ کلونو تر منځ هغه مهال ترميم شو چې کله امير عبدالرحمن خان د افغانستان پاچا وو. خو د دې بند د نوي دېوال جوړولو چارې د امير حبيب الله خان د واکمنۍ په دوره کې په بشپړه توگه سر ته ورسېدې او هغه ته (سراج بند) نوم ورکړ شو. بايد وويل شي چې د دې بند د ترميم چارې د غازي امان الله خان او اعليحضرت محمد ظاهرشاه د واکمنيو په دورو کې هم سر ته رسېدلې دي. د سلطان محمود د وخت

لوی خاورین دېوال ۱۵۰ متره اوږدوالی او ۸۰ متره لوړوالی لري او کله چې په بند کې اوبه کمې وي نو پخوانی او لرغونی دېوال يې له ورايه معلومېږي. د امير حبيب الله خان د پاچاهۍ پر مهال د دې بند له اصلي دېوال څخه لږ ښکته يو بل دېوال جوړ شو او د سراج بند نوم ورکړل شو. دغه بند د يو انګرېز انجنير ښاغلي (ملر) په سرپرستۍ جوړ شو. د سراج بند د سلطان بند په امتداد جوړ شو او ويلی شو چې سلطان بند دوې برخې لري يوه هغه اصلي برخه چې د سلطان محمود غزنوي د واکمنۍ پر مهال جوړه شوې او بله برخه هغه ده چې د امير حبيب الله خان د واکمنۍ پر مهال جوړه شوې چې په ښکتنۍ برخه کې ۹۰ متره او په پورتنۍ برخه کې ۳۳۰ متره اوږدوالۍ لري. د دې بند جوړښت داسې دی چې دېوال يې له غره سره نښلول شوی او د اوبو له سطحې څخه د دې بند د دېوال لوړوالی ۴۳ متره دی. د بند په ښکتنۍ خروجي برخه کې دوه کوچني اطاقونه جوړ شوي او په همدې ځای کې د بند

د اوبو دروازه هم واقع ده چې د بند اوبه ترې راوزي. همدارنګه سطان بند په هغه خوا کې چې د غره سره نښلول شوې ده، د اوبو پرچاوی هم لري او کله چې بند ډک شي نو له همدې ځایه اضافي اوبه وزي.[54]

د هغه انفجار په سبب چې په افغانستان کې مېشتو امریکایي ځواکونو په ۱۳۹۴هجري لمریز کال په برغولي د خپلو عملیاتو پر مهال وکړ او له بند څخه یې ۵ کیلومتره فاصله درلوده، د دې بند ځینې پورتنۍ برخې تخریب شوې.[55] د دې بند د اوبو زیاته برخه د اوبه خور لپاره په کارېږي، یوه اندازه اوبه یې له پخوانیو آبي ژرندو څخه په ګټې اخیستنې سره په سیمه کې د برېښنا د تولید لپاره

[54] عظیمي، جغرافیایي ولایت غزني

[55] فارس نیوز خبري آژانس،

https://www.farsnews.ir/af/news/13940607000361%D9%88%DB%8C

استفاده کېږي او د وردګو دریو کلیو (کلمنار، بوتاوکې او بېدمښک) کلیو ته برېښنا تولیدوي. همدارنګه یوه اندازه اوبه یې د چښاک لپاره هم د سیمې خلک استعمالوي. دغه بند ۱۵۰۰۰۰ هکتاره کرنیزه ځمکه خړوبولی شي او که چېرې د برېښنا استفاده په سمه توګه ترې وشي نو کولای شي چې لږ تر لږه ۵۰۰۰۰ وګړو ته د پسرلي په دریو میاشتو کې موسمي برېښنا تولید کړي. امیر حبیب الله خان چې له ۱۲۸۰ څخه تر ۱۲۹۸ هجري لمریز کال پورې د افغانستان پاچا وو، سلطان بند ته ځانګړې پاملرنه کوله او د هغه د ترمیم په چارو کې یې یو کاري ټیم ګمارلی وو. همدارنګه امیر حبیب الله خان چې په فیل سپور وو، شخصا له همدې بند څخه لیدنه کړې او د هغه دېوال یې په عصري توګه له سره ترمیم کړی دی.[56] سلطان بند د

[56] ندرت، محمد داود، د سلطان بند تاریخچه، اطلاعات روز ورځپاڼه، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

مصري خېلو، کمال خېلو او سپېرګین کلیو سره څېرمه په یوه تنګه دره کې جوړ شوی دی چې د اوبو یوه لویه کاسه لري او ډېپ یا سرېز یې آن تر خواجګانو سربند پورې رسېږي. د سلطان بند د شمال خواته د کله منار، بوتاوکې او بېدمښک کلي موقعیت لري، سویل ته یې د سپېرګین، کمال خېلو او مصري خېلو کلي، ختیځ لور ته یې د خوجاوو دښتې او لودیځ لور ته یې د بادسیا او برغولي د تاریخي غرونو او غونډیو لړۍ پرته ده. نوموړي بند ته تر ډېره حده هغه اوبه راځي چې د رشیدانو او سریاب له درو څخه سرچینه اخلي، په آدینه او آوتله رالوېږي او د خواجګانو څخه لږ راښکته د بند په کاسه ورګډېږي. د دې بند بله سرچینه هغه اوبه دي چې له شیخ علي، باریکاو او غار مرغ څخه راوزي او په دورانیو را تېرېږي. همدغه اوبه د غوزبه، الني، میانکول او سرلوخ سیمې طی کوي، د عظیم ښاره په بېخ کې د خدایداد خان لېسې شمالي برخې ته راځي او د خواجګانو په سویلي خوا کې د بادسیا او آوتلې په دوه لاره

کې له هغو اوبو سره یو ځای کېږي چې له رشېدانو او سریاو څخه راښکته کېږي. د سلطان بند بله برخه اوبه د گوربت د غرونو له سلسلې څخه سرچینه اخلي او چې کله کال آباد وي نو د گوربت له اوبو سره د کونجغتو، موله، عبدالرحیم خېلو، کونجغتو، ساوسنگ، دهنې، ایریابونو او مردلې اوبه هم یو ځای کېږي او د کمال خېلو څخه لږ ښکته د سلطان بند په کاسه ور گډېږي. د سلطان بند د دېوال یوه څنډه د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال د وري د میاشتې په ۹ نیټه سهار مهال پنځه بجې ماته او د یو لوی مقدار اوبو د راوتلو له کبله یې د وردگو او غزنې په ولایتونو کې کرنیزې ځمکې، باغونه، ونې، کورونه، لارې، پلونه او دوکانونه له منځه یوړل او دغې پېښې د سیمې په وگړو کې لویه وېره خپره کړه. د دې بند له اوبو څخه اوس مهال د جغتو یوازې درې کلي هر یو کله منار، بوتاوکه او بېدمښک د خپلو ځمکو خړوبولو لپاره گټه اخلي او د جغتو د سیمې نورو ځمکو ته یې د اوبو رسولو سیستم، نهرونه او ویالې نه

دي جوړ شوي. د کرنيزو ځمکو په اوبه خور سربېره، د سلطان بند د دوبي په موسم کې د وردګو، غزني او داسې نورو سيمو د وګړو د تفرېح او ساعت تېرۍ ځای هم دی او کله چې په سيمه کې امن او سوله حاکمه وي نو د دې بند شاوخوا هر کال د زيات شمېر سيلانيانو شاهده وي چې د جمعې او رخصتيو په ورځو کې ورته راځي. په افغانستان کې د ۱۳۵۷ کال د ثور د کودتا سره سم د هېواد د نورو بنسټيزو زېربناوو په څېر سلطان بند هم له پامه غورځول شوی او د بيا رغولو زمينه يې تر دې مهاله په اساسي توګه نه ده برابره شوې. اوس مهال د دې بند سره څېرمه د يوې لېسې ودانۍ هم اعمار شوې چې د خداينظرخان په نوم يادېږي. يادې لېسې ته د کمال خېلو، سپېرګين، خوجاوو، بوتاوکې، کله مونار او بېدمښک د کليو زده کوونکي ورځي او زده کړه پکې کوي.[57]

---

[57] منه مجله لسمه ګڼه، د وردګ ولايت په جغتو ولسوالي کې د

هلاکو غر

دا غر د جغتو ولسوالۍ د غرونو په سلسله کې تر ټولو لوړه څوکه لري او د برغولي د تاریخي غره تر څنګ واقع دی. د هلاکو د غر تسمیه د چنګېزخان زوی هلاکو ته منسوبه ده چې له منګولیا څخه تر نني افغانستان پورې یې دغه ارته سیمه د خپلې واکمنۍ په قلمرو کې راوسته او هر څه یې تالا او ویجاړ کړل. کله چې جغتو ته له خپلو لښکرو سره یو ځای را ورسېد نو د هلاکو د غره سره څېرمه یې واړول او په دې سیمه کې یې لویې لویې عسکري اډې، د قوماندانۍ مرکز، نظامي قشلې او لښکرکوټونه رامنځته کړل.[58]

هفتاله

سلطان بند مقاله، ۱۳۹٦ هجري لمریز کال.

[58] وصیل، عبدالغفور، د هلاکو د غره په هکله معلومات.

د هفتاله د تاريخي ښارګوټي اوسنی نوم اوتله دی چې تاريخي قدامت لري او د هفتالي دورې د دولت مرکز وو. د لوی استاد علامه عبدالحی حبيبي په وينا د وردګ ولايت په جغتو کې د اسلام د سپېڅلي دين له ظهور څخه د مخه د هفتالي دولت پر مهال د هفتاله ښار يو آباد ښار ګڼل کېده چې د برغولي او کلمنار د تاريخي ښارونو سره په لنډ واټن کې موقعيت لري. بايد وويل شي چې په دې سيمه کې د هفتاليانو د دور تاريخي آثار شتون لري او د بادسيا له غونډۍ سره نږدې پرته ده.[59]

سالار

د سالار مشهور او تاريخي کلی د سيدآباد د ولسوالۍ د شنيز په دره کې موقعيت لري چې د کابل کندهار په لويه لاره پروت دی او د همدې کلي د يخو اوبو کارېز د سيمې

[59] حبيبي، عبدالحی، د هفتاله سيمې په هکله څېړنيز معلومات.

په کچه مشهور دی. د ګڼو روایاتو په حواله سالار د وردګ قبیلې اصلي ټاټوبی دی او شفوي تاریخي لاسوندونه ښیي چې دا قبیله له همدې کلي څخه نورو سیمو ته خوره شوېده. د سالارو په کلي کې (شنه هدیره یا شنه جرګه) ډېره مشهوره ده او دلته د وردګو ډېر زیات مشران او مشهور کسان خاورو ته سپارل شوي او مشهور زیارتونه پکې شتون لري. پخوا به داسې رواج وو چې له جغتو، چک او جلګې څخه به هم د وردګو خلکو د خپلو مړو جسدونه د ښخولو لپاره دغې هدیرې ته راوړل او دلته به یې خاورو ته سپارل. په سالار کلي کې لوی لوی زیارتونه هم شته دي. همدارنګه یوه بله هدیره د ولببډین (اوسنی نوم یې عبدالمحی الدین دی) په کلي کې هم شته ده چې هغه هم مشهوره ده او د وردګو د نورو سیمو وګړو به د خپلو مړو جسدونه ورته راوړل او هلته به یې خاورو ته سپارل. د جغتو په سیمه کې یو مشهور متل وو چې: (د ولبدین تر غاښي آوښتي کسان بېرته نه دي راغلي) یانې د مړو شوو جسدونو

هغه جنازې چې د سالار او ولببدين په هديرو کې د خاورو سپارلو لپاره د ولببدين تر غابښي شنيز ته وړل شوې، هېڅکله بېرته نه دي راستانه شوې. ويل کېږي چې د سالار اصلي نوم اسماعيل وو چې د سلطان محمود په پوځ کې يو مشهور سپاه سالار وو نو ځکه دا کلی په سالار او اطرافيان يې په سپاه مشهور شول. سالارو د تاريخ په اوږدو کې تل د پرديو په ضد مقاومت کړی، په افغانستان کې يې د مرکزي حکومت او واکمنۍ د تامين لپاره هڅې کړې او جنگېدلي دي. د شېر پور په مشهوره غزا کې يې چې د انگرېزانو په خلاف د غازي محمد جانخان وردگ تر کوماندې لاندې و شوه، د سالارو غازيانو پوره ونډه درلوده. غازي محمد زمان د همدې کلي اوسېدونکی وو چې په نوموړې غزا کې سخت ټپي شو. له ۱۹۱۹ زېږديز کال وروسته د منگلو د بغاوت پر مهال د سالارو وگړي د غازي امان الله خان تر څنگ ودرېدل او د غازي کريم خان تر قوماندې لاندې يې د منگلو په مقابل کې د مرکزي

حکومت پلوي وکړه چې په دې وخت د همدې سیمې مشر
او ملک امیر خان نومېده. سالار د سقوي بغاوت پر مهال
یو ځلې بیا د غازي امان الله خان تر څنګ ودرېدل، په
ټوپ دښته او ششګاو کې یې له سقوي یاغیانو سره تودې
جګړې او سخته مقابله وکړه او په همدې جګړه کې یې د
سقاو د پوځ مشر ټپی کړ. د سالارو جنګیالیو ځوانانو له
همدې جګړې وروسته آن تر کندهار پورې په غازي امان
الله خان پسې ولاړل، هڅه یې کوله چې د نوموړي ملاتړ
وکړي څو د افغانستان مرکزي حکومت بېرته فعال شي خو
د متعددو دلایلو له مخې یې هڅو ګټه و نه کړه. د سالار د
کلي وګړي د نورو وردګو په څېر د افغانستان د کمونېست
رژیم او پخواني شوروي د یرغل په خلاف په جهاد کې لویه
ونډه ادا کړه چې په پایله کې یې زیات شمېر وګړي
شهیدان او کورونه یې وران شول. په دې وروستیو کلونو
کې د سالار کلی د یو ښکلي بازار درلودونکی شو چې د
دې کلي د مشهور کارېز سره څېرمه جوړ شو. د کابل ـ

کندهار د لویې لارې ډېرو مسافرو به هلته دمه جوړوله او د سالار په بازارګي کې به چاى او ډوډۍ نوش جان کوله. له بده مرغه چې د ۱۳۸۵ کال څخه تر ۱۴۰۰کال پورې یو ځلې بیا د ناامنیو را پیدا کېدو د سالار ښکلې سیمه د داسې خونړیو جګړو په ډګر بدله کړه چې هره ورځ به ورڅخه د جګړو، ناخوالو، غمونو او تاوتریخوالي خبرونه خپرېدل. په دې سیمه کې جګړه، ورانې او تاوتریخوالى دومره خطرناک حالت ته رسېدلى وو چې د افغانستان جمهور رئیس ښاغلي حامد کرزي د خپلې واکمنۍ پر مهال سالار سیمې ته د (پل صراط) نوم ورکړی وو.[60]

د لرغونو سیمو سپړنې

---

[60] رحماني، عبدالمالک، د سالارو د سیمې په هکله معلومات، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

د لرغونو آثارو د کشف، موندلو او خوندي کولو په برخه کې په وردگ ولایت کې یو لړ محدودې سپړنې په مسلکي توگه تر سره شوې دي چې د هغه په لړ کې د لرغونو زمانو یو شمېر نامتو ښارگوټي کشف شوي دي. د دې ښار گوټو د سپړلو په لړ کې یو شمېر آثار او لرغوني توکي موندل شوي چې د دریمې مېلادي پېړۍ څخه تر پنځمې مېلادي پېړۍ پورې لرغونتوب لري. دا ډول سپړنې د افغانستان د لرغونپوهنې انستیتیوت او په کابل کې د فرانسې سفارت د یو گډ پلاوي تر مشرۍ لاندې د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه د واکمنۍ پر مهال په ۱۳۴۰ مه لسیزه کې تر سره شوې. په دې لرغونو ښارگوټو کې یو هم الغتای ښارگوټی دی او د سپړنو په پایله کې له نوموړي ښارگوټي څخه د بودایي پیر مجسمې، خاورین لوښي، فلزي وسایل او د ودانیو ښېلگې تر لاسه شوې دي. له څېړنو څخه لرغونپوهانو ته جوته شوې ده چې د الغتای ښارگوټی د څلورمې زېږدیزې پیړۍ پر مهال د وردگو په سیمه کې د یو

بشپړ سیاسي او اقتصادي ودان ښارګوټي ارزښت درلود. خو د افغانستان د لرغونپوهنې د انستیتیوت د ځینو مسوولینو په وینا د الغتای د لرغونو توکو او ورانو شویو ودانیو څخه دا حقیقت په ډاګه شو چې ښایي دا ښارګوټی د عربي جنګیالیو له لوري له مقابل لوري سره د جګړو پر مهال وران شوی وي. باید وویل شي چې په ۱۳۸۵ هجري لمریز کال د اطلاعاتو او فرهنګ د وزارت یو پلاوی له دغې تاریخي سیمې څخه لیدنه وکړه خو د دې تاریخي ښار د ساتلو او سپړلو لپاره یې منظم پلان له ځان سره نه درلود او نه الغتای لرغونی ښارګوټی د غلو او قاچاقبرانو له تخریب څخه خوندي شوی دی.[61]

زیارتونه

---

[61] د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اطلاعاتو او کلتور وزارت، د وردګ په ولایت کې د الغتای تاریخي ښار مسلکي سپړنې، کابل، ۱۳۸۵ هجري لمریز کال.

د وردګ ولایت مشهور زیارتونه د سیدآباد ولسوالۍ د سیدآباد زیارت، د سید آباد ولسوالۍ د صوفي شنیزي زیارت، د چک ولسوالۍ د کاکاخېلو د سیمې شاه قلندر بابا زیارت، د چک ولسوالۍ د سپین ښاره د کلي د آخوند بابا زیارت، د چک ولسوالي د نېک پاقول د درې د خواجه محیات بابا زیارت، د چک د خلیلي د خواجه غربان بابا زیارت، د چک د سېوکې د صوفي بابا زیارت، د چک ولسوالۍ د بوم په چارکه کلي کې د ملا بنارس یا ملا کاکا زیارت، د نرخ په ولسوالي کې د بوم زیارت، د کوټه عشرو په مرکز کې د خرقې شریفې زیارت او د شهیدانو زیارت، د نرخ په سنزي کلي کې د شاه قباد ولي زیارت، د جلرېز ولسوالۍ په زیولات سیمه کې د خواجه صاحب زیارت، د نرخ ولسوالي په شهاب الدین کلي کې د لوی ملا صاحب زیارت او د سیدآباد ولسوالي د تنګي د امیر ښاره په کلي کې د سوبۍ زیارت د یادولو وړ دی. همدارنګه د ګوربت د غره په شمول وردګ ولایت په ځینو سیمو کې د چلګزي په

نامه زيارتونه شته او دا چې دا زيارتونه د چا دي، ولي يې د چلگزيانو په نوم نومولي او له کومه وخته په سيمه کې شتون لري، د سيمې وګړي يې په هکله بېلابېل اندونه لري او په دې اړه کره او دقيق معلومات له هېچا سره نشته. د جغتو په سيمه کې هم ګڼ زيارتونه شته دي لکه: د خليفه صاحب زيارت، د خواجه محمد صديق زيارت، د خواجه رسول بابا زيارت، د ليگی بابا زيارت، د حاجي سيدمهدي زيارت، چهل گزيان چې غالبا د گوربت په غره کې موقعيت لري، د قبې د سر زيارت، مزار بابا، خواجه غوزبه بابا، د شاه عالم زيارت، د سبدې زيارت، د دولنې زيارت، د مردلې زيارت، د خواجه منجی بابا زيارت، د سپېرگين زيارت، د دهنې زيارت او داسې نور.[62]

[62] دغه معلومات له بېلابېلو اشخاصو سره د مرکو پر مټ برابر شوی دی.

څلورم څپرکی

وردگ ولایت

وردگ ولایت د پلازمینې کابل په لوېدیځ ۳۵ کیلومترۍ کې پروت ولایت دی، د کابل مهمه دروازه ګڼل کېږي او له همدې ولایت څخه د بامیانو او کندهار په لوري د کابل ـ کندهار او کابل ـ بامیان لویې لارې غځېدلې دي. دغه ولایت په ۱۳۴۳ هجري لمریز کال چې د ۱۹۶۴ زېږدیزکال سره برابر دی، د افغانستان په اداري تشکیلاتو کې د (وردگ ولایت) په نوم د ځانګړي ولایت په توګه منل

شوی، په همدې نوم په دولتی تشکیلاتو، ملي او نړیوالو نقشو کې ځای لري او په همدغه نوم په نړیواله کچه پېژندل شوی دی. وردګ ولایت د مرکز په شمول ۹ اداري واحدونه لري او په ۱۳۹۲ کال کې له دریمې درجې څخه دویمې درجې ته لوړ شوی او اوس مهال دویمه درجه ولایت دی. وردګ ولایت د طول البلد په ۶۸،۸ درجو او عرض البلد ۳۴،۳ درجو کې موقعیت لري، د بحر له سطحې څخه ۲۲۱۰ متره جګ دی او د نفوسو شمېر یې له ۸۰۰۰۰۰ څخه تر یو میلیون تنو پورې اټکل کېږي چې زیات شمېر وګړي یې د بزګرۍ، مالدارۍ، خټګرۍ او بنوالۍ په چارو بوخت دي. د وردګ ولایت د ځمکې مساحت ۱۰۹۱۲ کیلو متره مربع ده چې له دې جملې څخه ۴۳۹۲۱۰۴ هکتاره ځمکه د کرنې وړ ده. په کرنیزه ځمکه کې ۳۲۶۹۱ هکتاره آبي، ۱۱۱۲۰ هکتاره للمي، ۱۱۰۴ هکتاره دولتي املاک او ۱۰۹۸۰ هکتاره ځنګلونه تشکیلوي. د وردګ په ولایت د ټولو کلیو شمېر ۲۲۶۵ او د

ټولو جوماتونو شمېر ۲٦٨۴ بابه دی او په همدې ولایت کې ١٦٩ روغتیایی مرکزونه او ٨٧ شخصي او دولتي درملتونونه موجود دي. همدارنګه وردګ ولایت په ۱۴۰۰ هجري لمریز کال کې او د افغانستان د اسلامي جمهوریت د نظام د ړنګېدو څخه د مخه ۴۷ مرکزي ریاستونه، ۹ سیمه ییزې شوراګانې،۱۰۷۰ پراختیایي شوراګانې او ۵۵ کرنیز کوپراتیفونه درلودل. په دې ولایت کې ګڼ شمېر تاریخي او لرغوني محلات موجود دي چې شمېر تر ۵۰ زیاتېږي او ۱۸ ډوله کانونه تر دې مهاله پکې کشف شوي دي. د وردګ په ولایت کې اوس مهال ۲ جوړ بندونه وجود لري چې د چک د ولسوالۍ (بند چک) او جغتو ولسوالۍ د (بند سلطان) په نومونو شهرت لري او په پام کې ده چې ۵ نور بندونه هم د دې ولایت په مختلفو ولسوالیو کې جوړ شي. په ۱۴۰۰ هجري لمریز کال کې او د افغانستان د اسلامي جمهوریت د نظام د ړنګېدو څخه د مخه د وردګ ولایت د ټولو دولتي کارکوونکو شمېر ٦٣٦٣ تنه وو چې له

دي جملې ښځه ۲۹٦۰ تنه رسمي او ۳۴۰۲ تنه اجیر وو. د یوې شمېرنې له مخې د وردګ ولایت د وګړو یوازې ۲۱ سلنه نارینه وګړي د سواد له نعمت څخه برخمن دي، د ښځینه وو د سواد کچه یې یوازې ۲ سلنه اټکل کېږي او د دې ولایت ۴۲ سلنه وګړي پاکو اوبو ته لاسرسی لري.[63]

د وردګ ولایت بڼه

د وردګ ولایت مرکز میدانښار د کابل په خوله کې پروت دی چې د دې ولایت له ډېرو ولسوالیو سره زیات واټن لري او فاصله یې له پلازمینې کابل سره تقریبا یو شان ده. د دې ولایت مرکز په لومړي سر کې د کوټه عشرو سیمه وه خو د سردار محمد داود خان د جمهوریت پر مهال یانې ۱۳۵۴ هجري لمریز کال یې مرکز د اوسني میدانښار

[63] د وردګ ولایت د مقام مطبوعاتي دفتر، معلوماتي آرشیف، میدانښار، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال، www.mw.gov.af

سیمې ته لېږدول شوی دی. د وردګ ولایت مرکز میدانښار تر ۱۳۸۱ کال پورې د پام وړ دولتي ودانۍ او ښاري تاسیسات نه درلودل خو له یادې نېټې څخه وروسته په تدریجي توګه د دولت او خصوصي سکتور په مرسته ورو ورو ځینې ودانۍ، مارکېټونه او سړکونه په نوې نقشه پکې جوړ شول. په دې هکله د وردګ ولایت د پخواني والي ښاغلي عبدالجبار نعیمي هڅې د یادولو وړ دي چې د ولایت په مرکز کې یې د نقشې سره سم د ځینو عصري تاسیساتو بنسټ کېښود، ځینې سړکونه یې پاخه کړل، ځینې دولتي ودانۍ یې جوړې کړې او پارکونه یې رامنځته کړل. بیا هم کابل ښار ته د نږدېوالي او د کابل د مهمې لوېدیځې دروازې په توګه هغه څه چې لازم وو، د وردګ ولایت د مرکز د اعمار او ودانیو په برخه کې تر دې مهاله نه دي تر سره شوي. وردګ ولایت له ډېرو وروسته پاتې ولایتونو څخه دی او تر دې مهاله د وخت د حکومتونو لخوا ورته لازمه پاملرنه نه ده شوې. که د وردګ ولایت جغرافیایي موقعیت ته و نه

کتل شي چې کابل ته په نږدې واټن کې پروت دی، نو د وروسته پاتې والي په برخه کې کټ مټ له غور او دایکندي ولایتونو سره پرتله کېدای شي. دا چې د وردګ ولایت مرکز په دې شکل خوار دی نو د ولسوالیو خو هېڅ پوښتنه نه کېږي، د دولت له لوري له څو محدودو پروژو تر پلې کولو پرته د وردګ ولایت په ولسوالیو کې اساسي ګامونه نه دي پورته شوي او د ولسوالیو د هستوګنو وګړو د ژوند پر بڼه کې هېڅ راز مثبت بدلون نه تر سترګو کېږي.[64]

سیمه ییزې ادارې

وردګ ولایت په ۱۴۰۰ هجري لمریز کال کې او د افغانستان د اسلامي جمهوریت د نظام د ړنګېدو څخه د

64 د افغانستان د اسلامي جمهوریت د سیمه ارګانونو خپلواک ریاست، معلوماتي کتاب، وردګ ولایت، د محلي ارګانونو اداره، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

مخه پخپلو اداري تشکیلاتو کې د ریاستونو، آمریتونو او لویو مدیریتونو په کچه ۴٦ ملکي او عسکري ارګانونه درلودل. پر دې سربېره نوموړی ولایت د مرکز میدانښار په شمول ۹ اداري واحدونه (۱مرکز او ۸ ولسوالۍ) لري چې د جغتو، سیدآباد، چك، دایمرداد، جلرېز، نرخ، مرکزي بهسود او بهسود لومړۍ حصه په نومونو یادېږي. په دې څپرکي کې لومړی د وردګ ولایت د ولایتي اداري او وروسته د همدې ولایت د اداري واحدونو یا ولسوالیو په هکله خبرې شوې دي.[65]

اداري تشکیلات

په ۱۴۰۰ هجري لمریز کال کې او د افغانستان د اسلامي جمهوریت د نظام د ړنګېدو څخه د مخه د وردګ ولایت اداري تشکیلات داسې وو چې په دې ولایت کې تر ټولو

[65] د وردګ ولایت مطبوعاتي دفتر، www.mw.gov.af

ستر دولتي مقام د دغه ولایت والي وو چې کاري دفتر او د هستوګنې لپاره یې په مرکز میدانښار کې ودانۍ درلودې. د وردګ ولایت د مقام د هستوګنې ودانۍ ته حرم سرای هم ویل کېږي چې د امنیتي ارګانونو له خوا یې په کلکه ساتنه او څارنه کېده. د ولایت د مقام پر دفتر او هستوګنځي سربېره د وردګ ولایت سیمه ییزه حکومتي اداره کې یو شمېر ریاستونه او څانګې درلودې چې نومونه یې په دې ډول وو: د دفتر ریاست، د ولایت معاونیت، اداري او مالي ریاست، د سکتوري خدماتو ریاست، مستوفیت، ښاروالي، د استناف محکمه، ولایتي شورا، د حج او اوقافو ریاست، د سرحدونو او قبایلو چارو ریاست، د پوهنې ریاست، د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست، د چاپېریال ساتنې ریاست، د ټولګټو چارو ریاست، د کار او ټولنیزو چارو ریاست، د سرې میاشتې ریاست، د اقتصاد ریاست، د کلیو د پراختیا ریاست، د کرنې او مالدارۍ ریاست، د عدلي چارو ریاست، د مهاجرینو چارو ریاست، د عامې

روغتیا ریاست، د برېښنا او انرژۍ ریاست، د اوبو د تنظیم ریاست، د مخدره توکو سره د مبارزې ریاست، د ښاري پراختیا ریاست، د کلیو د پراختیا ریاست، د مخابراتو او معلوماتي ټکنالوجي ریاست، د وردگ پوهنتون ریاست، د ښځو چارو ریاست، د علماوو شورا ریاست، د ملي امنیت ریاست، د استناف څارنوالي، نظامي څارنوالي، د ملي امنیت څارنوالي، د ښوونکو د روزنې ریاست او د پېښو پر وړاندې د چمتوالي ریاست.[66]

نورې څانگې

په ۱۴۰۰ هجري لمریز کال او د افغانستان د اسلامي جمهوریت د نظام د ړنگېدو څخه د مخه وردگ ولایت د ملکي حکومتوالۍ په برخه کې یو شمېر نورې څانگې د مدېریتونو او آمریتونو په شکل کې درلودې چې نومونه یې

66 د وردگ ولایت مطبوعاتي دفتر، www.mw.gov.af

په دې ډول وو: د ټرافیکو مدېریت، د خصوصي سکتور د ترانسپورټ مدېریت، د جلب او جذب مرکز آمریت، د ملي راډیو تلوېزیون آمریت، د مرافعې محکمه، د دولت د قضایاوو لوی مدېریت، د کوچیانو د روزنې لوی مدېریت، د سپورت او بدني روزنې لوی مدېریت، د برېښنا لوی مدېریت، د ترانسپورټ لوی مدېریت، د بانک لوی مدېریت، د مرکزي احصایې لوی مدېریت، د ټولګټو چارو لوی مدېریت، د کانونو لوی مدېریت، د محبس لوی مدېریت، نظامي کمېساري او د ملي بس مدېریت.[67]

اداري واحدونه

د وردګ د ولایت مرکز میدانښار او د همدې ولایت د ۸ ګونو اداري واحدونو لنډه معرفي دلته وړاندې شوې ده.

---

[67] د وردګ ولایت مطبوعاتي دفتر، www.mw.gov.af

میدانښار

میدانښار ته په عامه اصطلاح یوازې د میدان یا مړدان نوم اخیستل کېږي چې د وردګ د ولایت مرکز او د پلازمینې کابل لوېدیځ لور ته په ۳۵ کیلومترۍ کې موقعیت لري. د میدانښار د ځمکې پراخوالی ۳۴۵ کیلومتره دی چې د بحر له سطحې څخه ۲۲۲۵ متره لوړوالی او د ۳۴,۲ عرض البلد او ۶۸,۴ طول البلد درجو ترمنځ موقعیت لري. میدانښار شاوخوا ۶۰ کلي لري او د هستوګنو وګړو شمېر یې په اټکلي ډول ۶۰۷۵۸ تنو ته رسېږي. میدانښار ۳۵۶ جوماتونه لري چې په ۳ حوزو وېشل شوی دی. په ۱۴۰۰ هجري لمریز کال کې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د دولت د معلوماتو له مخې د وردګ ولایت مرکز

میدانښار ۱ سیمه ییزه شورا، ۴۸ پراختیایي شوراګانې، ۱۰ کرنیز کوپراتیفونه درلودل. میدانښار پخوا محدود دولتي تعمیرات درلودل خو په دې ښار کې د ۱۳۸۱ کال را وروسته د ځینو ښارګوټو نقشې تطبیق شوې او یو شمېر کورونه پکې آباد شوي دي. له بده مرغه چې د سیمې د وګړو له خوا د دولتي ځمکو په سر د ملکیت د دعواوو را پورته کېدو، د ځمکو د غصب او ناامنیو د زیاتوالي له کبله په دې سیمه کې د هستوګنې ښارګوټو د پام وړ پرمختګ نه دی کړی او د نورو سیمو وګړو زړه نه دی ښه کړی چې په میدانښار کې کورونه جوړ کړي. په همدې توګه حتی د وردګ ولایت مقام، لوی مقامات او د دې ولایت د مرکزي ادارې حکومتي مامورین هم په میدانښار کې د هستوګنې لپاره زړه نه ښه کوي. یاد ذوات د ورځې په پیل کې له کابل څخه میدانښار ته ځي او د ورځې په پای کې بېرته له میدان ښار څخه کابل ښار ته ستنېږي. همدارنګه پخپله د میدانښار هغه وګړي چې په کابل کې د ژوند کولو توان

لري، هڅه کوي چې په کابل ښار کې هستوګنه غوره کړي. د دې ټولو سره په دې کې شک نشته چې میدانښار له ۱۳۸۱ کال وروسته خپله بڼه په تدریجي توګه بدله کړې او په لسګونو دولتي او شخصي ودانۍ د سوداګریزو مارکېټونو تر څنګ په دغه ښار کې آبادې شوې دي. هغه مهال چې کله ترکیې د ولایتي بیا رغونې ټیم او د آیساف او ناټو د ځواکونو یو شمېر اداري فعالې وې نو هغوی هم یو شمېر تاسیسات په دې ښار کې رامنځته کړل. د وردګ ولایت ولایتي اداري د خپل توان سره سم د دې ښار په ځینو سړکونو او ویالو کار کړی او پاخه کړي یې دي. همدارنګه ښځینه بڼ، د ښاروالۍ بڼ، لوبغالی او نوی جامع جومات هغه ځایونه دي چې په دې ښار کې ودان شوي دي. د ولایت د مقام دفتر، د مجلسونو تالار، د غازي محمد کریم خان د مجلسونو تالار، له کابل ښار څخه د برېښنا راوستل، د ولایتي شورا دفتر، یو شمېر ښوونځي، پارکونه، هوټلونه د لوبو سټېډیم، جامع جومات او داسې نور تاسیسات په

میدانښار کې جوړ شوي او په دولتي کچه زیاتره ملکي او عسکري ودانۍ یا خو له سره ودانې شوې او یا بېرته رغول شوې دي. په میدانښار کې د ګنبدشاه په نامه تاریخي سیمه موقعیت لري چې په جغتای کلتور پورې اړه لري. د دې سیمې وګړي که څه هم چې د ځینو ښاري آسانتیاوو څخه برخمن دي خو اقتصادي وضعیت یې په عمومي شکل کمزوری دی او په کرنه، خټګرۍ، سوداګرۍ او مالدارۍ خپل ژوند مخته بیایي. همدارنګه د بې مسئولیته وسله والو ډلو، جګړو، ترهګرۍ، توندلاریتوب او ناامنیو موجودیت ترې د ژوند رنګونه اخیستي دي. د میدان ښار سیمه په دریو حوزو وېشل شوې ده لکه: د عثمان خېلو حوزه، د چارکه حوزه، د ابراهیم خېلو حوزه. د میدانښار په سیمه کې هستوګن وګړي لا هم په کلیوالي بڼه خپل ژوند ته دوام ورکوي که څه هم چې دغې سیمې ته د ښار نوم ورکړل شوی خو تر دې مهاله داسې ښاري سیستم نه لري چې منظمه نقشه، کوڅې، د کورونو نمرې او ښاري کلتور

پکې پلی شي. له بلې خوا د دې ځای د خلکو جامې، کړه وړه او عمومي چلند له ښاري کلتور سره توپير کوي او په کليوالي بڼه دی. د ميدانښار د ځينو کليو نومونه په دې ډول دي: کهنه خمار، اول خېل، ممي خېل، مرکز، ده افغانان، چارکه، قيام کلا، امان خېل، رستم خېل، مرز، فاميلي، ريبوداغ، نهر فولاد او داسې نور. بايد وويل شي چې په ۱۴۰۰ هجري لمريز کال او د افغانستان د اسلامي جمهوريت د سقوط څخه د مخه د ملي اردو، ملي پوليسو او ملي امنيت د پرسونل څخه علاوه د ميدانښار په اداره کې ټولټال ۳۰۰۰ دولتي پرسونل په کار لګيا وو چې يوازې ۲ سلنه يې ښځينه کارمندانې وې.[68]

جغتو ولسوالي

[68] نيازي، رفيع الله او ګڼ ليکوالان، د افغانستان د سيمه ييزو اړيکو لسن کلن پېښليک، سپوږمۍ راډيو، کابل، ۱۳۹۹ه ل.

جغتو ولسوالي د وردګ ولایت دویمه درجه ولسوالي ده چې د ولایت د مرکز میدانښار څخه ١٢٤ کیلومتره واټن لري. جغتو لرغونی تاریخ لري او په دې سیمه پخواني مدنیتونه تېر شوي، ویاړلي شخصیتونه یې ټولنې ته وړاندې کړي او د افغانستان د آزادۍ د بېرته ګټلو په معرکو، د هېواد د سیاسي نظام جوړونې، عصري تعلیم د رایج کولو او مدني ټولنې د رامنځته کولو په برخه کې یې عمده ونډه درلودلې ده. جغتو په ۱۳۵۵ کال کې د ولسوالۍ کچې ته لوړه شوې چې له پلازمېنې کابل څخه ١٦٠ کیلومتره واټن لري. د ۱۴۰۰ هجري لمریز کال د رسمي شمېرو له مخې جغتو پخپلو تشکیلاتو کې ۱۴۲ ملکي او نامعلوم شمېر عسکري بستونه درلودل، نوې ودانۍ یې د ۲۲ خونو په درلودلو سره په ۱۳۸۳ کال کې جوړه شوې خو په سیمه کې د وسله والو ډلو برېدونو او د چارواکو بې پروایۍ سخت زیانونه ورته رسولي او ځینې برخې یې ورانې شوې دي. جغتو د وردګ د ولایت لوېدیځ لوري ته پرته ولسوالي ده

چې شمال ته يې د چک د ولسوالۍ د مجت سيمه، جنوب ته يې د غزني ولايت د خواجه عمري ولسوالي، جنوب لوېديځ ته يې د غزني د رشيدانو او خوګيانيو ولسوالۍ، ختيځ ته يې د وردګو د سيدآباد د ولسوالۍ د شنيز دره او لوېديځ ته يې د غزني د ناور سيمه موقعيت لري. د وردګ ولايت د رسمي ارقامو له مخې د جغتو ولسوالۍ د ځمکې مساحت ۱۸۳۸ کيلو متره او د ۱۴۰۱ کال د احصاييې سره سم په دې سيمه کې ۹۵۰۰۰ تنه وګړي هستوګنه لري. دغه سيمه د بحر له سطحې څخه ۲۵۰۰ متره لوړوالی لري او ۳۹ـ۶۸ طول البلد او ۴۸ـ۳۴ عرض البلد درجو تر منځ پرته ده. د جغتو ولسوالي په ۱۰ حوزو وېشل شوې، ۱۸۰ کلي او ۱۸۵ جوماتونه لري. جغتو ولسوالي په ۱۴۰۰ هجري لمريز کال ۱۴ بابه روغتيايي مرکزونه، ۳۰ بابه ښوونځي، ۱ سيمه ييزه شورا او ۹۰ پراختيايي شوراګانې درلودې. د جغتو د سيمې زياتره وګړي په بزګرۍ، بڼوالۍ او داسې نورو چارو لګيا وو. د پراخو دښتو، نيمه دښتو او د

اوبو سرچینو په درلودلو سره سره د دې ولسوالۍ یوازې دوه نیم سلنه ځمکه د کروندې وړ ده او اوبه ورته رسېږي. د کرنیزو ځمکو د خړوبولو لپاره د جغتو د اوبه خور په سیستمونو د مسئولو ارگانونو له لوري مسلکي کار نه دی شوی او د جغتو زیاترو هوارو ځمکو ته اوبه نه رسېږي.

د جغتو ولسوالۍ د کلیو نومونه په دې ډول دي: لیگي خېل، سرمست خېل، کټیالی، پورې کلی، چینه، سرطېب خېل، ظریف خېل، همزل خېل، بېرانه، کمرغان، الله یارخان خېل/ لرخان خېل، صالح خېل، عبدالرحیم خېل/ دریم خېل، غاښی، موله، نهک/نک، کونجغتو، سبزسنگ/ ساوسنگ، دهنه/ دنه، جېشی، بر ببړخېل، کوز ببړ خېل، بر لالکی، کوز لالکی، زرین، سرخ کول، بونگی، ستر ایریاو، کمکی ایریاو، مردله، خار، کوزه دولنه، بره دولنه، غټه چینو، وړه چینو، اربی، خوجاو، غوجرک، سیکول، نودی، کلاندې، ستر کلی، کوزکلی، برکلی، سرپایونه،

مراخېل، عشرت خېل، چاردېوالونه، فولاد بېک، کوډی، تکی، دېوالک، سنځله، اخترخېل، سېدي، مدکلی، کارېز، کمال خېل، سپېرگین، خلیفه خېل، لاغري، سعادت خېل، بلندخېل، غټ چوپان، وړ چوپان، نوی ښار، مصري خېل، خواجگان/ سادات سربند، بولاغ، علی خېل، آوتله، کوډی، کچکله، صالح خېل، ملافظ، آدینه، منگلي، حلیم ښاره، دلاور خېل، پیادره، موشنگی، د منگلو کوډی، ککه، گل بېگوټ، اعظم خېل، کوشکی، لیلي، وزیرښاره، سلیمان ښاره، سرخده، چمبرک، ستر زرین، ممه، خواجه کوډی، غوزبه، چچه، میرزه بېک، بره النه، کوزه النه، شخلی، بابر، اختوم، بر دوراني، کوز دورانی، شابېتکه، خدراڼ، کله مونار، بوتاوکه، بېدمښک/بېگ موش، رباط، عظیم ښاره، زاړه ښاره، لالا ښاره، برښاره، کوز ښاره، بادیني، قول پیرک، موسی، سیاه پېتاو، شابی، ممل خېل، بوچه، الف خېل،

ضمیر خېل، ملا حافظ او مراد خان.[69] باید ووېل شي چې د جغتو د کلیو د نومونو په برابرولو کې د لیکوال یو شمېر فېسبوکي ملګرو همکاري کړې ده. د وردګ ولایت د رسمي معلوماتو له مخې د جغتو ولسوالي په ۱۰ حوزو وېشل شوې ده چې د کلاندې حوزه، د باریکاو حوزه، د کونجغتو حوزه، د ګېرو حوزه، د قلعه وزیر حوزه، د آبتلې حوزه، د منګلي حوزه او د ګندړه کول حوزه په نومونو یادېږي.[70]

جغتو د غرونو په منځکې واقع دی او د غرونو نومونه یې ګوربت، ګوړکو یا ګل کوه، هلاکو، برغولي، غار مرغ، وغجم، کوک، نر آهو، د موله غر، خواجه غوزبه، تاق پرچه، سینک، مردکۍ سر، غوړنج، الکو، بادسیا، لېونی، یفتالیان، د

---

[69] ستومان، محمد عظیم، د جغتو په هکله معلومات، وردګ، ۱۴۰۲هجري لمریز کال.

[70] د جغتو ولسوالۍ رسمي معلومات، د جغتو حوزې، وردګ، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

کونجغتو غر، د ساوسنګ غر، د دهنې غر او داسې نور دي.
د لويو لويو کمرونو او پټنځايونو د درلودلو له کبله د جغتو په ځينو غرونو کې د جهادي مرحلې پر مهال له ۱۳۵۹ څخه تر ۱۳۷۱ هجري لمريز د مجاهدينو مرکزونو موقعيت درلود چې د جهاد په کلونو کې د شورويانو او د وخت د کمونيستي رژيمونو له خوا ګڼ ځمکني بريدونه او بمبارۍ پرې شوې دي. جغتو د يو شمېر مهمو دښتو درلودونکی دی چې د موله دښته، د کلاندې دښته، د سنځلې دښته، د باريکاو دښته، د سر کېچې دښته، د سرې لکۍ دښته، د زرين دښته، د آوتلې او آدينې دښته، د برغولي دښته، د خوجاووي دښته، د سپېرګين دښته، د کله مونار دښته او د مردلې دښته يې مهمې ګڼل کېږي. د جغتو مدني او کلتوري بهير د وردګو په کچه لومړی منظم بهير دی چې په ۱۳۸۳ کال د همدې ولسوالۍ د يو شمېر فرهنګپالو ځوانانو او استادانو له لوري تاسيس شو. نوموړي ادبي بهير په جغتو او کابل کې څو ناستې وکړې او د (جغتو مهالنۍ

مجله) يې تاسيس کړه چې له ۱۳۸۴ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمريز کال پورې يې ۱۲ ګڼې چاپ شوې دي.[71]

سيدآباد ولسوالي

د سيدآباد ولسوالي د وردګ ولايت لومړۍدرجه ولسوالي ده چې د خاورې او نفوس له مخې د نوموړي ولايت تر ټولو لويه ولسوالي ګڼل کېږي. په پام کې وه چې د افغانستان د دولت په نوو تشکيلاتو کې د سيدآباد لويه او پراخه سيمه په دريو اداري واحدونو يا ولسواليو و وېشي. د ۱۴۰۰ هجري لمريز کال د زمري د مياشتې د ۲۴مې نېټې سياسي او نظامي بدلون وروسته چې په ترځ کې جمهوري نظام ړنګ او وسله وال طالبان د ټوپک په زور په افغانستان

[71] حليمي، حامد، وردګ تاريخ او کلتور، ۱۳۸۷ هجري لمريز کال، د وردګو کلتوري يون، بهير مطبعه، کابل افغانستان

واکمن شول، معلومه نه ده چې آیا سیدآباد ولسوالي بیا هم یوه ولسوالي پاتې کېږي که به په دریو اداري واحدونو وېشل کېږي؟ د سیدآباد د ولسوالي مرکز د ولایت د مرکز میدانښار څخه ۳۵ کیلومتره واټن لري. د دې ولسوالۍ ختیځ لوري ته د لوګر ولایت د برکي برک او خروار ولسوالي او د غزني ولایت د ځنخان ولسوالي موقعیت لري، لوېدیځ لور ته یې د جغتو او چک ولسوالۍ، ختیځ لور ته یې د نرخ ولسوالي او شمال ته یې د غزني ښار موقعیت لري. د سیدآباد ولسوالي ۱۷۷۵۷۸ تنه نفوس او ۱۱۲۴ کیلومتره مربع پراخوالی لري چې د بحر له سطحې څخه ۲۴۰۰ متره لوړه ده. د سیدآباد ولسوالي د ۳۴۵۹۵۰ عرض البلد او د ٦۸۴۳۰۰ طول البلد درجو ترمنځ واقع ده. دغه ولسوالي شاوخوا ۲۰۰ کلي او ۳۴۸ جوماتونه لري. د سیدآباد ولسوالي ۸ بابه کلینکونه او ۷۰ بابه ښوونځي لري.

د سیدآباد د ولسوالۍ مهمې درې د شش ګاو، شنیز، ونخي، شیخ آباد، ټوپ او تنګي دي درې دي چې د دې ولسوالي اړوند ولس او کلي پکې پراته دي. د سیدآباد ولسوالۍ د کلیو نومونه په دې ډول دي:

ټوپ دره

زرنی، کاریزکن، حفرګانه/ ژور، کوچي کلا، غازي خېل، د عبدالاحد خزانه دار کلی، بډیخېل، زاړه خېل، معین خېل، حکیم خېل، کوډی، هیبتی، خواجه خېل یا خواجه کوټکی.

شیخ آباد دره

زرنی، هاشم خېل، حاجي خېل، قاضي قلعه، شېرداد خېل، عزیز الله خېل، کوزه کوډی، ډاګبغری، زرسنګه/

زرڅانګه، شیخ اعظم، ګل ښاره، مستی خېل، ملک جمعه خان/ خان جان کلی، چینه، ژورګی، ګدړخېل/ ګدرخېل، حاجیانو کلی، چوجان/ چیجان، نوآباد، وخجم، بره کوډی، زرین خېل، السنګي، خړیان، هاشم خېل، زین خېل/ ذهین خېل (نوري)، عزیزالله خېل او کوچي کلا.

تنګي دره

ګلي خېل، دو آب، کوډی، خوړ، دره، خرنی، خان خېل، جو زرین، برهاني خېل، کوز تېمور خېل، بر تېمور خېل، بر حسن خېل، کوز حسن خېل، زمبورک، زاوچ، ملا خېل، علم خېل، سپین ورسک، دولت خېل، محمد امین ښاره، ګلاب خېل، امیر ښاره، شنګک، موشک خېل، بابو خېل، رنځي خېل، اوتړي، دوراني، نبرجه، ښادي بوچ، کامران

خېل، کوټ، مومن خېل، ناصر، لوړ، لاچي خېل، بوچ کلا، جان محمد خېل، حاجي خېل او شاه گل خېل.

منځنۍ برخه

سي سۍ، سیا چوب، سعدالدین کلا، سره کلا، کوز کلی، علي خېل، شاتر، کډلک، کوډۍ، لوړ، امان خېل، پاینده خېل، تاج بېکی، کچ قلعه، حیدر خېل، بابړ، کوز ممل، بر ممل، لړم، خواجه باشاه خېل، سرور خېل، تره خېل، بلوکی، صدو خېل، اکاخېل، کوز حسن خېل، بر حسن خېل، میر خان خېل، ملي خېل، نصرت خېل، برات خېل، بر ښادي خېل، کوز ښادي خېل، جعفر خېل، خواجگان، بوخان خېل، سرگردان خېل، کرم خېل، پټانخېل، پیره خېل، مغل خېل، کارېزگی، عثمانی، هادي خېل، کوډۍ، باغک، گوربت خېل، چنگۍ، توده چینه، سیرک، سرقول،

ډونډوکی، شېرمحمد خېل، کوچنۍ آبدره، خواجه غورمبان، ببړخېل، کوز جنجای، بر جنجای، کوډۍ، شیخکه، سیرک خېل، بلنکاش، سالار، لویه آبدره، جامت خېل، کاکا چینه، گداخېل، سره کلا، مشنگ قلعه، شمشی، یوسف خېل، چهاردهي، کروخېل، چهاردهي بالا، قطب خېل، میریحیی خېل، بهادرخېل، پتنک، سلطان خېل، اوتړي، شابۍ، هفت آسیاب، زرک خېل، پیره خېل، خړیان، نوي ښور، کوډلۍ، آزاد خېل، غازي خېل، موسی گل خېل، حکیم خېل، نوآباد، خواجه احمد کلی، آبدره، کوزه آبدره، بره آبدره، سره قلعه، ستره لوړه، شېرخېل، گدۍ قلعه، اسحاق خېل، ممو خېل، آدم خېل، نوده، خار، گردۍ کلا، بابکرخېل، شش قلعه/ شش گاو، پړاو، سیاچوب، گیدړخېل، مست خېل، منگلی، خواجه قلعه، کارېز پایي، بورک، عزیز کلا بر گوگر/کوه گرد، کوز گوگر، ولبدین/

عبدالمحی الدین، پاړوکی، مدد خېل، مومن خېل، سرکول، شېخی، سنډور، مورو/مهرو، بډګک، کوډلې، بېدکه، کچکله، حیدرخېل، تاجبېکی، لالاګل خېل، همزه خېل، لوړ، کوډی، عرب خېل، سنګین خېل، الله یارخېل، ژوره، سیسی ډاګ، آدم خېل، یارجان کوډی، الله یارخېل، شیرازي بابا کلی او نوآباد.

اونخي دره

د منځنی برخې کلي: کشمون، سره کلا، حکیم خېل، یاوېز، ژنګوره، نصیرخېل، محمد عظیم خېل، موسی خېل، جارچیان، اسدخېل، خاني جان کوډی، محبت خېل، الله یارخېل، سمونه، سیوری، سرکی، کارېز او همزه خېل.

د سمبېک/حسن بېک درې کلي: بړگي، سیوری، زړه کلا، سمبېک، کوډی، چمړی/ چوڼی، فېرونگ، باریکک.

د بادام درې کلي: لټوخېل، جوگي خېل، گدایي، هوسي خېل، غبک خېل، کوډی، بادام، جلي خېل.

د چنار درې کلي: یامي خېل، چارمغز، صادق خېل، چورک خېل (موچیان)، الف خېل، یارک خېل، ورمړ، علم خېل، رحیم خېل، بانډه، واصل خېل، الف خېل.

د سیدآباد هستوگن وگړي په کرنه، بڼوالۍ او مالدارۍ بوخت دي او له پوهنې سره زیاته مینه لري. دغه ولسوالي په سیمه کې خپل حیاتي موقعیت ساتلی ځکه چې د کابل کندهار په لویه اکمالاتي لار پرته ده او له میدانښار څخه تر غزني ښار پورې دغه لویه لار (شاهراه) په سیدآباد ولسوالۍ

کې تېره شوې چې د تاریخ په اوږدو کې له زیات اهمیت څخه برخمنه ده. د هېواد د سیاسي جریاناتو او افغانستان ته د راغلیو ځواکونو کاروانونه مجبورېږي چې د هېواد لویو ښارونو ته له همدې لارې د رسېدلو هڅه وکړي. د سیدآباد ولسوالي په یو شمېر حوزو تقسیم شوې ده چې د دې حوزو نومونه په لاندې ډول دي: د اونخي حوزه، د شش کلا/شش ګاو حوزه، د شنیز حوزه، د سیدآباد حوزه، د تنګي حوزه او د شیخ آباد حوزه.[72]

چک ولسوالي

[72] عبیدي، فرید احمد، حسیب صالح، غلام محمد انورزی، احسان الله آرینزی، عبدالله بهادري او احمد حدي، د سیدآباد ولسوالي، په هکله معلومات، وردګ، ۱۴۰۲هجري لمریز کال.

چک ولسوالي د وردګ ولایت دویمه درجه ولسوالي ده چې د همدې ولایت د مرکز میدانښار شمال ته په ۴۰ کیلومترۍ کې موقعیت لري. د چک ولسوالي ۱۳٦۲۸۰ تنه نفوس لري، د ۱۹۳ اصلي کلیو څخه جوړه شوې او د جوماتونو شمېر یې ۱٦۷ دی. د چک ولسوالي د بحر له سطحې څخه۲۲۰۰ متره لوړوالی لري، د ځمکې مساحت یې ۱۱۷۷ کیلومتره مربع دی چې د ۳۴۰٦۰۰ عرض البلد او ٦۸۳۵۰۰ طول البلد درجو تر منځ واقع ده. د چک ولسوالي ۵۰ بابه ښوونځي او ۲۹ بابه روغتیایي مرکزونه لري. د چک ولسوالۍ څلور خواوې په دې ډول دي: شمال ته یې نرخ او دایمیرداد ولسوالۍ، جنوب ته یې جغتو ولسوالي، ختیځ ته یې نرخ او سیدآباد ولسوالۍ، لوېدیځ ته یې مرکزي بهسود او دایمیرداد ولسوالۍ موقعیت لري. سیاب، انګورباغ او د ترممد غرونه د چک ولسوالۍ دګرځندوی مهمې سیمې ګڼل کېږي. د کابل سیند چې لومړی په لوګر ولایت ورلوېږي او بیا کابل ته رسېږي، د

چک او دايمرداد د ولسوالۍ له غرونو څخه سرچينه اخلي. د چک د اوبو بند او د برېښنا فابريکې دغې ولسوالۍ ته ځانګړې اهميت ورکړی او دغه مهم تاسيسات د چک د ولسوالي او په ټوليز ډول د وردګ ولايت د مهمو زېربنايي تاسيساتو څخه ګڼل کېږي چې بيارغونه يې د دې ولسوالۍ د پرمختګ په ارزښت کې د پام وړ بدلونونه راوستلای شي. چک ولسوالي يو لړ مهمې درې لري چې د خوات، مجت، عربانو، سياو، نېک پايکول، بغلان، بېک سمند او آبکزار له درو څخه عبارت دي او د همدې ولسوالۍ اړوند ولس او کلي پکې پراته دي. د چک د ولسوالي د اړوندو کليو نومونه په دې ډول دي: انبوخاک، سپين خاوری، يرګين، بلوخ مېنه، بغه، لوړ، پيراحمدخېل، صالح خېل، هزارمير، باربي، عرف شاه خېل، نورک خېل، ملاجان خېل، خان خېل، ګينجرخ، ګوډان/ګلدان، لنډه خېل، الامحمد خېل، کوډۍ، ګرداو، شای قلندر، ککه خېل يا کاکاخېل، علی خانی، کولک، لنګر، ګډلی، سيدان، ملي خېل، فريد، چاو

دره، سني خېل، مديارخېل، مُودو، علي محمد، ژوره، اله سنگ، برکلی، لاندې کلی، غونډۍ کلی، لنډی بند، دلک خېل، باغکی، زاب، پټل خېل، گنده چشمو، گرداب، لنگر، لالک، جوز، جلیل، حسین کلا، پالېزک، علی مد/علي همت، مودو، پنه، لوړ، کوچیانو گوډگی، کاشو، گلی، شیخ یاسین، نوره خېل، زرباغ، له له خېل، بوغبند، خلیلی، لوړ، زمان خېل، مداد، شیرین خېل، کوډۍ، وله خېل، ژور، مديارخېل، اله خېل، بوکسری، سنوخېل، رشیدان، چک، بومبی، شېرخانه، کوډۍ، پنه، باباکلا، غني خېل، بندچک، دوران خېل، نورخېل، غارونه، غني خېل، جویری، مندوخېل، آدم خېل، کولک، ناجویه، فقیری، امانکی/مانکی، علیشنگ، آدم خېل، ناله، آخوند بابا، خواجه عمري، سپین ښار، قربانی، خوجماری، کولک، سېوکه، لټکې، سپېدار، بریم زي، شکم پاره، دربند، ابراهیم خېل، باک زي، زړه سېوکه، بینان، کوچوغو، پېشکار، پیسیکو، ولیتکه، څلگري، مامد، قادرخېل، برغوسون،

کوډې، علیشه، بېک سمند، خلیل، حسین کلا، ټټنک، بادکول، ږانده، سرفراز، یېدل، جوزو، کاریزونه، کوتره، بوم، گنیگر، ځول، شبش خان/شهباز خان، بهادرخان، ذاکر خېل، خانک خېل، خواجه انگور، بیدري، حیدر، سرگین، شالي، اپلو کنجغتو، بولاغ، پای کوتل، سره کلا، حکیم خېل، چارشونیه، کوډې، چرک خېل، شریف خېل، ظریف خېل، موشک، ملکیارخېل، میره که، کوټ، سره کلا، مانجرخېل، پای کوتل، ترممد، چینه، لومړی سوخته، دویمه سوخته، سیاو، علیشنگ، ټوپور، کوډې، چارکلا، خان خېل، بهرام خېل، افضل خېل، قاضیان، تاجه، کلالان یا سعید کلا، خوجگین، کوډې، بنگش، حکیم خېل، بغلان، شکردار، گلاب خېل، خواجه احمد، ځول، گردن، حکیم بابا خېل، بهرانه، میراحمد خېل، چوني، سرپوښ، غلام کلا، ماموت کلا، شونیه، سنگ بابا، نېک پایکول/نیم پایکول، مخدومه، اسلم خېل، گوډه، موزه خېل، کلال، گاوش، زرکک، نه برجه، ذوالفقار، ابراهیم

خېل، خواجه کلا، دربل، تنګي سیدان، فتح خېل، ګل سینکه، لخشک، ظریف خېل، میرکه، نشکک او بلاق. چک ولسوالي په ۱۲ حوزو وېشل شوې ده چې نومونه یې په لاندې ډول دي: د آبکذار حوزه، د عربانو حوزه، د سیاب حوزه، د نېک پایکول حوزه، د ګردن مسجد حوزه، د سپېبکې حوزه، د خوات علیاء حوزه، د خوات سفلی حوزه، د بېک سمند حوزه، د علیشه او شاه قلندر حوزه، د انبوخاک حوزه او د اله سنګ حوزه. په ۱۳۷۸ لمریز کال د وردګ ولایت د منې ګل مشهوره مشاعره د چک په ولسوالي کې د همدې ولسوالي د یو شمېر ادبپالو ځوانانو له لوري تاسیس شوه چې اوس مهال د هېواد په کچه مشهوره کلنۍ ادبي مېله ګڼل کېږي او هر کال په وردګ ولایت کې د یو لړ شاندارو مراسمو په ترڅ کې نمانځل کېږي. د دې ولسوالۍ زیاتره خلک په کرنه، بڼوالۍ او مالدارۍ بوخت دي او اقتصادي وضعیت یې د وردګ ولایت د نورو سیمو د هستوګنو وګړو سره په یو شان دی. د ولایتي شمېرو له

مخې د چک ولسوالي ۸ کیلومتره قیر شوی، ۱۰۰ کیلومتره جغل اندازي شوی او ۵۰۰ کیلومتره خام سړکونه لري. د همدې ولسوالي ۳۰ سلنه ځمکه د کرنې وړ ده. د چک ولسوالي په وردګو کې یوازینۍ ولسوالي ده چې هلته د برېښنا د تولید په موخه د اوبو بند او د برېښنا فابریکه موجوده ده او له برېښنا څخه یې د همدې ولسوالۍ ۳۰۰۰ کورونه ګټه اخلي خو د ۱۳۵۷ کال څخه د مخه د همدې فابریکې برېښنا کابل ښار ته ورکول کېده چې د جګړې پر مهال یې د برېښنا ستنې او مزي له منځه ولاړل او د چور او تالان ناولو لاسونو په خپله ښه کړل.[73]

دایمرداد ولسوالي

دایمرداد ولسوالي چې د جلګې په نوم هم مشهوره ده، د وردګ ولایت دریمه درجه ولسوالي ده چې د ځمکې

---

[73] محمد حامد بهاء. د چک ولسوالۍ په هکله معلومات، وردګ، ۱۴۰۲هجري لمریز کال.

مساحت يې ۱۳۴۲ کیلو متره مربع دی او د ولايت د مرکز میدانښار په ۹۰ کیلومتری کې موقعیت لري. د دې ولسوالي د نفوسو شمېر ۴۷۳۷۲ تنه، د کليو شمېر يې ۱۱۲ او د جوماتونو شمېر يې ۱۰۹ بابه دی. د دايمرداد ولسوالي د بحر له سطحې څخه ۲۴۵۰ متره لوړوالی لري. دغه ولسوالي د عرض البلد د ۳۴۱۳۲۰ او طول البلد د ٦٨١٨٣٠ درجو ترمنځ موقعیت لري. د دايمرداد ولسوالي څلور خواوې په دې ډول دي: شمال ته يې د بهسود د مرکز ولسوالي، جنوب ته يې د دايمرداد او نرخ ولسوالي، ختيځ ته يې د بهسود لومړی برخه او لوېديځ ته يې د غزني د ناور ولسوالي موقعیت لري. د دايمرداد ولسوالي له يو لړ مهمو درو څخه تشکیل شوې چې د تنګې، انکو، چینو، نازک خېلو، چنګه او ده پاره له درو څخه عبارت دي او د همدې ولسوالي اړوند ولس او کلي پکې پراته دي. د دايمرداد ولسوالي د کليو نومونه په لاندې ډول دي: تنګي

سیدان، خړ، انکه، بدرغنک، بجگه، شاهي خېل، بر سیاه چغر، کوز سیا چغر، طویکه، پکر، صدوخېل، نازک خېل، رشید، کلاخ، گلی، کارېز، کوډی، تره، دراني، کوز شرطوغی، بر شرطوغی، بابک، کوزه چنگه، بره چنگه، دولت شه، اودوکی/نو آباد، گیدرگو، کوټه خیاط، بودک، نخشین، گرم آب، چتو، دالان، نودل، لښکري، تېمورخېل، سلطان خېل، میران، پیره، کوز احمدخېل، بر احمدخېل، قطب خېل، اورمړ، ابراهیم زيي، حکیم خېل، کوز بخشک، بر بخشک، بدوړ، حاجیکه، علي جان خېل، صفاخېل، للندر، کونج، دښتکه، موکه، دادوخېل، محمدیارخېل، سفید دېوال، قول زنگي، شاه قدم، پاره کلا، کوډی، کوچکه، شامقصود، چاردېوال، قدح گک، خشک قول، کوز فولادي، پنجه قشلاق، طبک کرنگه، ترناوه، عادل بېک، پاک بولاق او کوچیانو کلا. د دایمرداد ولسوالي په ۱۲ حوزو وېشل شوې ده چې نومونه يې په دې ډول دي: د

میرانو حوزه، د شاه قدم حوزه، د نازکخېل حوزه، د سیدانو حوزه، د چاردېوال حوزه، د گرداب حوزه، د سه شینیه حوزه، د نقشین حوزه، د بخشک حوزه، د چنگه حوزه، د کنج حوزه او د حاجیکه حوزه. دایمرداد ولسوالي او جلگه سیمه لرغونی تاریخ لري او په دې سیمه کې زیات شمېر تاریخي آبدات شته چې د ځینو نومونه په دې ډول دي: د ارگ کلا، کافر کلا یا پاره کلا، د قطب تپه، بودک کلا، چتو تپه او لوی بودک. دایمیرداد ولسوالي یا د جلگې دره د خپل جغرافیایي موقعیت له مخې په دوو برخو وېشل کېږي، چې یوې برخې ته یې بره جلگه او بلې برخې ته یې کوزه جلگه ویل کېږي. بره جلگه د یوې درې په بڼه اوږده پرته ده چې لاندې مهم او لوی کلي پکې پراته دي: احمد خېل، قطب خېل، اورمړ، ابراهیم زي، بخشک، حاجي که، موکه، کونج، سفید دیوال، قل زنگي، پاره قلعه، خوش قول، فولادي او داسې نور. په کوزه جلگه کې بیا دا لاندې کلي

پراته دي: تنګي سيدان، سدوخېل، نازک خېل، ګلی، کارېز، رشيد، کلاخ، کوډی، دورانی، شرطوغی، بابک، تره، چنګه، دولتشه، چتو، دالان، لښکری، ميران، سياه چغر، شاهی خېل، خړ او داسې نور. د جلګې په دره کې چې کله څوک سفر کوي، نو سترګې يې هرو مرو په هغو زړو کلاوو لګېږي چې د غونډيو په سرونو جوړې دي او د قدامت نښې پکې ښکاري. د سيمې خلک ځينې لرغونې کلا ګانې د کافر کلاوو په نوم يادوي او د دې کلاکانو دقيق تاريخ او لرغونتوب چا ته معلوم نه دی خو لکه د نوم څخه يې چې څرګندېږي، د اسلام د سپېڅلي دين د مخه ودانی دي. دا کلاوې ډېرې پخوانی دي چې د جنګي چونيو په شکل جوړې شوې دي، په بابک، اورمړو، او پاره کې په نومونو سره شهرت لري. همدارنګه د جلګې د کونج په سيمه کې يوه لويه تاريخي کلا شته چې په پراخه سيمه کې د غونډيو په سر آباده ده، دا کلا هم ډېره پخوانی ده

چې لرغونتوب یې د اسلام د دور څخه مخه کلونو ته رسېږي. د دې سیمې اوسېدونکي دغې لویې کلا ته ارګ، او ځینې ورته بالا حصار وایې. د دې کلا جوړښت په حیرانونکی دی او عجیبه عمراني مواد پکې کار شوي دي. په جلګهکې خلک د ځینو کانونو لکه زبر جد او نورو قیمتې ډبرو د موجودیت خبرې کوي، خو هغه کانونه چې تر دې مهاله کشف شوي د ګچو لوی معدن دی چې د دې ولسوالۍ په فولادي سیمه کې د یو لوی غر په شکل موقعیت لري. د همدې غره یوې خواته پښتانه او بلې خواته هزاره توکم وګړي پراته دي چې په دواړو خواوو کې یې د سیمې د وګړو له خوا غیر مسلکي کیندنې صورت مومي، یو شمېر وګړي ګچ ترې را باسي او بازارونو کې یې په ارزانه بیه پلوري. د جلګې په سیمه کې د موجودو نښانو څخه داسې ښکاري چې د زرګونو کلونو راهیسې په دې سیمه کې پښتانه مېشت دي. د ارګ کلا، کافر کلا یا پاره کلا، د

کتب تپه، د بودک کلا، د چتو تپه او لوی بودک ددې ولسوالۍ مشهورې تاریخي او لرغونې سیمې دي. د جلګې مشهور غرونه د سپینې کدې، هوشلان او باتور په نومونو یادیږي او جلګه دوه سیندونه لري چې د لوګر او کابل مرستیال سیند هم د همدې ولسوالۍ له غرونو څخه سرچینه اخلي. جلګه په باغونو پوښل شوې ولسوالي ده، مڼې، زردالو، توت، شفتالو، آلوبالو، ناک، انګور، بادام او ګیلاس یې مشهورې میوې دي. همدارنګه غنم، جوار، شولې، کچالو، وربشې او پیاز یې کرنیز تولیدات دي. ترکاڼي، کلالي او آهنګري یې د هستوګنو وګړو له صنعتي کسبونو څخه شمېرل کیږي. په دې برخه کې د لاسي صنایعو تولیدات هم لري. پکر ، وې انا ، ملا اصحاب بابا، ظاهر شهید، ګل ده ده او خواجه محمد حیات بابا یې مشهور زیارتونه بلل کیږي. د سالنګونو د لویې لارې د جوړولو او د سالنګ د لوی تونل د کیندلو پر مهال د یادې

پروژې د امنيتي چارو مسئول مرحوم قوماندان ذکريا خان د همدې ولسوالۍ اوسيدونکی وو.[74]

نرخ ولسوالي

د نرخ ولسوالي د وردګ ولايت دريمه درجه ولسوالي ده، د وردګ ولايت مرکز ميدانښار جنوب لويديځ ته په ۸ کيلومترۍ کې موقعيت لري. دغه ولسوالۍ د ۹۱۸۰۸ تنه نفوس، ۱۷۲ کلي او ۳۳۹ جوماتونه لري. نرخ ولسوالي د بحر له سطحې څخه ۲۲۰۰ متره لوړوالی لري او د ځمکې مساحت يې ۴۸۰ کيلومتره مربع دی. دغه ولسوالي د ۳۴۲۲۰۰ عرض البلد او ٦٨٤٨٠٠ طول البلد درجو تر منځ موقعيت لري. په ۱۴۰۰ هجري لمريز کال کې د افغانستان د اسلامي جمهوريت د نظام د سقوط څخه د

---

[74] حليمي، حامد، وردګ، تاريخ سيمه او کلتور کتاب، د دايمرداد ولسوالي، د وردګو کلتوري يون، بهير مطبعه، کابل، ۱۳۷۸ هجري لمريز کال.

مخه د نرخ ولسوالي معلومات په دې ډول وو: د نرخ ولسوالي ۴۰ بابه ښوونځي، ۱۸ بابه روغتیایي مرکزونه، ۱ سیمه ییزه شورا، ۷۱ پرمختیایي شوراګانې او ۹ کرنیز کوپراتیفونه درلودل. د نرخ ولسوالۍ څلور خواوې په لاندې ډول دي: شمال ته یې د جلریزولسوالي، میدان ښار او کابل ولایت، جنوب ته یې لوګر ولایت، ختیځ ته یې د ولایت مرکز میدان ښار او کابل ولایت او لوېدیځ ته د یې د سیداباد، چک او دایمرداد ولسوالۍ پرتې دي. د نرخ ولسوالي په پنځو حوزو وېشل شوې ده چې نومونه یې په لاندې ډول دي: د شهاب الدین او بادام حوزه، د کریمداد حوزه، د دادل حوزه، د عمرخېلو او سر مردې حوزه، د توکرک، ده خرقه او آقچې حوزه. د نرخ د ولسوالۍ د ځینو کلیو نومونه په دې ډول دي: چین زایي، کریمداد، سرمرده/صدمرده، ده حیات، بادام، کانیزک، چغره، ده مسلم، اندړ، دادل، آقچه، رستم خېل، درانی، شهاب

الدین، سور پول، امرخېل، احمد خېل، پیرداز، مارک، توکرک او داسې نور.[75]

جلرېز ولسوالي

د جلرېز ولسوالي د وردگ ولایت دریمه درجه ولسوالي ده چې د ولایت د مرکز میدانښار په ۳۰ کیلو مترۍ کې موقعیت لري. په ۱۴۰۰ هجري لمریز کال کې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د نظام د سقوط څخه د مخه د جلرېز ولسوالي معلومات په دې ډول وو: دغه ولسوالي۷۳٦۱۴ تنه نفوس، ۱۲٤ کلي او ۲۲۰ جوماتونه لري. جلرېز ولسوالي د بحر له سطحې څخه ۲۳۷۵ متره لوړه واقع ده، د ځمکې مساحت یې ۱۱۳۹ متره مربع او په ٦۸۳۰۰۰ طول البلد درجو کې موقعیت لري. د جلرېز

[75] پژواک خبري آژانس، د وردگ ولایت د نرخ ولسوالي، کابل، ۱۳۹۹هجري لمریز کال.

ولسوالي ۳۵ بابه ښوونځي، ۵ بابه روغتیایي مرکزونه، ۱ سیمه ییزه شورا، ۸۱ پرمختیایي شوراګانې او ۷ کرنیز کوپراتیفونه درلودل. د جلرېز ولسوالۍ څلور خواوې په دې ډول دي: شمال ته یې د پروان ولایت سرخ پارسا ولسوالي او د کابل پغمان ولسوالي، جنوب ته یې میدانښار او نرخ ولسوالي، ختیځ ته یې میدانښار او لوېدیځ ته یې د دایمرداد او بهسودو لومړۍ برخه ولسوالۍ قرار لري. د جلرېز ولسوالي په پنځو حوزو وېشل شوې ده چې نومونه یې په دې ډول دي: د زیولاتو حوزه، د جلرېز مرکزي حوزه، د سنګلاخ حوزه، د تکانه حوزه او سرچشمې حوزه. د دې ولسوالۍ د مهمو درو نومونه دا دي: مهربان دره، کوز خروټې دره، مامکی دره، سیاخاک دره، سنګلاخ دره، قول وردګ دره، ګردي دره او مسجد دره. د جلرېز د ولسوالۍ د ځینو کلیو نومونه په دې ډول دي: آخونزاده خېل، آخوند خېل، کوټکی، سید خېل، رویان، خان ګل خېل، کوټې، صافیان دره، قلعه محمد یار، قلعه فیضو، خرلنګ،

احمدزيي، ديولان، ګېردي، دره زيارت، علي خېل، ملاخېل، محمد نور خېل، زيمني، اسماعيل خېل، ګردن سنګلاخ، مامکی، دره زيارت، سنګلاخ، زيولات، محمد جان خېل، سيافتاب، فتياب، سياه سنګ، پل محراب، تپه مزار، ګزک، حزوملي، باغ لنګک، قول خدايداد، تکانه، قلعه باقر، کلای ناظر، باغ کلا سفلی، کوټه عشرو او داسې نور. د جلريز ولسوالي د لرغونو سيمو په ډله کې کېکشک تپه او مزار پوشته يادولای شو چې مشهورې دي او له تاريخي آبداتو څخه شمېرل کېږي.[76]

بهسود لومړۍ حصه ولسوالي

بهسود لومړۍ حصه ولسوالي د وردګ ولايت د دويمې درجې ولسواليو له جملې څخه ګڼل کېږي چې د ميدانښار

---

[76] د کورنيو چارو وزارت ويب سايټ، وردګ ولايت د جلرېز ولسوالي، کابل ۱۴۰۲ هجري لمريز کال.

لویدیځ لور ته په ۵۵ کیلومتری کې پرته ده. په ۱۴۰۰ هجري لمریز کال کې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د نظام د سقوط څخه د مخه د لومړی حصه ولسوالي معلومات په دې ډول وو: دغه ولسوالي ٤١١١١ تنه نفوس لري د کلیو شمېر یې ۳۸۳ او د جوماتونو شمېر یې ۱۴۵ بابه دی. دا ولسوالي د عرض البلد په ۳٤۲۱۰۰ او د طول البلد په ٦۷۵٤۰۰ درجو کې واقع او د بحر له سطحې څخه ۲۹۹۵ متره لوړوالی لري. د بهسود د لومړی برخې د ولسوالی ځمکنی مساحت ۱۳۲۵ کیلومتره مربع دی چې زیاتره یې غرونه، غونډی او څړ ځایونه تشکیلوي. د بهسودو د لومړی برخې ولسوالي ۳۵ بابه ښوونځي، ۴ بابه روغتیایی مرکزونه، ۱ سیمه ییزه شورا،۲۰۰ پراختیایي شوراګانې او ٦ کرنیز کوپراتیفونه درلودل. د بهسودو د لومړی برخې د ولسوالی څلور خواوې په دې ډول دي: شمال لور ته یې بامیان ولایت، جنوب خوا ته یې د دایمرداد او د غزني د ناور ولسوالي، ختیځ لور ته یې

دایمرداد، جلریز او د پروان ولایت سرخ پارسا ولسوالۍ او لوېدیځ لور ته یې مرکزي بهسود ولسوالي موقعیت لري. د بهسودو د لومړۍ حصې د ولسوالي د مهمو کلیو نومونه په دې ډول دي: تېزک، دوشتاریه، پیرمحمد، شیخ سنگ، زوبه، آبدره، بهشت ظفر، پول مهرکه، شهري، گرم آب، آبریک، شهرک، قل علي، باغ زاران او داسې نور. د بهسودو په تاریخي سیمو کې شینیه د یادولو وړ ده. د هلمند سیند چې له نومورې ولسوالۍ څخه تېرېږي، دغې سیمې ته ځانگړې ښکلا په برخه کړې ده. د بهسودو د لومړۍ برخې د ولسوالۍ زیاتره وگړي په کرنه او مالدارۍ لگیا دي.[77]

مرکزي بهسود ولسوالي

---

[77] د وردگ ولایت معلوماتي پروفایل، بهسود لومړۍ حصه ولسوالي، اقتصاد وزارت، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

مرکزي بهسود ولسوالي د وردگ ولایت د مرکز میدانښار ځخه ۱۱۳ کیلو متره فاصله لري او د دې ولایت لومړۍ درجه ولسوالي ده. په ۱۴۰۰ هجري لمریز کال کې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د نظام د سقوط ځخه د مخه د مرکزي بهسود ولسوالي معلومات په دې ډول وو: د مرکزي بهسود ولسوالۍ د وګړو د نفوس شمېر ۱٦۱۳۰٦ تنه دی او دغه ولسوالي ۸۷۱ کلي او ۵۵۴ بابه جوماتونه لري. د مرکزي بهسود ولسوالي د عرض البلد د ۳۴۳۰۳۰ او د طول البلد د ٦۸۱۵۰۰ درجوترمنځ موقعیت لري. دغه ولسوالي د بحر له سطحې ځخه ۲۹۵۰ متره لوړه ده او ۲۱۸٦ کیلومتره مربع پراخوالی لري. د مرکزي بهسودو ولسوالي ۹۲ بابه ښوونځي، ۱٦ بابه روغتیایي مرکزونه، ۱ سیمه ییزه شورا، ۲٦۲ پراخیتایي شوراګانې او ۱۵ کرنیز کوپراتیفونه درلودل. د مرکزي بهسود د ولسوالۍ ځلور خواوې په دې ډول دي: شمال ته یې د بامیان ولایت د یکاولنګ ولسوالي، جنوب ته یې د غزني ولایت د ناور

ولسوالي، ختيځ ته يې د بهسودو لومړۍ برخه ولسوالي او لويديځ ته يې د باميان ولايت د پنجاب او ورس ولسوالۍ موقعيت لري. د بهسود د مرکز د ولسوالي د مهمو کليو نومونه په دې ډول دي: هشت خشت، سنگ گانده، رافول، مرده کجاب، بادسياب، موشک، بابه قمبرعلي، ديوالقول، سيدآباد، قوي بای، ميانده، سنگ شانده، کهنه ده باد، دامن خليل، غرغره، بابه کجاب، قوم ده پنهان، نرخ ديوار، چولي، قل کورنگ، گرم بتوی، مرديوالقول، شين سنگ، قوم راموز، برک، کوپرول، بابکه، شېروم عوض، فقير تموج، خابيات، نروال، سرخ آباد، حمرک، قره قل، کمرک، پل افغان، تگاب، بهرام، موشک، هشت سوخت، دهن کرو، اشک، آب شيروم، زرباخته، کوتل ملا يعقوب، سياه خرک، راقول، منکسک، اودنه، سه قلعه، قوم دهقان او داسې نور. د دې ولسوالي خلک په کرنه او مالدارۍ بوخت دي د لرغونو سيمو څخه يې د قوقرون سېمه يادولای شو چې په

همدې ولسوالۍ کې قرار لري او د اوسپنې مشهورکان حاجي گک کان هم په دغه ولسوالي کې واقع دی.[78]

د وردگ ولایت والیان

وردگ ولایت له ۱۳۴۳ څخه د ۱۴۰۳هجري لمریز کال د وري تر میاشتې پورې د افغانستان د ۱۱سیاسي رژیمونو ۳٦ تنه بېلابېل والیان تجربه کړي او د نوموړي ولایت د والیانو په توگه یې دندې سر ته رسولې دي. د دې والیانو له جملې څخه ۴ تنه د بابای ملت اعلیحضرت محمد ظاهرشاه د شاهي نظام په دور، ۲ تنه د شهید سردار محمد داود خان د جمهوري نظام په دور، ۳ تنه د نورمحمد تره کي او حفیظ الله امین د دېموکراتیک نظام

78 د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اقتصاد وزارت، د وردگ ولایت پروفایل مرکزي بهسود ولسوالي، اقتصاد وزارت، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

په دور، ۳ تنه د ببرک کارمل د دیموکراتیک رژیم په دور، ۵ تنه د نجیب الله د دیموکراتیک رژیم په دور، ۴ تنه د ملا محمد عمر مجاهد په مشرۍ د افغانستان د اسلامي امارت په دور، ٦ تنه د حامد کرزي په مشرۍ د افغانستان د اسلامي جمهوریت په دور، ۷ تنه د محمد اشرف غني په مشرۍ د افغانستان د اسلامي جمهوریت په دور او ۳ تنه د ملا هبت الله آخونزاده په مشرۍ د افغانستان د اسلامي امارت په دور پورې اړه لري. باید وویل شي چې له ۱۳۷۱ څخه تر ۱۳۷۵ هجري لمریز کال پورې او د ښاغلي برهاند الدین رباني په مشرۍ د افغانستان د اسلامي دولت د واکمنۍ پر مهال د وردگ ولایت داسې والي نه درلود چې عملا یې د دې ولایت د والي په توگه کار کړی وي او د افغانستان په اسلامي دولت کې دې رسمیت ولري. په همدې دوره کې د افغانستان د اسلامي دولت مشر ښاغلي برهان الدین رباني د وردگ ولایت د جغتو د سیمې یو تن قوماندان ښاغلي غلام روحاني ننگیالي د وردگ ولایت د

والي په توګه فرمان ورکړی وو خو عملا یې د والي په توګه دنده نه ده تر سره کړې ځکه چې د وردګ ولایت مرکز میدانښار د حزب اسلامي د مجاهدینو او د برهان الدین رباني د اسلامي دولت د ځواکونو د جګړې لومړۍ کرښه وه. دا چې د وردګ ولایت د والیانو د کار، خدمت او چارو څرنګوالی په څه ډول وو او اوس مهال څه ډول روان دي، تاریخ پرې ګواه دی او قضاوت تاریخ ته پرېږدو خو د سولې، قانون، نظم او د وګړو د رضایت له اړخه د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه پاچاهي او د شهید سردار محمد داودخان جمهوري نظام نه یوازې د وردګ ولایت بلکي په ټولیزه توګه د افغانستان د ټولو پرګنو لپاره یو ستر نعمت وو. د دې دواړو رژیمونو پر مهال سیمه د سولې په رنګینه زانګو کې زنګېده، قانون د وګړو د ژوند په هره برخه حاکم وو، خپلسري نه وه، وګړي بې وسلې وو، د تعلیم او د آبادۍ پلوشو په تدریج سره د ژوند له بنسټونو غېږ تاووله او داسې نور. همدارنګه که د دې دوو رژیمونو پر مهال نور هېڅ نه

دي شوي خو هغه مهال وګړي په خپل ژوند قانع وو، په سوله، امن او خوښۍ کې يې د ژوند کاروان د لوړو هيلو د سرمنزل په لوري رنګين پړاوونه طی کول او هرو مرو به يې واليان هم زړه سواندي او خادم شخصيتونه وو. يوه خبره دا چې له بده مرغه په افغانستان کې د يو رژيم په ړنګېدو يا له يو ارګان څخه د يو مسئول شخص په بدلېدو سره د نوموړي چارواکي د شخصيت او چارو ريکارډ په هغه دفتر يا ارګان کې تر ډېره وخته پورې نه پاتې کېږي او نوې رهبري هڅه کوي چې د پخواني مسئول شخص نوم او نښان په بيړنۍ توګه له خپلې ادارې څخه ورک کړي. له همدې کبله د وردګ ولايت د پخوانيو واليانو په هکله د دوی له نومونو څخه پرته چې په سختۍ مو لاسته راوړي دي نور داسې کوم د پام وړ معلومات يا اسناد د دې ولايت د اوسنۍ ادارې په لاس کې نشته چې د دې ښاغليو د کار او چارو په هکله قضاوت ته وړاندې شي او نه هم د افغانستان په نظام کې داسې مسئوله مرجع يا ځانګړی

آرشیف وجود لري چې د دې ډول معلوماتو ساتل يې اساسي دنده وي. له همدې کبله موږ د وردګ ولايت د ځينو معاصرو واليانو پرته د همدې ولايت د نورو واليانو يوازې نومونه اورېدلي او د ځينو خو حتی د کار د پيل او پای نېټه هم معلومه نه ده. په دې ځای کې په ترتيب سره د افغانستان د ۱۱ رژيمونو او اوسني نظام د واليانو نومونه يادوو چې په وردګ ولايت کې يې د والي په توګه دندې اجرا کړې دي.

لومړی: وردګ ولايت ته د اعليحضرت محمد ظاهرشاه د واکمنۍ واليان:

۱.عبدالباقي يوسفزی

۲.محمد ابراهيم عباسي

۳.عبدالملک لعل پور وال

۴.عبدالصمد بخشي

دغو څلورو کسانو له ۱۳۴۳ کال څخه تر ۱۳۵۱ کال پورې د وردګو په ولایت کې د ولایت پر مقام دنده سر ته رسولې ده.

دویم: وردګ ولایت ته د سردار محمد داودخان د جمهوري نظام د وخت والیان:

۱.عبدالقادر قاضي

۲.امیرمحمد امیري

دغو دوو کسانو له ۱۳۵۲ کال څخه تر ۱۳۵۶ کال پورې د وردګو د ولایت په مقام دندې اجرا کړې دي.

دریم: وردګ ولایت ته د نورمحمد تره کي او حفیظ الله امین د رژیمونو له خوا مقرر شوي والیان:

۱.غلام حسن په ۱۳۵۷ کال کې د وردګ ولایت والي وو.

۲.عزیزالله وګړی د ۱۳۵۷ او ۱۳۵۸ کلونو تر منځ د وردګ ولایت والي وو.

۳.نور محمد غفوري د ۱۳۵۸ په وروستیو کې د وردګ ولایت والي وو.

څلورم: وردګ ولایت ته د ببرک کارمل د رژیم والیان:

۱.احمدجان رزم آور د ۱۳۵۹ څخه تر ۱۳۶۰ کال پورې د وردګ ولایت والي وو.

۲.غلام رسول یوسفزی د ۱۳۶۱ څخه تر ۱۳۶۴ کال پورې د وردګ ولایت والي وو.

۳.بسم الله عمري د ۱۳۶۴ څخه تر ۱۳۶۵ کال پورې د وردګ ولایت والي وو.

پنځم: وردګ ولایت ته د ډاکتر نجیب الله د رژیم والیان:

۱.محمد شریف نوري په ۱۳٦٥ کال د وردگ ولایت والي وو.

۲.شېرمحمد ولسیار

۳.حیات الله رازقي

۴.جنرال ظریف امرخېل

۵.فضل الدین مهري

یادو څلور تنو والیانو د ۱۳٦٦ څخه تر ۱۳۷۰ کال پورې د وردگ ولایت د والیانو په توگه دندې اجرا کړې دي.

شپږم: وردگ ولایت ته د افغانستان د اسلامي دولت والیان

۱.له ۱۳۷۱ څخه تر ۱۳۷۵ هجري لمریز کال پورې ښاغلی غلام روحاني ننگیالی د افغانستان د اسلامي دولت د رئیس ښاغلي برهان الدین رباني په فرمان د وردگ ولایت نوماند والي وو. په پام کې وه چې په همدې موده

کې د وردگ ولایت مرکز د جغتو په ولسوالي کې جوړ شي خو ښاغلي غلام روحانی ننگیالي عملا د والي په توگه کار پیل نه کړ او د طالبانو اسلامي تحریک په سیمه واکمن شو.

له بلې خوا د میدان د سیمې د حزب اسلامي یو تن قوماندان ښاغلی عزت الله نوري له ۱۳۷۱ څخه تر ۱۳۷۴ کال پورې خپل ځان د وردگ ولایت والي نوموللی وو خو د ښاغلي استاد برهان الدین رباني په مشرۍ یې د افغانستان له اسلامي دولت سره رسمیت نه درلود. باید وویل شي چې له ۱۳۷۱ څخه تر ۱۳۷۵ هجري لمریز کال پورې د گلبدین حکمتیار په مشرۍ د حزب اسلامي او د برهان الدین رباني په مشرۍ د افغانستان د اسلامي دولت د ځواکونو تر منځ په کابل او د کابل په گاونډ کې خونړۍ جگړه روانه وه. پر دې سربېره د میدان د سیمې په شمول کابل ښار او دغه ښار ته څېرمه سیمې د واک په سر د

مجاهدينو د وسله والو تنظيمونو تر منځ د کورنيو جګړو په لمبو کې سوزيدې، دولتي ادارې فعالې نه وې او د ميدان سيمه د رباني او حکمتيار د وسله والو جګړه مارانو تر منځ د جګړې لومړۍ کرښه وه.

اووم: وردګ ولايت ته د ملا محمد عمر مجاهد په مشرۍ د افغانستان د اسلامي امارت د وخت واليان:

۱.ملا عبدالصمد خنجري

۲.ملا عبدالرشيد

۳.ملا عبدالحکيم حقاني

۴.ملا شمس الدين

يادو ځلورو کسانو له ۱۳۷۵ څخه تر ۱۳۸۰ کال پورې د طالبانو د اسلامي امارت له خوا د دې ولايت د واليانو په توګه دندې اجرا کړې دي.[79]

آتم: وردګ ولايت ته د ښاغلي حامد کرزي تر مشرۍ لاندې د افغانستان د لنډمهالې ادارې، انتقالي اسلامي دولت او د افغانستان د اسلامي جمهوريت د وخت واليان:

۱.سيف الله احمدزی د ۱۳۸۱ د غوايي د مياشتې له ۵ مې څخه د ۱۳۸۲ کال د زمري د مياشتې تر ۲۳ مې نېټې پورې د وردګ ولايت والي وو.

---

79 پښتونځار، عبدالودود، اتمه منې ګل کتاب، د وردګ ولايت مطبوعاتي دفتر، دانش خپرندويه ټولنه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمريز کال.

۲.حمیدالله توخی په ۱۳۸۲ د زمري له ۲۴ مې نېټې څخه د ۱۳۸۲ کال د تلې د میاشتې تر ۲۳ مې نېټې پورې د وردګ ولایت والي وو.

۳.رازمحمد دلیلي د ۱۳۸۲ کال د تلې د ۲۴ مې نېټې څخه د ۱۳۸۳ کال د کب د میاشتې تر ۱۳ مې نېټې پورې د وردګ ولایت والي وو.

۴.عبدالجبار نعیمي د ۱۳۸۳ د کب د میاشتې له ۱۴ مې نېټې څخه د ۱۳۸۷ کال د غوایي د میاشتې تر ۲۳ مې نیټې پورې د وردګ ولایت والي وو.

۵.محمد حلیم فدایي د ۱۳۸۷ کال د چنګاښ له ۲۰ مې نېټې څخه د ۱۳۹۰ کال د کب تر میاشتې پورې د وردګ ولایت والي وو.

٦.عبدالمجید خوګیاڼی د ۱۳۹۱ کال د وري د میاشتې څخه د ۱۳۹۳ کال د تلې تر ۷ مې نېټې پورې.[80]

نهم: وردګ ولایت ته د ښاغلي محمد اشرف غني تر مشرۍ لاندې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د وخت والیان:

۱.د ۱۳۹۳ کال د تلې د میاشتې په ۷ مه نېټه د افغانستان د اسلامي جمهوریت د ولسمشر ښاغلي محمد اشرف غني له لوري عبدالمجید خوګیاڼی د وردګ ولایت د سرپرست والي په توګه وټاکل شو چې د سرپرست والي په

---

[80] خبرگزاری صدای افغان آوا، د حامد کرزي د واکمنۍ پر مهال د وردګ ولایت والیان، کابل، ۱۳۹۳ هجري لمریز کال، https://www.avapress.com/fa/news

توگه یې خپل کار ته د ۱۳۹۴ کال د غبرګولي تر میاشتې پورې دوام ورکړ.[81]

۲.د ۱۳۹۴ کال د چنګاښ په میاشت کې ښاغلی حیات الله حیات د افغانستان د اسلامي جمهوریت د ولسمشر ښاغلي محمد اشرف غني له خوا د وردګ ولایت د والي په توګه و ټاکل شو او خپلې دندې ته یې په همدې ولایت کې د ۱۳۹۵ کال د وري تر ۲۰ مې نیټې پورې دوام ورکړ.[82]

---

81 احمدي وردګ، ګل آغا، سل ورځې د اشرف غني د واکمنۍ، سرپرست والیان. کابل ادبي بنډار، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.

82 د جمهوري ریاست ویب سایټ، حیات الله حیات د وردګ ولایت د والي په توګه ټاکل شوی دی. کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال. www.president.gov.af

۳.د ۱۳۹۵ کال د غوايي د میاشتې په ۲۵ مه نېټه ښاغلی انجنیر ځونډي گل زماني د افغانستان د ولسمشر ښاغلي محمد اشرف غني له خوا د وردگ ولایت د والي په توگه په دنده و گمارل شو او خپله دنده یې د ۱۳۹٦ هجري لمریز کال د سلواغې د میاشتې تر ۲٦مې نېټې پورې مخته یوړه.[83]

۴.د ۱۳۹٦ هجري لمریز کال د سلواغې د میاشتې په ۲۷مه نېټه ډاکتر محمد عارف شاه جهان د افغانستان د اسلامي جمهوریت د ولسمشر ښاغلي محمد اشرف غني له خوا له خوا د وردگ ولایت د والي په توگه په دنده وگمارل

---

[83] نن ټکی آسیا ویب سایټ، ځونډي گل زماني د وردگ ولایت نوی والي ټاکل شوی، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال. www.nunn.asia

شو او خپله دنده يې د ۱۳۹۷هجري لمريز کال د لړم د میاشتې تر ۲۷مې نېټې پورې مخته یوړه.[84]

۵.د ۱۳۹۷هجري لمريز کال د لړم د میاشتې په ۲۸مه نېټه جنرال مظفرالدين يمين د افغانستان د اسلامي جمهوريت د ولسمشر ښاغلي محمد اشرف غني له خوا له خوا د وردگ ولايت د والي په توگه په دنده وگمارل شو او خپله دنده يې د ۱۳۹۹هجري لمريز کال د وږي د میاشتې تر ۱۳مې نېټې پورې مخته یوړه.[85]

٦.د ۱۳۹۹هجري لمريز کال د وږي د میاشتې په ۱۴مه نېټه ښاغلی عبدالرحمن طارق د افغانستان د اسلامي جمهوريت د ولسمشر ښاغلي محمد اشرف غني له خوا له

[84] آزادي راډيو، محمد عارف شاه جهان د وردگ ولايت نوی والي، پراگ، ۱۳۹٦ هجري لمريز کال، www.da.azadiradio.com

[85] خبرگزاری جمهور، د وردگ ولايت والي نوی جنرال مظفر الدين يمين، کابل، ۱۳۹۷ هجري لمريز کال.

خوا د وردگ ولایت د والي په توګه په دنده وګمارل شو او خپله دنده یې د ۱۴۰۰هجري لمریز کال د غبرګولي د میاشتې تر ۱۳مې نېټې پورې مخته یوړه.[86]

۷.د ۱۴۰۰هجري لمریز کال د غبرګولي د میاشتې په ۱۴مه نېټه ښاغلی لونګ فیضان د افغانستان د اسلامي جمهوریت د ولسمشر ښاغلي محمد اشرف غني له خوا له خوا د وردګ ولایت د والي په توګه په دنده وګمارل شو او خپله دنده یې د ۱۴۰۰هجري لمریز کال د زمري د میاشتې تر ۲۳مې نېټې او د وسله والو طالبانو په وسیله د افغانستان د اسلامي جمهوریت تر ړنګېدو پورې مخته یوړه.[87]

---

[86] شفقنا افغانستان خبري آژانس، د وردګ ولایت نوی والي عبدالرحمن طارق، کابل، ۱۳۹۹هجري لمریز کال.

[87] باختر آژانس، د وردګ ولایت نوي والي خپله دنده پیل کړه، وردګ، د ۲۰۲۱ زېږدیز کال د جون ٦مه نېټه

د دې خبرې یادونه ضروري ده چې له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې هغه شمېر والیانو لکه (سیف الله احمدزی، حمیدالله توخی، راز محمد دلیلي، عبدالجبار نعیمي، محمد حلیم فدایي، عبدالمجید خوګیاڼی، حیات الله حیات، ځونډی ګل زماني، محمد عارف شاه جهان، مظفرالدین یمین، عبدالرحمن طارق او لونګ فیصان) چې د وردګ ولایت د مقام په توګه یې دنده تر سره کړې وه، د همدې ولایت د قانوني او رسمي نوم (وردګ ولایت) د استعمال په برخه کې قانون تر پښو لاندې کړی دی. یادو والیانو د قانون سره سم د وردګ ولایت د اکثریت وګړو غوښتنه په نظر کې نه ده نیولې، د مضر احتیاط له مخې یې په ناقانونه توګه د یو شمېر بې قانونه او خودغرضه عناصرو خاطر ساتلی، له خود غرضه عناصرو څخه یې وېره څرګنده کړې او د خپل ماموریت پر مهال یې وردګ ولایت ته غیر قانوني نوم (میدان وردګ) کارولی دی. سره له دې چې ښاغلي عبدالمجید خوګیاڼي

یو ځل هڅه کړې وه چې د سیمه ییزو ارګانونو د مکتوب په اساس وردګ ولایت ته خپل قانوني نوم وکاروي خو د یو شمېر شریرو او بې قانونه عناصرو د فشار له کبله دېر ژر بېرته له خپلې هڅې څخه په شا شوی وو.

د ملا هیبت الله آخونزاده تر مشرۍ لاندې د طالبانو په دویم ځل حاکمیت (افغانستان اسلامي امارت) کې تر ۱۴۰۳هجري لمریز کال پورې دغو والیانو دندې سر ته رسولې چې نومونه یې دا دي:

۱.د ۱۴۰۰هجري لمریز کال د لړم د میاشتې په ۱۴مه نېټه حاجي ملا امین جان کوچی حسین خېل د افغانستان د اسلامي امارت د مشر ملا هبت الله آخونزاده له خوا د وردګ ولایت د والي په توګه په دنده و ګمارل شو

او خپله دنده يې د ۱۴۰۱هجري لمريز کال د ليندۍ د میاشتې تر ۹مې نېټې مخته یوړه.[88]

۲.د ۱۴۰۱هجري لمريز کال د ليندۍ د میاشتې په ۱۰مه نېټه مولوي حافظ محمد امين عمري د افغانستان د اسلامي امارت د مشر ملا هبت الله آخونزاده له خوا د وردگ ولایت د والي په توګه په دنده و گمارل شو او خپله دنده يې د ۱۴۰۲هجري لمريز کال د وري د میاشتې تر ۲٦مې نېټې مخته یوړه.[89]

۳.د ۱۴۰۲هجري لمريز کال د وري د میاشتې په ۲۷مه نېټه قاري بختيار معاذ د افغانستان د اسلامي امارت د مشر ملا هبت الله آخونزاده له خوا د وردگ ولایت د والي په

---

88 طلوع نيوز، د وردگ ولایت په شمول د څو ولايتونو لپاره واليان اعلان شول، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمريز کال. www.tolonews.com

89 آريانا نيوز، د وردگ ولايت په شمول د څو ولايتونو واليان بدل شوي دي، کابل، ۱۴۰۱ هجري لمريز کال. www.ariananews.com

توگه په دنده و گمارل شو او په ۱۴۰۳ هجري لمريز کال ښاغلی بختیار د وردگ ولایت د والي په توگه دنده مخته وړي.[90]

---

[90] روزنامه ملی انیس، د وردگ ولایت لپاره نوی والي ټاکل شوی، کابل، ۱۴۰۲ هجري لمريز کال. www.anisdaily.com

پنځم څپرکی

د وردګ ولایت سرچینې

وردګ ولایت ګڼ شمېر سرچینې او د ټولنیز ژوند په برخه کې داسې مسائل لري چې د بحث وړ دي او تر دې مهاله یې وګړي خپلو ټولنیزو آرونو ته په پیاوړې توګه ژمن پاتې شوي دي. د دې ولایت وګړو ته که د ښه ژوند نسبي شرایط برابر شي، د کار زمینه په لاس ورشي او د سیمې له شته زېرمو څخه په مسلکي توګه ګټه واخلي نو له شک پرته چې هېواد ته به له هغه څخه زیات د خدمت جوګه شي چې تر دې مهاله یې سر ته رسولي او د ژوند بڼه به یې مثبت بدلون ومومي. دغه څپرکی د وردګ ولایت سرچینو او د دې ولایت د وګړو ټولنیز ژوند چارو ته ځانګړی شوی دی.

بشري پانگه

وردگ ولایت د هېواد د ګڼ مېشتو ولایتونو څخه شمېرل کېږي، چې نسبتاً ډېر لوستي خلك لري، د وردګو خلک تر ډېره حده امانت ساتونکي وګڼي دي او د هېواد په هر دولتي نظام کې د پام وړ دریځ لري. د دغه ولایت خلك په کرنه او مالدارۍ بوخت دي، د مڼو، کچالو او غنمو محصولاتو ته یې په زړه پورې وده ورکړې چې د هېواد مهم کرنیز توکي ګڼل کېږي. پوهنې ته په وردګو کې د پام وړ پاملرنه کېږي خو د همدې ولایت د وګړو نیمایي برخه یانې ښځینه طبقه تعلیم ته په مناسب ډول لاسرسی نه لري او د ښځینه وو لپاره لازمې تعلیمي آسانتیاوې او ښوونیزې موسسې په نشت حساب دي. د وردګ ولایت د ژوند په زیاتو څانګو کې کارپوه او مسلکي نارینه افراد لري چې د کار کولو د ښو وړتیاوو او غوره استعداد څخه برخمن دي. د همدې ولایت تر ټولو لویه ستونزه د کار نشتوالی دی چې

په سيمه کې روانه بېکاري ۵۳ سلنه اټکل کېږي. همدارنګه د وردګ په ولايت کې هر کال په منځني ډول ۲۵۰۰ زده کوونکي له ښوونځيو څخه فارغېږي او د يادې شمېرې يوازې ۴۰ سلنه د لوړو او نيمه عالي تحصيلاتو موسساتو ته لار مومي او ٦۰ سلنه يې بې برخليکه پاتې کېږي. دغه ځوانان له يوې خوا د لوړو زده کړو له بهير څخه محروم پاتې کېږي او له بلې خوا د دولت له لوري ورته داسې کوم پروګرام نشته چې دا ډول افراد په مسلکي زده کړو سمبال شي او ځان ته دندې پيدا کړي. له همدې کبله يو شمېر کسان په سيمه کې د جګړه مارو ډلو او مافيايي کړيو ښکار ګرځي، د ځوانۍ په ځوښ کې عملا وسلې ته لاس کوي او له خطرناک برخليک سره مخ کېږي.[91]

[91] د کار، ټولنيزو چارو، شهيدانو او معلولينو د چارو وزارت، د وردګ ولايت بشري ځواک، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمريز کال.

کانونه

په وردګ ولایت کې ډول ډول کانونه موجود دي چې د کشف شوو کانونو شمېر یې ۱۰ ډوله کانونو ته رسېږي. دغه کانونه له مرمر ډبرو، کروماېټ، ګچ، رخام ډبرو، ګارنیټ یا سوځول شوي یاقوت، فېروزه، زمروت او ابرک څخه عبارت دي. له دې جملې څخه ۳۲ کانونه د دې ولایت په بېلابېلو برخو کې کشف شوي چې دلته یې یوازې د نوم په اخیستلو اکتفا کېږي. مخکې له دې چې د دې کانونو د نوم او محل په هکله معلومات وړاندې شي باید وویل شي چې د وردګو د مرمر ډبره د هېواد په کچه مشهوره ده چې د همدې ولایت د سیدآباد ولسوالۍ د تنګي په سیمه کې موقعیت لري. له بلې خوا د وردګ ولایت له کانونو څخه تر دې مهاله مسلکي ګټه نه ده اخیستل شوې او د سیمې د وګړو یا هېواد په درد یې چندان نه دي خوړلي ځکه چې افغانستان د کانونو په برخه کې مجرب، مسلکي او کارپوه

انساني ځواک، تخنيکي وسايل، ماشينري او لازمه پانګه نه لري ځو له اړوندو اړخونو سره د کانونو شفاف تړونونه لاسليک کړي، کانونه په مسلکي توګه را وباسي او د هېواد د اقتصاد د پياوړتيا په برخه کې ترې مناسبه ګټه پورته کړي. د هېواد د نورو کانونو په څېر د سيمې يو شمېر مافيايي کړی، وسله والې ډلې او فرصت طلب عناصر د وردګ ولايت له کشف شوو کانونو څخه ناوړه ګټه اخلي او په غير قانوني توګه يې د راويستلو او قاچاق کولو هڅه کوي. د وردګو د سيمې د کانونو او محلاتو نومونه په لاندې ډول دي:

۱.د لويې آبدرې د کروميټ کان چې د وردګ ولايت د سيدآباد په ولسوالي کې موقعيت لري.

۲.د منګليو د کروميټ کان چې د وردګ ولايت د سيدآباد په ولسوالي کې موقعيت لري.

۳.د بادام د سرخ بېدک کرومیټ کان چې د وردګ ولایت د نرخ په ولسوالي کې موقعیت لري.

۴. د آبدرې د کرومیټ کان چې د وردګ ولایت د نرخ په ولسوالي کې موقعیت لري.

۵.د تیتېمور د کرومیټ کان چې د وردګ ولایت په مرکز میدانښار کې موقعیت لري.

٦. د چغرې د کرومیټ کان چې د وردګ ولایت د نرخ په ولسوالي کې موقعیت لري.

۷.د ده پاک کرومیټ کان چې د وردګ ولایت د نرخ په ولسوالي کې موقعیت لري.

۸.د هفت اسیاب د کرومیټ کان چې د وردګ ولایت د سیدآباد په ولسوالي کې موقعیت لري.

۹. د نوریو د کرومیټ کان چې د وردګ ولایت د سیدآباد په ولسوالي کې موقعیت لري.

۱۰.د تنګي چلپیکام د کرومیټ کان چې د وردګ ولایت د سیدآباد په ولسوالي کې موقعیت لري.

۱۱.د دوست قل د کرومیټ کان چې د وردګ ولایت د لومړي بهسود په ولسوالي کې موقعیت لري.

۱۲.د قول سلیمان د مرمرو کان چې د وردګ ولایت په مرکز میدانښار کې موقعیت لري.

۱۳. د خروټو د مرمرو کان چې د وردګ ولایت په مرکز میدانښار کې موقعیت لري.

۱۴.د یورد بالا د مرمر ډبرو کان چې د وردګ ولایت د لومړي بهسود په ولسوالي کې موقعیت لري.

۱۵. د کامران خېلو د مرمر ډبرو کان چې د وردګ ولایت د سیدآباد په ولسوالي کې موقعیت لري.

۱۶.د لویې آبدرې د مرمرو ډبرو کان چې د وردګ ولایت د سیدآباد په ولسوالي کې موقعیت لري.

۱۷.د منګلیو د مرمرو ډبرو کان چې د وردګ ولایت د سیدآباد په ولسوالي کې موقعیت لري.

۱۸.د وړې آبدرې د مرمرینو ډبرو کان چې د وردګ ولایت د سیدآباد په ولسوالي کې موقعیت لري.

۱۹.د سپین ورسک د مرمري ډبرو چې د وردګ ولایت د سیدآباد په ولسوالي کې موقعیت لري.

۲۰.د جوقل د مرمر ډبرو کان چې د وردګ ولایت د نرخ په ولسوالي کې موقعیت لري.

۲۱.د ټوپ دښتې د مرمر ډبرو کان چې د وردگ ولایت د سیدآباد په ولسوالي کې موقعیت لري.

۲۲.د سموچ او سرخ آباد د رخام کانونه چې د وردگ ولایت د مرکزي بهسود په ولسوالی کې موقعیت لري.

۲۳.د شاه مقصو د معدني ظواهرو کان چې د وردگ ولایت د لومړي بهسود په ولسوالي کې موقعیت لري.

۲۴.د تکانې د ابرکو کان چې د وردگ ولایت د جلریز په ولسوالي کې موقعیت لري.

۲۵.د شاه کابل د سوزېدلو یاقوتو کان چې د وردگ ولایت په مرکز میدانښار کې موقعیت لري.

۲٦.د اندړو د فېروزې کاني ظواهر چې د وردگ ولایت د نرخ په ولسوالي کې موقعیت لري.

۲۷.د بادام د زمردو کاني ظواهر چې د وردگ ولایت د نرخ په ولسوالي کې موقعیت لري.

۲۹.د فولادي پایین د گچو کان چې د وردگ ولایت د دایمرداد په ولسوالي کې موقعیت لري.

۳۰.د فولادي بالا د گچو کان چې د وردگ ولایت د دایمرداد په ولسوالي کې موقعیت لري.

۳۱.د کامران خېلو د تلک کان چې د وردگ ولایت د سیدآباد په ولسوالي کې موقعیت لري.

۳۲.د ساختماني ډبرو کانونه چې د وردگ ولایت په مرکز میدانښار کې موقعیت لري.

۳۳.د حاجيگک د اوسپنې کان چې د وردگ ولایت د بهسود په سيمه کې موقعيت لري.[92]

اقتصادي وضعيت

د وردگ ولایت د وګړو اقتصاد کمزوری دی، د دې ولایت مېشت وګړي په ډېره سختۍ د خپل ژوند لپاره لازم وسايل برابروي. په سيمه کې د کار د نشتوالي له کبله د دې ولایت زیاتره ځوانان مجبورېږي چې د زده کړې تر څنګ په دوبي کې په خپلو ځمکو کې کار وکړي او یا ځاروي د څړ لپاره په مسلسله توګه و پيايي او د ژمي په موسم کې د افغانستان تودو سيمو، پاکستان، اېران، عربي هېوادونو یا اروپا ته د کار پيدا کولو په موخه د تللو تکل وکړي چې د

[92] د افغانستان د اسلامي جمهوريت د کانونو او پټروليم وزارت ويب سايټ، د وردگ ولایت کانونه او طبيعي زېرمې، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمريز کال.

تګ په صورت کې يې د زده کړې چارې متاثرې او نيمګړې پاتې کېږي. همدارنګه ځينې ځوانان پرديو هېوادونو ته په قاچاقي لارو له مرګونو، زندانونو، سرګردانيو او ناوړه برخليک سره مخ کېږي. د وردګ ولايت ډېر کم وګړي په دې توانېږي چې ځانته داسې دنده پيدا کړي چې لږ تر لږه متوسط ژوند پرې وکړي او له قرضدارۍ څخه پرې خلاص وي.

صنعتي چارې

د وردګ ولايت مهم کورني لاسي صنايع ټغر، لمڅي، جاکټ، خولۍ، رېخچينه، شړۍ، دسمال، جرابلې، د ناوې ريمال، دسماغو، ګرېوان، لستوڼخولۍ، پايڅو خولۍ او داسې نور دي چې اوبدل کېږي. همدارنګه په وردګو کې غالبان ښځينه له لويو او وړو مريو څخه په کورونو کې رنګارنګ څېزونه جوړوي چې په دې څېزونو کې ګلدانۍ، د

کوچنیانو د ساعت تېرۍ موټر، لوځکې، د قران کریم د کتاب د اپښودلو رېیل او په لسگونو داسې نور څېزونه شامل دي. د دې تر څنگ په وردگو کې د میده مریو کار په ظریفه توگه صورت مومي او د همدې مریو، وربښمو، ځوندیو او نفیسو ټوټو په مرسته داسې کالي هم په خورا لوړ کیفیت په سیمه کې جوړېږي چې د ښځینه وو لپاره دي، په ودونو او خوښیو کې اغوستل کېږي او (افغاني کالي) ورته ویل کېږي. دغه راز کالي د ناوې او خوښیو په ځانگړو محفلونو کې ځوانې ښځې او پېغلې آغوندي او دغه ډول کالي د هېواد د جامو په مارکېټونو کې په لوړه بیه پلورل کېږي. باید وویل شي چې د وردگ ولایت کورني صنعت ته په ملي او دولتي کچه هېڅ راز پاملرنه نه ده شوې او نه هم کورني تولیدات په موثره توگه ملي او نړیوالو مارکېټونو ته وړاندې شوي دي. همدارنگه په وردگ ولایت کې د لاسي صنایعو د ښې ودې لپاره تر دې دمه کوم ملي پروگرام نه دی تطبیق شوی او نه هم کومه کارخانه، دستگاه،

نندارتون یا فابریکه ورته جوړه شوې ده. باید وویل شي چې د وردګو یو شمېر وګړي په ډول ډول کسبونو او مهارتونو لګیا دي خو دا چارې انفرادي بڼه لري او یو شمېر وګړي هڅه کوي له همدې لارې د خپل ژوند لپاره یوه اندازه پیسې په لاس راوړي. د وردګ ولایت صنعتي چارې لا هم کلیوالي بڼه لري او داسې حد ته نه دي رسېدلي چې د خپلو تولیداتو کچه داسې لوړه کړي چې ملي او نړیوالو مارکېټونو ته وړاندې شي.

لاسي صنایع

په وردګو کې لاسي صنعت له پخوا څخه دود دي او په دغه ډول صنایعو کې د وردګ ولایت نارینه او ښځینه وګړي دواړه لاس لري.

لومړی: ښځینه لاسي صنایع

ښځینه لاسي صنایع له دسمال ګنډلو، سنی، جاکټ جوړولو، خولۍ وودلو، جرابلو جوړولو، ښځینه جامې

جوړولو، جاینماز جوړولو، د تکیو، بالښت پوښونو، پردو او رنګارنګ ټوټو جوړولو، د قلم پوښ، لوجروملې او امیانیو جوړولو، ګرېوان، ټټر، یخن، جوړولو، مرۍ کاري او داسې نورو څخه عبارت دی. همدارنګه د وردګو ښځینه له وړیو څخه لمڅي او جاینمازونه جوړوي. له خاورو څخه خاورین لوښي جوړوي، له خوشیو او خاورو څخه کندو او کندوچې جوړوي، د څارویو له پوست څخه د ځانګړي مهارت له مخې غړکې جوړوي، له سرو خاورو څخه د ډوډۍ د پخولو تندورونه، له خوشیو او خاورې څخه کنګینه، سرپوښ او داسې نور ځیزونه جوړوي او د ټغرو د وودلو لپاره له وړیو څخه سنۍ جوړوي. پر دې سربېره له پختې یا پنبې څخه هم د مختلفو موخو لپاره تار جوړوي. د وردګو ښځینه د ځینو طبیعي او کېمیاوي بوټو په ملتیا وړۍ، پنبه او پخته رنګوي او بیا له همدې رنګ شوو ځیزونو څخه د نورو ځیزونو په جوړولو کې کار اخلي. د وردګو ښځینه د ټوکر، پختې او سپڼسیو په مرسته توشکې، بالښتونه، بړستنې،

ځلګي او د خپلوکورونو د اړتیا وړ فرشونه جوړوي. د وردګو ښځینه د مریو په مرسته خولۍ، لوجروملې، ځونډې، غاړکۍ، لاسبند، سینه بند، وټې، ټیک، لښتۍ، تسبېح، لمنې، لستوڼخولې، پایڅو خولې او داسې نور ځیزونه جوړوي او خپلې جامې پرې ښکلې کوي. همدارنګه د وردګو ښځینه د مریو، تخرېتیتیو، مرغلرو، بوربورو، زرتارو او داسې نورو په مرسته ډول ډول زینتي ځیزونه جوړوي چې په کورونو کې یې د ښکلا په موخه ږدي او په ودونو کې ترې کار اخلي. په ځینو سیمو کې حتی ټوپکونو او پېش کوزو ته هم د مریو په وسیله پوښونه د ښځینه وو له لوري جوړېږي.

دویم: نارینه لاسي صنایع

د وردګو د لاسي صنعت په برخه کې نارینه هم لاس لري چې له پوستکي څخه چرمینه، ګونده، رسۍ، پړۍ، څپلۍ، بوټونه او داسې نور جوړوي. د وردګو دوړان (ټغر اوبدونکي) له سنیو څخه ټغر جوړوي، د وزو له وژغونو څخه غوندۍ او

کلچونه جوړوي. په وردګو کې د لرګي صنعت هم دود دی او پخوا به له لرګي څخه د پښو کولو لپاره یو ډول چپلکې جوړېدلې چې (کښاوې) یې ورته ویلې او همدارنګه له لرګي څخه په وردګو کې وروڼه، دروازې، کړکۍ، الماری، د خونو چتونه، پارو، د بېلچې لاستی، د کولنګ لاستی او ډول ډول زینتي توکي هم جوړېږي. د وردګو خلک په لیک لوست مین خلک دي او لیک په برخه کې هم په دې سیمه کې لاسي صنایع دود دي د ساري په توګه ځینې وګړي د غنمو د فلالې په مرسته لوحې جوړوي او بیا پر هغه باندې په نسخ، نستعلیق، کوفي او داسې نورو خطونو سره د قرآن شریف آیتونه، احادیث، ښکلي شعرونه او داسې نور څیزونه لیکي. همدارنګه په دې سیمه کې خطاطي، میناتوري او د ښکلو هنرونو پالل له پخوا څخه رواج دي او یو شمېر وګړي دغه ښکلي صنعت او مهارت ته په وده ورکولو بوخت دي. د وردګو په کلیوالي او غرنیو سیم کې د نارینه وو له خوا د تېږې د ویشتلو لپاره غولکه او مچنوغزه هم جوړېږي.

همدارنگه په وردگو کې بزگري، باغواني، سوداگري، مېوه چیني، گلسازي، مسگري، زرگري، آهنگري، نجاري، خټگري، وستاکاري، رنگمالي، ډمگري، موچي گري، دکانداري، بقالي، خیاطي، د ټوپکو ترمیم، ماشین جوړول او داسې نور کسبونه هم د وگړو تر منځ دود دي.

لویې لارې

د وردگو له سیمې څخه دوه عمده سړکونه یا لویې لارې تېرې شوې چې یوه یې له پلازمینې کابل سره غزني، زابل، کندهار، هلمند، فراه او هرات ولایتونه او بله یې وردگ ـ بامیان او شمالي ولایتونو سره نښلوي. همدارنگه په پام کې ده چې د وردگو له سیمې څخه یوه بله لویه لاره د هېواد په سختو غرنیو سیمو کې تېره او پلازمېنه کابل له ارزگان، غور، ډایکنډي، بادغېس او هرات ولایتونو سره ونښلوي. پلان شوې نوې لار به د وردگ ولایت له مرکز میدانښار څخه د هزاره جاتو د سیمو تر پرېکولو وروسته د یادو ولایتونو په طی کولو سره هرات ته رسېږي چې مهمه لاره به

وي او له کابل څخه به هرات ته فاصله د اوسنۍ لارې په پرتله لنډه کړي.[93] پر دې سربېره د وردګو ولایت له مرکز میدانښار او د وردګ ـ غزني د لويې لارې څخه د وردګو ولایت اړوندو ولسواليو او کليو ته هم سړکونه غزول شوي چې زياتره يې خام دي. د وردګو ولايتي ادارې په ۱۴۰۰ هجري لمريز کال او د افغانستان د اسلامي جمهوريت د ړنګېدو څخه د مخه د همدې سيمې د سړکونو په هکله د يو راپور خپور کړی وو چې ارقام يې د پوښتنې وړ دي او زه فکر نه کوم چې وردګ دې په خپله سيمه او ولايت کې په دومره واټن سفالت، پوخ او جغل اندازي شوی سړک ولري. د همدې راپور يوه برخه داسې ده: (د وردګ په ولايت کې ټولټال ۳۱۰ کيلومتره شاهراه سړک موجود دی، چې تر ۱۳۹۳ کال پورې ۴۲ کيلومتره سفالت يا قير شوی او ۲۲۸

---

93 د افغانستان د اسلامي جمهوريت د فوائدعامې وزارت ويب سايټ، د لويو لارو او سړکونو په هکله معلومات، کابل، ۱۳۹۹هجري لمريز کال.

کیلومتره سړک جغل اندازي شوی دی. همدارنګه د ولسوالیو په کچه ۳۷۰ کیلومتره سړک موجود دی چې تر ۱۳۹۳ کال پورې ۲۱۱ کیلومتره سفالت یا کانګریټ شوی او ۹٦ کیلومتره جغل اندازي شوی دی).[94] د عادي لارو په هکله باید وویل شي چې د وردګو له سیمې څخه پر یادو سړکونو سربېره د هېواد لوېدیځ، شمال، جنوب او ختیځو ولایتونو ته ګڼې هوارې او غرنۍ لارې تللې دي چې پلي انسانان، رمې او د اهلي بار وړونکو ځارویو کاروانونه پرې مزل کولی شي. همدارنګه له ۱۳۵۷ څخه تر ۱۳۷۱ کلونو پورې چې کله د پخواني شوروي لښکرو او کمونیست رژیم په مقابل کې د افغان ولس وسله وال پاڅون روان وو، په سلهاوو زره کسان د جهادي کاروانونو او وسلو په ملتیا د همدې سیمې له لارو څخه د هېواد ګوټ ګوټ ته په امن او

94 د وردګ ولایت د فوایدعامې ریاست، د ولایتي لویو لارو او سړکونو په هکله معلومات، میدانښار ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

سلامتۍ تېر شوي او د وردګو په سيمه کې چا ورته ضرر نه دی رسولی. د وردګو په پليو غرنيو لارو مزلونه د پسرلي، دوبي او مني په موسمونو کې صورت مومي او په ژمي کې زياتره دغه ډول لارې په درنو واورو پوښلې وي چې د تګ شونتيا پرې ګرانه وي. د وردګو په هوارو او غرنيو سيمو کې د کليو د رمو او پادو لپاره هم ځانګړې لارې شتون لري چې د سيمې شپانه، ګوروانان او پاده وانان خپل څاروي له کليو څخه د څر ځايونو او له څر ځايونو څخه کليو ته پرې بيايي. همدارنګه په دې ډول لارو د وردګو بوټپانه د بوټو ګوندې او بارونه له غرونو يا دښتو څخه کليو ته راوړي. د وردګو کرنيزې ځمکې هم کليو او د کرنې ځمکو ته څېرمه ځانګړې لارې لري چې بزګران د کرنې ځمکو ته پرې تګ راتګ کوي، کرنيز محصولات پرې انتقالوي او څاروي څرځايونو او پټيو ته پرې بيايي.

کرنه

سره له دې چې د وردګو په سیمه کې د کروندې ځمکه محدوده او د کروندو د خړوبولو عصري سیستم په نشت حساب دی، خو د وردګ ولایت د مرکز او اته ګونو ولسوالیو زیاتره وګړي په کرنیزو چارو بوخت دي او د خپلو کورنیو اقتصادي ژوند له همدې لارې تامینوي. د ۱۳۹۹ هجري لمریز کال د رسمي شمېرو له مخې د وردګ ولایت کرنیزه ځمکه ۴۳۹۲۱,۴ هکتاره تشخیص شوې وه چې له دې جملې څخه ۳۲۶۹۱ هکتاره آبي، ۱۱۱۲۰ هکتاره للمه او ۱۱۰,۴ هکتاره دولتي املاک وو. د همدې ولایت د آبي ځمکې ۱۰۹۸۰ هکتاره باغونو نیولې او په دې ولایت کې شاوخوا ۱۰۷۶۴۱ تنه د بزګرۍ په چارو بوخت وو. همدارنګه د دې ولایت ۶۰۰ هکټاره ځمکه غرنیو ځنګلونو پوښلې او ۱۷۶۵۴۵ هکټاره ځمکه یې په څرځایونو، مالچر یا علفچر پورې اړه لري. د وردګ ولایت په کلنیو کرنیزو

محصولاتو کې ۲۹۹۲۵ ټنه غنم، ۱۰۴۷۲۰ ټنه مڼې او ۶۳۸۱۰ ټنه کچالو تشکیلوي چې د همدې ولایت له عمده کرنیزو محصولاتو څخه ګڼل کېږي. د وردګ ولایت ځمکې له سیندونو، کارېزونو، چینو او د ژورو څاګانو له لارې اوبه کېږي چې د پسرلي په موسم کې یې اوبه ډېرې خو د دوبي په وروستیو او مني کې یې د اوبو اندازه کمېږي. په دغه ولایت کې د مڼو ګڼ شمېر باغونه شته او په مناسبه اندازه مڼې تولید کېږي چې د سیمې مهم کرنیز تولید دی. د وردګ ولایت مڼې د هېواد د مرکز او بېلابېلو ولایتونو د مېوو په مارکېټونو سربېره یو شمېر بهرنیو هېوادونو لکه پاکستان ، هندوستان ، عربي متحده امارات، سعودي عربستان او د منځنۍ آسیا هېوادونو ته هم صادرېږي. د وردګ ولایت په مڼو کې جورسې ، مارلېنګ، بیروتۍ، ګولډن ډېلېشز، کلچه سیبې، ترخکې، جاپانۍ، تروشکې، ژېړې او سرې مڼې ډېرې مشهورې دي. په همدې توګه په وردګ ولایت کې زردالو ، ګیلاس، شفتالو،

ناک، توت، آلوبالو، آلو بخارا، بادام ، چارمغز او داسې نورې میوې هم تولید کېږي. د وردگو نور کرنیز تولیدات غنم، وریجې، شولې، کچالو، وربشې، نسک، باقلي، شاخل، کلول، مشنگ، جوار، لوبیا، مۍ، پیاز، کدو، بادرنگ، ټېپر، گندنه، پالک او داسې نور دي چې د دغه ولایت په بېلابېلو سیمو کې کرل کېږي او له سیمه ییز استعمال سره سره یوه برخه د هېواد د کرنیزو تولیداتو مارکېټونو ته وړاندې کېږي. همدارنگه د وردگو په ځمکو کې د څارویو لپاره رشقه، شفتله، مصرۍ شفتله، انگرېزۍ شفتله، وربشې، شاخل او داسې نور کرل کېږي.[95] باید وویل شي چې د وردگ ولایت د بهسودو په سیمه کې دوبۍ مهال کوچیان او هزاره توکم وگړي د څړ ځایونو په سر لانجه کوي، د دې ښېرازه څړځایونو د ملکیت په هکله د دواړو

---

[95] د کرنیز وضعیت په هکله د وردگ ولایت د کرنې او مالدارۍ ریاست معلومات، میدانښار، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

اړخونو تر منځ دعوه ده چې تر دې مهاله نوموړې ستونزې ته پرېکنده حل لاره نه ده موندل شوې او د ښاغلي حامد کرزي او ښاغلي محمد اشرف غني تر مشرۍ لاندې د افغانستان اسلامي جمهوریت دولت اړوندو ارګانونو له دغې موضوع سره یوازې مصلحتي چلند کاوه، د پرېکنده پریکړې پر ځای یې داسې لاره خپله کړې وه چې هزاره طرف خوشحاله او راضي وساتي.[96]

طبي بوټي

د وردګ د ولایت په اړوندو ولسوالیو کې په سلګونو ګټور طبي بوټي راشنه کېږي چې د دواګانو په جوړولو کې ترې ګټه اخیستل کېږي او د ځینو نومونه په لاندې ډول دي: یاره لنګ، سوزان بوټی، ازبه بوټه، خاکشیر، درشول،

---

[96] هېواد ملي ورځپاڼه، د وردګ ولایت په بهسودو کې د څرځایونو په هکله د کوچیانو او هزاره ګانو لانجه، کابل، د ۱۳۹۹ هجري لمریز کال د غوایي د میاشتې ۲۱مه نېټه

آچکوری، بدراو، گلبه خورک، شین شوبی، وینلی، نانا، مولایي، گلي خیرو، کوری، سنگ انگورک، زبانیزبره، شخلی، نمه، اومه، دانه زوف، غوز، راف، زول، بارتنگ، گزگ پاڼې، دوم پاره، شکم پاره، پښې، څکوري، ښېځې، رڼي، سرخکې، شلغمکې، خوږه لمړۍ، خرمېړی، نانگه، ترخه، ترکي ترخه، کمله، خوږه کۍ او داسې نور.

مالداري

مالداري یا د کورنیو اهلي څارویو ساتنه، روزنه او له هغه څخه گټه اخیستنه د وردگو د کلیوالو وگړو یو عمده شغل او اقتصادي سرچینه گڼل کېږي. په دې سیمه کې د حلالو څارویو له شېدو، مستو، کوچو، پېروي، خیدک، وړیو، پوستکي، غوړو، او غوښې څخه گټه اخلي. همدارنگه یو شمېر وگړي خپل څاروي د دې لپاره ساتي چې ښه چاغ شي او بیا یې د څارویو په مارکېټونو، گنج یا نقاش کې په

لوړه بیه و پلوري او پیسې یې د ژوند د نورو اړتیاوو په پوره کولو ولګوي. د وردګو په کورنیو حلالو څارویو کې غوا، غوایي، اوښ، پسه، مېږه، وزه، وری، سېرلی، وزګوړی او داسې نور شامل دي چې وګړي یې له شېدو، پوستکي او غوښې څخه ګټه اخلي. همدارنګه په دې سیمه کې یو شمېر داسې اهلي څاروي هم روزل کېږي چې د اسلامي شریعت له مخې یې غوښه حلاله نه ده خو د بار وړلو او سپرلۍ په موخه کار ترې اخیستل کېږي لکه خر، آس او داسې نور. د وردګو د ولایت کوچیان بیا د نورو څارویو تر څنګ اوښان هم ساتي چې له شېدو او غوښې څخه یې په ګټې اخیستلو سربېره د بار وړلو لپاره استعمالوي. په وردګ ولایت کې کورني چرګان روزل کېږي چې وګړي یې له غوښو او هګیو څخه ګټه اخلي، کورونو ته نږدې یې په ځانګړو مرغانچو کې پالنه کوي او د خپل ژوند ګذاره پرې برابروي. د مالدارۍ لپاره د وردګو وګړي د خپلو هستوګنو د کورونو سره نږدې شپول، کوتن، مالځای، آخورونه او کدانه

جوړوي. په شپاله او کوتن کې خپل څاروي له یخنۍ، ورکېدو او ګرمۍ څخه ژغوري، په مالځای کې خپل څاروي دروي، په آخورونو کې خپلو څارویو ته واښه، رشقه، شفتله، کونجاره او پروړه اچوي او په کدانه کې د خپل مال لپاره آذغ یا د څارویو خوراکه باب ساتي. د وردګو په سیمه کې د هرې کلا او کور په څنګ کې اړوند تاسیسات لکه ښېرازه، مېلمستون، کدانه، شپول، پېټاو، سپاچه، مالځای، آخورونه، سمڅ، ګومبته او داسې شتون لري. د وردګ په ولایت کې یو شمېر وګړي د شاتو د مچیو فارمونه لري، شات تولیدوي، د خوراک لپاره یې کاروي، مارکېټونو ته یې د پلور په موخه وړاندې کوي او له همدې لارې یو اندازه عواید ترلاسه کوي. په ټولیزه توګه باید وویل شي چې په کلیوالي سیمو کې د وردګ ولایت زیاتره خلک د کرهڼې په چارو او د څارویو په ساتنه، روزنه، سوداګرۍ او پالنه بوخت دي، کرنه او مالداري یې د ژوند د عوایدو مهمه برخه تشکیلوي.

شپږم څپرکی

پوهنیز وضعیت

د وردګ ولایت وګړو د تاریخ په اوږدو کې له پوهنې سره مینه څرګنده کړې، د پوهنې بهیر یې په کلکه پاللی، د خپلو اذهانو روښانتیا او تعلیم یې د ژوند د پرمختګ په لاره کې د لومړي بنسټ په توګه ګڼلی دی. همدارنګه د هېواد او نړۍ په کچه یې د مثبتې تعلیمي سیالۍ په لاره کې د علم پراختیا یوازینۍ لاره بللې او د هغه د پیاوړتیا لپاره یې راز راز هڅې کړې دي. مخکې له دې چې په سیمه او افغانستان کې د عصري زده کړو لړۍ په معاصره بڼه پیل شي، په هېواد کې د پوهنې د ودې آثار د تاریخي کتیبو، طبیعي انځورونو، چاپېریال، لاسي صنایعو، عملي تجربو او داسې نورو په اشکالو کې را څرګند شوي چې د دې ډول آثارو نمونې زموږ د هېواد د پنځه زره کلن تاریخ په لرغونو

آبداتو، کلتوري او فرهنگي میراثونو کې له ورایه ښکاري او د تاریخي پلټنو په ترڅ کې د هېواد په ګوټ ګوټ کې معاصر نسل ته ځان ښکاروي. په افغانستان کې د اسلامي دین د سپېڅلې ډېوې په بلېدو سره د پوهنې لړۍ له جوماتونو، حجرو، شفاهي او فولکلوریکو ادبیاتو او داسې نورو څخه سرچینه اخیسته چې د زمانې د غوښتنې او معاصرو پوهنیزو بدلونونو سره سم یې په تدریجي توګه د مدرسې، دارالعلوم، ښوونځی، مکتب، لېسې، دارالمعلمین، انستیتوت، اکاډمي او پوهنتون شکلونو ته بدلون موندلی دی. همدارنګه د پوهنیزو چارو د سمون لپاره د افغانستان د سیاسي نظامونو له لوري د پوهنې او لوړو زده کړو وزارتونه تشکیل شوي، علمي موسساتو رسمي بڼه خپله کړې، د بېسوادۍ سره یې مبارزه کړې او په معاصره توګه یې وګړو ته علمي خدمات وړاندې کړي دي. کله چې د افغانستان د زده کړو معاصره لړۍ پیل شوه نو د دې هېواد په هره سیمه کې هڅه وشوه څو افغانان د ښوونې او روزنې

له نعمت څخه په عصري ډول برخمن شي. په دې لړ کې د هرې سیمې علم پالو او پوهنیزو شخصیتونو هڅه وکړه چې خپلو وګړو ته د عصري تعلیم د روښانه وړانګو څرک ور ورسوي. د افغانستان د نورو سیمو او ولایتونو په څېر په وردګ ولایت کې هم د نارینه وو د پوهنې ترویج او ودې ته د ځینو علم پالو شخصیتونو په وسیله خلک را بلل شوي، د پوهنې ډېرې بلې شوې او هڅه شوې ده چې په سیمه کې زموږ وګړي د زده کړو له نعمت څخه برخمن شي. د دې ټولو سره سره په وردګي ټولنه کې د ښځینه وو د تعلیم په هکله بې پروایي شوې او په ټولنه کې د ښځینه وو د منظم تعلیم دود کولو ته پاملرنه نه ده شوې. په وردګ ولایت کې پوهنیزه لړۍ په همدې څپرکي کې څېړل شوې ده.

دیني تعلیم

د دیني تعلیم دوره لومړی له کورنۍ او بیا له جومات څخه سرچینه اخلي او کله چې د وردګو په کورنیو کې ماشوم په

خبرو راشي نو مور، پلار، او د کورنۍ مشران يې د لومړنيو دينې اساساتو په رمز پوه کوي او هڅه کوي چې له ټولو څخه د مخه طيبه کلمه ورته و ښيي. همدارنګه کله چې نارينه ماشوم مخ په لويېدو شي او جومات ته د تګ وړتيا پيدا کړي نو په کليوالي سيمو کې هغو درسي حلقو ته لېږل کېږي چې په جوماتونو کې د ملا امامانو په وسيله د ماشومانو د زده کړې لپاره تشکيل شوې وي. د دې ډول حلقاتو درسي لړۍ له قاعده بغدادي سپارې څخه پيل کېږي چې بيا وروسته د ماشوم د استعداد سره سم ګام پر ګام مخ په وړاندې درومي او د قرآن کريم د سپېڅلي متن په شمول د دين (فقه، او عقايدو) لومړني اساسات د خط او رياضي سره يو ځای ماشومانو ته ښودل کېږي. دغه راز درسي حلقې ژمی مهال د وردګو تقريبا په ټولو تودو جوماتونو کې رواني وي خو په دوبي کې يې بيا دومره خوند نه وي او په زياتره جوماتونو اوړی مهال د ماشومانو درسي حلقې وجود نه لري او د ښوونځي د عمر نارينه ماشومان

ښوونځیو ته ځي. پر دې سربېره د دیني متونو د زده کړې لپاره د طالب العلمانو درسي حلقات هم له جومات څخه سرچینه اخلي او د وردګو زیاتره جوماتونه حتی د کال په ۱۲ میاشتو کې د دې ډول حلقاتو کوربه توب کوي او طالب العلمانو ته د مدرس تر درجې پورې په جوماتونو کې د مولوي صاحبانو او مدرسانو له خوا درسونه ښودل کېږي. ښځینه ماشومانو ته زیاتره په خپلو کورونو کې د والدینو، مشرانو وروڼو او خویندو له خوا لومړني دیني اساسات ښودل کېږي او لکه چې د مخه وویل شول، په تعلیمي موسساتو کې د ښځینه وو منظم تعلیم ته د نارینه وو په څېر پاملرنه نه کېږي. له ۱۳۵۷ کال څخه وروسته دغې لړۍ بدلون موندلی، له یادې نېټې وروسته په پخواني شکل وجود نه لري، بې اعتباره شوې او سخته صدمه یې لېدلې ده ځکه چې د دین په نوم جوړ شوي جنګي تنظیمونه د دیني زده کړو له طالب العلمانو څخه د خپلو سیاسي او جنګي موخو لپاره کار اخلي، وسله ورکوي،

جګړو او تخریبي اعمالو ته یې هڅوي، د ګاونډیو هېوادونو د جاسوسي شبکو ښکار ګرځي، ورانکاري اعمال پرې اجرا کوي، د افغانستان د سیاسي نظام مخالفت ته یې هڅوي او له مرګ ژوبلې سره یې مخ کوي. له همدې امله په کلیو او جوماتونو کې د پیاوړو علماوو په وسیله د دیني طالب العمانو د روزنې او تدریس پخوانی سیستم د منځه تللو په حال کې دی. له ۱۳۵۷ کال څخه د مخه به د جومات یو طالب العلم له خپل استاد څخه کلونه کلونه په مرحله واره توګه دیني درسونه زده کول، د جوماتونو حجرې به له ځوانو طالبانو څخه ډکې او ګرمې وې او ځینو علماوو به متعدد طالب العمان درلودل او له خپل استاد څخه به یې د فقه، عقایدو، تفسیر، حدیث، نحو، صرف، منطق، ریاضي او داسې نورو علومو کتابونه لوستل څو د مدرس درجې ته ورسېږي. د دې طالب العلمانو اقتصادي لګښتونه به عامو وګړو ګالل او په دوه ډوله به یې له طالب العلمانو سره مرستې کولې. لومړی دا چې طالبانو به د (سوبت) په نوم

له عامو وګړو څخه پیسې، غنم، غوړي، کورت، لاندی، ګوړه، مالګه، بوره، چاې او داسې نور څیزونه غونډول او په جوماتونو کې مقیمو طالبانو به خپل یوه برخه لګښتونه ترې پوره کول. دوهم دا چې په کلیو کې به درس لوستونکو مقیمو طالبانو د کلیوالو له کورونو څخه د (وظیفه) په نوم وچه ډوډۍ را غونډوله او له هغه کتغ سره به یې خوړه چې د سوبت له موادو څخه به برابرېده. همدارنګه په جوماتونو کې مقیمو طالبان به په ودونو، ناستو، نکاح تړلو، قبول ایجاب، جنازو، ختمونو، خیراتونو او داسې نورو مناسبتونو کې هم د عام ولس له خوا په نغدي او غیر نغدي ډالیو نازول کېدل او ځینو کسانو به له دوی سره د نغدو پیسو، غلې دانې او جامو مرسته هم کوله. همدارنګه هغو کسانو به هم طالبان په ډالیو نازول چې نوي به له سفر څخه

خپلو کورونو ته ستانه شوي وو، کار به يې کړی وو او پيسې به يې گټلې وې.[97]

عصري تعليم

د وردگ ولايت د سيمې د مشرانو د معلوماتو او يو شمېر تاريخي لاسوندو پر بنسټ په وردگو کې د عصري تعليم تر ټولو ستر مخکښ ښاغلی محمد ارسلان سليمي دی چې تر ۱۳۳۴ هجري لمريز پورې يې خپلې زده کړې د کابل په دارالعلوم کې بشپړې کړې او له ۱۳۳۵ څخه تر ۱۳۵٦ هجري لمريز کال پورې د افغانستان د نظام او سياست په برخه کې يو فعال سياستوال او ښه مدير گڼل کېده. نوموړي چې په (رئيس سليمي) سره يې شهرت درلود، د ژوند تر پايه د دولت په مختلفو اداراتو کې د يو لوړپوړي

[97] له ملا خالد او ملا احمدجان سره مرکې، په وردگو کې د ديني تعليم دوره، ۱۴۰۰ هجري لمريز کال.

چارواکي په توګه د افغانستان په دولت کې مهمې دندې اجرا کړې دي. محمد ارسلان سليمي چې د وردګو د جغتو د ګنده کول د ليګي خېلو د کلي اوسېدونکی دی، د وردګو د متعددو علمي موسساتو او ښوونځيو د بنسټ اېښودلو، د زده کړې چارو ته د خلکو د هڅولو، پوهنيزو موسساتو ته د ودانيو د جوړولو، تجهيز، مسلسل پاللو او په سيمه کې د دولتي نهادونو په رامنځته کولو کې لويه ونډه درلوده او د خپلې سيمې سلګونه کسان يې په تعليمي موسساتو او حکومتي نهادونو کې د شموليت په وسيله د سواد له نعمت څخه برخمن کړي دي. نوموړي د افغانستان د مدني جوړښتونو د جوړولو په لړ کې په ملي او محلي کچه د يوې مطرح، تاريخي او فعالې څيرې په توګه د افغانستان د وياړونو په تاريخ کې خپل دريځ څرګند کړی او د عملي هڅو نمونې يې د هېواد د پرمختګ په زرين تاريخ کې ثبت دي. محمد ارسلان سليمي د اطلاعاتو او کلتور د مستقل رياست د معاون، د قبايلو د مستقل رياست د مرستيال، د

پښتو ژبې د تقویې د رئیس، د عدلیې د وزارت د اداري رئیس او حج او اوقافو د مستقل ریاست د رئیس په توګه دندې سر ته رسولې او د پښتونستان د اعادې په موضوع کې یې د یو ځواکمن لوبغاړي په صفت د افغانستان له لوري مرکزي رول پر غاړه وو. همدارنګه د پښتونستان په هکله (د خپلواکۍ د تړون) د کتاب د دوو لومړنیو ټوکو په شمول د لسګونو علمي آثارو او کتابونو د لیکلو ویاړ لري. محمد ارسلان سلیمي په ۱۳۴۲ کال په جغتو کې د ګوربت منځنۍ ښوونځی او له هغه را وروسته د چک، دایمرداد او سیدآباد په ولسوالیو کې هم د یو شمېر تعلیمي موسساتو په جوړولو او پاللو لاس پورې کړ او په سیمه کې یې ګڼې پوهنیزې موسسې تشکیل کړې دي. محمد ارسلان سلیمي په ۱۳۵۷ کال د ثور د کودتا څخه دوې ورځې د مخه د حق داعي ته لبیک ووایه او خپل نوم یې د

وردگو د عصري پوهنې د بنسټګر په توګه په تاریخ کې د تل لپاره ثبت کړ.[98]

جهادي دوره

له ۱۳۵۸ څخه تر ۱۳۷۱ هجري لمریز کال پورې د افغانستان جهادي دوره ګڼل کیږي. په دې دوره کې د وردګو په شمول زیاتره افغانان د وخت د کمونېست رژیم او یرغلګرو شورویانو سره په جګړه لګیا وو او په زیاترو سیمو کې تعلیمي موسسې سقوط شوې. د جهاد په کلونو کې د وردګو ځینو عالمانو، پوهانو، استادانو، جهادي قوماندانانو او ټولنیزو شخصیتونو د خپلو خلکو سره د علمي پیاوړتیا لپاره په سیمه ییزه او ملي کچه هڅې کړې، وګړي یې تعلیم ته هڅولي او د خپل وس مطابق یې د وردګ ولایت

[98] بینوا، عبدالروف، اوسني لیکوال محمد ارسلان سلیمي، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، آزادی مطبعه، کابل.

په پوهنیزه پیاوړتیا کې ونډه اخیستې ده. باید وویل شي چې په وردګو کې ښوونیزه بیا رغونه په داسې حالت کې پیل شوه چې لا هم د پخواني شوروي د یرغلګر پوځ هوایي او ځمکنیو پوځونو سیمه تر خپلو مسلسلو یرغلونو لاندې نیوله. وردګ ولایت لومړۍ سیمه وه چې د حکومت له ولکې څخه یې په وتلیو سیمو کې د هستوګنو وګړو د مرستې او له پوهنې سره د ځانګړې علاقې له مخې د شخصي هڅو په وسیله د زده کړې مرکزونو، ښوونځیو او تعلیمي موسساتو فعالیت پیل کړ او د نړیوالو تعلیمي خیریه موسسو پاملرنه یې خپلې خوا ته را جلب کړه.

تعلیمي موسسات

د (وردګ، قوم، سیمه او کلتور) د کتاب په حواله په وردګو کې د تعلیمي بیا رغونې لومړۍ هڅې د جغتو دګنډه کول له سیمې څخه پیل شوې ځکه چې دغه سیمه د شوروي د یرغل له لومړۍ ورځې څخه آزاده وه. هغه لومړنۍ تعلیمي

موسسه چې په دې سیمه کې په ۱۳۶۵ کال جوړه شوه، د نورالمدارس په نامه یادېده چې د بنسټ اېښودلو ویاړ یې د شهید گل باران، ډاکتر محمد سرور عزیزي، معلم سید رسول کرنگ، معلم غلام محمد، گل آغا احمدي وردگ، مولوي علم گل، مولوي احمدجان او د کلي د یو شمېر مشرانو، مخورو او علم پالو وگړو پر غاړه وو چې وروسته بیا همدغه تعلیمي موسسه د گوربت په عالي لېسه کې مدغم شوه چې د (لجنه الدعوه الاسلامیه) کوښ مېشتې موسسې په مالي مرسته د ۱۳۶۸ کال د غبرگولي د میاشتې په ۱۵مه نېټه فعاله شوه. د نورالمدارس د ښوونځي څخه په الهام اخیستنې په یو شمېر لرې او نږدې کلیو کې هم تعلیمي خوځښت پیل شو چې د دې لړۍ ډېر مهم ښوونځی د جغتو په ستر زرین کې د مولوي احمدجان، مولانا محی الدین او د سیمې د مشرانو په همکارۍ جوړ شو او په خپل وخت کې یو شهکار گڼل کېده. بله غوره تعلیمي موسسه د گوربت د تاریخي غره په

هغه سیمه کې جوړه شوه چې د حزب اسلامي د جغتو د جبهې سنګر وو او د ګوربت د غره په ملوک ناو کې یې ودانۍ جوړه شوې وه او (حنفیه مدرسه) نومېده. خو د شورویانو له لوري د مسلسلو بمباریو له کبله یې خپل فعالیت ته د ډېر وخت لپاره ادامه ور نه کړه. له حکومتي واکمنۍ څخه د وردګ ولایت په آزادو سیمو کې هغه مهال د زده کړې بهیر په بنسټیز ډول پیل شو چې کله په ۱۳۶۷ هجري لمریز کال د کویټ مېشتې (لجنه الدعوه الاسلامیه) موسسه وردګ ولایت ته د تعلیمي او روغتیایي خدماتو د سر ته رسولو په موخه راوستل شوه او منظم تعلیمي فعالیتونه یې د ځینو تعلیمي موادو په توزیع سره په ۱۳۶۷ هجري لمریز کال کې پیل کړل. د همدې تعلیمي موسسې په مرسته د ۱۳۶۸ هجري لمریز کال غبرګولي د میاشتې په ۱۵مه نېټه کې د ګوربت د امام ابي حنیفه د عالي لېسې بنسټ کېښودل شو. لجنه الدعوه الاسلامیه موسسې نه یوازې د وردګو، بلکې د غزنې، پکتیا

او پکتیکا سیمو ته هم د علم پالو مشرانو په مرسته خپل فعالیتونه و غزول او د هېواد په مختلفو سیمو کې یې لېسې تشکیل کړې. باید وویل شي چې د وردگو سیمې ته لجنه الدعوه الاسلامیه خیریه موسسه د لومړي ځل لپاره په ۱۳۶۷ کال د گل آغا احمدي وردگ او عبدالملک حمیدي د تعلیمي هڅو په درشل کې راوستل شوه چې د جغتو ولسوالۍ نظامي قوماندان ښاغلي انجنیر محمد طاوس ساجد، د سیمې یو شمېر مشرانو او د وردگو وگړو یې ملاتړ کاوه او د تعلیمي فعالیتونو زمینه یې ورته برابروله.[99]

روان وضعیت

په ۱۴۰۲ هجري لمریز کال کې د وردگو د سیمې د پوهنې حالت بد نه وو. سره له دې چې د ۱۳۸۵ څخه تر

[99] احمدي وردگ، گل آغا، جغتو د تاریخ او کلتور په هینداره کې، ناچاپ اثر، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

۱۴۰۰هجري لمریز کال پورې د موجودو نا امنیو له کبله زموږ د سیمې پوهنیز بهیر له ډول ډول ستونزو او ګواښونو سره مخ وو. همدارنګه په وردګو کې د ناامنیو موجودیت، وسله والو ډلو ته د زده کوونکو جذب، زده کوونکو ته د وسله والو ډلو له خوا د دین تر نامه لاندې د تخریبي افکارو انتقال او تاوتریخوالي ته هڅونه، د مسلکي استادانو کموالی، د تعلیمي موسسو لپاره د مناسب تعلیمي ماحول او تعمیراتو نشتوالی یې لویې ننګونې وې. په همدې توګه په سیمه کې لکه څنګه چې د نارینه وو لپاره د زده کړې نسبي زمینه برابره وه، د ښځینه زده کوونکو لپاره په ځانګړې توګه د متوسطه او ثانوي زده کړو په برخه کې په هېڅ شکل زمینه برابره نه وه. له بده مرغه چې د وردګو په سیمه کې د زده کړې د متوسطه او ثانوي مرحلو لپاره ښځینه ښوونکې نشته او یو شمېر بې خبره عناصر په دې اند دي چې ښځې باید متوسطه، ثانوي او لوړې زده کړې ترسره نه کړي. همدارنګه ځینې وسله والې ډلې هم دغه

ډول ناوړه افکار ځواکمن کوي، خپلو افکارو ته دیني روایات او پوښښ پیدا کوي او دوی فکر کوي چې دغه ناوړه کار ګواکې د اسلام د دین برخه ده. حقیقت دا دی چې د افغانستان د لویې غمیزې په ترځ کې چې پیل یې په ۱۳۵۷ هجري لمریز کال کې د ثور کودتا له پېښېدو سره سم شوی دی، د افغانانو د ژوند زیاترو بنسټونو ته نه جبرانېدونکي زیانونه رسېدلي او د ور معیارونو له کاروان څخه لرې پاتې شوي دي. د هېواد تعلیمي نظام هم له دغه امر څخه مستثنی نه شي ګڼل کېدای او د افغانستان ولس د سترې غمیزې په لړ کې په ټولیز ډول سخت ځپل شوی دی. په دې مانا چې د پوهنې وزارت، نړیوالې ټولنې او اړوندو اړخونو د زیاتو هڅو سره سره د پوهنې په اوسني نظام کې د ښوونکي او زده کوونکي تر منځ هغه لازم احترام چې باید مراعات شي په ډېره کمه پیمانه وده موندلې ده. همدارنګه ښوونیز بهیر ته داسې لویه صدمه رسېدلې چې د لوړتیا معیارونه یې لکه ښوونکی، تعلیمي نصاب، ښوونیز

چاپېریال، د ښوونځیو ودانۍ، زده کوونکی او داسې نور یو هم د نړیوالو معیار په کچه برابر نه دی. له بلې خوا د وردګ ولایت د تعلیمي بهیر په هکله لیکلي آثار په نشت حساب دي او دغه معلومات زیاتره د لیکوال د سترګو له لیدل شوي حالت او د سیمې له ځینو مشرانو سره د مرکو پر بنسټ برابر شوی دی چې کېدای شي په ځینو برخو کې نیمګړتیاوې ولري.[100]

لویه تشه

یوه لویه او نه جبران کېدونکې تشه چې د وردګو د زده کړو په بهیر کې تر سترګو کېږي هغه په سیمه کې د جګړو ادامه، د یو شمېر وګړو سره د دین په وړاندې د ناسمو افکارو شتون، د ښځینه ښوونکو د نشتوالي او مختلفو

[100] دغه معلومات له بېلابېلو کسانو سره د مرکو پر بنسټ چمتو شوی دی، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

عواملو له کبله د ښځو تعلیم ته کمه پاملرنه ده چې له امله یې د وردګو په زیاترو سیمو کې د ټولنې دغه لوی قشر، د انسانیت دغه نیمه برخه او د ټولنې نیمایي وګړي د تعلیم له نعمت څخه په ټولیزه توګه محروم پاتې شوې دي. د وردګو په ځینو سیمو کې چې کوم ښځینه ښوونځی جوړ شوی او فعال دی، نو هغه یوازې تر دریم ټولګي پورې تعلیمي فعالیت کوي. له بلې خوا ښځینه ښوونکي په نشت حساب دي او تر دې مهاله د سیمې مشران او مسئول اړخونه نه دي توانېدلي چې دغې لویې ستونزې ته پرېکنده حل لاره ومومي او د نارینه وو په څېر خپلو ښځینه زده کوونکو ته هم تر ثانوي دروې پورې د زده کړو زمینه برابره کړي څو دوی وتوانېږي چې له ثانوي زده کړو وروسته لوړو زده کړو ته لار ومومي.[101]

---

[101] د وردګو د جغتو، سیدآباد او چک له ولسوالیو څخه د لیکوال د سترګو لیدلی حال، ۱۴۰۰ او ۱۴۰۱ هجري لمریز کلونه.

ولايتي شمېرې

هغه عمومي معلومات چې د پوهنې وزارت او د وردګ ولايت د پوهنې د رياست له چارواکو څخه تر لاسه شوې، په ۱۴۰۲هجري لمريز کال کې د وردګ ولايت پوهنيز وضعيت په دې ډول وو: په ۱۴۰۲ هجري لمريز کال کې د وردګ په ولايت کې جمعاً ۵۶۳ بابه تعليمي موسسې د عصري او ديني علم د حصول په برخه کې فعالې وې چې. په يادو تعليمي موسساتو کې ټولټال ۲۲۵۰۰۰ تنه زده کوونکي او طالب العلمان د ۵۸۰۰ ښوونکو او مدرسينو له خوا په زده کړه بوخت وو. همدارنګه د ۱۴۰۰ هجري لمريز کال د زمري د مياشتې د ۲۴مې نېټې د سياسي او نظامي بدلون څخه وروسته چې په ترڅ کې يې وسله وال طالبان د دوهم ځل لپاره په افغانستان کې واک ته ورسېدل، د وردګو په ټولو ولسواليو کې لسګونه ديني مدرسې جوړې شوې چې يو شمېر يې د پوهنې په وزارت کې رسمي دي.

په ۱۴۰۱ کال کې د همدې ولایت د دولسمو ټولګیو څه د پاسه ۴۸۰۰ تنو د کانکور په کلنۍ آزموینه کې ګډون کړی وو چې له دې جملې څخه ۹۰ سلنه زده کوونکي د لوړو او نیمه لوړو زده کړو موسساتو ته بریالي شوي دي. د رسمي شمېرو له مخې د پوهنې وزارت د ۱۳۸۵ څخه تر ۱۴۰۲ هجري لمریز کال پورې د وردګ په ولایت کې د ۷۵ میلیونو ډالرو په ارزښت ۳۲۸عمراني پروژې تر لاس لاندې نیولې وې چې زیاتره یې بشپړې او ګټې اخیستنې ته سپارل شوې دي. د دې ټولو بریالیتوبونو سره سره د وردګ په ولایت کې ۲۰۵ بابه تعلیمي موسسې مناسبې ودانۍ نه لري چې د پوهنې نظام لپاره یو ستر ګواښ بلل کېږي.[102]

[102] د وردګ ولایت د پوهنې ریاست، په ۱۴۰۲ هجري لمریز کال کې د ولایت پوهنیز وضعیت، میدانښار.

اووم څپرکی

لوړې زده کړې

په دې څپرکي کې د (وردګ پوهنتون) سربېره د افغانستان د لوړو زده کړو په سیستم کې د وردګ محصلینو او استادانو د ونډې په باب معلومات وړاندې شوي او دا خبره جوته شوې ده چې په پلازمېنه کابل او ولایتونو کې د لوړو زده کړو موسسات تر ځومره حده د وردګ کادرونو، وردګ محصلینو او وردګ استادانو پر مټ ولاړې دي او د دوی د نوښتونو په وسیله خپل تعلیمي فعالیت مخې ته بیايي. باید وویل شي چې د دې څپرکي شمېرې او ارقام تر ډېره د ۱۴۰۰ هجري لمریز کال د زمري د میاشتې د ۲۴مې نېټې د سیاسي او نظامي بدلون څخه مخکې وخت یا د افغانستان د اسلامي جمهوریت دور منعکس کوي. د ۱۴۰۰ هجري لمریز کال د زمري د میاشتې په ۲۴مه نېټه

وسـله وال طالبـان د ټوپـک پـه زور واک تـه ورسـېدل او د افغانستان اسلامي جمهوريت يې ړنګ کړ.

وردګ پوهنتون

د وردګ پوهنتون د تاسيس فکر لـه زيـاتو علـم پـالو وردګـو سره موجود وو چې په دې سـيمه کـې يـو داسـې پوهنتـون جـوړ شي چــې افغانســتان تــه د غــوره علمــي او روزنيــزو خدمتونو جوګه وي ځکه چې په وردګو کې د پوهنتون لپاره محصلين، استادان او علمي ظرفيتونه موجود وو. له همدې کبلـه پـه ۱۳۸۴ کـال کـې د همـدې اثـر ليکـوال ګـل آغـا احمـدي وردګ د يـوې ليکنــې پـه تـرڅ کـې دغـه فکـر د برېښناليک له لارې د وردګو له يوې ۶۰۰ کسيزې ډلـې سره شريک کړ چې په دوی کې د پوهنتونونـو اسـتادان، قـومي مشرـان، دولتــي چــارواکي او د پــوهنې د چــارو مينــه وال شامل وو. د احمدي همدا ليکنه (په وردګو کې د پرمختـګ لارې چارې) تر عنوان لاندې پـه ۱۳۸۷ کـال کـې ښـاغلي

محمد حامد حلیمي په خپل اثر (وردګ، سیمه، تاریخ او کلتور) کې په بشپړ ډول د یوې ضمیمې په توګه چاپ کړه چې د همدې کتاب د منځپانګې (له ۸۲ څخه تر ۹۹ مخونو) کې راغلې ده او یوه برخه یې په وردګو کې د پوهنتون جوړولو په هکله ده.[103] وروسته د مختلفو لوریو او اشخاصو له لوري په لویه او وړه پیمانه هڅې وشوې، د وردګ ولایت له پخوانیو والیانو ښاغلو عبدالجبار نعیمي، محمد حلیم فدایي او عبدالمجید خوګیاڼي سره پرې تودې خبرې وشوې او پرېکړه وشوه چې دا پوهنتون به د تهوپ په دښته کې جوړېږي. له زیاتو هڅو وروسته په ۱۳۹۲ کال کې د وردګ ولایت لپاره د (تهوپ په دښته) کې د پوهنتون جوړېدل د افغانستان د ولسمشر ښاغلي حامد کرزي له خوا منظور شول چې د ۱۳۹۲ هجري لمریز کال د کب د

[103] حلیمي، حامد، وردګ تاریخ سیمه او کلتور ۸۲ الی ۹۹ مخونه، د وردګو کلتوري یون، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.

میاشتې په ۳مه نېټه یې د سیدآباد ولسوالۍ د تهوپ په دښته کې د تعمیر د بنسټ ډبره کېښودل شوه او د وردګو د ولس په مرسته یې د تهداب او لومړني تعمیر جوړولو چارې په ۱۳۹۴ کال پیل شوې.[104] باید وویل شي چې وردګ پوهنتون د خپل تاسیس په لومړیو شپېو کې له دوو لویو ستونزو سره مخ وو: لومړی دا چې د میدان د سیمې ځینو کسانو نه غوښتل چې دا پوهنتون دې په سیدآباد ولسوالۍ کې جوړ شي. دوهم دا چې د دې پوهنتون د ودانۍ لپاره د خوښې کړې ځمکې د ملکیت پر سر د سیمې د وګړو او په ځانګړې توګه د اله سنګ او تهوپ کلیو د ځینو افرادو تر منځ دعوې او لانجې را پورته شوې چې په دولتي او سلطاني ځمکو یې دعوه کړې وه. له نېکه مرغه چې په ۱۳۹۵ کال کې د دې پوهنتون لپاره د ځمکې

104 احمدي وردګ، ګل آغا، وردګ پوهنتون له هیلې تر پیله، کابل ادبي بنډار، پامیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۷ هجري لمریز کال.

موضوع حل شوه او د ټوپ په دښته کې ۵۰۰ جریبه ځمکه ورته په نښه شوه او د احاطې د دېوال تهداب یې بشپړ شو.[105] همدارنګه په هغه غونډه کې چې د ۱۳۹۵ کال د وري د میاشتې په ۲۵ مه نېټه د وردګ پوهنتون د ملاتړ لپاره په کابل کې را غوښتل شوې وه، د افغانستان د اسلامي جمهوریت د لوړو زده کړو وزیرې آغلې فریده مومند ژمنه وکړه چې د دې پوهنتون ودانۍ به د خپل پلان له مخې جوړوي. همدارنګه د کرنې او مالدارۍ وزیر ښاغلي اسدالله ضمیر هم ژمنه وکړه چې د دې پوهنتو په انګړ کې به یو کرنیز تحقیقاتي فارم جوړوي.[106]

---

105 حسن زی، مسعود، د وردګ پوهنتون په هکله معلومات. د همدې پوهنتون ویب سایټ، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال. www.wardakuniversity.gov.af

106 رسولي، محمد عارف، د وردګ پوهنتون انکشاف، د وردګو قومي عالي شورا راپور، د شورا فیسبوک پاڼه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

تدریجي وده

وردګ پوهنتون د خپلو اړوندو چارو په ټولو برخو کې په تدریجي توګه وده کوله، د وخت په تېرېدو سره یې تشکیلات پراخ کېدل، د استادانو، اداري مامورینو او محصلینو په شمېر کې یې زیاتوالی څرګندېده. همدارنګه یاد پوهنتون ته نوي پوهنځي منظور شول، په نوو و سایلو سمبال کېده او په دې پوهنتون کې د نوو ودانیو د اعمار بهیر په ښه توګه پر مخ روان وو. په همدې شکل د وردګ پوهنتون په اډانه کې د ودانیو او نورو خدمتونو تر څنګ جومات، کتابتون، کرنیز فارمونه او لابراتوارونه جوړ شول او یاد پوهنتون د وردګ غزني د لویې لارې سره د یو پوخ پل په وسیله ننښول شوی دی. همدارنګه وردګ پوهنتون ته د افغانستان د اسلامي جمهوریت د چارواکو او په ځانګړې توګه د لوړو زده کړو د وزارت او اړوندو دولتي ادارو پاملرنه د

ورځې په تېرېدو سره زياتېده او انکشافي پروژې يې ورته منظورولې. له بلې خوا د يو ستر علمي مرکز په توګه ياد پوهنتون د ورځې په تېرېدو سره د وردګو د ځوان نسل د پاملرنې او هيلو په بنسټ بدل شوی او په دې پوهنتون کې د کانکور ملي آزموينه اخيستل کېږي او هر کال د ډول ډول علمي کنفرانسونو، ورکشاپونو او مسلکي غونډو شاهد وو چې دا ټول د يو روښانه راتلونکي زيری له ځان سره لري.[107]

روان وضعيت

وردګ پوهنتون چې د ۱۳۹۲ هجري لمريز کال د کب د مياشتې په ۳مه نېټه يې د وردګ ولايت والي ښاغلي عبدالمجيد خوګيانې، د لوړو زده کړو وزارت سلاکار شېرباز

[107] د وردګ پوهنتون بريښنا پاڼه

ځدرانې، په ملي شورا کې د وردگ ولایت وکیلانو، د وردگو د قومي عالي شورا غړو او ځینو وردگ مشرانو پـه حضـور کـې یې د لومړیو چارو پرانیسته وشوه، تـر ۱۴۰۳هجـري لمریـز کال پورې پنځه تنه رئیسان تجربه کړي چې نومونه یـې پـه دې ډول دي: عبدالرحمن عثماني، عنایت الـرحمن مایـار، مسعود حسن زی، حمیدالله عمري او شیخ مولوي صـبغت الله حقاني. له ۱۳۹۲ څخه تـر ۱۴۰۳هجـري لمریـز کـال پورې وردگ پوهنتون په زیاتو برخو کـې د پـام وړ پرمختـگ کړی او د دې پوهنتـون انکشـافي چـارې د پـلان لـه مخـې روانــې وې. د دې ټولـو سره سره بایـد وویـل شي پـه ۱۴۰۲ هجري لمریز کال په ټول هېـواد کـې د لـوړو زده کـړو بهیـر ژړونکې بڼه درلوده، په عمومي توگـه حالـت داسـې وو چـې سلگونه مسـلکي اسـتادان لـه افغانسـتان څخـه وتـلي وو او وسله والو طالبانو افغـان نجـونې لـه پوهنتونونـو څخـه منـع کړې وې خو په همدې کال د وردگ پوهنتون روان وضعیت بـد نـه وو. ځکـه چـې پـه دې پوهنتـون کـې یـوازې نارینـه

محصـلین پـه لـوړو زده کـړو بوخـت وو او ځینــې انکشـافي پروژې د همدې پوهنتون په چوکـاټ کــې د پـلي کېـدو پـه حال کې وې. د پژواک د خبري آژانس د راپـور لـه مخــې د ۱۴۰۲ هجـري لمریـز د تلــې د میاشــتې پــه ۱۶مـه نېټـه د شاوخوا ۴۰ میلیون افغانیو په ارزښت یوه پـروژه پیـل شـوې چې د دې پوهنتون ۳۰۰۰ متره د احـاطې دېـوال جـوړول یې په پلان کې وو. په دې موخه د طالبانو د اسلامي امارت د لوړو زده کړو وزیر ندا محمد ندیم هم سیمې ته سفر کړی وو او د همدې پروژې د پرانیستلو په مراسمو کې یــې برخـه اخیســتې وه. لــه بلــې خــوا د وردګ پوهنتــون ریاســت لــه ښاغلي مسعود حسن زي څخه اخیستل شوی او د طالبـانو د لـوړو زده کـړو وزارت لـومړی حمیدالله عمـري او وروسـته مولوي صـبغت اللـه حقـاني د وردګ پوهنتـون د رئـیس پـه توګه ټاکلي وو. همدارنګه پـه یـاد پوهنتـون کــې لـه ۱۴۰۰ څخه تر ۱۴۰۲ هجري لمریز کال پـورې څـو نـورې پـروژې هـم تطبیـق شـوې چــې د احـاطې دېـوال، د څېړنـو مرکـز،

لمریـزه برېښـنا، د کمپیـوټر لابراتـوار، د کتـابتون ودانــۍ او ځینــې نــور یــې د نمــونې پــه توګــه یــادولی شــو. د وردګ پوهنتون رئیس ښـاغلي مولـوي صـبغت اللـه حقـاني ویـلي دي: «په ۱۴۰۲ هجري لمریز کال په وردګ پوهنتـون کـې ۱۲٦۰ تنو نارینه محصلینو تـه د ۱۷۷ کـادري ښـوونکو لـه خوا د کرنې، ښوونې او روزنې، اقتصاد او کمپیـوټر سـاینس په پوهنځیو کې لـوړې زده کـړې ورکـول کېـږي. همدارنګـه دغه پوهنتون ته د شرعیاتو پوهنځی منظور شوی دی چـې پـه ۱۴۰۳ هجـري لمریـز کـال کـې بـه یـاد پـوهنځي تـه محصلین ومنـي.»[108]

---

[108] تسل، په وردګ پوهنتون کې د احاطوي دېوال جوړولو پروژه د ۴۰ میلیون افغانیو په ارزښت پیل شوه، پژواک خبري آژانس، وردګ، د ۱۴۰۲ هجري لمریز کال د تلې د میاشتې ۱٦مه نېټه.

وردګ محصلین

د افغانستان د تاریخ په اوږدو کې تل وردګ محصلینو خپله تحصیلي وړتیا ښودلې، د لوړو زده کړو په نظام کې روښانه نوم لري او همیشه یې د هېواد په کچه د ښو نمرو په اخیستو سره ځانګړی مقام لاسته راوړی دی. له همدې کبله د ځو لسیزو را پدېخوا په خپل استعداد، شخصي هځو او کوښښ زرګونه وردګ محصلین د هېواد د لوړو زده کړو له موسساتو څخه فارغ شوي او په مختلفو سکتورونو کې د هېواد خدمت ته آماده شوي دي. د لیکوال د سترګو لیدل حال دی، په ۱۳۷٦ کال کې د کابل په پوهنتون کې ټولټال ۵۰۰۰ تنو محصلینو تحصیل کاوه چې ۳۰۰۰ یوازې د وردګ ولایت د څلورګونو ولسوالیو (جغتو، چک، دایمرداد او سیدآباد) او ۲۰۰۰ نور محصلین د ټول افغانستان څخه وو. خو له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کلونو کې د یو شمېر ځانګړو دلایلو له مخې د

افغانستان د لوړو زده کړو موسساتو ته د وردګ محصلینو د جذب او ښو تحصیلي وړتیاوو د څرګندولو په شمېر کې حیرانوونکی کموالی راغلی وو چې ځینې شنونکي یې په ښوونځیو د تدریس د کیفیت ټیټوالي، جنګي ډلو ته د ځوانانو تمایل، د ناامنیو زیاتوالی، له خپلو سیمو څخه د خلکو بېځایه کېدل، د تعلیمي آسانتیاوو محدودیت او د مسلکي ښوونکو کموالی عمده عوامل ګڼي. له ټولو ستونزو سره سره په ۱۴۰۰ کال کې د هېواد په مختلفو دولتي او غیر دولتي پوهنتونونو کې شاوخوا ۱۰۰۰۰ وردګ محصلین په لوړو زده کړو بوخت وو چې ښځینه وردګ محصلینې یې د ګوتو په شمار وې. همدارنګه محدود شمېر وردګ محصلینو ته په بهرنیو هېوادونو کې هم د زده کړې فرصت برابر شوی وو چې په خپله وړتیا ورته بریالي شوي وو.[109]

---

[109] د دې معلوماتو د برابرولو لپاره د افغانستان په پوهنتونو کې د

وردګ استادان

وردګ ولایت د افغانستان په مرکزي او ولایتي پوهنتونونو کې پر پخوانیو استادانو سربېره ګڼ شمېر نوي استادان لري. هغه معلومات چې د ۱۴۰۰ هجري لمریز کال د زمري د میاشتې د ۲۴مې نېټې د بدلون څخه د مخه د دې اثر لیکوال ته په لاس ورغلی، د افغانستان د مرکز او ولایتونو په دولتي او نادولتي پوهنتونونو کې د وردګ استادانو شمېر ۳۳۱ تنه وو. له دې جملې څخه ۲۹۷ تنه یې د وردګو په څلورو ولسوالیو (سیدآباد، چک، جغتو او دایمرداد)، ۳۳ تنه یې د وردګ ولایت په (نرخ، جلرېز، او میدانښار) پورې او ۱ تن یې په بهسودو پورې اړه درلوده.[110]

وردګ محصلینو اتحادیو همکاري کړې او د هېواد د دولتي او خصوصي پوهنتونونو د ویب سایټونو څخه استفاده شوې ده.

[110] د دې معلوماتو د برابرولو په برخه کې ګڼ شمېر وردګ ملګرو او دوستانو د فیسبوکي پیغامونو په وسیله له لیکوال سره همکاري کړې ده.

اتم ښپرکی

کلتوري وضعیت

د ۱۳۵۷ کال د مخه په هېواد کې تعلیمي او کلتوري خوځښتونو دومره پراختیا نه وه موندلې چې ګواکي وګړي او دولت دې د ولایتونو په کچه هم کلتوري هڅو ته لاس واچوي بلکې هغه مهال په پلازمېنه کابل سربېره یوازې د څو لویو ولایتونو مرکزونه د محدودو کلتوري فعالیتونو شاهد وو، کلتوري غونډې به جوړولې او خپرونې به یې درلودې. له ۱۳۵۷ څخه تر ۱۳۸۱ کال پورې چې په افغانستان کې د سترې غمیزې سخت پړاوونه روان وو، د کلتوري فعالیتونو څرک یوازې د خوب لیدل وو او څو محدودو خپرونو د هېواد په داخل کې په وقفه یي ډول فعالیت کاوه چې منځپانګه یې تر ډېره بریده د هېواد د جګړه ییز حالت بیانولو ته وقف شوې وه. همدارنګه په دې موده کې له

هېواد څخه بهر افغان مهاجرينو، جهادي تنظيمونو او يو شمېر اشخاصو او کړيو هم خواره واره کلتوري فعاليتونه درلودل چې د دې فعاليتونو د شعري او نثري متونو ژبه تر ډېره حده د آزادۍ د لارې د هڅو ستايلو او د هېواد په جګړه ييز حالت اوښکو تويولو ته ځانګړې شوې وه. له ۱۳۸۰ کال څخه وروسته د افغانستان حالاتو په بنسټيزه توګه بدلون وموند او د هېواد د يو شمېر نورو سيمو په څېر په وردګ ولايت کې هم په دولتي او خصوصي کچه يو شمېر فرهنګي خوځښتونه را وټوکېدل. ځينو کلتوري نهادونو دوامداره بڼه خپله کړه او ځينې نور د مختلفو عواملو له امله په نيمه لاره کې پاتې شول. په دې څېرکي کې د وردګ ولايت د کلتوري وضعيت په هکله معلومات راغلی چې لومړۍ خبره يې د کلتوري ټولنو د تاسيس او موجوديت په هکله ده.

کلتوري ټولنې

له ۱۳۸۱ هجري لمریز کال څخه وروسته د وردګ په ولایت کې یو شمېر کلتوري ټولنې په تدریجي توګه تاسیس شوې. د ځینو ټولنو یوازې نوم وو او د فعالیت کوم څرک یې نه تر سترګو کېده خو ځینو ټولنو تر خپله وسه کلتوري فعالیتونه سر ته رسولي چې تاریخي لاسوندونه پرې ګواه دي. همدارنګه فعالو کلتوري ټولنو جرېدې او کتابونه خپاره کړي او د ولایت د کلتوري بهیر په غوړېد کې یې د پام وړ سهم ادا کړی دی. باید وویل شي چې په لومړي سر کې له کوم سانسور پرته د ټولو هغو فعالو او غیر فعالو کلتوري ټولنو نومونه ذکر شوي چې په وردګ ولایت کې یې د تاسیس او کلتوري فعالیت ادعی کړې او یا یې عملا فعالیتونه لیدل شوي دي. د دې ټولنو نومونه په دې ډول دي: ۱.د وردګو کلتوري یون، ۲.کابل ادبي بنډار، ۳.هاند فکري مرکز، ۴.غازي محمد جان خان علمي او

مشورتي ټولنه، ۵.جغتو مدني او کلتوري بهیر، ٦.د میدان ځوانانو ټولنه، ۷.خواخوږی ادبي او کلتوري ټولنه، ۸.د ګوربت ادبي ټولنه، ۹.د وردګو د ځوانانو ټولنه، ۱۰.د وردګو او میدان د محصلینو شبکه، ۱۱.د وردګو او میدان مدني ټولنه، ۱۲.عهد کلتوري ټولنه، ۱۳.ځلاند کلتوري مرکز، ۱۴.چک ادبي بهیر، ۱۵.یووالي غږ ټولنه، ۱٦.میدان ملي خپرندویه ټولنه، ۱۷.شاه قباد ولي فرهنګي ټولنه، ۱۸.دریځ ادبي او کلتوري ټولنه، ۱۹.استقلال فرهنګي مرکز، ۲۰.ښېګڼه ټولنه، ۲۱.آیینه فرهنګي ټولنه، ۲۲.سلمان فارس ادبي ټولنه، ۲۳.مهر ادبي ټولنه، ۲۴.د پښتني خویندو ادبي ټولنه، ۲۵.د ژورنالېستانو اتحادیه، ۲٦.د ځلا هنري او تربیوي ټولنه، ۲۷.د کلیوالو خویندو ادبي بهیر، ۲۸.د خویندو یون ټولنه، ۲۹.رفېع کلتوري ټولنه، ۳۰.د وردګ ځوانانو ګڼ شمېر ټولنې، ۳۱.د هېواد په مختلفو پوهنتونونو کې د وردګ محصلینو اتحادیې. باید وویل شي چې په ټولیزه توګه د ۱۴۰۰ هجري لمریز کال د

زمري د ۲۴مې نېټې بدلون او واک ته د طالبانو د رسېدو سره جوخت د وردگو د کلتوري ټولنو فعالیتونه په ټپه دربدلي دي. پر دې سربېره کابل مېشتو وردگو (د وردگو قومي عالي شورا) په نوم یوه فعاله ټولنه درلوده، د وردگ قوم گڼ شمېر مشران پکې را غونډ شوي وو چې د ۱۴۰۰ هجري لمریز کال د زمري د میاشتې تر ۲۴مې نېټې پورې یې مدني او کلتوري فعالیتونه کول. همدارنگه د وردگ ولایت د جغتو، چک، دایمرداد او سیدآباد ولسوالیو ځانگړې قومي شوراگانې درلودې چې (جغتو شورا، چک شورا، دایمرداد شورا او سیدآباد شورا) نومېدې. یادو ټولنو خپل مدني او کلتوري فعالیتونه له پلازمېنې کابل څخه کول، د ۱۴۰۰ هجري لمریز کال د زمري د میاشتې د ۲۴مې نېټې څخه د مخه فعالې وې او وخت پر وخت به یې ناستې جوړولې.[111]

---

111 احمدي وردگ، گل آغا، مدنیت، د وردگو قومي عالي شورا ناچاپ

سمينارونه

د وردګ ولايت کلتوري بهير په دې توانېدلی وو چې د سيمې د ځوان نسل په زړونو کې ځان ته ځای ومومي، ځينې ذهني او تفريحي سيالۍ ورته جوړې کړي چې ښه نمونه يې د مشرانو جرګې د غړي ښاغلي سناتور حسيب الله کليمزي په مالي ملاتړ د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد (ص) د سيرت په هکله سيالي وه چې په ۱۳۹۲ هجري لمريز کال په دې ولايت کې سر ته ورسېده. همدارنګه په ۱۳۹۰ هجري لمريز کال کې د غازي محمد جانخان وردګ د هڅو او مبارزې په هکله يو ورځنی سمينار په کابل کې جوړ شو. په ۱۳۹۵ هجري لمريز کال (وردګ د تاريخ په اوږدو کې) تر عنوان لاندې د وردګ پېژندنې دوه ورځنی سيمينار په کابل او ميدانښار کې جوړ شو چې زيات شمېر مقالې پکې و لوستل شوې او يو شمېر کتابونه

اثر، د وردګو مدني ټولنه، ۱۴۰۲ هجري لمريز کال.

يې هم په وياړ چاپ شوي وو. په ۱۳۹۸ هجري لمريز کال د وردګ ولايت په مرکز ميدانښار کې د غازي محمد جان خان د ژوند او مبارزې په هکله يو ورځنی سيمينار جوړ شوی وو چې ګڼ شمېر څېړونکو خپلې مقالې پکې ولوستې. پر دې سربېره له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمريز کال پورې په مختلفو موضوعاتو څو نور سيمينارونه هم د وردګ ولايت د اطلاعاتو او کلتور رياست او وردګ فرهنګيانو په نوښت جوړ شوي دي.[112]

چاپي خپرونې

د وردګ ولايت کلتوري بهير په دې توانيدلی له ۱۳۸۱ کال څخه تر ۱۴۰۰هجري لمريز کال پورې په دولتي او خصوصي کچه يو شمېر مجلې، اخبارونه، مهالنۍ او

---

[112] احمدي وردګ، ګل آغا، وردګ مدني ټولنه ناچاپ اثر، غونډې او سيمينارونه، ۱۴۰۲ هجري لمريز کال.

جرېدې تاسيس کړي چې د ټولو شمېر د ۳۰ خپرونو په شاوخوا کې وو. خو له دې جملې څخه زيات شمېر د مختلفو عواملو له کبله ډېر کم فعاليت درلودلی او يوه يا دوې ګڼې يې خپرې شوې دي. د دې خپرونو له منځ څخه يوازې محدود شمېر جريدې او مجلې تر ډېر وخت پورې فعالې وې او د څو کلونو لپاره يې خپل خپرنيز فعاليت ته دوام ورکړ. د وردګ په ولايت کې د خپرونو ژبه پښتو وه خو په ځينو خپرونو کې محدود شمېر دري او انګليسي مطالب هم خپرېدل. د وردګ ولايت د چاپي خپرونو نومونه په لاندې ډول وو: مېنه مجله، ګوربت مجله، وردګ مجله، جغتو مهالنی، ميدان ځوانان مجله، عهد مجله، ګودر مجله (چې د ښځو چارو ته ځانګړې شوې ده او له چک ولسوالي څخه به خپرېده)، دريځ مجله، جلګه مجله، لمر وړانګه مجله، ملي هدف اونيزه چې د اطلاعاتو او کلتور رياست خپرونه وه، مشوره مهالنی، ځلانده راتلونکی مجله، شپيلی مجله، بدلون مجله، آذان مجله، پېژوان مجله (د ښځو د رياست

مجله وه)، سپورت مجله، ځوانان مهالنی، ښاروالۍ اونیزه، روغتیا پالنه خپرونه، خورشید جریده، سنګلاخ جریده، مهر جریده، منهې ګل جریده، رنګینه تابلو، د ولایت د مقام پیغامونه، ویښ اوونیزه، غښتلي ځوانان مجله، ګلبڼ مجله، ځوانان مجله، واوره مجله او سبز جریده. باید وویل شي چې له یادو خپرونو څخه یوازې (منهه، بدلون، ملي هدف او سبز) تر ډېره وخته خپرنیز فعالیت درلود.[113]

کتابونه

د وردګ ولایت ولایتي اداره، لیکوالان او کلتوري کړۍ توانېدلې وې چې د ۱۳۸۰ کال څخه تر ۱۴۰۰هجري لمریز کال پورې سلګونه عنوانه راز راز کتابونه چاپ او د افغانستان کلتوري ډګر ته یې وړاندې کړي چې په دې هکله د همدې ولایت پخوانی والي ښاغلی محمد حلیم

---

[113] د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ د رئیس ښاغلي اورنګ مختار سره مرکه، کابل، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

فدايي ډېر فعال وو او زيات شمېر کتابونه د والي په توګه د همده د دندې پر مهال چاپ شوي وو. د وردګ ولايت د اطلاعات او فرهنګ د رياست د معلوماتو له مخې، په وردګ ولايت کې ۴۲ عنوان مختلف کتابونه په دې وروستيو کلونو کې چاپ‌ي شوي وو چې د دې ولايت د کلتور په بډاينه کې مهمه ونډه درلوده، په يادو کتابونو کې اکثريت يې د ۱۰۰۰ تيراژ څخه نيولې تر ۵۰۰۰ تيراژ پورې چاپ شوې دي. بايد وويل شي چې د ۱۳۸٦ څخه تر ۱۴۰۰هجري لمريز کال پورې د دولت له خوا په وردګ ولايت کې شاوخوا ۱۰۰۰۰۰ ټوکه کتابونه چاپ شوي او تر سل زرو نور يې په شخصي توګه د دې ولايت د ليکوالو لخوا د چاپ په ګاڼه پسولل شوې وو. له دې ډلې څخه د سولې تر سرليک لاندې په لس عنوانونو کې د ګل اغا احمدي وردګ

له خوا په یو ځل د ۱۰۰۰۰ په تیراژ چاپ شوي کتابونه هم شامل وو چې په وړیا توګه توزیع شول.[114]

رسنۍ

د راډیويي او تلوېزیوني خپرونو په هکله باید وویل شي چې له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې د وردګ ولایت په مرکز میدانښار کې ملي راډیو تلویزیون خپرونې درلودې او په ۲۴ ساعتونو کې به یې د شپې پر مهال ۳ ساعته خپرونې کولې. همدارنګه د دې ولایت په مرکز او ولسوالیو کې د ټولو غږیزو او انځوریزو خپرونو شمېر ۷ رسنیو ته رسېدلی وو چې ملي راډیو تلویزیون، ځلا تلوېزیون، واک تلویزیون، د ښاروالۍ راډیو، د یووالي غږ راډیو، د چک راډیو او د جغتو راډیو نومېدل. د وردګ په ولایت کې له ملي تلویزیون څخه علاوه د آریانا، طلوع،

---

[114] مختار، اورنګ، د وردګو کلتوري یون د ماسترۍ تېزس، د افغانستان ملي تحریک، کابل، ۱۳۹۷ هجري لمریز کال.

شمشاد، یک، لمر او یو شمېر نورو خصوصي تلوېزیونونو خپرونې هم د لیدلو او اورېدلو وړ وې. همدارنګه په وردګ ولایت کې د افغانستان ملي راډیو، د بي بي سي، امریکا غږ آشنا راډیو، آزادی راډیو، د جرمنـي دولچوېله راډیو او داسې راډیو نړیوالو ګانو پښتو او دري خپرونې اورېدل کېدای شوې.[115]

مشاعرې

د وردګ په ولایت کې هر کال پسرلی مهال د منې ګل کلنۍ مشاعره جوړېده او دغه مشاعره اوس هم جوړېږي. په منې ګل مشاعره کې به د همدې ولایت په فرهنګي کړیو، لیکوالانو، مشرانو او شاعرانو سربېره د افغانستان د یو شمېر نورو ولایتونو مینه والو هم ګډون کاوه. له دې څخه علاوه د وردګ ولایت په کلتوري بهیر کې شاملې ټولنې هم کله نا

---

[115] د واک تلویزیون له مشر ښاغلي امان الله نصرت سره مرکه، میدانښار، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

کله د ولایت په مرکز او ولایتونو کې مشاعرې جوړوي چې ښه بېلګه یې په ۱۳۸۳ او ۱۳۸۵ کلونو کې هغه مشاعرې دي چې د جغتو مدني او کلتوري بهیر له خوا په جغتو ولسوالي کې جوړېدې. همدارنګه د ولایت په مرکز میدانښار کې د دې ولایت د اطلاعات او فرهنګ د رئیس ښاغلي اورنګ مختار په نوښت په ۱۳۹۲ کال کې د (منې ګل ادبي بهیر) تر عنوان لاندې د یو ادبي بهیر بنسټ کېښودل شو چې څو پر له پسې مشاعرې یې جوړې کړې او وروستۍ مشاعره یې (سوله په شعرونو کې) تر عنوان لاندې په ۱۳۹۹ هجري لمریز کال جوړه شوه. خو د ناامنیو او ځینو نورو عواملو له کبله کلتوري ټولنو زړه نه ښه کاوه د خپلو مشاعرو او کلتوري غونډو لړۍ د پخوا په څېر فعاله وساتي او له منې ګل کلنۍ مشاعرې پرته دغه لړۍ په وروستیو کلونو کې تقریبا په ټپه درېدلې وه. د ۱۳۹۲ کال د غوایي په میاشت کې د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست له خوا د مولوي عبدالرب احدي په ګالرۍ

د گل آغا احمدي وردگ د سولې د لس عنوان کتابونو د مخکتنې په ویاړ غونډه جوړه شوې وه چې د دې ولایت لسگونو لیکوالانو، فرهنگیانو، شاعرانو، لیکوالانو او دولتي چارواکو گډون پکې کړی وو. د همدې غونډې په لړ کې گل آغا احمدي وردگ ته د وردگ ولایت د مقام ښاغلي عبدالمجید خوگیاڼي له لوري د سولې د لیکوال لقب ورکړل شو. باید وویل شي چې د ۱۳۹۲ کال په سر کې گل آغا احمدي وردگ په خپل شخصي لگښت په لسو عنوانو کې د سولې اړوند ۱۰۰۰۰ کتابونه چاپ او د هېوادوالو چوپړ ته یې وړاندې کړل. د ۱۳۹۲ کال د مرغومي کې د اطلاعاتو او کلتور د ریاست په هڅو د هېواد د نامتو شاعر او لیکوال عبدالعلي مستغني وردگ اتیایمه کلیزه ولمانځل شوه، چې پکې د ولسمشر ښاغلي حامد کرزي پیغام د نوموړي د فرهنگي سلاکار ښاغلي زلمي هېوادمل لخوا ولوستل شو. دغې غونډې ته چې د مولوي عبدالرب احدي په گالرۍ کې په میدانښار کې جوړه شوې

وه، د ولسمشرۍ د دفتر سرببره، د علومو اکاډمۍ، اطلاعاتو او کلتور وزارت څخه ګڼ شمېر لوړ پوړي دولتي چارواکي او فرهنګيان ورغلي وو چې د مستغني وردګ په معاصره شاعرۍ يې خپلې ليکل شوې مقالې ولوستې او د نوموړي شاعر په ادبي خدمتونو يې ويناوې وکړې. د ۱۳۹۳ کال د ليندۍ په مياشت کې د وردګ ولايت د اطلاعاتو او فرهنګ رياست د همدې ولايت د پخواني وزير دوکتور عبدالوکيل د ۱٦ تلين په مناسبت يوه غونډه رابللې وه چې د هغه په ترڅ کې ويناوالو د هېواد د دې نوميالي خدمتګار وزير د کرنيزو خدمتونو ياد تازه کړ. په همدې توګه د ۱۳۹۴ کال په پسرلي کې د چک او نرخ په ولسواليو سرببره د ولايت په مرکز ميدانښار کې هم يوه ادبي غونډه جوړه شوه چې په پسرلنيو پيغامونو ښکلې شوې وه او يو شمېر شاعرانو او ليکوالانو ګډون پکې کړی وو. بايد ووېل شي چې د منې ګل مشاعرې غونډې له ۱۳۷۸ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمريز کال پورې د وردګ ولايت په چک ولسوالۍ، سيدآباد

ولسوالۍ او د ولایت په مرکز میدانښار کې جوړېدې او په هغه کې به نارینه او ښځینه مینه والو ګډون کاوه. د منې ګل د مشاعرې غونډه په ۱۴۰۱ هجري لمریز کال د جلرېز په ولسوالۍ او په ۱۴۰۲ هجري لمریز کال د چک په ولسوالي کې جوړه جوړه شوې وه چې ګڼ شمېر نارینه شاعرانو ګډون پکې کړی وو.[116]

د ځوانانو شورا

په ۱۳۹۲ کال د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ د ریاست په چوکاټ کې د ځوانانو شورا تاسیس او په رسمي توګه پرانیستل شوه چې د ولایت په مرکز میدانښار سربېره یې په ولسوالیو کې هم خپل استازي وټاکل. د همدې شورا له لارې د افغانستان په ملکي اداراتو کې د ځوانانو د

---

116 احمدي وردګ، ګل آغا، منه او ناره د منې ګل مشاعرې تاریخچه ناچاپ اثر، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

ټاکلو یوه سروې ترسره کړه او څرګنده شوه چې په دولتي اداراتو کې د وردګ ولایت ۲۷۲۱ تنه کادرونه په بېلابېلو دندو بوخت وو.[117]

کتابتونونه

د وردګ ولایت د اطلاعات او فرهنګ په ریاست کې یو باب عامه کتابتون جوړ شوی وو چې د (حبیب الله رفیع) په نوم نومول شوی وو. یاد کتابتون د ژوند په بېلابېلو علمي، ادبي، فرهنګي، سیاسي، اقتصادي، روغتیایي، دیني او معلوماتي برخو کې ۳۸۳۱ ټوکه کتابونه را ټول شوي وو او چې زیاته برخه یې د لیکوالانو له خوا مرسته ګڼل کېده. دغه عامه کتابتون د حکومت د مامورینو، کلتوري کړیو، شاعرانو، لیکوالانو او عامو وګړو د مطالعې لپاره پرانیستی

---

117 د وردګ ولایت ویاند او فعال ځوان محب الله شریف زي سره مرکه، میدانښار ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

وو چې د سهار له ۹ بجو څخه د مازدیگر تر درې نیمو بجو پورې به مینه وال ورتللی شول او د اطلاعاتو او کلتور د ریاست په انگړ کې وو. په دې کتابتون کې د موجودو کتابونو زیاته برخه د هېواد په ملي ژبو (پښتو، دري) لیکل شوي وو چې د وردگ ولایت د اطلاعاتو او فرهنگ د ریاست په غوښتنه د یو شمېر لیکوالانو له خوا لکه استاد حبیب الله رفیع، گل آغا احمدي وردگ، عبدالحلیم همت، حیات الله حلیم، گل رحمان رحماني او نورو له خوا په وړیا توگه د نوموړي کتابتونه په واک کې ورکړل شوي وو. همدارنگه د دې ولایت د چک په ولسوالۍ کې د کثیر الشتوي انستیتوت کتابتون بل هغه کتابتون دی چې د خوات په سیمه کې فعال شوی وو او دروازه یې د مینه والو پر مخ پرانیسې وه چې یو شمېر کتابونه یې د ښاغلي مجیب الرحمن محمودي له خوا ورته برابر شوي وو. د ښاغلي مجیب الرحمن محمودي په نوښت، زیار او هڅو د (جلگه خوات، انبوخاک، جغتو، سیدآباد، میدانښار او یو شمېر

نورو سیمو کې) ۲۵ بابه کتابتونونه جوړ شوي چې د ګڼ شمېر دوستانو همکاري يې جلب کړې او زيات شمېر کتابونه يې ورته پيدا کړي دي. د ۱۳۹٦ کال د وږي په مياشت کې د اطلاعاتو او کلتور رياست اعلان خپور کړ او ويلي يې وو چې ګواکي دوی د چک او سيدآباد ولسواليو ته له مرکز ميدانښار څخه ګرځنده کتابتونونه لېږلي او په سيمه کې وګړو ترې استفاده کړې ده. د وردګ ولايت په نورو ولسواليو کې هم واړه واړه کتابتونونه شتون لري چې ځينې يې په ښوونځيو، انستتيوتونو او علمي مرکزونو کې ځای پر ځای شوي. خو د دې ټولو هڅو سره سره په سيمه کې لکه څنګه چې لازمه ده د کتابتونونو د تاسيس، اهميت او د وګړو تر منځ د مطالعې د دود د پراخوالي په هکله لازمې هڅې نه دي شوې او د کتابتونو د تاسيس او تجهيز برخه تر ډېره حده شاړه پاتې ده. همدارنګه د کتابتونونو د تاسيس او ترويج په برخه کې داسې مسلکي ګامونه نه دي اېښودل شوي چې د وګړو تر منځ د کتابونو د

مطالعې د پراختیا، او امانتي کتابونو د ورکولو سیستم په پراخه پیمانه دود شي. له بلې خوا ضروري ده چې په دې برخه کې د ډیجیټلي کتابتونونو په تاسیس هم لاس پورې شي ځکه چې نن ورځ زیاتره کتابونه ډیجیټل سیستم ته بدل شوي، معلوماتي ټکنالوجي د پراختیا په حال کې ده او له هغه څخه ګټه اخیستل په نړۍ کې پراختیا مومي. په دې برخه کې تر ټولو ستر مسئولیت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست، د سیمې کلتوري کادرونو، مرستندویو ادارو او د پوهنتونونو استادانو ته متوجه دی چې له موجودو امکاناتو څخه په ښه توګه ګټه پورته کړي او د وګړو پاملرنه ورته را واوړي.[118]

[118] په وردګ ولایت کې د یو شمېر کتابتونونو له موسس ښاغلي مجیب الرحمن محمودي سره مرکه. کابل، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

ګالري

د شهید مولوی عبدالرب احدي ګالري چې په ۱۳۸۵ هجري لمریز کې د وردګ ولایت د اطلاعات او فرهنګ د ریاست له خوا تاسیس شوه، ۱۲۵ انځوریز اثار نندارې ته پکې اېښودل شوي وو. په دغې ګالرۍ کې د افغانستان د پخوانیو پاچاهانو، حکمرانانو او مشرانو انځورونه او بېلابېل هنري او تاریخي توکي اېښودل شوي وو چې د وردګ ولایت څخه لیدونکي پلاوي ترې لیدنه ترې کوي.[119]

نندارتونونه

د اطلاعاتو او کلتور د ریاست په نوښت وردګ ولایت په ۱۳۹۱ او ۱۳۹۲ کلونو کې دوه ځلې د کتابونو د نندارتون

[119] د اطلاعاتو او کلتور د ریاست د کارمند ښاغلي نجیب الله فکرمن سره مرکه، میدانښار، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

په هغو سیالیو کې ګډون کړی او د وردګ ولایت چاپي آثار یې ننداريې ته وړاندې کړي وو چې د اسلامي تمدن د پلازمېنې په توګه په غزني ولایت کې جوړ شوي وو. د همدې سیالیو په لړ کې د زیاتو خپرونو او کتابونو د چاپ له امله له ننګرهار ولایت څخه وروسته چې لومړی درجه راغلی وو، وردګ ولایت په نوموړو سیالیو کې په دویمه درجه بریالی اعلان شوی وو. په وردګ ولایت کې کله ناکله د ډول ډول منو او د سیمې د کرنیزو توکو نندارتونونه هم جوړېږي.[120]

لوبې

د وردګ ولایت په هر کلي او ولس کې په لسګونو ډوله د ماشومانو، نجونو، ځوانانو او لویانو لوبې رواج دي چې

[120] د وردګ ولایت د اطلاعاتو او کلتور د ریاست له رئیس اورنګ مختار سره مرکه، میدانښار، ۱۳۹٦ هجري لمریز کال.

ځینې یې دایمي شکل لري او ځینې نورې بیا موسمي دي. لازم ګڼل کېږي چې په دې ځای کې د ځینو هغو لوبو یوازې نوم واخیستل شي چې د وردګو په کلیوالو سیمو کې رواج دي او نومونه یې د دې اثر لیکوال ته معلوم دي. دغه نومونه په دې ډول دي: چنګوړس یا چندی، سرشکوونی، څلورپچی، دولس پچی، کتار، توپ بازي، توپ ډنډه، سپښتیې یا بجلې، شیطان غویې، ډمې ویشتل، لالا وار، تیره اچول، غېږې نیول، منډې وهل، رسی کش کول، پټ پټونی، وزه او لېوه، ډنډه او کاکی، مرده کی، چارمغز، خیښې، خستکه، جفت او طاق، ګاټې، مندکې او خولی، وزه او لېوه، زانګو اچول، په واورو ښویېدل، صدره یا ښه شپه، بنډار، کیتې، لاډو، کرمبول، ټک او لوېشت، ټوپ وهل، ډاډه کول، خوسی، نښه ویشتل، نېزه وهل، چندل وهل، جاسفه وهل، پختکه والوته، چوب بازي یا لرګي لوبه، زانګو اچول، منډې وهل، ګوډه چرګه، پټ خاک، ککی، غل پاچا، انګړي بنګړي تي، ډمډومکه، ټیکلی، مړګک،

ارغونجک، لوڅکې جوړول، ټوپوهنه، تېږه اچول، د لاسونو پهلواني، کچه او داسې نور. د وردگ ولایت د ۱۴۰۰ هجري لمریز کال د رسمي شمېرو له مخې په دې ولایت کې د ۲۴ ډول لوبو د اجرا په ترکیب کې ۲۵۲ ټیمونه فعال وو چې په هغه کې ۴٦٦۱ لوبغاړي شمولیت درلود. د دې ولایت د رسمي لوبو نومونه په دې ډول وو: والیبال، کرکټ، فوټبال، کراته، کاتفوترا، بکسنگ، اندام روزنه، هاکي، بایسکېل څغلول، ووشو، منډه وهل، فوتسال، میني والیبال، د معیوبینو پارا المپیک، تکواندو، وزن پورته کول، سطرنج، کیک بکسنگ، پېنگ پانگ، کبډي، باتوراندود او هنډبال.[121] باید وویل شي چې د وردگو د سیمه ییزو لوبو په هکله ښاغلي محب الله شریف زی د (ولسي لوبې) تر عنوان لاندې یو عنوان کتاب لیکلی چې په ۱۳۹۵ کال

---

121 د وردگ ولایت د سپورت، بدني روزنې او المپیک ریاست، په ولایت کې فعال فدراسیونونه، میدانښار، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.

کې د وردګ پېژندنې د سيمنار له خوا چاپ او خپور شوی دی. په دې کتاب کې د وردګ ولايت د سيدآباد د سيمې يو زيات شمېر لوبې معرفي شوې دي.[122]

د وردګ ولايت کلتوري بهير د ۱۴۰۰ هجري لمريز کال د زمري د مياشتې د ۲۴مې نېټې د بدلون څخه د مخه د يو شمېر ستونزو او ګوانښونو سره مخ وو چې د امنيت ستونزه، د ولسواليو له وګړو سره د اړيکو د پرېکون ستونزه، د خپلو فعاليتونو لپاره د منظمې پانګې د نشتوالي ستونزه يې له جدي ستونزو څخه ګڼل کېدې. همدارنګه په ځينو مواردو کې د همغږۍ د کمزورتيا ستونزه، د فرهنګي کړيو تر منځ د اختلاف ستونزه، د خپلو موخو د پرېښودو او په فرعي مسايلو کې د اخته کېدو ستونزه هم له ګوانښونکو ستونزو

---

[122] شريف زی، محب الله، ولسي لوبې، وردګ د تاريخ په اوږدو کې د سيمنار کارډله، الازهر کتاب خپرونو موسسه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمريز کال.

څخه وي. پر دې سربېره د ځينو افرادو له خوا د شخصي
گټو لپاره د يو شمېر کلتوري کړيو د استخدام ستونزه، د
يوې مشترکې کلتوري پالېسۍ د نه درلودلو ستونزه او د
افغانستان د اسلامي جمهوريت په دولت کې د ټولنو د
راجستر ستونزه هم هغه څه وو چې د کلتوري کړيو د کار
مخنيوی يې کاوه. تر ټولو ناوړه پديده چې له ۱۴۰۰
هجري لمريز کال د مخه په سيمه کې موجوده وه، کلتوري
ډگر ته د جنگي ايډيالوژۍ صدور، د کلتوري کړيو په منځ
کې د ترهگرو ډلو د عناصرو فعاليت، د جگړه ييز فکر د
پراخېدو او تاوتريخوالي د نفوذ ستونزه د وردگ ولايت د
کلتوري ډگر د ډېرو بدو ستونزو او پديدو څخه گڼل کېده.
همدارنگه د کتابونو د چاپ ستونزه، د لازمې پانگې د
نشتوالي ستونزه او داسې نورې د کلتوري ډگر له مهمو او
اساسي ستونزو څخه وې. يادو ستونزو د وردگ ولايت
کلتوري کړۍ د خپلو فعاليتونو د پراختيا لپاره د حيرانيتا په
دوه لاره کې درولي وې او د دې توانايي يې نه درلوده چې

خپل فرهنګي چوپړ ته په مناسب شکل دوام ورکړي.
همدارنګه په ځینو افرادو او ټولنو کې د لازم ظرفیت د نشتوالي ستونزه هغه څه وه چې د وردګ ولایت په کلتوري ډګر یې ناوړه اغیزه کړې وه او دغه بهیر یې ټګنی کړی وو.

نهم څپرکی

وردګ د افغانستان په دولت کې

له پېړيو، پېړيو راهيسې د افغانستان د دولتي ارګانونو په چلولو، فعال ساتلو او د نظام د موثريت په برخه کې وردګ شخصيتونو تل مرکزي رول لوبولی دی. همدارنګه وردګ کادرونو د هېواد د مرکزي واکمنۍ په پراخولو، قانوني کولو، معياري کولو او ساتلو کې د افغانستان له دولتي نظامونو سره رښتني ګامونه اېښي دي. وردګو د تاريخ په اوږدو کې د دولتي ارګانونو ادانې ته له خپلې سيمې څخه لوی لوی شخصيتونه وړاندې کړي او وردګ شخصيتونو هېواد ته د سولې، امنيت، تعليم، ښېرازۍ او د مرکزي واکمنۍ په تامين کولو خپله وړتيا ثابته کړې، د افغانستان د واکمنانو اعتماد يې لاسته راوړی او په ملکي او نظامي برخو کې يې

د خپل هېواد داسې خدمت کړی دی چې تاریخ په زرینو کرښو لیکلي دي. په دې څپرکي کې پر هغو چارو لنډ معلومات شوی دی چې وردګ شخصیتونو د هېواد د سیاسي نظامو په ملکي او عسکري برخو کې د لویو مقامونو په لاسته راوړلو سره څرنګه د افغانستان د دولت بنسټونه ټینګ کړي او د غوره حکومتولۍ او دولت دارۍ په چارو کې یې لویه ونډه ادا کړې ده.

نامتو چارواکي

د وردګو سیمې له خپلې غېږې څخه د تاریخ په حساسو شېبو کې هېواد ته ګڼ شمېر نومیالي چارواکي وړاندې کړي او د هېواد په دفاع، دولتي اداره، امنیت ساتلو، تعلیم عمران، ښېرازۍ او پرمختګ کې یې برخه اخیستې او ویاړونه یې په نصیب شوي دي چې د ځینو کړنو ته په مختصره کتنه شوې ده.

د آزادۍ د لارې سرلښکر

د هغو معلوماتو پر بنسټ چې افغان څېړونکو ته د افغانستان د تاريخي آثارو، نړيوالو څېړنو، بريتانيا او هندوستان له آرشيفونو څخه په لاس ورغلي دي دا خبره په ثبوت رسوي چې ملي اتل غازي جنرال محمد جانخان وردګ د ۱۹ مې زېږديزې پېړۍ په څو وروستيو کلونو کې د افغانستان سرپرست واکمن پاتې شوی سره له دې چې د رسمي پاچاهۍ اعلان يې نه دی کړی خو په خپل نوم يې د زرو يوه سکه هم ضرب کړې او د آزادۍ د لښکرو مشرې يې پر غاړه وه. همدارنګه غازي محمد جانخان وردګ د بهرني يرغل په مقابل کې د ولسي لښکرو لارښونه کړې او د افغانستان د ګڼ شمېر سيمو وګړي يې تر واحده قومانده لاندې را وستلي وو. دغه نوميالي غازي غاصبو انګريزي لښکرو ته په ډېرو سنګرونو کې ماته ورکړې وه، د خپلواک افغانستان لپاره يې هڅې کړې وې، په افغانستان کې يې د

پیاوړي مرکزي حکومت جوړېدو ته لاره پرانیستې وه او امیر عبدالرحمن خان ته یې د آرامې پاچاهۍ د بنسټ اېښودلو زمینه برابره کړې وه. له همدې کبله د وخت ولسي شاعرانو د دې نومیالي غازي غوره مشرتوب، موثر تدبیر، رښتینې مېړانه او زړورتوب په خپلو ولسي شعرونو کې ستایلی چې نمونې یې د هېواد د مېړانې او قهرمانۍ په تاریخونو کې ثبت دي او افغان څېړونکو هم په خپلو لیکنو او مقالو کې دغه مطلب په وار وار یاد کړی دی.[123]

---

[123] گل پاچا الفت، د آزادۍ سرلښکر غازي محمد جان خان وردگ د محمد ارسلان سلیمي لیکنه، املا او انشاء، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، ۱۳۴۴ هجري لمریز کال.

د صدارت چارسمبالی

مستوفي حبيب الله خان د امير شېرعلي خان د پاچاهۍ د وخت رئيس الوزرا (صدراعظم) او د ماليې وزير وو. نوموړي د ياد شوي امير د حکومت مهمې چارې سر ته رسولې او د وخت د وزيرانو شورا مشري يې کوله. مستوفي حبيب الله خان همدارنگه د هېواد په بهرني سياست کې لوی لاس درلود او له ښاغلي سيد نورمحمد شاه څخه وروسته يې د افغانستان له لوري له انگرېزانو سره د ستر مرکچي په توگه دنده سر ته رسولې او د افغانستان د خاورې د تماميت کلک ملاتړی وو.[124]

[124] مستوفي حبيب الله خان څوک وو، تدبر او ديپلوماتيکې هڅې، منډيگک ويب سايټ /https://mundigak.com

وردګ وزیران

د وردګ له ولایت څخه د افغانستان په څو تېرو سیاسي نظامونو کې ۱۴ تنه وزیران تېر شوي او د وزارت په مقام یې دندې اجرا کړې دي چې نومونه یې په لاندې ډول دي:

غلام محمد وردګ

ښاغلی غلام محمد وردګ له ۱۹۱۹ زېږدیز کال وروسته د غازي امان الله خان د پاچاهۍ پر مهال د افغانستان د شاهي نظام د سوداګرۍ وزیر وو چې په خپل وخت کې یې د هېواد سوداګریزې چارې له بهرنۍ نړۍ سره په ښه شکل تنظیم کړې وې.[125]

[125] سید رسول، نگاهی به عهد امانی، کتابخانه سبا، پشاور، سال ۱۹۹۲ هجری شمسی.

محمد عمر وردگ

ښاغلی دوکتور محمد عمر وردگ چې په عمر وردگ سره يې هم شهرت درلود، د اعليحضرت محمد ظاهرشاه د پاچاهۍ پر مهال په ۱۳۴۹ او ۱۳۵۰ هجري لمريز کلونو کې د افغانستان د کورنيو چارو وزير وو. نوموړي له وزارت څخه د مخه له ۱۳۴٦ څخه تر ۱۳۴۸ هجري لمريز کال پورې د کابل ښاروال په توګه هم دنده سر ته رسولې ده.[126]

ډاکتر عبدالوکيل

ښاغلی دوکتور عبدالوکيل د اعليحضرت محمد ظاهرشاه د پاچاهۍ پر مهال د کرنې او مالدارۍ وزير وو او افغانستان ته يې د کرنې او بڼوالۍ په لاره کې ګڼ شمېر خدمتونه سر

---

[126] د کورنيو چارو وزارت ويب سايټ، د کورنيو چارو د وزيرانو فهرست، کابل، ۱۳۹۸ هجي لمريز کال www.moi.gov.af

ته رسولي دي. ښاغلي دوکتور عبدالوکیل له ۱۳۵۷ کال وروسته د ستري غمیزې پر مهال هم د خپل ژوند تر پایه د ځینو خیریه موسساتو په مرسته په هېواد کې خپلو کرنیزو څېړنو او خدمتونو ته دوام ورکړی وو.[127]

پوهاند عبدالقیوم وردگ

ښاغلی پوهاند عبدالقیوم وردگ د شهید سردار محمد داودخان د جمهوري ریاست پر مهال یانې له ۱۳۵۲ څخه تر ۱۳۵۷ کلونو پورې د پوهنې، کانونو او سرحدونو د چارو وزیر وو چې درې دورې یې په دریو مختلفو وزارتونو کې د

[127] د کرنې او مالدارۍ وزارت ویب سایټ، د کرنې د وزیرانو فهرست، دوکتور عبدالوکیل، کابل، ۱۳۹۷ هجري لمریز کال.

وزرات د مقام دندې سر ته رسولې او ګران افغانستان ته يې ګڼ خدمتونه کړي دي.[128]

معصومه عصمتي وردګ

آغلې معصومه عصمتي وردګ د پوهنې د پخواني وزير ښاغلي پوهاند عبدالقيوم وردګ مېرمن وه چې د ډاکتر نجيب الله د واکمنۍ پر مهال يانې له ۱۳٦٧ څخه تر ۱۳۷۱ کلونو پورې د پوهنې د وزيرې په توګه دنده سر ته رسولې ده.[129]

---

[128] د پوهنې وزارت د رياست دفتر آرشيف، پوهاند دوکتور عبدالقيوم وردګ، کابل، ۱۳۹٦ هجري لمريز کال.

[129] آرزو، پاکيزه، د افغانستان مخکښې ښځې، معصومه عصمتي وردګ، ليکواله، څېړونکې او وزيره، د افغان ښځو آنلاين ادبي بهير فيسبوک پاڼه، ۱۴۰۲ هجري لمريز کال.

محمد یاسر (زمرک)

محمد یاسر (زمرک) چې د وردگ ولایت د چک ولسوالۍ د بومبیو د کلي اوسېدونکی دی، په ۱۳۷۱ کال د حضرت صبغت الله مجددي د لنډمهالي حکومت د فوایدعامې وزیر وو.[130]

سخیداد فایز

ښاغلی سخیداد فایز چې د وردگ ولایت د چک د ولسوالۍ اوسېدونکی دی، په ۱۳۷۲ کال کې د افغانستان د اسلامي دولت د حج او اوقافو د چارو وزیر وو.[131]

---

130 د فواید عامې یا ټولګټو چارو وزارت، د وزیرانو فهرست، محمد یاسرد فواید عامې وزیر، ۱۳۷۱هجري لمریز کال.

131 د حج او اوقافو وزارت، د وزیرانو فهرست، سخیداد فایز د حج او اوقافو وزیر، ۱۳۷۲هجري لمریز کال.

تاج محمد وردگ

ښاغلی تاج محمد وردگ چې د وردگ ولایت د جغتو د ولسوالۍ د ګلدرې د سرطېب باباخېلو د کلي اوسېدونکی دی، په ۱۳۸۳ کال کې د افغانستان د اسلامي انتقالي دولت د کورنیو چارو وزیر وو. نوموړی له دې څخه د مخه د پکتیا او بدخشان په ولایتونو کې د والي په توګه هم دندې اجرا کړې، په قومي چارو کې د ولسمشر حامد کرزي سلاکار وو او په ۱۳۹۳ کال وفات شوی دی.[132]

عبدالرحیم وردگ

ښاغلی ستر جنرال عبدالرحیم وردگ له ۱۳۸۴ کال څخه تر ۱۳۹۲ کال پورې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د

---

[132] د کورنیو چارو وزارت ویب سایټ، د کورنیو چارو د وزیرانو فهرست، تاج محمد وردگ، کابل، ۱۳۹۸ هجي لمریز کالwww.moi.gov.af

ملي دفاع وزير وو. همدارنګه ښاغلی عبدالرحیم وردګ د ۱۳۹۳ کال د جمهوري ریاست په ټولټاکنو کې نوماند یا کاندید وو چې د نا معلومو دلایلو له کبله د ټولټاکنو د نېټې د را رسېدلو څخه د مخه له خپلې نوماندۍ څخه تېر شو.[133]

عبدالله خان وردګ

ښاغلی عبدالله خان وردګ په ۱۳۸۳ هجري لمریز کال کې د افغانستان د اسلامي انتقالي دولت د شهیدانو او معلولینو چارو وزیر وو. نوموړي همدارنګه د لوګر د ولایت د والي په توګه هم دنده اجرا کړې ده چې د افغانستان د

---

133 د ملي دفاع د وزارت ویب سایټ، د وزیرانو فهرست، ستر جنرال عبدالرحیم وردګ د دفاع وزیر، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال. www.mod.gov.af

غلیمانو له لوري د خپل کور سره څېرمه په شهادت و رسول شو.[134]

غلام فاروق وردگ

ښاغلی غلام فاروق وردگ له ۱۳۸۷ څخه تر ۱۳۹۳ کال پورې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر وو. نوموړي له وزارت څخه د مخه هم د افغانستان د اسلامي جمهوریت د یو ستر چارواکي په توگه لویې لویې ملي دندې سر ته رسولې دي. ښاغلی غلام فاروق وردگ په ۱۳۹۶ کال په پارلماني چارو کې د افغانستان د دولت د وزیر په توگه ټاکل شوی وو.[135]

---

[134] د شهیدانو او معلولینو چارو وزارت ویب سایټ، د عبدالله خان وردگ ژوندلیک، کابل، ۱۳۹۱ هجري لمریز کال.

[135] په پارلماني چارو کې د دولت وزارت برېښنا پاڼه، د غلام فاروق وردگ ژوندلیک، ۱۳۹۷ هجري لمریز کال.

عبدالکریم خرم

ښاغلی عبدالکریم خرم د ۱۳۸۴ څخه تر ۱۳۸۷ کلونو پورې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اطلاعاتو او فرهنګ وزیر وو. نوموړي همدارنګه د افغانستان د اسلامي جمهوریت د ریاست دفتر پر مقام هم دنده سر ته رسولې او د افغانستان د اسلامي جمهوریت د جمهور رئیس ښاغلي حامد کرزي نږدې ملګری وو.[136]

سرارمحمد روشن

ښاغلی سردار محمد روشن چې د وردګ ولایت د جغتو د ګلدرې (ګنډه کول) د سرطېب باباخېلو د کلي اوسېدونکی

---

[136] د اطلاعاتو او کلتور د وزیرانو فهرست، عبدالکریم خرم د اطلاعاتو او کلتور وزیر، د وزارت ویب سایټ، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال. www.moic.gov.af

دی، د ۱۳٦۹ څخه تر ۱۳۷۰ کلونو پورې په پېښور کې د مجاهدینو د عبوري حکومت د پوهنې وزیر وو. همدارنګه ښاغلی سردار محمد روشن له ۱۳۷۱ څخه تر ۱۳۷۳ کلونو پورې په پاکستان کې د افغانستان د اسلامي دولت د سفیر په توګه دنده سر ته رسولې ده. ښاغلی سردار محمد روشن له ۱۳۹۳ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د ولسمشر سلاکار وو.[137]

احمدجان نعیم

ښاغلی دوکتور احمدجان نعیم چې د وردګ ولایت اوسېدونکی دی، په ۱۳۹۳ کال کې د افغانستان د ملي

---

[137] د افغانستان د اسلامي جمهوریت ویب سایټ، د جمهور رئیس د سلاکار سردار محمد روشن بیوګرافي، کابل، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال. www.president.gov.af

يووالي د حکومت د دويمې سرپرستې کابينې د عامې روغتيا سرپرست وزير وو.[138]

معينان

يو شمېر وردګ شخصيتونو د جمهور رئيس د سلاکارانو او معينانو په توګه هم دندې تر سره کړې دي.

سپوږمۍ وردګ

آغلې سپوږمۍ وردګ له ۱۳۹۴ څخه تر ۱۳۹۷ هجري لمريز کال پورې د ښځو چارو وزارت د پاليسۍ او پلان جوړولو معينه وه.[139]

---

138 د عامې روغتيا ويب سايټ، ۱۳۹۳ هجري لمريز کال.

139 د ښځو چارو وزارت ويب سايټ، د سپوږمۍ وردګ ژوندليک، ۱۳۹۸ هجري لمريز کال.

نجیب الله وردګ

ښاغلی نجیب الله وردګ له ۱۳۹۴ څخه تر ۱۳۹۷ هجري لمریز کال پورې د مالیې وزارت د ګمرکاتو معین وو.[140]

عادله بهرام نظامي

آغلې عادله مایار چې د جغتو ولسوالۍ د کلاندې د کلي اوسېدونکې ده، له ۱۳۹۳ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې د جمهور رئیس محمد اشرف غني سلاکاره او د جمهوري غوښتونکو د ګوند مشره وه.[141]

---

140 د مالیې وزارت ویب سایټ، د ډاکتر نجیب وردګ ژوندلیک.

141 د افغانستان د اسلامي جمهوریت ویب سایټ.

واليان او حکمرانان

د افغانستان د سياسي او اداري تاريخ په مختلفو دورو کې يو شمېر وردګ شخصيتونو د واليانو او حکمرانانو په توګه دندې اجرا کړې او په ولايتي کچه يې د مرکزي حکومت واک ته موثره بڼه ورکړې وه. په دې ځای کې د هغو وردګ مشرانو نومونه يادوو چې د واليانو په توګه يې د افغانستان په مختلفو نظامونو کې دندې اجرا کړي دي:

۱.ښاغلی روشندل خان وردګ د اعليحضرت محمد ظاهرشاه د پاچاهۍ پر مهال د غزني او پکتيا والي وو.

۲.ښاغلی محمد اسماعيل خان مايار د اعليحضرت محمد ظاهرشاه د پاچاهۍ پر وخت د افغانستان په مختلفو ولايتونو کې د ولايت دنده سر ته رسولې ده.

۳.ښاغلی عبدالله خان نایب الحکومه د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه د واکمنۍ پر مهال د افغانستان په مختلفو ولایتونو کې د ولایت دنده سر ته رسولې ده.

۴.ښاغلی عبدالغفور وصیل د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په وخت کې د پروان والي وو.

۵.ښاغلی محمد گل نجیب د والي په توگه دنده سر ته رسولې ده.

٦.ښاغلی عبدالروف ویسا د والي په توگه دنده سر ته رسولې ده

۷.ښاغلی جمعه خان همدرد د افغانستان د اسلامي جمهوریت پر مهال د پکتیا او جوزجان د ولایتونو والي وو.

۸.ښاغلی اسدالله همدم د افغانستان د اسلامي جمهوریت پر مهال د ارزګان د ولایت والي وو.

۹.ښاغلی رحمت الله روفي د افغانستان د اسلامي جمهوریت پر مهال د کندهار د ولایت والي وو.

۱۰.ښاغلی مولوي کرامت الله آخونزاده د ۱۳۷۵ کال تر ۱۳۸۰ کال پورې د طالبانو د اسلامي امارت پر مهال د پکتیا او پکتیکا د ولایتونو والي وو.

۱۱.ښاغلی وحیدالله کلیمزی له ۱۳۹۴ څخه تر ۱۳۹۸ هجري لمریز کال پورې د کنړ او غزني د ولایتونو والي وو. ښاغلی کلیمزی په ۱۳۹۹ هجري لمریز کال د کورنیو چارو په وزارت کې د مخدره توکو سره د مبارزې د معین په توګه ټاکل شوی وو.

۱۲.ښاغلی مظفرالدین یمین له ۱۳۹۷ څخه تر ۱۳۹۸ هجري لمریز کال پورې د وردگ د ولایت والي وو.

همدارنگه ښاغلی عبدالغني خان حکمران، ښاغلی حاکم غلام حضرت خان، ښاغلی حاکم محمد عمر خان، ښاغلی اعلی حاکم سعادت خان، ښاغلی حاکم ظفر خان وردگ او ښاغلی نایب سالار ملا مومن هم له وردگو څخه په مختلفو وختونو کې د حاکمانو په صفت دندې سر ته رسولې دي.[142]

سیاسي چارې

وردگ ولایت د کابل په گاونډ کې پروت ولایت دی، د مهمو ستراتیژیکو ولایتونو له جملې څخه حساببږي او همېشه

[142] حلیم، حیات الله، د وردگو مشاهیر د ځلورو ټولگو مجموعه، والیان او حاکمان، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

یې د افغانستان په سیاست کې د پام وړ مثبت، سوله ییز او رغوونکی رول لوبولی دی. دغه ډول دریځ هغه مهال په زړه پورې او لا زیاته پیاوړې بڼه لري چې کله په هېواد کې د قانون، سولې، عدالت او رښتینو اداري نورمونو پر بنسټ سیاسي حکومت د هېواد په چارو حاکم وي. خو د وردګ چارواکو دریځ هغه مهال د افغانستان په سیاسي نظام او مرکزي حکومت کې چندان خوندور نه وي چې کله مو هېواد له ګډوډۍ، جګړو او جنجالونو سره مخ وي ځکه چې واک د استعداد په معیار نه بلکې د جنګ سالارۍ په معیارونو وېشلی شوی وي او هغه څوک چې قانون ته درناوی لري، له ټوپک سره یې مخه ښه کړې وي او د خپلې وړتیا پر بنسټ چارې مخته وړي، د افغانستان په بحراني حالاتو کې د مطرح لوریو له خوا کم اهمیت ورکول کېږي.

حکومت

د تاریخ په اوږدو کې د ځینو سیاسي ناخوالو او ګډوډیو سره سره د افغانستان حکومت د وردګ چارواکو د ښه نیت، اداري ظرفیت او غوره مدیریت پر مټ په پښنو دریدلی، وردګ چارواکي، وردګ اداري ظرفیتونه او وردګ استعدادونه د افغانستان د حکومت د ملا تیر تشکیلوي.

وردګ نظامي کادرونه د ملت بابا او د افغانستان پخواني پاچا اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په خپله هغه مرکه کې هم یاد کړي دي چې په ۱۳۸۵ هجري لمریز کال یې د بي بي راډیو د پارسي خپرونې له ټیم سره کړې وې. د ملت بابا په خپله مرکه کې د وردګو د نظامی کادرونو د ښایسته او دنګو

ښېرو او د دوی د وړتیا او اهمیت په هکله خبرې کړې وې.[143]

همدارنګه د وردګ چارواکو په وړتیا او امانت دارۍ تل د افغانستان چارواکو حساب کړی او غوره یې بللې ده چې د ښې حکومتوالۍ لپاره مهمې چارې ورته سپارې. له همدې کبله د لوی احمدشاه بابا څخه را نیولې تر ولسمشر محمد اشرف غني پورې حکومتونو کې د وردګ چارواکو د ټاکنې لپاره یوازې د هغوی استعداد، مثتبې کړنې، ښه نیت، علمي او اداري وړتیا، امانت داري او ښه حکومتوالي په نظر کې نیول شوې او یوازې په همدې اساس وردګ چارواکي د افغانستان د دولت د چارواکو په توګه ګومارل شوي دي. له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۳۹۳ هجري لمریز کال پورې د

---

143 بي بي سي راډیو دري خپرونه، د ملت بابا اعلیحضرت محمد ظاهرشاه سره مرکه، کابل، ۱۳۸۵ هجري لمریز کال. www.bbc.com/dari

حکومتولۍ او بیا رغونې په چارو وردګ چارواکو د پام وړ ځای خپل کړی وو او د ولسمشر ښاغلي حامد کرزي په ۱۳ کلنه دوره کې د وزارت په کچه ٦ کسانو، د معینیت په کچه ۱ تن، د جمهور رئیس د مرستیال په کچه ۱ تن، د لویو ادارو رئیسانو په کچه ۵ تنو، د والیانو په کچه ۴ تنو او د ریاستونو په کچه سلګونو وردګو کادرونو دندې اجرا کړې دي.[144] د ښاغلي محمد اشرف غني تر مشرۍ لاندې د افغانستان د اسلامي جمهوریت په دولت کې هم د جمهور رئیس د سلاکارانو، وزیرانو، معینانو، رئیسانو، والیانو او لوړپوړو چارواکو په توګه ګڼ شمېر وردګ کادرونو دندې اجرا کړې او هېواد ته یې خدمت کړی دی.[145] همدارنګه

---

[144] د افغانستان کالنۍ، د حامد کرزي د واکمنۍ دوره، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.

[145] د محمد اشرف غني تر مشرۍ لاندې د افغانستان د اسلامي جمهوریت پرمختګونه، د جمهوري ریاست د ویاند دفتر، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

وردګ چارواکي په پلازمېنه کابل سربېره په لرې او نږدې ولایتونو کې هم هېواد ته غوره خدمتونه کړي او په ولایتي چارو کې یې د حکومت لاسنیوی او ننګه کړې ده. په دې کې شک نشته چې په ملکي برخه سربېره په نظامي برخو کې هم وردګ چارواکو خپل استعدادونه په کار راوړي، د ملي پولیسو، ملي اردو او ملي امنیت د ځواکونو په تشکیل، روزلو، سوق او اداره کې یې خورا مهمې دندې تر سره کړې دي. له همدې کبله د افغانستان د دفاع پخواني وزیر ښاغلي عبدالرحیم وردګ ته د نړیوالې ټولنې له خوا (د ملي اردو د پلار) لقب ورکړل شوی وو او په ویاړ سره یې د خدمتونو یادونه کوي. د ملي امنیت په برخه کې نیویارک ټایمز ورځپاڼې د ۱۳۹۳ کال د مرغومې په ۲٦ مه ورځ د ملي امنیت د پخواني لوی رئیس ښاغلي رحمت الله نبیل کړنې ستایلې او هغه یې مسلکي بللې دي. همدارنګه نوموړې ورځپاڼې زیاته کړې چې د ښاغلي نبیل د ریاست پر مهال د افغانستان په دې مهمه اداره کې د پام وړ

پرمختگونه راغلي او چارو مسلکي بڼه غوره کړې وه.[146] د افغانستان د نوي پوهنيز نظام د بڼه والي په برخه کې د پام وړ کمي او کيفي پرمختگونه وليدل شول او د افغانستان پوهنيز نظام په ۸ نړيوالو سازمانونو کې هغه مهال غړيتوب تر لاسه کړ چې کله غلام فاروق وردگ د همدې وزارت په مقام کار کاوه او ۷ کاله يې بريالۍ دنده اجرا کړه. له ښاغلي غلام فاروق وردگ څخه مخکې د پوهنې وردگ وزيرانو لکه پوهاند عبدالقيوم وردگ او آغلې معصومه عصمتي وردگ د خپلو دندو پر مهال هم د پوهنې

---

[146] نيويارک ټايمز ورځپاڼه، د ملي امنيت په برخه کې د افغانستان پرمختگونه، نيويارک، د ۱۳۹۳ هجري لمريز کال د مرغومې د مياشتې ۲۶مه نېټه.

په وزارت کې پراخ اصلاحات رامنځته کړي او د افغانستان پوهنیز بهیر د مسلک په لوري رهبري کړی دی.[147]

ملي شورا

د ملي شورا په پیل او مهم پړاو کې عبدالاحد خان مایار چې یو پیاوړی وردګ کادر وو، د دې شورا ریاست کړی او نوم یې د تاریخ په ځلانده تاریخ کې لیکل شوی دی. پر دې سربېره د ملي شورا په چوکاټ کې تل وردګ وکیلانو درووند او د اهمیت وړ موقف درلودلی دی. همدارنګه د ملي شورا په دواړو مجلسونو (ولسي جرګه او مشرانو جرګه) کې په پخوانیو دورو کې د وردګ ولایت حقیقي استازیتوب کېده ځکه چې د دې سیمې اکثریت وګړو ته هغه مهال

[147] احمدي وردګ، ګل آغا، د افغانستان د پوهنې تاریخي بهیر، د حامد کرزي دور، د پوهنې وزارت د نشراتو څانګه، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.

زمینه برابره وه چې د امن په فضا کې ټولټاکنو ته راووزي او ولسي جرګې ته د خپلې خوښې استازي انتخاب کړي. همدارنګه هغه مهال به نوماندانو کولای شول چې په آزاده او ډاډمنه توګه په سیمه کې انتخاباتي کمپاینونه وکړي، د وردګ ولایت هر کلي ته له کومې وېرې پرته سفر وکړي او له خپلو خلکو څخه رایه و غواړي. خو له ۱۳۸۱ تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې چې د ملي شورا لپاره کومې ټولټاکنې تر سره شوې د څو عمده دلایلو له مخې په هغه کې د وردګ ولایت او وردګ قوم سم استازیتوب نه دی شوی ځکه چې په سیمه کې د ناامنیو او د نوماندانو د زیاتوالي له کبله رایه په سمه توګه نه ده استعمال شوې، رښتینی کمپاینونه نه دي شوي، د ولس له زړه څخه مناسبو نوماندانو ته د کمپاین کولو او پرمختګ زمینه نه وه برابره شوې. همدارنګه وردګو ته په ډاډمنه توګه د رایې د کارت د اخیستلو او د خپلې خوښې کاندید ته د رایې اچونې زمینه نه وه برابره شوې. له همدې کبله د ملي شورا

د پنځلسمې، شپاړسمې او اولسمې تقنینې دورې پر مهال د نوموړې شورا په دواړو مجلسونو کې د وردګ قوم استازیتوب په سمه توګه نه دی شوی ځکه چې په وردګ ولایت کې ۷۰ سلنه وګړي په وردګ قوم پورې اړه لري خو په استازیتوب یې زیاتره داسې څوک ولسي جرګې یا مشرانو جرګې ته تللي دي چې د دې ولایت د لږکیو څخه شمېرل کېدل. له بلې خوا د مشرانو جرګې ته هغه انتصابي شخص چې د ولسمشر حامد کرزي له لوري به معرفي کېده، له جمهور رئیس سره شخصي اندېوالي درلوده او د وردګ ولایت خلک پرې خوشحاله نه وو. د همدې اندېوالۍ پر بنسټ ښاغلی سلیمان یاري مشرانو جرګې د دریو دورو لپاره په داسې حال کې په مسلسله توګه معرفي کېده چې د وردګ وګړو استازیتوب یې نه کاوه، د خپل ولایت د وګړو له ستونزو څخه به یې اوږه خالي کوله او حتی د وردګ ولایت د ړنګولو او د یو قومي لږکي لپاره یې د ځانګړي ولایت د تشکیل په موخه تخریبي کړنې ترسره کولې.

لسم څپرکی

وردګ او مدني ټولنه

وردګ د افغانستان د مدني ټولنې په جوړښت، د مدني ټولنې د موسساتو په رامنځته کولو، فعال ساتلو او پرمختګ کې جوت رول درلود او اوس يې هم لري. وردګو تل مدني خوځښتونه ستايلي، همکاري يې ورسره کړې او د مدنې ټولنې د مرکزي اډانې په تشکيل کې يې لويه ونډه ادا کړې ده. په دې څپرکي کې د مدني ټولنې او په هغه کې د وردګو رول ته لنډه کتنه شوې ده. بايد وويل شي چې له ۱۳۸۱ هجري لمريز کال راهيسې مدني ټولنې د افغانستان په ټولنيز ډګر کې نوی باب پرانيست، افغانانو له دغه راز فعاليتونو سره له پخوا څخه په زياته پيمانه بلدتيا حاصله او د مدني ټولنې په چوکاټ کې فعاليتونه تجربه

کړل. خو د یوې خبرې کول مخکې له مخکې ضروري ده هغه دا چې په نړۍ کې د مدني ټولنې فعالیتونه غیر انتفاعي وي لکن تجربو ثابته کړه چې د افغانستان د مدني ټولنې په ډګر کې بیا خبره بېله ده. زموږ په هېواد کې د غیر انتفاعي خدماتو تر څنګ تر یوه حده له دغه راز فعالیتونو څخه دوې عمده موخې تر سترګو کېږي چې لومړی یې له همدې لارې د یوې اندازه پانګې پیدا کول او بله موخه یې له دې لارې مشهورتیا ده چې یو شمېر اشخاص له مدني فعالیتونو څخه د خپلو راتلونکیو سیاسي او سوداګریزو پلانونو لپاره د یو پل په توګه کار اخلي. کله چې فرصت طلب افراد خپلو موخو ته ورسېږي بیا رښتینو مدني فعالیتونو ته شا کوي او خپلې ځانګړې اقتصادي یا سیاسي موخې پالې. همدارنګه د افغانستان په ټولنیز چاپېریال کې د نورو خیرخواه کسانو تر څنګ یو شمېر محصلین او زده کوونکي هم فعاله ونډه اخلي خو کله چې له ښوونځي یا پوهنتون څخه فراغت حاصل کړي، له مدني

فعالیتونو سره مخه ښه کوي، د خپلو شخصي چارو ډګر ته مخه وردانګي، په موخو کې يې بدلون راځي او تر ډېره حده مدني خوځښتونو ته د پخوا په شان ادامه نه ورکوي.

مدني فعالیتونه

وردګ ځوانانو، استادانو، علمي، سیاسي او کلتوري شخصیتونو هڅه کړې ده چې د مدني ټولنې د بنسټونو د رامنځته کولو او پرمختګ له لارې خپل مدني غږ اوچت کړي، خپل حقوق وغواړي او له همدې لارې د هېوادوالو د ژوند بڼې ته مثبت بدلون ورکړي. مخکې له دې چې د هغو بنسټونو نومونه یاد شي چې د مدني ټولنې په چوکاټ کې د تاسیس او حضور دعوه لري، باید ووایو چې د ۱۳۸۱ کال څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې د افغانستان په ټولنیز ډګر کې ګڼو کسانو د مدني ټولنې په چوکاټ کې د ټولنو د تاسیس دعوه کړې ده خو په حقیقي ډګر کې کم

شمېر اشخاص او شمېر ټولنې ليدل شوې چې په مدني فعاليتونو لګيا دي، فعاليتونه يې محسوس دي او له همدې لارې د هېواد او خلکو خدمت کوي. د افغانستان په مدني خوځښتونو کې غير دولتي موسسې، کلتوري ټولنې، اجتماعي ټولنې، صنفي اتحاديې، تعليمي مرکزونه، د سولې اړوندې ټولنې، د محصلينو ټولنې او داسې نور راځي چې غواړې چې د مدني خوځښتونو له لارې هېواد ته خدمت وکړي او د ټولنې له وګړو سره د ستونزو په راکمولو کې مرسته وکړي. وردګو فعالينو په ټوليزه توګه د افغانستان د مدني خوځښت په فعال ساتلو کې ونډه درلوده چې په دې برخه کې د افغان کلتوري ټولنو جرګه، د مېرمن کلتوري بهير، افغان ادبي بهير، افغان يون او داسې نور د يادولو وړ دي. يادو او داسې نورو ټولنو په کابل کې فعاليت کاوه، وردګو فعالينو يې په چلولو او فعال ساتلو کې سهم ادا کړی دی او په هغه کې يې خپل حضور ته دوام ورکاوه. د وردګو د مدني ټولنې د خوځښتونو په برخه کې هغه څه

چې له ۱۳۸۱ کال څخه تر ۱۴۰۰هجري لمريز کال پورې په خپلو سترگو ليدلي دي يو شمېر مدني ټولنو رښتيا هم کار کړی او فعاليتونه يې د قدر وړ وو. د دې تر څنگ د کاغذ پر مخ د ۹۰ په شاوخوا کې د داسې ټولنو نومونه موجود وو چې د وردگو د مدني خوځښت په چوکاټ کې يې د تاسيس او فعاليت دعوه درلوده.

کلتوري ټولنې

هغه کلتوري ټولنې چې مشري يې له وردگو سره وه او د وردگو فعالينو له خوا تاسيس شوې وې، نومونه يې په لاندې ډول دي:

۱.**غازي محمد جانخان کلتوري او مشورتي ټولنه** چې وروستی مشر يې ښاغلی احسان الله آرينزی وو، د وردگو يو شمېر مطرح مشرانو يې غړيتوب درلود، له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۳۸۸ کلونو پورې يې يو لړ کلتوري فعاليتونه اجرا کړي او

په اخترونو کې به یې د اختر مبارکۍ په موخه کابل مېشتي وردګ سره یو ځای کول. کله چې په ۱۳۸۹ کال د وردګو قومي عالي شورا جوړه شوه نو د غازي محمد جانخان د ټولنې زیاتره غړي هم له نوې شورا سره یو ځای شول او له یادې نېټې وروسته یې ځانګړي فعالیتونه نه دي لیدل شوي.[148]

۲.**جغتو مدني او کلتوري بهیر** چې د ګل آغا احمدي وردګ په شمول د وردګ ولایت د جغتو ولسوالۍ د یو شمېر لیکوالو په وسیله تاسیس شوه، د لیکوالو یوې شورا یې مشري کوله او ځینې مدني فعالیتونه یې سر ته رسولي دي. دغه بهیر د وردګو د ولایت او جغتو ولسوالۍ په کچه کلتوري فعالیت کاوه او د (جغتو مهالنۍ) په نوم یې یوه جریده تاسیس کړه، لومړی مسئول مدیر یې اسماعیل نوید

---

148 وردګ، حاجي عارف، د غازي محمد جان خان د علمي او مشورتي ټولنې ګزارشونه، کابل، ۱۳۸۸هجري لمریز کال.

او دویم مسئول مدیر یې ګل آغا احمدي وو. جغتو مهالنۍ چې ۱۲ ګڼې یې چاپ شوې دي، ګڼ شمېر علمي، کلتوري او ټولنیز مطالب په خپلو ګڼو کې خپاره کړي دي. همدارنګه د جغتو مدني او کلتوري بهیر له ۱۳۸۲ څخه تر ۱۳۸۵ کال پورې لږ تر لږه څلور مشاعرې او کلتوري غونډې د وردګ ولایت د جغتو ولسوالۍ په ګوربت لېسه، غازي محمد جانخان لېسه، سېدې او مختلفو کلیو کې جوړې کړې دي.[149]

۳.**د وردګو کلتوري یون** چې مشر یې ګل آغا احمدي وردګ وو او له ۱۳۸۷ کال څخه د ۱۳۹۳تر وروستي پورې یې په لسهاوو کلتوري غونډې او درې لویې مشاعرې په کابل ښار کې جوړې کړې دي. پر دې سربېره یې د وردګ قوم او غازي محمد جانخان تاریخونه چاپ کړي، له

[149] له ښاغلي عبدالمتین وردګ سره مرکه، جغتو وردګ، ۱۳۸۵ هجري لمریز کال.

محصلينو او ځوانانو سره يې مرستې کړې دي او دوی ته به يې کلتوري غونډې جوړولې.[150]

۴.**رفيع کلتوري ټولنه** د ځوانو ليکوالو يوې ډلې يې مشري کوله، يو شمېر کتابونه يې چاپ کړي، په ۱۳۹۰ کال کې د غازي محمدجانخان وردگ علمي سيمينار جوړ کړی او له وردگ محصلينو سره به يې مشورتي غونډې جوړولې.[151]

۵.**د وردگ ځوانانو سراسري ټولنه** چې متعددې غونډې يې جوړ کړې، د وردگو له ټولنيزې قومي شورا سره يې نږدې اړيکې لري، د محصلينو او ځوانانو چارې يې پر مخ وړي او په ۱۳۹۳ کال کې يې د کرکټ لوبو يوه سيالي په

150 د وردگو د کلتوري يون په هکله خپل يادښتونه.

151 د رفيع کلتوري ټولنې د غړي ښاغلي سيد عبدالله ولي زي سره مرکه، ۱۳۹۷ هجري لمريز کال.

لاره اچولې وه. باید وویل شي چې دغه ټولنه د ننګرهار په پوهنتون کې د وردګ محصلینو په نوښت رامنځته شوې وه او فعالیتونه یې تر ۱۳۹۴ کال پورې په کابل، وردګ او ننګرهار ولایتونو کې محسوس وو. همدارنګه ګڼ شمېر کسانو ادعی درلوده چې د وردګ ځوانانو په نوم ټولنې لري چې د ځوانانو د یو شمېر ټولنو فعالیتونه محسوس وو.[152]

٦.**جغتو قومي شورا** لومړی رئیس یې انجنیر محمدطاوس ساجد وو او بیا یې مشران په پر له پسې توګه بدل را بدل شول او د فعالیت مرکزي ټکی د جغتو په چارو بحث کول وو. له ښاغلي انجنیر محمد طاوس ساجد څخه وروسته د جغتو د قومي ټولنې رئیسان زید حیدري، قیام الدین کمال، محمد ناصر خان، او حاجي مصطفی خان وردګ او

[152] فطرت، خورشید احمد، د وردګ ځوانانو سراسري ټولنې ګزارش، ۱۳۸۹ هجري لمریز کال.

داسې نور وو. د دې کرښو لیکوال ګل آغا احمدي وردګ د ځو کلونو لپاره د جغتو شورا فرهنګي مسئول وو.[153]

۷.**چک قومي شورا** مشر يې حاجي خالد وو او د چک د ولسوالۍ په چارو به يې بحث کاوه. باید ووېل شي چې په ۱۳۹٦ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې د چک د قومي شورا مشر ښاغلی نعمت الله محمودي وو.[154]

۸.**د وردګو قومي عالي شورى** چې په ۱۳۸۹ کال د انجنیر محمد طاوس ساجد په ریاست تاسیس شوه. له انجینر ساجد وروسته وحیدالله کلیمزی، سید عمرخان، جنرال مظفرالدین، انجنیر سیدرحیم ستار او جنرال صلاح الدین حمیدي د دې ټولنې انتخابي رئیسان وو چې د اونیزو ناستو په شمول یې ګڼې غونډې سر ته رسولې دي.

---

[153] د جغتو د شورا په هکله له انجنیر محمد طاوس ساجد سره مرکه.

[154] له حاجي خالد سره مرکه

دغې شورا به په کابل کې د مېشتو وردګو او وردګ ولایت په چارو بحث کاوه، په اړوندو چارو به یې له حکومتي چارواکو سره د لیدو کتو او د هغوی د مرستې د راجلبولو هڅه کوله او کله کله به یې له محصلینو سره د فراغت په غونډو کې مرسته هم کوله.

۹.**د وردګ محصلینو ټولنه**، دا ټولنه د کابل په هر پوهنتون کې څانګه لري او د محصلینو د چارو د پرمختګ لپاره کار کوي او مشران یې هر کال بدلون مومي. کابل ادبي بنډار او د وردګو کلتوري یون د وردګ محصلینو له ټولنې سره له ۱۳۸۷ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې مسلسل کار کړی او له دوی سره یې تر خپله وسه

مرسته کړې ده. همدارنګه د افغانستان په ځینو نورو پوهنتونونو کې هم وردګ محصلین ورته اتحادیې لري.[155]

۱۰.**د یووالي او همغږۍ ټولنه** یو شمېر ځوانانو او د پوهنتون استادانو یې مشري کوله، د وردګ پوهنتون د چارو د همغږي لپاره رامنځته شوې وه او تر ۱۳۹۴ کال پورې یې فعالیتونه محسوس وو. یادې ټولنې پر فېسبوکي فعالیت سربېره ځینې وخت غونډې جوړولې او د وردګ پوهنتون اړوند مسایل یې تر بحث لاندې نیول.[156]

۱۱.**کابل ادبي بنډار** مشر یې ګل آغا احمدي وردګ وو او له ۱۳۹۲ او ۱۴۰۰کلونو کې یې له ۱۲۰ څخه زیاتې

---

155 د وردګو د قومي عالي شورا د وروستي رئیس جنرال صلاح الدین حمیدي سره مرکه.

156 د یووالي او همغږۍ د شورا له غړي جلال امید سره مرکه، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.

منظمې دوه اونيزې غونډې جوړې کړې او د پلازمېنې کابل له مهمو ادبي بهيرونو څخه ګڼل کېده چې پښتو ژبې، محصلينو او زده کوونکو ته يې په زړه پورې خدمتونه کړي دي. کابل ادبي بنډار د غازي محمدجانخان د منځنۍ ښوونځي او يو شمېر نورو وردګ زده کوونکو لپاره د ممتازو شاګردانو په نوم غونډې هم جوړولې او زده کوونکي به يې په ډاليو نازول.[157]

۱۲.**د افغان خويندو يون** مشره يې آغلې حميرا حقمل وه او د فعاليت مرکزي ټکی يې افغان ښځو ته خدمت وو.[158]

---

[157] عارفه عمر لور، د کابل ادبي بنډار د کړنو ګزارش، لومړيتوب ويب پاڼه، ۱۳۹۸ هجري لمريز کال. www.lomritob.com

[158] حقمل، حميرا، د خويندو يون د ټولنې په هکله معلومات، ۱۳۹۷ هجري لمريز کال.

۱۳.**د وردګو ځوانانو د اخلاص ټولنه** مشر یې ضیاء الدین کمال وو. د دې ټولنې نوم وروسته (د وردګو په سراسري ټولنیزه شورا) بدل شو او تر ۱۳۹۵ کال پورې یې یو شمېر فعالیتونه سر ته ورسول او یو شمېر غونډې یې جوړې کړې خو وروسته یې فعالیتونه زیات محسوس نه وو.

۱۴.**وردګ فرهنګي خوځښت** مشر یې ښاغلی عبدالغیاث کامران وو او په ۱۳۹۴ او ۱۳۹۵ کلونو کې یې څو مشاعرې جوړې کړې. همدارنګه کله کله به یې اونیزې غونډې هم جوړولې او په ادبي مسائلو به یې بحث کاوه.

۱۵.**اوتید روزنیز مرکز** مشر یې حیات الله عتید وو او موخه یې د ځینو روزنیزو پروګرامونو وړاندې کول وو. ښاغلی عتید چې له هېواد څخه بهر هستوګنه لري کله کله افغانستان ته راتلو او وردګ ځوانانو ته به یې یو لړ سیمینارونه، تریننګونه او روزنیز پروګرامونه جوړول.

همدارنګه ښاغلي حیات الله عتید به کله کله د خبري رسینو له خوا مرکې هم کولې.[159]

۱٦.**ښېګڼه مدني ټولنه** مشر یې ښاغلي محمد سالم اصغرخېل وو او د فعالیت مرکزي ټکی یې د ورډګ ځوانانو یو ځای کول وو. ښېګڼه ټولنه توانېدلې وه چې د کابل ادبي بنډار او ځینو نورو ټولنو په ملتیا یو لړ کلتوري او روزنیز فعالیتونه اجرا کړي.[160]

۱۷.**هاند فکري بنسټ** چې موخه یې په یو بنسټیز علمي اساس د وردګو د علمي او کلتوري شخصیتونو را غونډول شریک کار او سولې ته وده وه. دغه بنسټ د ښاغلي انجینر

---

159 عتید، حیات الله، د اوتید د مرکز په هکله معلومات، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

160 اصغرخېل، سالم، د ښېګڼې د موسسې په هکله معلومات، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

محمد عارف رسولي په مشرۍ د ۱۳۹۶ کال په پسرلي کې جوړ شوی وو. هاند فکري بنسټ چې په اونیزو او کلتوري غونډو کې به یې یو شمېر وردګ لیکوالانو او د مدني ټولنې فعالینو برخه درلوده د وردګو روان مسائل به یې تر بحث لاندې نیول. هاند فکري مرکز لږ تر لږه ۳ ځلې کلتوري مېله هم سر ته رسولې چې (هاند کلتوري مېله) نومېده. هاند فکري مرکز په ۱۴۰۲ هجري لمریز کال کې هم اونیزې غونډې لري چې په آنلاین بڼه ترسره کېږي.[161]

۱۸. **د کلیوالو خویندو ادبي بهیر** چې د آغلې موسکا ساحل په مشرۍ او نسرین احساس، سعدیه سلګۍ او جلوه په همکارۍ د سیدآباد په ولسوالۍ کې تاسیس شوی وو، یو ښځینه بهیر وو چې په سیدآباد ولسوالي، میدانښار او کابل کې یې څو غونډې جوړې کړې دي. دغه بهیر

[161] عادل، امین، د هاند فکري مرکز د کړنو لنډ ګزارش، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

ځینې کتابونه هم چاپ کړي او په ۱۴۰۲ هجري لمریز کال کې (د کلیوالیو نجونو ادبي بهیر) په نوم یوه فیسبوک پاڼه هم چلوي.[162]

پر دې سربېره په وردګ ولایت او پلازمېنه کابل کې یو شمېر افرادو، ځوانانو او د پوهنتونونو فارغانو د کلتوري بنسټونو د درلودلو ادعا درلوده خو د پام وړ فعالیت ثرک یې نه تر سترګو کېده.

کابل مېشتي وردګ

داسې اټکل کېږي چې له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې د کابل ښار او د کابل ولایت په مختلفو سیمو کې د وردګو کابو ۷۰۰۰ کورنیو هستوګنه درلوده

[162] ساحل، موسکا او نسرین احساس، د کلیوالو خویندو ادبي بهیر په هکله معلومات، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

چې په اوسط توګه یې د غړو شمېر د ۵۰۰۰۰ کسانو په شاوخوا کې وو. له وردګو څخه کابل ته د دوی د راتګ درې عمده عوامل وو لومړی ښاري ژوند خوښول، دوهم کار پیدا کول او دریم له ناامنیو څخه امن ځای ته پناه وړل. د دې کورنیو زیاتره برخه د کابل په لوېدیځه سیمه یانې میرویس میدان، خوشحال مېنه، کمپنې، قرغه، قمبر څلور لاره، د مامورینو کارته، قلعه واحد، هراتي سرای، دېوانبیګي، قلای جرنیل، داود بڼ، چلتن، پغمان، بګرامي، قلای عبدالعلي، دارالامان، کارته چار او داسې نورو سیمو کې هستوګنه درلوده. همدارنګه د کابل په ختیځه سیمه ارزان قیمت چې اوس د (احمدشاه بابا مېنه) په نوم یادېږي، د وردګو ځینې کلي جوړ شوي وو او هلته یې ژوند کاوه. په همدې توګه د قرغې د زلزله سنج د غره سره څېرمه د غازي محمد جانخان په نامه یوه مېنه جوړه شوې چې زیاتره اوسېدونکي یې وردګ دي. په همدې توګه له قمبر څلورلارې سره څېرمه د تعلیمي مرکز او دعوت پوهنتون شاته د وردګو یو

کوچنی ښارګوټی جوړ شوی او یو شمېر داسې کسانو پکې کورونه او باغونه جوړ کړي دي چې اقتصادي وضعیت یې د نورو په نسبت ښه وو.[163]

د کابلي وردګو وضعیت

په کابل کې مېشت وردګ که څه هم تر خپل منځ د نظم راوستلو لپاره خورې ورې کلتوري، تعلیمي او ټولنیزې هڅې کولې خو حقیقت دا دی چې د یو داسې خپلمنځي نظم په راوستلو کې پاتې راغلي وو چې په لومړي ګام کې په یو مشر راټول شي. په دوهم ګام کې د وردګ مېشتو کورنیو او افرادو دقیق شمېر په دې ښار کې معلوم کړي او د هغه په رڼا کې خپلو چارو، پلانونو او تصمیمونو ته لازم او سنجول شوی سمون په برخه کړي. په کابل کې وردګ

[163] رحیمي، محمد کبیر سره مرکه، کابل مېشتي وردګ د کابل ښار په کومو سیمو کې هستوګنه لري، کابل، ۱۴۰۰ هجری لمریز کال.

محصلینو د خپلو اتحادیو په چوکاټ کې او د ځینو وردګ ذواتو په همکارۍ کله کله د فراغت غونډې جوړولې، ځینې کلتوري ټولنو وخت ناوخت خپل وګړي په مشاعرو او کلتوري غونډو کې را ټولول، د لوی او کوچني اختر په شمول کله کله د غم او ښادیو په مجلسونو کې ځینې وردګ دوستان سره را ټولېدل، سیمینارونه یې جوړول او له یو بل سره به یې لیدل. همدارنګه کله کله به د علمي، سیاسي، انتخاباتي او داسې نورو موخو پر بنسټ هم ځینې غونډې د کابل مېشتو وردګو تر منځ جوړېدې او یو شمېر نارینه وردګ وګړي به پکې را غونډېدل. خو د دې ټولو سره سره هغه اشخاص چې په کابل کې یې خپل ځانونه د وردګ قوم مشران بلل یا په دې لاره کې د فعالینو په توګه را وړاندې کېدل، له بده مرغه په دې و نه توانېدل چې د دې قوم لپاره یوه موثره رهبري او داسې بنسټ رامنځته کړي چې د خپلو هراړخیزو حقونو لپاره اصولي مبارزه وکړي. همدارنګه خپل روا حقونه په لاس راوړي، خپل

موجودیت په موثره توګه ثابت کړي او په ملي سطحه د خپل یووالي ننداره وړاندې کړي. حقیقت دا دی کله به چې کابل مېشتي وردګ په غونډو کې سره را ټول شول نو په ظاهره به یې یو بل ته د مینې یو ښه انځور وړاندې کاوه، ځینو اشخاصو به خوښول چې اوږدې اوږدې ویناوې وکړي، د خپلو خبرو په الفاظو کې ښه پروګرامونه جوړ کړي خو د عمل په برخه کې بیا دومره پیاوړي نه وو او په ډېره سختۍ سره به د یو ګټور، ملي او مشترک کار د سر ته رسولو لپاره چمتو کېدل. د غازي محمد جانخان ټولنې او د وردګو د قومي عالي شورا مسوولینو هڅه وکړه چې د جوماتونو پر بنسټ د کابل مېشتو وردګو شمېر په کابل ښار کې معلوم کړي او ځینو جوماتونو ته یې پلاوي هم ولېږل خو هڅه یې په نیمه لار کې پاتې او د ناکامۍ سره مخ شوه. همدارنګه د ګڼ شمېر ټولنو او محدودو هڅو له موجودیت سره سره کابل مېشتي وردګ په دې نه دي توانېدلي چې په کابل کې د وردګو کره شمېر معلوم او تر

خپل منځ یو داسې نظم قایم کړي چې د یوې چارې د سر ته رسولو لپاره په یوه خوله عمل وکړي. د دې خبرې مانا دا ده چې په کابل کې هستوګنو وردګو د هېواد په سیاسي، کلتوري، ټولنیزو، تعلیمي او هر اړخیزو چارو کې له خپل موجودیت څخه لکه څنګه چې لازمه وه د خپل ځان په ګټه ګام نه دی پورته کړی بلکې په تیت پرک او خواره واره شکل هر چا خپل انفرادي ژوند مخته روان کړی وو. له بلې خوا باید وویل شي چې له ۱۳۵۷ څخه تر ۱۴۰۲ هجري لمریز کال پورې روانې غمېزې نه یوازې د وردګو بلکې د افغانستان د زیاترو وګړو تر منځ د تربګنۍ او ناسالمې سیالۍ ناوړه او کرکجن دېوالونه درولي دي. د سترې غمیزې د ناوړه تاثیراتو له کبله ډېری افغانان په خورا سختۍ د یو مثبت کار لپاره یو ځای کېدو ته زړه ښه کوي. سره له دې چې د همدې کرښو لیکوال هڅه وکړه چې لږ تر لږه د هغو وردګ دوستانو تر منځ د ارتباط یوه ٦۰۰ کسیزه کړۍ رامنځته کړي چې انټرنټ ته لاسرسی لري،

اېمیل کارولی شي او انټرنیټي پیغامونه لېږلی شي خو له دې هڅې څخه هم دوستانو یوازې انفرادي ګټه اخیسته او هغه مهال به یې مراجعه ورته کوله چې اړتیا به یې ورته پیدا شوه. په ځانګړې توګه د فاتحو په مجلسونو کې د ډېرو کسانو د برخې اخیستلو لپاره د زیاتو کسانو خبرول او داسې نور. وردګ دوستانو به هڅه کوله چې له دغه ډول انټرنیټي خدمتونو څخه د ژوند په ټولنیزو چارو کې ډېره کمه ګټه پورته کړي او یوازې د فاتحې د اعلانونو په لېږلو یې محدود کړي څو د فاتحې اخیستلو پر مهال ډېر دوستان خپل دفترونه او کارځایونه پرېږدي، فاتحې ته ورشي، د دعا اخیستلو مجلس رنګین کړي او د فاتحه خوانۍ جومات ښه ډک کړي. همدارنګه یو شمېر دوستانو به د فېسبوک پاڼې د لارې هڅه کوله چې لږ تر لږه هغه وردګ دوستان سره نږدې کړي چې فېسبوک کاروي او لاسرسی ورته لري خو دې کار هم لکه څنګه چې لازمه ده داسې پایله نه درلوده چې زموږ د خلکو تر منځ حقیقي

یووالی رامنځته کړي. له بده مرغه چې تېرو جګړو او غمیزو د افغانستان د وګړو خپلمنځي باور ته سخته صدمه رسولې ده په دې مانا چې که یو څوک یو مثبت کار ته اقدام کوي نو په ګړندۍ توګه د نورو له لوري له رنګارنګ شکونو، تخریب، لفظي بریدونو، منفي څرګندونو، اتهاماتو او پروپاګند سره مخ کېږي. همدارنګه نوښتګر شخص ته د شک په سترګه کتل کېږي او په ډول ډول نومونو یې متهم کوي. همدغې بې باورۍ زموږ د وګړو تر منځ د اعتماد برجونه نړولي دي او د ټولنیزو چارو لپاره یې خپلمنځي او پراخ بنسټه هوکړې ته نه پرېږدي. د ساري په توګه که چېرې په کابل ښار کې د ۷۰۰۰ کورنیو افراد چې شاوخوا ۵۰۰۰۰ تنه کېږي او د رایو اچولو په شرایطو برابرو کسانو (نارینه او ښځینه) شمېر له ماشومانو څخه بېل شي چې د ۳۰۰۰۰ په شاوخوا کې اټکل کېږي. که یاد شمېر کسان (ښځینه او نارینه) د خپل منځي هوکړې له مخې د رایې اچونې کارتونه واخلي، په یوه خوله شي او د ولسي جرګې

لپاره خپلو کاندیدانو ته رایه ورکړي، باور دی چې څلور یا پنځه استازي یوازې په کابل ښار کې بریالي کولای شي. په دې حساب به د ولسي جرګې مېزان په خپله خوا را مات او زیاته ګټه به یې کړې وي. همدارنګه که له همدغه شمېر وګړو څخه د ژوند په هره برخه کې په منظمه توګه کار واخیستل شي یو لوی ځواک ګڼل کېږي او د ژوند چارو ته سمون په برخه کولی شي. خو اصلي خبره دا ده چې چېرې موږ او چېرې داسې یو منظم او سنجول شوی حرکت چې د مدنې ټولنې په چوکاټ کې رامنځته کېدای شي؟[164]

164 سلطاني، ذبیح الله، د کابل مېشتو وردګو د وضعیت په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

يوولسم څپرکی

وردګ موسسې

وردګو د ژوند په اوږدو کې په انفرادي او جمعي ډول خپله کاري وړتیا په مختلفو برخو کې په ثبوت رسولې او په ملي سطحه یې د یو شمېر ارګانونو، موسساتو، دفترونو او بنسټونو په اداره کې لوی لوی مسئولیتونه سر ته رسولي دي چې د ټولو په هکله معلومات ځانګړي اثر ته اړتیا لري. هغه څه چې په دې څپرکي کې وړاندې شوي د یو شمېر هغو موسساتو په هکله معلومات دی چې د ژوند په بېلابېلو برخو کې د ځینو وردګو له لوري په انفرادي ډول تاسیس شوې، مسئولیت یې د همدې افرادو په غاړه وو او هڅه یې کړې ده چې د بري تر سرمنزل پورې یې ورسوي.

تعليمي موسسې

هغه وردگ افراد او استعدادونه چې خپل ځان، خلکو، سیمې او هېواد ته د کار کولو تکل لري او د مناسبو فرصتونو د لاسته راوړلو په لټه کې دي په سیمه کې د ښار د نه شتون له کبله هڅه کوي چې خپلې چارې په لویو ښارونو او ځانګړې توګه کابل ښار کې مخته بوزي. په همدې اساس ځینو وردگ افرادو په کابل ښار کې د لومړنیو، منځنیو، ثانوي او لوړو زده کړو په برخه کې یو شمېر تعلیمي موسسې جوړې کړې دي چې دلته یې یوازې نومونه اخیستل کېږي. باید وویل شي چې ښایي د هېواد په نورو لویو او وړو ښارونو کې به هم وردگ افرادو د ورته موسساتو په جوړولو لاس پورې کړی وي خو هغه موسسات چې په دې ځای کې یې نومونه اخیستل کېږي یوازې په کابل او وردګ ولایتونو پورې اړه لري. د دې موسساتو نومونه په لاندې ډول دي:

۱.تابش د لوړو زده کړو موسسه چې اصلي مرکز یې په کابل ښار کې دی خو یوه څانگه یې د وردگ ولایت په مرکز میدانښار کې جوړه شوې ده چې د کابل پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو استاده آغلې حمیرا حقمل یې مسئوله وه.

۲.د شرق پوهنتون چې د ښاغلي انجنیر محمد نعیم په نوښت تاسیس شوی، رئیس یې ښاغلی حشمت الله روحاني وو.

۳.کاروان پوهنتون چې بنسټ اېښودونکی یې ښاغلی جاوېد اندېش وو.

۴.وېدا ښوونځی چې د ښاغلي مطیع الله اباسین او نبي ساحل په نوښت جوړه شوې وه.

۵.اقراء ښوونځی چې مشر یې ښاغلی حاجي وردگ وو.

۶.انبیاء ښوونځی چې مشر یې مصطفی وو.

۷.هیله انستتیوت چې مشر یې حشمت الله کمال وو.

۸.محمود ښوونیز او روزنیز مرکز چې مشر یې ښاغلی محمود وو.

۹.د سلیم احمدي خصوصي ښوونځی چې مشر یې ښاغلی ډاکتر محمد سلیم احمدي وو.

۱۰.ګوربت ښوونیز او روزنیز مرکز چې مشر یې ښاغلی همدرد وو.

۱۱.نیل د عربي زده کړو موسسه چې مشر یې ښاغلی فرید احمد عبیدي وو.

۱۲.غیرت تعلیمي مرکز چې مشر یې ښاغلی احسان الله امیني وو.

۱۳.احمد غیرت خصوصي ښوونځی چې مشر یې ښاغلی احمدالله غیرت وو.

۱۴.فاتح ښوونیز او روزنیز مرکز چې مشر یې ښاغلی فضل الرحیم وو.

۱۵.د زراعتي او وترنري انستیتوت چې مشر یې ښاغلی مسعود نوري وو.

۱۶.همدارنگه د همدې کرښو لیکوال گل آغا احمدي وردگ په ۱۳۹۱ کال کې د غازي محمدجانخان په مېنه کې د غازي محمدجانخان په نامه یو باب دولتي منځنی ښوونځی د پوهنې وزارت په چوکاټ کې تاسیس کړي چې زده کوونکي یې د سیمې نجونې او هلکان وو. دغه تعلیمي

موسسه په ۱۳۹٦ کال د لېسې درجې ته ارتقاء وکړه او د کابل ښار د مهمو تعلیمي موسساتو څخه ګڼل کېږي. غازي محمد جان خان لېسه د ځای د محدودیت له امله په ۱۳۹۹ هجري لمریز کال کې یوازې د نجونو لپاره ځانګړې شوه.

۱۷.اېمان خصوصي عالي لېسه چې مشر یې انجنیر محمد نعمان موحد وو.

۱۸.اېمان د انجنیري او ساینسي خدماتو مرکز چې مشر یې انجنیر نعمان موحد وو.[165]

165 د وردګ تعلیمي موسساتو له مسئولینو سره مرکې، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

راډیو تلویزیون

کابل مېشتي وردګ توانېدلي وو چې د خصوصي سکتور په چوکاټ کې یو شمېر غزیزې او انځوریزې رسنۍ تاسیس کړې او له دې لارې په ملي او نړیواله کچه د لویو لویو خدمتونو د سر ته رسولو جوګه شي. باید وویل شي چې په دې برخه کې ځینو افرادو ډېرې هلې ځلې کړې دي لکه اطلاعاتو او فرهنګ پخواني وزیر عبدالکریم خرم د کابل نیوز تلویزیوني شبکه جوړه کړې چې یوه معتبره خبري شبکه ګڼل کېده. د کوار د موسسې مشر دوکتور محمد نعیم سلیمي د ګوربت په نامه راډیویي او تلوېزیوني شبکې جوړې کړې وې. حمید ناصري وردګ د سپوږمۍ په نوم

راډیویي شبکه جوړه کړې وه چې د چین له نړیوالې راډیو سره همکاري لري.[166]

چاپي رسنۍ

په کابل او د هېواد په ګوټ ګوټ کې ځینې وردګ په انفرادي یا جمعي توګه توانېدلي وو چې د یو شمېر مهمو چاپي رسنیو په تاسیس او چاپ لاس پورې کړي او له دې لارې د هېواد د مطبوعاتو په آسمان کې ځانته لاره پرانیزي. په دې برخه کې د ځینو هغو ورځپاڼو، اوونیزو، مهالنیو، مجلو او جریدو نومونه اخیستل کېږي چې له ۱۳۸۲ کال څخه تر ۱۴۰۰هجري لمریز کال پورې ځینې په وقفه یي او ځینې نورې بیا په دایمي ډول خپرې شوې، د دې چاپي رسنیو نومونه په لاندې ډول دي:

166 د ګوربت راډیو له مسئولې آغلې محموده تقوا سره مرکه، کابل، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

۱.سرنوشت ورځپاڼه چې مسوول مدیر یې ښاغلی اسدالله وحیدي وو او تر ۱۳۹۹ هجري لمریز کال پورې یې خپلو خپرونو ته دوام ورکړ.

۲.محور ورځپاڼه چې مسوول مدیر یې ښاغلی مطیع الله اباسین وو د څه وخت لپاره و چلېده خو په ۱۳۹۵ کال کې خپرنیز بهیر و درېده او له یادې نېټې وروسته نه ده چاپ شوې.

۳.همیانۍ ورځپاڼه چې مسوول مدیر یې ښاغلی حمید ناصري وردګ وو او تر ۱۳۹۸ هجري لمریز کال پورې خپرونو ته دوام ورکړ.

۴.جغتو مهالنۍ چې د وردګ لیکوالانو د ټولنې له خوا خپرېده، په ۱۳۸۳ کال تاسیس شوې خو خپل خپرنیز بهیر ته یې یوازې تر ۱۳۹۰ کال پورې ادامه ورکړه.

۵.منه مجله چې مسوول مدیر یې ګل آغا احمدي وردګ وو، په ۱۳۸۷ کال تاسیس شوې او تر ۱۳۹۵ کال پورې یې خپل خپرنیز بهیر ته په منظمه توګه ادامه ورکړه او ۲۲ ګڼې یې چاپ شوې دي.

٦.جاج جریده چې د وردګ ځوانانو او محصلینو په نوښت خپرېده،

۷.ملي خوځښت جریده موسس یې ښاغلی حسیب الله کلیمزی او مسوول مدیر یې ګل آغا ضمیري وو او یوازې د څو کلونو لپاره یې خپرونې درلودې.

۸.برخلیک اونیزه چې مسئول مدیر یې ښاغلی فضل الربي وردګ وو او تر ۱۳۹٦ کال پورې یې خپرونې درلودې.

۹.حق اونیزه چې موسس او مسئول مدیر یې ښاغلی نعمت الله محمودي وو، تر ۱۳۹۵ هجري لمریز کال پورې چاپېده.

۱۰.انسان مجله چې مسوول مدیر یې ښاغلی فهیم کریم وو، په لوړه کچه به علمي مطالب خپرول او څو ګڼې یې چاپ شوې دي. انسان مجله په ۱۴۰۲ هجري لمریز کال په انلاین ډول نشرات لري.

۱۱.تهذیب مجله چې مسوول مدیر یې ښاغلی احمد جمالزی وو او یوازې څو ګڼې یې چاپ شوې دي.

۱۲.جلګه مجله چې مشر یې ښاغلی محمد یعقوب ولسمل وو او یوازې څو ګڼې یې چاپ شوې دي.

۱۳.په کابل کې او ځینو ولایتي د وردګ محصلینو اتحادیې وخت ناوخت په مختلفو نومونو جریدې جوړولې

خو خپرنيز بهير به يې د محدود وخت لپاره دوام کاوه. د دې خپرونو له جملې څخه چينه، وردګ ستوری، بری، جاج، دريځه مجله او داسې نور د يادولو وړ دي.[167]

۱۴.واک تلويزيون چې مشر يې امان الله نصرت وو او په ۱۳۹۷ هجري لمريز کال يې د وردګ ولايت په مرکز ميدانښار کې خپرونې پيل کړې.

۱۵.پېغله راډيو چې مسئوله يې آغلې ظريفه غفاري وه او د وردګ ولايت په مرکز ميدانښار کې يې خپرونې کولې.[168]

---

167 وردګ ستوری فيسبوک پاڼه.Wardak Star

168 وحدت، احمدشاه، د افغانستان رسنۍ، عمران مطبعه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمريز کال.

غیر دولتي موسسې

د افغانستان په تاریخ کې د غیر دولتي موسساتو تاسیس او له دې لارې خدمت کول یو نوې پدېده ده چې د هجري شمسي په حساب اویایمه او اتیایمه لسیزه کې د دې ډول موسساتو تاسیس له بل هر وخت څخه زیات رونق وموند او یو شمېر چارې یې سر ته رسولې دي. افغانستان ته په ۱۳۸۱ هجري لمریز کال د نړیوالو ځواکونو په راتګ سره زیاترو دغه راز غیر دولتي موسساتو په خپله خوا کې ساختماني شرکتونه هم جوړ کړل څو د هغې پانګې د یوې برخې د خپلولو هڅه وکړي چې له ۱۳۸۱ هجري لمریز کال څخه وروسته افغانستان ته د نړیوالې ټولنې له خوا راماته شوه. له همدې کبله د یو شمېر غیر دولتي موسساتو خاوندان و توانېدل چې د پام وړ ګټه وکړي او ښه پانګه په لاس راوړي. په دې برخه کې ځینې هغه غیر دولتي موسسې هم شاملې دي چې د تاسیس ویاړ یې وردګ

افرادو ته په برخه دی. د دې خبرې یادونه اړینه ده چې ټولې غیر دولتي موسسې په ساختماني او لوجستیکي شرکتونو نه دي بدلې شوې بلکي یوازې یو محدود شمېر موسسې او افراد توانېدلي چې خپل فعالیتونه هم د غیر دولتي موسسې او ساختماني، لوجستیکي او حتی تجارتي شرکت په ډول پر مخ بوزي. د یو شمېر هغو غیر دولتي موسساتو نومونه دا دي:

۱.کوار موسسه چې مشر یې انجنیر محمد نعیم سلیمي وو. همدارنگه انجنیر محمد نعیم سلیمي ته د CEN او ASHNA د غیر دولتي موسساتو مسوولیت هم ور په غاړه وو.

۲.د افغانستان د پلان گزارۍ موسسه APA چې مشر یې انجنیر محمد طاوس ساجد وو.

۳.اپو موسسه چې مشر یې انجنیر سیدرحیم ستار وو.

۴.دورا موسسه چې مشر یې نجیب الله وردګ وو.

۵.وطن بیا رغولو موسسه چې مشر یې ضیاالدین کمال وو.

٦.د سولې پوهنیزه او روزنیزه موسسه چې مشر یې احمد زبیر احمدي وو.

۷.ښېګڼه خیریه ټولنه چې مشر یې ډاکتر محمد قاسم غیرت وو.

۸.روښانه سبا موسسه چې مشر یې روح الله وفا وو.

۹.د CHS موسسه چې مشر یې ډاکتر محمد سالم اصغرخېل وو.

۱۰.د URC چې مشر یې ډاکتر میرویس رحیمزی وو.

۱۱.د CAHPO موسسه چې مشر یې ذبیح الله غزاوي وو.

۱۲.د AHDO موسسه چې مشر يې شېرولي وردگ وو.

۱۳.د AIRO موسسه چې مشر يې انجنير عبدالوکيل سعادت وو.

۱۴.ستهار موسسه چې مشره يې آغلې سميه ترين وو.

۱۵.موسسه جوانان برای انکشاف افغانستان چې مشر يې ډاکتر امان الله وو.

۱۶.د AUTEO موسسه چې مشر يې جلال زکريا وو.

۱۷.ډافا موسسه چې مشر يې عبدالستار وو.

۱۸.د حقوقي خدمتونو موسسه چې مشر يې ابراهيم حسن وو.

۱۹.افغان ميلينيم چې مشر يې هدايت الله ساحل وو.

۲۰.سامان موسسه چې مشر يې عبدالوحيد حسن وو.

۲۱.تل ودان موسسه چې مشر يې سعادت خان وو.

۲۲.سپينه لار موسسه چې مشر يې انجنير هدايت الله وو.[169]

بايد ووايل شي چې د ټولو هغو غير دولتي موسساتو شمېر شاوخوا ۱۰۰ موسسو ته رسېدلی دی چې مسئولين يې ښځينه يا نارينه وردگ وو او په دې ځای کې د ټولو موسساتو د نومونو يادول شوني نه دي.

---

[169] د اقتصاد وزارت، د غير دولتي موسساتو څانگه، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمريز کال.

دولسم څپرکی

تلپاتې څېرې

د یوې ټولنې انسانان ټول په یو ډول نه وي او په هره ټولنه د انسانانو مختلفې کتګورۍ ژوند کوي. له بلې خوا هغه کسان په ټولنه کې مشهور کېږي او نومونه یې د تاریخ په پاڼو کې ثبت کېږي چې له نورو څخه د ژوند په چارو کې مخکښ، فعال، هڅاند او وړاندې وي. له همدې کبله د وردګو په ټولنه کې ځینې داسې کسان شته چې د ژوند په مختلفو ډګرونو کې یې مخکښ رول درلود، له نورو څخه وړاندې وو او د شهرت په هسکو پوړیو یې پلونه اېښې دي. په دې څپرکي کې د ځینو هغو وردګ شخصیتونو نومونه یاد شوي دي چې د ژوند په مختلفو برخو کې له نورو څخه مخکې وو او د کتاب لیکوال یې د نومونو په پیدا کولو

بريالی شوی دی. له دې ټولو هڅو سره سره باید وویل شي چې د معلوماتي سرچینو د محدودیت له امله بنایي د دې اثر لیکوال د ټولو هغو وردګ شخصیتونو د نومونو په موندلو بریالي شوي نه وي چې د نومونو لیکل یې دلته لازم دي او د یو شمېر ویاړلو کسانو نومونه د دې لیکنې له بهیر څخه پاتې وي.

مشهور شخصیتونه

د وردګو سیمه د ګڼ شمېر داسې تاریخي شخصیتونو مېنه ده چې د سیمې او هېواد په کچه یې ستر ستر خدمتونه سر ته رسولي، افغانانو ته یې خدمت کړی، د هېواد د آبادۍ له کاروان سره یو ځای شوي او ویاړونه یې خپل کړي دي.

غازي محمد جانخان وردګ

غازي محمد جانخان وردګ د افغانستان د سیاسي او نظامي تاریخ په یو مهم پړاو کې له انګریزي ښکیلاک سره د افغانستان د آزادۍ د معرکې د غازیانو نامتو مشر او سرلښکر وو چې د اوسني جغتو ولسوالۍ د بېدمښک د کلي اوسېدونکی دی. غازي محمد جانخان وردګ د خپل هېواد له آزادۍ سره بې کچه مینه درلوده او په ۱۹ مه مېلادي پېړۍ کې د بهرني یرغل په مقابل کې په مېړانه جنګېدلی او د افغان ولس د لوی شمېر وګړو قیادت یې په موثره توګه کړی دی. غازي محمد جانخان وردګ د یو مسلکي جنرال او نومیالي غازي په توګه د خپل ژوند زیاته برخه د هېواد د آزادۍ د معرکې په لاره کې تېره کړې او په

پای کې د امیر عبدالرحمن خان په امر د یوې خاینانه توطیې په ترڅ کې په شهادت رسېدلی دی.[170]

کمال خان بابا

د لوی فاتح ستر احمد شاه بابا د وخت د لښکرو د یوې برخې قوماندان، د پاني پت د تاریخي جګړې په ډګر کې له مرهټیانو سره مقابله کوونکی، د احمدشاه بابا د پاچاهۍ پر مهال افغان سالار، د وردګو خان او د کشمیر د ایالت لوی نواب کمال خان بابا د جغتو اوسېدونکی دی چې کمال خېل کلی د همدې بابا په نوم جوړ شوی دی. کمال خان بابا افغانستان ته د خپل خدمت پر مهال د وخت د

170 حلیم، حیات الله، د غازي محمد جان خان وردګ ژوند، مبارزه او مظلومانه شهادت، د وردګو کلتوري یون، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.

پاچا له خوا په ګڼ شمېر مډالونو او ډالیو ویاړل شوی او په سیمه کې د یو مهم مخور مشر په توګه مطرح وو.[171]

زین خان بابا

زین خان بابا د سیدآباد د وردګو د شیخ آباد د سیمې اوسېدونکی دی چې د لوی احمدشاه بابا په وخت کې نظامي افسر وو، د احمدشاه بابا د لښکرو د یوې برخې مشري يې په غاړه درلوده او د لوی افغانستان د امپراطورۍ په جوړولو، پراخولو او د هغه مهال په فتوحاتو کې يې ستره ونډه درلوده.[172]

---

[171] حسیني، دوکتور نبي جان، د کمال بابا په هکله معلومات، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.

[172] بهادري، عبدالله، د زین خان بابا په هکله معلومات، وردګ، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

غازي عبدالکریم خان

غازي عبدالکریم خان بابا د وردګ ولایت د سیدآباد ولسوالۍ د تنګي د سیمې اوسېدونکی وو چې په خپل وخت یې د افغانستان د سیاسي نظام (د غازي امان الله خان د حکومت) د ټینګښت او مرکزي واکمنۍ د پراخېدو په برخه کې لویه ونډه ادا کړې، د سقوي یاغیانو په مقابل کې یې د یو شمېر ملي لښکرو مشري کړې او د افغانستان د سولې، ثبات او پرمختګ دښمنانو ته یې غاښ ماتوونکی ځواب ورکړی دی.[173]

ملا عبدالغفور لنګري

ملا عبدالغفور لنګري د وردګ ولایت د چک ولسوالۍ د لنګر د سیمې اوسېدونکی او په ۱۹ مه زېږدیزه پېړۍ کې

---

[173] نوري، محمد یاسین، د غازي عبدالکریم خان بابا په هکله معلومات، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

يې د انګرېزانو د استعمار په مقابل کې د غازي محمدجانخان وردګ د آزادي بخښونکو لښکرو ملګرتیا کړې او د آزادۍ د لارې مخکښ مبارز او مجاهد ګڼل کېږي.[174]

محمد افضل خان

د غازي محمد جانخان وردګ مشر ورور او د نوموړي لوی سلاکار محمد افضل خان بابا د جغتو ولسوالۍ د بېدمښک د کلي اوسېدونکی وو او په ۱۹ مه زېږدیزه پېړۍ کې یې له خپل ورور غازي محمد جانخان سره څنګ پر څنګ د آزادۍ د لارې په هڅو کې برخه اخیستې او د آزادۍ د

[174] رفیع، استاد حبیب الله، د ملا غبدالغفور لنګري په باب معلومات، کابل، ۱۳۹۳ هجري لمریز کال.

لارې د ملي غازیانو د لښکرو په چمتو کولو او سمبالولو کې یې لویه ونډه تر سره کړې ده.[175]

کرنیل احمدشاه خان

کرنیل احمدشاه خان د جغتو د ګلدرې یا ګنډه قول د سرطېب باباخېلو د کلي اوسېدونکی او د امیر امان الله خان د لښکرو د توپچي ځواکونو قوماندان وو چې د ملا لنګ یاغي ځواکونو ته یې ماته ورکړې. دغه تاریخي شخصیت په خپل وخت کې د افغانستان د امنیت په ډاډمن کولو کې لویه ونډه درلودلې ده.[176]

---

[175] خرم، انجنیر محمود، د محمد افضل خان په هکله معلومات، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

[176] روشن، سردار محمد، د کرنیل احمدشاه خان په هکله معلومات، کابل، ۱۳۸۹ هجري لمریز کال.

خداینظرخان

خداینظر خان بابا د غزني، پکتیکا، ارزګان او مقر د سیمې حکمران وو. خداینظر خان بابا د غازي محمد جانخان وردګ نږدې خپلوان او د جغتو د ښېدمښک د کلي اوسېدونکی وو چې د ۱۹ مې زېږدیزې پېړۍ په اوږدو کې یې هېواد ته لوی لوی خدمتونه سر ته رسولي دي. همدارنګه نوموړي په ټولنه کې د قانون د پلي کېدو او مرکزي دولت د واکمنۍ په غزولو کې لویه ونډه ادا کړې ده. خداینظرخان بابا د افغانستان د سولې، ثبات، پرمختګ او هوساینې سرسخت طرفدار وو او د افغانستان بریالیتوب یې په یو مستحکم مرکزي حکومت کې لیده.[177]

[177] خرم، انجنیر عبیدالله، د خداینظرخان بابا په هکله معلومات، وردګ، ۱۳۷۵ هجري لمریز کال.

بېرګټ ګلجان خان

د اعلیحضرت محمد نادرشاه د وخت لوی چارواکی، د وردګو او احمدزیو د قومونو خپلمنځي بدیو ته د پای اېښودلو نوښتګر بېرګټ ګلجان خان بابا د جغتو ولسوالۍ د کلاندې اوسېدونکی وو. ګل جان خان وردګ د لوګر د التمور په دښته کې د جنوبي پښتونخوا ۳۰۰ ښځو او ماشومانو ته له سقاوي بغاوت څخه نجات ورکړی او له خطر څخه يې ژغورلې دي. نوموړي په همدې هېوادپال او زړور ګام سره د وردګو او د احمدزیو قومونو تر منځ یوې اوږدمهالې خپلمنځي بدۍ ته د تل لپاره د پای ټکی اېښی او د دوی تر منځ یې د ښه نیت او پخلاینې پر مټ د ډاډ، امن، سوکالۍ او خوشحاله ژوند بنسټ اېښی دی.[178]

---

[178] سیدعمر خان، د بېرګټ ګلجان خان په هکله معلومات، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

مستوفي حبيب الله خان

پوخ سیاستوال، مدبر چارواکی، د امیر شېرغلي خان د وخت د وزیرانو شورا لومړی وزیر (صدراعظم)، د مالیې وزیر، له سید نور محمد شاه وروسته له انګریزانو سره د افغان پلاوي ستر مرکچي مستوفي حبیب الله خان د جغتو ولسوالۍ د کمال خېلو اوسیدونکی وو چې په خپل وخت کې یې هېواد ته نه هېردونکي خدمتونه کړي. د دې لوی مشر ټوله هڅه دا وه چې افغانستان د بهرنیانو سره د جګړې له ډګر څخه خلاصون ومومي او د سولې او امن په لاره سم شي. همدارنګه مستوفي حبیب الله خان هڅه کوله چې افغانان له جګړو او ورانیو څخه نجات پیدا کړي او د وخت تاوده مسایل په سوله ییزه توګه حل شي.[179]

---

[179] منډیګک ویب سایټ، د مستوفي حبیب الله خان وردګ مایار یوه ملي او تاریخي مرکه، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.
www.mundigak.com

محمد خان (اخترببابا)

مشر مخور، متنفذ او د سیمې خان اختر بابا (محمدخان) د جغتو ولسوالۍ اوسېدونکی وو چې د اخترخېلو کلی د همده له نوم څخه جوړ شوی دی. کمال بابا، جلال بابا او سعادت بابا د اختر بابا وروڼه وو. د اختر بابا د سخاوت، مېړانې او خدمت کېسې د سیمې د وګړو په زړونو کې ځای نیولی او یو دروند شخصیت ګڼ کېدو.[180]

بېرګټ عبدالرحیم خان

د اعلیحضرت محمد نادرشاه د وخت لوی بېرګټ عبدالرحیم خان د کمال خېلو اوسېدونکی چې په

---

[180] وردګ، ډاکتر نجیب الله، د اختر بابا د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

افغانستان کې یې د مرکزي حکومت د واکمنۍ او قانون د اعادې په لاره کې خدمت کړی دی.[181]

عبدالکریم خان

د اعلیحضرت امان الله خان او اعلیحضرت محمد نادرشاه د وخت بېرګټ او د کمال خېلو اوسېدونکی عبدالکریم خان بابا چې په افغانستان کې یې د مرکزي حکومت د واکمنۍ د پراخوالي او ټولنې ته د قانون د اعادې په لاره کې ستر خدمتونه سر ته رسولي دي.[182]

---

181 کمال، ظهور، د بېرګټ عبدالرحیم خان د ژوند په هکله مرکه، کابل، ملي راډیو تلویزیون، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

182 کمال، عبدالوهاب، د عبدالکریم خان د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

جرنیل غلام حیدرخان

جرنیل غلام حیدرخان چې د جغتو ولسوالۍ د کمال خېلو د کلي اوسېدونکی وو، د احمدشاه بابا د واکمنۍ پر مهال له کمال بابا څخه وروسته د کشمیر د سیمې نواب وو.[183]

همت بابا

همت بابا چې د نادر افشار د حکمرانۍ پر مهال یې د احمدشاه بابا په لښکر کې دنده اجرا کړې، د نادر افشار په مقابل کې د کندهار د پاڅون ګډونوال وو او د کمال بابا، سلیمان بابا او زین خان بابا سره یو ځای یې د پاني پت په تاریخي جګړه کې د مرهټیانو په مقابل کې برخه اخیستې وه. له همدې کبله د افغانستان بنسټ اېښودونکي لوی احمدشاه بابا ورته د خانۍ لقب، مډال، فرمان او یو کمربند

---

[183] کمال، حاجي عظیم، د جنریل غلام حیدر خان د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

ورکړی وو. همت بابا د جغتو د ولسوالۍ اوسېدونکی دی.[184]

کپتان محمد حسن خان

کپتان محمد حسن خان، د وردګو د مشهور خان خدایدادخان بابا پلار، مشر مخور او د امیر حبیب الله خان او امیر امان الله خان د وخت سناتور وو. همدارنګه کپتان محمد حسن خان هغه مهال د منګلو لښکرو د خپل مشر په توګه ټاکلی وو چې د امیر حبیب الله خان د حکومت پر مهال یې بغاوت ته زړه ښه کړی وو او د هغه د حکومت په مقابل کې یې وسله پورته کړې وه.[185]

---

[184] همت، عبدالحلیم، د همت بابا د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

[185] وردګ، حاجي مصطفی خان، د کپتان محمد حسن خان د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

خدایدادخان

د سقوي بغاوت په مقابل کې د مرکزي سیمو د وګړو او ملي ځواکونو قوماندان او لارښوونکی حاجي خدایداد خان چې د خرې په نوم سره یې شهرت درلود، د جغتو د شخلي د کلي اوسېدونکی وو. نوموړی یو مدبر مشر او د سخي دسترخوان درلودونکی وو، د افغانستان د وګړو د تعلیمي او ټولنیز پرمختګ لپاره یې ګڼې هلې ځلې کولې او په هېواد کې د یو مستحکم سیاسي نظام طرفدار وو.[186]

محمد نبي خان

ستر متنفذ، وتلی قومي خان او د سخي دسترخان درلودونکی محمد نبي خان چې په (مدنبي خان) مشهور

---

[186] همت، عبدالحلیم، د حاجي خدایداد خان د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

وو، د جغتو د سعادت خېلو اوسېدونکی وو چې د قومي شخړو په حل کې يې لوی لاس او ښه نوم درلود.[187]

شنيز بابا

شنيز بابا وردګ وو چې د سيدآباد د لړمو په سيمه کې ښخ دی او د شنيز دره د همدې بابا په نوم يادېږي. داسې ويل کېږي چې نوموړی بابا د کفارو سره په مخامخ جګړه کې په شهادت رسېدلی او د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد (ص) له اصحابو سره يو ځای يې د مشرکينو په مقابل کې جهاد کړی دی.[188]

187 نعيمي، شفيع الله، د محمد نبي خان د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۹هجري لمريز کال.

188 آرينزی، احسان الله، د شنيز بابا د ژوند په هکله ليکنه، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمريز کال.

لیگي بابا

لیگي بابا د وردگو د جغتو د ګلدرې د لیگي خېلو د کرړې بابا دی، لیگي خېل د همده له لمنې څخه پیدا شوي دي او په خټه مایار وردګ دی. نوموړی بابا یو متبحر عالم او لوی غازي وو او د ځانګړو دعاګانو او دمونو په کولو سره به یې په اهلي او کورنیو څارویو کې د ناروغتیاوو د مخنیوي لپاره هڅې کولې. تاریخي روایات څرګندوي چې نوموړی د هېواد له غلیمانو سره په مخامخ جګړه کې په شهادت رسېدلی دی چې زیارت یې اوس هم د ګلدرې د صالح خېلو په کلي کې موقعیت لري او د سیمې وګړي یې زیارت ته ورځي.[189]

[189] یعقوبي، محمد رسول، د لیگي بابا د ژوند په هکله مرکه، غزني، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

نور بابا

نور بابا چې د سیدآباد د تنګي دره د همدې بابا په نوم یادېږي او کله کله دره نور هم ورته ویل کېږي. نوموړی بابا د هېواد له غلیمانو سره په مقابله کې د شهادت جام نوش کړی دی.[190]

ملکیار بابا

ملکیار بابا چې د سیدآبا د سیه چو د درې اوسېدونکی وو او له انګرېزانو سره د افغانانو په لومړۍ جګړه کې په شهادت رسېدلی دی.[191]

میراحمدشاه خان

میراحمدشاه خان چې په صوفي میراحمد شاه هم مشهور وو په ۱۳۰۳ هجري لمریز کال زیږېدلی او په ۱۳۶۳ کال

[190] صالح، محمد حسیب، د نور بابا د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

[191] عبیدي، فرید احمد، د ملکیار بابا د ژوند په هکله مرکه، غزني، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

يې د حق داعي ته لبيک ويلی او وفات شوی دی. ميراحمدشاه د وردگ ولايت د جغتو د ليگي بابا خېلو اوسېدونکی او د دې کرښو د ليکونکي پلار وو. صوفي ميراحمدشاه د نېکو اخلاقو او ښو سلوکو خاوند وو او د خپل کلي او ولس په منځکې يې د احترام ځانگړی مقام درلود، وگړو ته به يې تل نېکه موعظه کوله، د کليوالي ستونزو په حل کې به يې خپله ملي او اسلامي دنده تر سره کوله او له ځوانانو سره به يې د دوی د ستونزو په لرې کولو کې مرسته کوله. صوفي ميراحمدشاه خان به زياتره وخت د کال په سړو ورځو يانې مني او ژمي کې د خپل ژوند ورځې په روژه تېرولې او د ژوند په چارو کې د ديني ارزښتونو د عملي کولو سرسخت ملاتړی وو. نوموړي به په ځان هر ډول خواري راوستله خو خپل اولادونه او ځوانان به يې زده کړې ته هڅول او په خپل کور کې به يې ښځينه وو ته هم د ديني زده کړو زمينه برابروله. نوموړي له ۱۳۵۸ هجري لمريز څخه تر ۱۳۶۳ هجري لمريز کال پورې د پخواني

شوروي اتحاد له يرغلگرو ځواکونو څخه د افغانستان د آزادۍ په معرکه کې فعاله ونډه درلوده او خپلو هڅو ته یې په دې لاره کې د ژوند تر پایه دوام ورکړ.[192]

نظامي منصبداران

د افغانستان د تاریخ په هر دور کې د وردگ له ولایت څخه د هېواد نظامي، امنیتي او پولیسي لیکو ته یو شمېر تکړه، ماهر او هېوادپال افسران ورغلي، نظامي ځواکونه یې مسلکي کړي او د هېواد د فاع لیکې یې پیاوړې کړې دي. دغه خبره د ملت بابا او پخواني پاچا اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په هغه مرکه کې کړې ده چې په ۱۳۸۵ هجري لمریز کال کې یې د بي بي سي له پاړسي برخې سره په کابل کې کړې او بیا وروسته پښتو ته هم ژباړل شوې وه.

---

192 بهاء، دوکتور بهاوالدین، د صوفي میراحمدشاه ژوند، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

دغه مرکه چې لا هم د بي بي د پښتو او فارسي پروګرامونو په ویب پاڼو کې د پیدا کېدو وړ ده. نوموړي په داسې حال کې چې خوله یې له خندا ډکه ده، په خپله مرکه کې د هغې پوښتنې ځواب کې چې ستاسو عسکري رتبه ولې دومره لوړه نه وه، ویلي دي: «زما عسکري رتبه ځکه په پوځ کې ټیټه وه چې ښې رتبې ټولې وردګ افسرانو نیولې وې او هغوی لوړ قدونه، غوره استعدادونه او ښکلې ځوانۍ درلودې».[193] په داسې حال کې چې د وردګ افسرانو شمېر زرګونو ته رسېږي، د ځینو هغو ویاړلو نظامي افسرانو یوازې نومونه یادېږي چې د همدې اثر لیکوال یې د نومونو په موندلو بریالی شوی دی: ډګروال ارکانحرب غلام دستګیر خان، شهید ارکانحرب عبدالعلي خان وردګ، کرنیل غازي ګل احمدخان، کپتان غلام حسن خان، غلام حسن خان

---

[193] بکتاش، مینه، د ملت د بابا اعلیحضرت محمد ظاهرشاه سره ځانګړې مرکه، د بي بي سي فارسي خپرونه، کابل، ۱۳۸۵ هجري لمریز کال. www.bbc.com/persian

لوا مشر، قوماندان جمال الدین خان، سید عبدالغني خان فرقه مشر، ډګر جنرال محمد اسحاق نوري، جنرال بهرام الدین خان، جنرال محمد دوست، جنرال الهام الدین، برات خان پیلوټ، جلال الدین خان پېلوټ، معین خان کپتان، عبدالکریم مستغني، عبدالوهاب قهرمان پیلوټ، تورنجنرال عبدالحمید خان، ډګروال غلام سرورخان، محمد حسن خان کپتان، تورنجنرال محمد رحیم وردګ، د ملي دفاع وزیر سترجنرال عبدالرحیم وردګ، د ملي امنیت لوی رئیس ستر جنرال رحمت الله نبیل، برید جنرال رحمت الله روفي، رئیس ارکانحرب غلام نبي خان، تورنجنرال مظفرالدین یمین، ډګرجنرال عبدالحق، ډګرجنرال کمال الدین خان، تورن همېشه ګل، جنرال طاوس خان وردګ، جنرال عزیز وردګ، جنرال بهادرخان، سیدمحمد پیلوټ، جنرال میرزا، جنرال غلام حسن خان، ډګروال غلام حبیب پیلوټ، جنرال نعمت الله حیدري، جنرال زلمی وردګ، عبدالغني خان، ډګروال امان الله حیدري، ډګروال

عبدالغفور، ډگروال عبدالرحمن، ډگروال نادر پوخ، ډگروال اسدالله زمری، ډگروال شریف ویښ، ډگروال نصیب گل فیضي، ډگروال اکبر شمع گل، ډگروال محمد شریف، جنرال زین الدین، جنرال بختو جان، ډگروال عمر عسکر، ډگروال محب الله، ډگروال محمد نعیم، جنرال سهیل، ډگروال گل زاده، ډگروال احمدشاه، شېرشاه پیلوټ، احمدشاه پیلوټ او داسې نور.[194]

---

[194] حیدري، جنرال نعمت الله، د وردگ نظامي کادرونو په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

دیار لسم ځپرکی

د وردګو علمي څېرې

وردګ ولایت ګڼ شمېر علمي څېرې لکه دوکتوران، د پوهنتونونو استادان، څېړونکي او داسې نور پاړکي لري چې په مختلفو برخو کې یې د افغانستان او په ټولیز ډول د انسانیت په وړاندې ستر ستر خدمتونه سر ته رسولي دي. د دې لپاره چې زموږ په ټولنه کې لیکلي معلومات ډېر کم دي، موږ هڅه کړې ده چې د نومیالیو وردګ شخصیتونو په هکله معلومات له اشخاصو څخه واخلو. د زیاتو هڅو سره سره کېدای شي چې د ټولو هغو اشخاصو د نومونو او معلوماتو په پیدا کولو بریالي شوي نه وو چې باید د یادولو حق یې اداء او په هکله یې معلومات وړاندې شي. موږ په خپله دغه لړۍ کې لومړی له هغو علمي شخصیتونو څخه

پیل کوو چې په خپله علمي ځانګه کې یې لوړ تحصیلات کړي او د دوکتورا علمي سند یې لاسته راوړی دی.

دوکتوران

وردګ ولایت ګڼ شمېر د PhD سند دوکتوران لري چې د دې کرښو لیکوال لږ تر لږه د ۵۵ تنو وردګ دوکتورانو د نومونو په موندلو بریالی شوی دی. یادو ښاغلیو خپلې زده کړې د دوکتورا تر علمي مرحلې پورې رسولې او د دې ویاړلي سند په لاسته راوړلو بریالي شوي دي چې لنډه معرفي یې دلته وړاندې شوې ده.

پروفیسور دوکتور بهاوالدین بها

د افغانستان د لوړو زده کړو او معلوماتي ټکنالوجي له ملي سیستم ستر ملاتړ کوونکی او په انګلستان کې د برایټون د پوهنتون د الیکټرانکس د څانګې استاد دوکتور بهاوالدین

بها د ګلدرې د لیګي بابا خېلو اوسېدونکی دی چې په ۱۳۳٦ هجري لمریز کال په وردګو کې زیږېدلی. لومړنی او منځنی زده کړې یې د ګوربت په منځني ښوونځي او ثانوي زده کړې یې د کابل په میخانیکي لېسه کې کړې دي. دوکتور بها د لېسانس سند د کابل پوهنتون د انجنیري پوهنځي د برق له څانګې څخه اخیستی دی. ښاغلي دوکتور بهاوالدین بها خپله ماستري په انګلستان کې تکمیل کړې او په ۱۳۸۱ کال کې د نوموړي هېواد د برایټون له پوهنتون څخه د الیکټرانکس په برخه کې د دوکتورا په لاسته راوړلو بریالی شوی او د برایټون په پوهنتون کې استاد دی. دوکتور بهاوالدین بها، له ۱۳۸۷ هـ ۲۰۰۸ م کال څخه تر ۱۳۹۱ هـ ۲۰۱۲ م کال پورې د نړیوال بانک د یوې تعلیمي پروژې په مرسته د کابل پولیتخنیک پوهنتون او د انګلستان د برایټون پوهنتون تر منځ د علمي همکاریو د شریکولو لپاره لار پرانیسته او د همدې پوهنتون ۱۲ تنو استادانو ته یې د انګلستان د

برایټون په پوهنتون د ماسترۍ او یو تن ته د دوکتورا تر کچې پورې د لوړو زده کړو زمینه برابره کړه. د دې کسانو له جملې څخه ۱۱ تنو استادانو د ماسترۍ تر درجې پورې خپلې زده کړې بشپړې کړې او د کابل په پولیتخنیک پوهنتون کې د استادانو په توګه خپلو دندو ته راستانه شوي دي. همدارنګه یو تن و توانېد چې د دوکتورا مرحلې ته بریالی او خپل تحصیلات په نوموړي پوهنتون کې بشپړ کړي. ښاغلي دوکتور بهاوالدین بها له ۱۳۸۸ هـ ۲۰۰۹ م څخه تر ۱۳۹۱هـ ۲۰۱۲ م پورې د انګلستان د بریټش کونسل د موسسې په مرسته د افغانستان د لوړو زده کړو له موسساتو سره د خپلو همکاریو او علمي مشورو لړۍ جاري وساتله او څو علمي، تخنیکي او مشورتي سیمینارونه یې په کابل کې جوړ کړل. دوکتور بهاوالدین بها په ۱۳۹۱ او ۱۳۹۲ کلونو کې د دوه کلونو لپاره د افغانستان د مخابراتو او معلوماتي ټکنالوجۍ سره د تخنیکي سلاکار په توګه کار کړی او د مخابراتو او معلوماتي ټکنالوجۍ د وزارت په

تخنیکي او اداري برخو کې یې خپلې مشورې د همدې وزارت مقام، تخنیکي ټیم او مرستیالانو ته ورکړې دي. ښاغلي دوکتور بهاوالدین بها د دوکتورا په علمي رسالې سربېره ۳۰ عنوانه علمي او تخنیکي آثار لیکلي دي چې په علمي کنفرانسونو کې تر وړاندې کولو وروسته په نړیوالو ژورنالونو کې خپاره شوي دي. پر دې سربېره ښاغلي دوکتور بهاوالدین بها له ۱۳۸۲ هـ ۲۰۰۳م کال راهیسې ۱۱ عنوانه علمي مقالې د افغانستان د تحصیلي نظام د پرمختګ او د افغانستان لپاره د تخنیکي او مسلکي زده کړو د پراختیا په هکله لیکلې او په ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې تر وړاندې کولو وروسته خپرې کړې دي. ښاغلي دوکتور بهاوالدین بها ته په ۱۳۸۵ هجري لمریز کال د افغانستان د جمهور رئیس ښاغلي حامد کرزي او مالیې وزیر ښاغلي محمد اشرف غني احمدزي له خوا دوه ځلې بلنه ورکړل شوې وه چې د افغانستان په نظام جوړونه کې له افغان دولت سره مرسته وکړي. په همدې

بنسټ ښاغلی دوکتور بهاوالدین بها د افغانستان د اسلامي جمهوریت د جمهوري ریاست د مقام سره د ګډ تفاهم په نتیجه کې د ۱۳۹۳ کال په پای کې په یو مهم علمي سند کار پیل کړ چې له بشپړېدو وروسته یې د افغانستان د اسلامي جمهوریت حکومت ته سپارلی دی. د همدې سند له مخې په افغانستان کې د لوړو زده کړو د سیستم د معیاري کولو هڅې وشوې څو د افغانستان د لوړو تحصیلاتو نظام په لوړو نړیوالو او ټکنالوژیکو معیارونو سمبال شي. باید وویل شي چې د برایټون په پوهنتون کې په استادۍ سربېره پروفیسور دوکتور بهاوالدین بها په منظمه توګه د افغانستان د اسلامي جمهوریت له دولت سره د ستر تخنیکي سلاکار په توګه د خپلو علمي او اکاډمیکو مرستو لړۍ جاري ساتلې ده.[195]

---

[195] انجنیر بشیراحمد، د دوکتور بهاوالدین بهاء ژوندلیک، لومړیتوب وېب پاڼه، ۱۳۹۷ هجري لمریز کال. www.lomritob.com

پوهاند دوکتور زرجان بهاء

پوهاند دوکتور زرجان بها د بهاول خان زوی د ۱۳۱۸ هجری لمریز کال د تلې د میاشتې په ۲۴ نېټه د وردګ ولایت د سیدآباد ولسوالي د یوسف خېلو په کلي کې زیږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د وردګ ولایت د تکیې په لومړني ښوونځي او ثانوي زده کړې یې د کابل په دارالمعلمین کې سرته رسولې دي. پوهاند زرجان بها د لېسانس دیپلوم د کابل پوهنتون د انجنیري له پوهنځي څخه په لاس راوړی دی. ماستری یې په ۱۳۴۵ او دوکتورا یا PhD یې په ۱۳۵۲ هجري لمریز کال کې د امریکا له متحده ایالاتو څخه د انجنیرۍ په څانګه کې په لاس راوړې ده. ښاغلی پوهاند دوکتور زرجان بها د کابل پوهنتون د انجنیرۍ پوهنځي د رئیس او استاد په توګه دنده اجرا کړې او وروسته د امریکا د متحده ایالاتو د Prudue په پوهنتون کې د استاد په توګه دنده تر سره کړې چې په ۲۰۲۲

زېږديز کال تقاعد شوی دی. همدارنګه پوهاندې زرجان بها په مالیزیا کې د ۱۳۷۴ – ۱۳۷۹ هجري لمریز کلونو تر منځ د استوګنځای د پروګرام کوارډیناټور په توګه دنده ترسره کړې ده. دوکتور زرجان بها یو زړه سواند او خواخوږی انسان دی او تل یې هڅه کړې چې افغانان د ژوند په مختلفو برخو کې له لازم پرمختګ څخه برخمن شي. پوهاند زرجان بها د هغه کتاب په چاپ په برخه کې د وردګو له کلتوري یون سره مالي مرسته وکړه چې د وردګو د تاریخ په هکله ښاغلي حامد حلیمي لیکلی او په ۱۳۸۷ کال چاپ شوی دی.[196]

---

196 حلیمي، حامد، د دکتور زرجان بها ژوندلیک، وردګ سیمه، تاریخ او کلتور، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.

دوکتور علي وردگ

دوکتور علي وردگ د وردگ ولایت د سیدآباد ولسوالۍ د حسن خېلو د کلي اوسېدونکی دی چې خپله دوکتورا یې د انګلستان د سکاتلند د اېډېنبورګ Edinburgh له پوهنتون څخه لاسته راوړې ده. ښاغلی دوکتور علي وردګ اوس مهال د انګلستان د سوت وېل په پوهنتون کې د پوهنوال په درجه د کریمنالوجۍ په څانګه کې د استادۍ دنده مخته وړي. د نوموړي د تدریس او څېړنو زیاته برخه په انتقالي عدالت، په ټولنه کې د قانون په درېځ، د رسمي او غیر رسمي عدالتي د سیستمونو تر منځ په اړیکو او داسې نورو مهمو موضوعاتو را څرخي. ښاغلي دوکتور علي وردګ په ۱۳۸۵ څخه تر ۱۳۸۷ کلونو پورې د ملګرو ملتونو د پراختیایي موسسې په یو پروګرام چې مرکز یې په کابل ښار کې وو، کار کړی دی چې موخه یې په افغانستان کې د انساني سرچینو څېړل وو او نوموړی وتوانیده چې په

۱۳۸٦ کال د همدې ادارې په چوکاټ کې د بشري سرچینو د انکشاف راپور و لیکي او د Afghanistan Human Development Report تر نامه لاندې یې خپور کړي. دوکتور علي وردګ هغه اکاډمیک شخصیت دی چې په لومړي ځل یې په هېواد کې د طالبانو د رژیم له ړنګېدو وروسته په افغانستان کې د یو نوي عدالتي سیستم ماډل وړاندې کړ چې په هېواد کې د قانوني اصلاحاتو سره په زړه پورې مرسته کولای شي او بنسټ یې په رسمي عدالتي سیستم سربېره په ولسي فیصلو ولاړ دی. نوموړي د هالند د لېدن پوهنتون سره په داسې یوه څېړنیزه پروژه کار کړی چې په افغانستان او جنوبي سودان کې د لومړني عدالتي سیستم وړاندې کولو او پلي کولو ته لار پرانېزي. ښاغلی دوکتور علي وردګ له ښاغلي پروفیسور جان برېټ وېټ سره نږدې همکاري درلوده او په هغه څېړنیزه پروژه یې کار کړی چې په ټولنه کې یې د مقایسوي سولې اعمار موخه ده او د آسترالیا ملي پوهنتون یې بنسټ ایښودونکی دی.

د دې پروژې موخه دا وه چې څرنګه په نړۍ کې د سولې د تامين او اعمار لپاره هڅې موثره بڼه غوره کړي او د نړۍ په ۴۸ هېوادونو کې د جګړې مهم علتونه څه شی دي. ښاغلي دوکتور علي وردګ د ګڼو علمي آثارو، مقالو او کتابونو د ليکلو وياړ لري چې په دې ليکنو کې ۴ عنوان کتابونه، ۲۰ عنوان ژورنالونه، مقالې او چپېترونه شامل دي. نوموړي همدارنګه په ګڼو رسنيزو پروګرامونو کې برخه اخيستې او له دې لارې يې په مسلکي بڼه خپل غږ او فکر له هېوادوالو سره شريک کړی دی. دوکتور علي وردګ له ښاغلي بريټ ويټ سره يو ځای د انګلستان د کريمنالوجي د څېړنيزې مجلې له لوري په ۱۳۹۳ کال کې په نړيواله جايزه و وياړل شو. دغه کلنۍ جايزه هغو ليکوالانو ته ورکول کېږی چې د جرمي عدالت او کريمنالوجي په برخه کې يې غوره مقالې ليکلې او خپرې کړې وي. ښاغلي دوکتور علي وردګ د انتقالي عدالت، جرمي عدالت او کريمنالوجي د څېړنې په برخه کې د متعددو مسلکي بنسټونو غړيتوب

لري چې شمېر يې ۸ بنسټونو ته رسېږي او په افغانستان، انګلستان، آسترالیا، هندوستان، عربي متحده اماراتو او جرمني کې قرار لري.[197]

دوکتور کفایت الله وردګ

دوکتور مفتي کفایت الله وردګ د ۱۳۳۹ هجري لمریز کال د وري د میاشتې په ۱۴ مه نېټه د وردګ ولایت د چک د ولسوالۍ د آبکزار په سیمه کې زېږيدلی او لومړني تعلیمات يې له خپل کاکا او د آبکزار په لومړني ښوونځي کې بشپړ کړي دي. ښاغلي دوکتور مفتي کفایت الله وردګ تر دوکتورا پورې لوړې زده کړې په مصر او پاکستان کې سر ته رسولې او د ګڼو آثارو پنځوونکی دی چې د ټولو لیکل شوو آثارو شمېر يې ٦٧ عنوانه ته رسېږي. له دې جملې څخه د

---

[197] د ملګرو ملتونو د پراختیايي مرستو UNDP اداره، د دکتور علي وردګ ژوندلیک، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.

نوموړي ۵۰ عنوان کتابونه د چاپ په زېور ښکلي شوي دي. د کتابونو ژبه يې پښتو، دري او انګرېزي ده او د زياترو کتابونو منځپانګه يې له مختلفو اړخونو څخه د اسلامي دين په هکله شننه او څېړنه ده. ښاغلي دوکتور کفايت وردګ توانېدلی چې د زمزم په نامه يوه خيريه خپرنيزه موسسه رامنځته کړي، د همدې موسسې له لارې خپل کتابونه چاپ او په افغانستان او د نړۍ په ځينو نورو هېوادونو کې يې مينه والو ته په وړيا توګه توزيع کړي. دوکتور مفتي کفايت الله وردګ کاناډا، مصر، ايران، سوريې، لبنان، عربي نړۍ او پاکستان ته سفرونه کړي، د قرآن کريم حفظ يې کړی، تجويد يې په مسلکي توګه لوستی، مختلفې ژبې يې زده کړې دي او د مصر د الازهر له نړيوال پوهنتون څخه د دوکتورا علمي درجه تر لاسه کړي. ښاغلی دوکتور مفتي کفايت الله وردګ په ۱۳۸۳ هجري لمريز کال د څه وخت لپاره داوه طلبانه ډول د ملګرو ملتونو د سازمان د سلاکار په توګه کار وکړ چې

وروسته د افغانستان په ستره محکمه کې د ملګرو ملتونو د تخنيکي سلاکار په توګه و ټاکل شو.[198]

نور دوکتوران

دوکتور اکبر هلمندي، دوکتور نظراف، دوکتور عبدالهادي، دوکتور نبي جان حسيني، دوکتور اکبر وردګ، دوکتور محمد علم، دوکتور لېمه وردګ،دوکتور حفيظ الله، دوکتور عبدالله حسن، دوکتور عبدالولي وردګ، دوکتور سورګل وردګ، دوکتور نجيب الله وردګ، دوکتور صادق، دوکتور عبدالله، دوکتور محمد رسول وردګ، دوکتور عبدالله جان وردګ، دوکتور عبدالواسع نجيمي، دوکتور فضل هادي وردګ، دوکتور ګل جان ورور وردګ، دوکتور اسدالله بهاء، دوکتور محمد عارف، دوکتور حبيب الله وجدي، دوکتور مومن، دوکتور عبدالباقي امين، دوکتور حيات الله عتيد، دوکتور محمد قسيم، دوکتور صفت الله

---

198 د افغانستان د اسلامي جمهوريت ستره محکمه، د دوکتور کفايت الله وردګ ژوندليک، کابل، ۱۳۸۵ هجري لمريز کال.

سيدالي، دوکتور صفت الله حليم، دوکتور عبدالرشيد اقبال، دوکتوره صديقه بصيري وردګ، پوهاند دوکتور عبدالقيوم وردګ، دوکتور محمد نعيم سليمي، دوکتور ويس وردګ، دوکتور عصمت الله آرينزی، دوکتور شاه محمود، دوکتور حماد، دوکتور قاسم، دوکتور عبدالرحيم وردګ، دوکتور عبدالرقيب احمدي وردګ، دوکتور محمد نعيم، دوکتور احمدولي عثمانزوی، دوکتور صفت الله وردګ، دوکتور حميدالله الکوزی، دوکتور شاه حسين خرمزی، دوکتور عبدالعليم وردګ، دوکتور جميل، دوکتور محمد آصف، دوکتور محمد وليد، دوکتور نقيب الله وردګ، دوکتور محمد غوث حکيمي، دوکتور سيدرحمن نوري، دوکتور عنايت الرحمن مايار او داسې نور.[199]

علما او روحانيون

وردګ ولايت د تاريخ په مختلفو پړاوونو کې لوی لوی علماء، روحانيوی، مولوي صاحبان، د جوماتونو ملا امامان،

[199] منبه مجله ۱۹مه ګڼه، وردګ دوکتوران، ۱۳۹۵هجري لمريز کال.

طالب العلمان، مدرسین او د همدې کړۍ داسې نورې کتګورۍ ټولنې ته وړاندې کړي او له وګړو سره یې د دیني چارو په سمون او زده کړه کې لویه ونډه ادا کړې ده. همدارنګه علماوو په سیمه کې د مېشتو وګړو امامت کړی، خلک یې دیني لارې ته رابللي، له دوی سره یې د غم او ښادۍ په مجلسونو کې مسئولانه برخه اخیستې ده، د وګړو د خپلمنځي مسایلو په حل کې یې لوی لاس درلودلی او له ځانګړي احترام څخه برخمن وو. د وردګو ځینو دیني پوهانو نه یوازې د وردګ په ولایت بلکې د هېواد په مختلفو سیمو کې د امامت، تدریس او وګړو ته د زده کړې چارې پر مخ وړې او خپل نومونه یې د خادمو، سوله پالو، وطندوستو، صادقو او مومنو هېوادوالو په توګه د تاریخ په زرینو کرښو کې ثبت کړي دي. موږ د دیني علماوو د امامت او تدریس په سیستم نور څه نه وایو بلکې یوازې دا خبره باید یاده شي چې د افغانستان د زیاترو سیمو د امامت چارې د حنفي مذهب د فقهې له مخې د دېوبندي

مدرسي په سیستم ولاړې وې او دیني پوهان خپل مذهب ته په کلکه توګه ژمن وو. له ۱۳۵۷ هجري لمریز کال د مخه د سیمې زیاتره پوهان او مولویان د افغانستان د جوماتونو، دارالعلومونو او درسي حلقاتو خپل تولید وو چې په کلیوالو سیمو کې به لویو علماوو له ۵ تنو څخه نیولي تر ۲۰ یا ۳۰ تنو پورې طالبان درلودل او په خصوصي توګه به روزل کېدل. همدارنګه ډېر کم شمېر پوهان به د افغانستان د دولت په رسمي دارالعلومونو کې په زده کړه بوخت وو. له بده مرغه چې د ۱۳۵۷ کال د ثور له کودتا وروسته په افغانستان کې ستره کورنۍ غمیزه پیل شوه چې د هېواد د نورو برخو په څېر یې د دیني پوهانو د روزلو سیستم ته سخت زیان ورساوه او په تدریجي توګه یې د افغانستان په جوماتونو کې د علماوو د روزلو پروګرام داسې محدود کړ چې له نشت سره حساب شو. ستر او مسئولیت منونکي علما ځینې د کمونیستي (خلق او پرچم) د ډلو له لوري شهیدان شول، ځینې له هېواد څخه وتلو ته اړ کړای

شول او ځينې نور په طبيعي توګه مړه شول او د ديني درسونو مينه وال مجبور شول چې له هېواد څخه بهر ولاړ شي، د پېښور، اکوړه خټک، خيبر پښتونخوا او حتی پنجاب په ديني مدرسو کې شامل شي. دغه کار بيا وروسته په افغانستان کې د لويو ستونزو، د طالبانو په نوم د ديني ـ جنګي ډلې د ظهور او په هېواد کې د سترو بدبختيو سبب وګرځېد چې سلسله يې اوس هم روانه ده. موږ په دې ځای کې د وردګ ولايت د ځينو هغو علماوو مختصره يادونه کوو چې په سيمه کې روزل شوي وو، د وګړو د امامت دروند مسووليت يې پر غاړه وو، د خلکو په منځکې اوسېدل، د سيمې له وګړو سره يې د ديني او ټولنيزو چارو په سمون کې برخه اخيسته او ځينو ځينو يې لويې درسي حلقې درلودې. بايد وويل شي چې د دې څېرکي معلومات له ګڼو کسانو سره د مرکو پر بنسټ برابر شوی دی.

قاضي نظام الدين

قاضي نظام الدين د وردگ ولایت د سیدآباد د سیمې د دوآب د کلي اوسیدونکی وو چې د امیرحبیب الله خان په وخت کې یې د دولت د ستر قاضي دنده په غاړه درلوده.

قاضي غلام محمد

قاضي غلام محمد د وردگ ولایت د سیدآباد د ولسوالۍ د شیخ آباد د کلي اوسیدونکی چې د امیر امان الله خان په زمانه کې یې د وردگو په سیمه کې د ستر دیني مدرس دنده په غاړه درلوده.

مولوي دین محمد

مولوي محمد دین چې د وردگو د جغتو د سیمې اوسیدونکی وو او د شاه امان الله خان په وخت کې یې په سیمه کې د ستر مدرس دنده په غاړه درلوده.

مولوي عبدالباقي

مولوي عبدالباقي چې د وردگ ولایت د چک د سیمې اوسیدونکی وو او د شاه امان الله خان په وخت کې یې په سیمه کې د ستر مدرس دنده په غاړه درلوده.

مولوي یارمحمد

مولوي یارمحمد چې د وردگ ولایت د سیدآباد د سیمې اوسیدونکی وو، د محمد نادرشاه او محمد ظاهرشاه په زمانه کې د شاهي کورنۍ ملا امام وو.

مولوي عبدالباقي

مولوي عبدالباقي چې د وردگو د سیدآباد د سیمې اوسیدونکی وو، د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه د پاچاهۍ په دور کې د ارگ د جومات امام وو.

ملا عبدالرزاق

د فقهي امورو متبحر عالم ملا عبدالرزاق د وردگ ولایت د سیدآباد سیمې اوسیدونکی او د خپل وخت د متدینو

عالمانو له ډلې څخه ګڼل کېده چې ګڼ شمېر طالب العلمان يې درلودل.

مولوي عبدالله جان آخندزاده

مولوي عبدالله جان آخندزاده چې د وردګ ولايت د سيدآباد د يوسف خېلو د کلي اوسيدونکی وو، په خپل وخت کې د هېواد په سطح د منطق ستر استاد ګڼل کېده او د هېواد په ډېرو سيمو کې يې طالب العلمان درلودل.

مولوي عبدالرب احدي وردګ

مولوي عبدالرب احدي وردګ چې د وردګ ولايت د چک د ولسوالۍ اوسيدونکی وو، د کابل د امام ابوحنيفه د ديني مدرسې استاد وو، د ګهيځ د جريدې مسئول مدېر، چلوونکی او ليکوال پاتې شوی. د مولوي عبدالرب احدي وردګ يو کتاب د شرعياتو په پوهنځي کې د رسمي نصاب په ډول لوستل کېده. نوموړی همدارنګه د څو ګټورو کتابونو مولف هم دی چې (د نړۍ اديان او معقول دين) کتاب يې د جهاد پر مهال چاپ شوی دی. مولوي

عبدالرب احدي وردګ په ۱۳۵۸ کال هغه مهال شهید شو چې د خلق او پرچم کمونیستي ډلو د افغانستان واک تر لاسه کړی وو.[200]

د بولاغ آخندزاده

د بولاغ آخندزاده چې د وردګ ولایت د چک د ولسوالۍ د بلاغ د سیمې اوسیدونکی او د افغانستان په کچه یو ستر دیني عالم تېر شوی دی.

مولوي محمدجان

مولوي محمدجان د وردګ ولایت د سیدآباد د ولسوالۍ د دوآب د کلي اوسیدونکی وو او د روسانو د یرغل پر مهال یې په سیمه کې د جهاد بیرغ پورته کړ، له نورو ملانو څخه یې بېل جهاد کاوه او د ځانګړي غورځنګ بنسټ یې کېښود.

[200] احدي وردګ، مولوي عبدالرب، د نړۍ ادیان او معقول دین، د حزب اسلامي فرهنګي کمېټه، پېښور، ۱۳۶۳ هجري لمریز کال.

مولوي احمدجان

مولوي احمد جان د وردگ ولایت د جغتو د ولسوالۍ د خوجاو د کلي اوسېدونکی، لوی متبحر عالم، جهادي قوماندان او یو ښه مدرس دی چې په خپل وخت یې ګڼ شمېر طالب العلمان روزلي دي. مولوي احمدجان د وردګ ولایت په زیات شمېر سیمو کې امامت کړی چې د خپل امامت اوږده دوره یې د جغتو ولسوالۍ د ګلدرې د لیګي بابا خېلو په سیمه کې تېره کړې او د دې کربښو د لیکوال استاد هم ګڼل کېږي.

قاضي شېرآغا حنیف

قاضي شېرآغا حنیف د جغتو ولسوالۍ د نوي ښاره د کلي اوسېدونکی یو وتلی عالم او مسلکي قاضي وو چې د افغانستان په زیاترو سیمو کې یې د امامت، قضاوت او تدریس چارې پر غاړه وې. نوموړي همدارنګه له ۱۳۵۷ کال څخه تر ۱۳۷۱ کال پورې په جهادي فعالیتونو کې هم ونډه درلوده.

مولوي عبدالرحمن جان

مولوي عبدالرحمن جان آخندزاده چې د وردګ ولایت د سیدآباد ولسوالۍ د ډونډوکي د کلي اوسیدونکی وو، له دیني زده کړو سره سره یو کلتوري شخص هم ګڼل کېده.

قاضي نیازمحمد

قاضي نیاز محمد د وردګ ولایت د سیدآباد د ولسوالۍ د تنګي دوآب د کلي اوسېدونکی وو چې د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه د پاچاهۍ په دور کې یې د سترې محکمې د ریاست دنده په غاړه درلوده.

مولوي دوست محمد

مولوي دوست محمد چې د وردګ ولایت د سیدآباد د ولسوالۍ د جوزرین اوسیدونکی چې د خپل وخت لوی فقهي او متبحر عالم ګڼل کېږي او زیات شمېر شاګردان یې درلودل.

مولوي سیدمحمود

مولوي سیدمحمود وردګ ولایت د سیدآباد د جوزرین اوسېدونکی وو چې په خلیفه سره یې هم شهرت درلود او یو عارف او عابد شخص وو.

مولوي نصیر آخونزاده

مولوي نصیر آخونزاده د وردګ ولایت د چک د بومبیو د کلي اوسیدونکی وو چې د سیمې یو جید عالم ګڼل کېده او ګڼ شاګردان یې روزلي دي. مولوي نصیر آخونزاده د امامت تر څنګ د فقهې او عقایدو په برخه کې یو ښه استاد وو چې د جهاد پر مهال یې د ځینو عصري او دیني ګډو زده کړو په موسساتو کې تدریس کړی دی. مولوي نصیر آخونزاده د جهاد په کلونو له هېواد څخه بهر د خپلې کورنۍ له غړو سره هجرت کړی او د افغانستان د اسلامي

حزب د اجراییه د شورا د غړي په توګه يې هم دنده اجرا کړې ده.

مولوي محراب شاه

مولوي محراب شاه چې د وردګ ولايت د جغتو ولسوالۍ د بونګي د کلي اوسېدونکی دی، په سيمه کې يې د آدينه په ملا مشهور وو، متحبر عالم ګڼل کېږي او ګڼ شمېر شاګردان يې روزلي دي.

مولوي عبدالسليم فرقاني

مولوي عبدالسليم فرقاني د ملا عبدالغفار زوی د وردګ ولايت د جغتو ولسوالۍ د دهنې په کلي کې زيږېدلی دی، خپلې زده کړې يې په خصوصي توګه سر ته رسولې او له کوچنيوالي څخه د خپل پلار تر ځانګړې دينې روزنې لاندې و نيول شو. له همدې کبله ښاغلي عبدالسليم

فرقاني وکولای شول چې لازم دیني علوم او فنون زده کړي او له پیاوړې دیني روحیې سره یو ځای د دین پالنې د تلوسو وړانګې خپل چاپېریال او وګړو ته د خپلو مسوولیتونو په دایره کې ورسوي. د دینې زده کړو او تدریس سربېره مولوي عبدالسلیم فرقاني د افغانستان د روښانفکره شخصیتونو په منځکې خپل ځان ته ځای وموند او د یو پیاوړي لیکوال په بڼه را څرګند شو. نوموړي وکولای شول چې په ګڼو ملي ورځپاڼو او جریدو کې په پښتو او دري ژبه د خپلو لیکنو د لړۍ خپرېدل پیل کړي. هغه مهال چې مولوي عبدالسلیم فرقاني لیکنې ته مخه کړه، داسی وخت وو چې افغانستان کې د کمونېزم او داسې نورو انحرافي افکارو لړۍ د ګړندي خورېدو په حال کې وه او د اسلامي فکر له پلویانو سره په فکري جګړه لګیا وو. له همدې کبله ښاغلي عبدالسلیم فرقاني او نورو افغانانو د خپل رسالت له مخې دنده درلوده چې وګړو ته د انحرافي ډلو او افکارو خطرات بیان او له حقیقت څخه یې خبر کړي. په همدې

لړ کې مولوي فرقاني د خپل پیاوړي قلم پر مټ له خپلو ملي، افغاني او اسلامي ارزښتونو څخه دفاع کوله او په دې لاره کې هېڅکله نهیلی نه شو. د لیکوالۍ د ګرمې مبارزې سره یو ځای نوموړی د عمل په ډګر کې هم د اسلامي مفکرینو او مبارزینو د صف د پیاوړی کولو په موخه خپلې هڅې و نه سپمولې او له هغوی سره به یې د هېواد د نجات په عملي لارو چارو غور کاوه. د عبدالسلیم فرقاني زیاته برخه مطالب د (ګهیځ) په جریده کې خپرېدل چې په دیارلس سوه پنځوسمو کلونو کې یې خپرنیز فعالیت درلود چې بیا وروسته د همدې جریدې د مشئول مدیر په توګه وټاکل شو. په ۱۴۰۲ هجري لمریز کال کې د مولوي عبدالسلیم فرقاني د مقالو او سرلیکنو ټولګه په پښتو او دري ژبو د نوموړي د زوی ښاغلي عبدالرحمن فرقاني په زیار په کابل کې چاپ او د مینه والو تر لاسونو پورې ورسول شوه. ښاغلی فرقاني د ګڼو آثارو، کتابونو او مقالو د لیکلو ویاړ لري چې موږ ته یې د هغو دوو کتابونو نومونه په لاس

راغلي دي او (فروغ جاوېد اېمان به خدا) او (اجتهاد در فقه اسلامی) نومبړي چې په دري ژبه يې ليکلي دي. ښاغلی عبدالسليم فرقاني د ۱۳۵۷ د ثور د کمونيستي کودتا د پېښېدو سره جوخت د وخت د رژيم له خوا له کوم جرم پرته د زندان د تورو تمبو شاته واستول شو چې له هغه ځای څخه بيا هېڅکله راستون نه شو او د يو مومن مسلمان شخص په توګه يې د شهادت جام نوش کړ.[201]

نور ديني پوهان

د وردګ ولايت د څلورګونو ولسواليو لکه (جغتو، چک، سيدآباد او دايمرداد) د يو شمېر نورو علماوو او ديني پوهانو نومونه په لاندې ډول دي: مولوي عظيم ګل، مولوي غلام نبي، مولوي عبدالواسع، مولوي محمد عمر، مولوي فيض

---

[201] فرقاني، عبدالرحمن، د ګهيځ په جريده کې د مولوي عبدالسليم فرقاني د مقالو ټولګه، بهير مطبعه، کابل، ۱۴۰۲ هجري لمريز کال.

محمد، مولوي سیدرسول، مولوي نېک محمد، مولوي محمد حسن، مولوي محمد اکرم، مولوي عبدالروف کمال، خواجه محمد صدیق، مولانا سلطان عزیز، مولانا محي الدین، ملا تور، ملا معصوم، د خلیفه خېلو مولوي، ملا صوفي، ملا خوشحال، ملا محمد امین، ملا شافي، ملا جمال، ملا عبداللطیف، ملا خالد، ملا سلیمان زی، ملا کاکا، مولوي یارمحمد، ملا زمان خان، مولوي محمد پذیر شېخیوال، مولوي حمدالله جان، مولوي عبدالحکیم، ملا خان زمان، مولوي یارمحمد، مولوي ضیاءالدین خلیفه، حضرت گل خلیفه، مولوي خان محمد، شیخ نجیم بابا، عنایت الله آخونزاده، مولوي عبدالاحد، مومن خان ملا غازي، مولوي میراحمدشاه، مولوي خوشحال، هدایت الله آخونزاده، مولوي غلام نبي، مولوي فضل الدین آخونزاده، مولوي گل نبي، مولوي عبدالاحد، مولوي عبدالرحمن مشهور په یوسف خېلو آخونزاده او داسې نور. له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۲ هجري لمریز کال پورې هم د وردگو سیمه

د ګڼ شمېر نوو مولويانو، آخوندانو او مدرسينو د روزنې شاهده وه چې د ټولو د نومونو راوړل په دې ليکنه کې نه دي راغلي.[202]

[202] د دې څپرکي معلومات د وردګو له ګڼو کسانو سره د مرکو پر بنسټ برابر شوي دي.

څوارلسم څپرکی

مشهور کسان

وردګ ولایت ګڼ شمېر داسې خواخوږي مخور او ولسي مشران درلودل چې خیرخواه وو، د ټولنې مشري یې کړې وه او له خلکو سره یې د ژوند په مختلفو چارو کې مرسته کوله چې په دې څپرکې کې یې ذکر شوي دي.

ملکان

د افغان ولس او دولت د ګډ سیستم له مخې به پخوا د وردګو تقریبا په هر کلي کې یو ملک یا قومي متنفذ وو چې په ډېرو چارو کې به یې له خلکو سره مرسته کوله، د ولس غږ به یې حکومتي چارواکو ته رساوه او د وګړو د خپلمنځي شخړو په هواري کې به یې لوی لاس درلود. د وردګ ولایت

د ځینو مشهورو ملکانو نومونه په دې ډول دي: ملک عبدالحبیب خان، عبدالحکیم خان، ملک سید کبیرخان، وکیل عبدالصمد خان، ملک پاینده محمد خان، ملک عبدالعزیز خان، حاجي محمد عمرخان، محمدنبي خان، ملک میانور، وکیل غنـي، ملک نادر، ملک صادق، ملک عبدالغنـي، ملک محمد ولي، حاجي سیدکمال، حاجي سیدغلام، حاجي شانده پولی، ملک جانان، الله رحم، مدیر شریف، عبدالودود، محمد حکیم خان، ملک صاحب دین، ملک عبدالکریم، ملک عبدالروف، ملک عبدالهادي، ملک فتح خان، ملک ستار، ملک سخي جان، ملک نبو، ملک عبدالرحمن، ملک غلام سخي حیدري، ملک محمدخان، ملک سلطان محمد، ملک ولي محمد، ملک محمد صدیق، ملک شاه ولی، ملک عبدالروف خان، صاحب جان خزانه دار، ملک سلطان جان وردګ، ملک هاشم خان، ملک محمد ایوب خان وردګ، ملک دورانی وردګ، احسان الله خان وردګ، او داسې نور.

جهادي قوماندانان

له روس پلوه کمونیستي دولت او شورویانو څخه د افغانستان د آزادۍ په لار کې یو شمېر وردگ ذوات د جهادي قوماندانو په توگه را وړاندې شوي او له ۱۳۵۸ څخه تر ۱۳۷۱ هجري لمریز کال پورې یې له شورویانو او داخلي کمونیستانو څخه د هېواد د دفاع په دې لاره کې د خپلو خلکو مشرتوب کړی او د افغانستان د آزادۍ په معرکه کې یې برخه اخیستې ده. د دې شخصیتونو نومونه په لاندې ډول دي:

مولوي رفیع الله موذن، مولوي محمود، مولوي قدیم، مولوي محمد حسن، قاضي محمد امین وردگ، سیدرسول خان آغا، انجنیر محمد طاوس ساجد، څارنوال محمد عابد منصور، خواجه سیدیعقوب، قاضي شېرآغا حنیف، انجنیر محمود خرم، نورالدین، نورمحمد خان، مولوي احمدجان،

مولوي محمد عمر، حاجي ظاهر، تورگل، عجب گل، مولانا سلطان محمود، غلام محمد مدېر غمی، غلام روحاني ننگيالی، غلام مصطفی وردگ، چارگل نثار، جنرال مظفرالدين يمين، انجنير محمد آصف، مولوي شېرين شجاعت، ډگروال بسم الله خان، مولوي عبدالولي فيضان، انجنير متين، معلم سمېع جان، څارنوال نقيب الله، استاد خيال محمد، مدېر سليمان شاه، ضابط جمعه گل، جگتورن همېشه گل، قاضي رحيمي، حاجي سليم، قاضي حسن، قاضي فيصل، ملا غلام سخي، مولوي محمد عمر، حاجي ظاهر، طاوس، شاولي، حاجي سيد کمال، حاجي شېرخان، معلم ترين، څارنوال محمد قباد، مولوي فيض محمد، ضابط غلام نقشبند، لاهور خان، رئيس جمعه گل، نعيم خان، معلم سليم، ملک سخي جان، ډډک، ملا محمد حسن، سلطان محمود، معلم حسن خان مسعود، ملک غني، ملا پردل، ملا جليل، محمد ولي، حاجي عبدالفتاح، قاضي نذير، استاد داود غيرت، ډاکتر قاسم، قوماندان

اخترمحمد، مولوي محمد کریم، نورمحمد مسجدي، انجنیر محمد آصف، ډاکتر مسلم، ضابط حنیف، قاضي ګلاب الدین، ډګرمن تازه ګل او داسې نور.[203]

لیکوالان

وردګ ولایت د تاریخ په مختلفو پړاوونو کې له خپلې غېږې څخه ګڼ شمېر لیکوالان، شاعران او ژورنالېستان د افغانستان کلتوري ډګر ته وړاندې کړي. د لاسته راغلیو معلوماتو له مخې د وردګ ولایت د لیکوالانو شمېر ټولټال ۵۴۷ تنو ته رسېږي چې له دې جملې څخه ۴۲۴ تنه د وردګ ولایت په څلورو ولسوالیو (چک، جغتو، دایمرداد او سیدآباد) پورې او ۱۲۳ تنه په مرکز میدانښار، جلرېز، نرخ،

[203] صادق، محمد شفیق، د وردګو د جهاد لس کلن یادښتونه، قوماندانان، مستقبل خپرندویه موسسه، کابل، ۱۳۹۰ هجري لمریز کال.

لومړی بهسود او مرکزي بهسود پورې اړه لري. د وردګ ولایت د لیکوالو له ډلې څخه ۸۰ تنه په جغتو، ۱۵۴ تنه په سیدآباد، ۱۴۳ تنه په چک، ۲۵ تنه په دایمرداد، ۱۲۳ تنه په میدان او بهسود او ۲۲ تنه نور لیکوالان د وردګو په څلورګونو ولسوالیو (جغتو، چک، دایمرداد او سیدآباد) پورې اړه لري چې د مشخصې ولسوالۍ او کلي په هکله يې معلومات لاسته نه دی راغلی.[204]

روغتیاپالان

د وردګ له ولایت او سیمې څخه یو زیات شمېر ډاکتران ټولنې ته وړاندې شوي او د روغتیا په برخه کې يې د هېوادوالو خدمت کړی چې د یو شمېر روغتیاپالانو نومونه په دې ډول دي: ډاکتر محمد رسول وردګ د سیدآباد د

204 احمدي وردګ، ګل آغا، د وردګو مدني ټولنه، وردګ لیکوالان او ژورنالیستان، ناچاپ اثر.

تنګي اوسېدونکی، ډاکتر محمد سرور عزیزي د جغتو د ګلدرې اوسیدونکی، ډاکتر بهادر مایار د جغتو د ګلدرې اوسېدونکی، ډاکتر سلام جان د جغتو د ستر ایریاب اوسېدونکی، ډاکتر امین جان د جغتو د ستر ایریاب اوسېدونکی، ډاکتر حنیف د جغتو د کمکي ایریاو اوسېدونکی، ډاکتر اسماعیل احمدي د جغتو د کمکي ایریاو اوسېدونکی، ډاکتر روح الله د جغتو د کمکي ایریاو اوسېدونکی، ډاکتر موسی وردګ د سیدآباد اوسېدونکی، ډاکتر محمد اسمعیل وردګ د چک اوسېدونکی، ډاکتر روښنک وردګ د سیدآباد اوسېدونکې، ډاکتر ښادي خان د سیدآباد اوسېدونکی، ډاکتر شاولي د سیدآباد اوسېدونکی، ډاکتر زمان د چک اوسېدونکی، ډاکتر دواجان د سیدآباد اوسېدونکی ډاکتر سورګل د سیدآباد اوسېدونکی، ډاکتر نادر د سیدآباد اوسېدونکی، ډاکتر نجیب الله وردګ د جغتو اوسېدونکی، ډاکتر عبدالبصیر د جغتو د بوتاوکې اوسېدونکی، ډاکتر نادر د چک د ګلي اوسېدونکی، ډاکتر

سعادت خان د سیدآباد اوسېدونکی، ډاکتر کمین د چک د غني خېلو اوسېدونکی، ډاکتر فضل الباري د چک د محکم خېلو اوسېدونکی، ډاکتر صفت الله د چک د بومبیو اوسېدونکی، ډاکتر سلیمان د چک د بومبیو اوسېدونکی، ډاکتر زمان د علیشنګ اوسېدونکی، ډاکتر فرید د چک د پنه اوسېدونکی، ډاکتر ګلاب شنیزی د سیدآباد د شنیز اوسېدونکی، ډاکتر محمد ګل د چک د ګوډانو اوسېدونکی، ډاکتر تاج الدین د سیدآباد د اونخي اوسېدونکی، ډاکتر شریف الله د سیدآباد اوسېدونکی، ډاکتر صاحل محمد د چک د ګوډانو اوسېدونکی، ډاکتر خان محمد د چک د ګوډه اوسېدونکی، ډاکتر احسان الله مایار د دایمرداد د جلګې اوسېدونکی، ډاکتر محمد نسیم د چک د مدیار خېلو اوسېدونکی، ډاکتر داود د چک د کوډۍ اوسېدونکی، ډاکتر شاولی د چک د کوډۍ اوسېدونکی او ډاکتر فرید چکوال د چک د کوډۍ اوسېدونکی، ډاکتر توریالی د سیدآباد د مهرو اوسېدونکی،

ډاکتر نجیبه وجدي وردګ د چک د سپېدار اوسېدونکې، ډاکتر کلیم الله وردګ، ډاکتر حمیرا وردګ سنګریار او داسې نور. له ۱۳۵۸ څخه تر ۱۳۷۱ هجري لمریز کال پورې یو شمېر داسې کسانو هم د وردګ ولایت په مختلفو سیمو کې د عامې روغتیا په برخه کې خدمت کړی دی چې لنډمهالي طبي کورسونه یې برخه اخیستې وه او د ډاکتر لقب یې له ځان سره لېږداوه. د دې ډول کسانو شمېر لسګونو کسانو ته رسېږي.[205]

بزګران او شپانه

د وردګ ولایت تقریبا هر نارینه وګړی په یو ډول د بزګرۍ او شپنۍ په چارو کې لاس لري ځکه چې زموږ د ټولنې د زیاترو خلکو ژوند کلیوالي دی. له همدې کبله بزګري،

---

[205] د وردګ ولایت د عامې روغتیا رئیس ډاکتر محمد سالم اصغرخېل سره مرکه، میدانښار، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

مالچراني او شپني د کلیوالي ژوند سره تړلي او زیاتره نارینه وګړي هڅه کوي د خپلې کورنۍ د اړتیاوو سره سم د بزګرۍ، شپنۍ، بوټپنۍ او داسې نورې کلیوالي چارې زده کړي. د وردګو په کلیوالي سیمو کې هغه ماشومان او نوي ځوانان چې ښوونځیو ته ځي زیاتره یې وروسته له وخت څخه یا خو وري او سېرلي د څړ لپاره غرونو او څړ ځایونو، ته بیایي، یا د کور د تناره د تودولو لپاره بوټي راوړي او یا هم د خپلې کورنۍ له مشرانو سره د بزګرۍ په چارو لکه اوبه لګول، لو کول، څارویو ته رشقه یا شوتله راوړل او داسې نورو چارو مصروف کېږي. خو له دې سره سره د وردګو په هر کلي کې یو شمېر داسې ځانګړي کسان هم ژوند کوي چې د ژوند زیاته برخه یې د شپنۍ، پادوه وانۍ، ګوروانۍ، لېربه توب، بزګرۍ یا مالدارۍ چارو ته ځانګړې شوې وي. دغه ډول کسان د بزګرۍ او شپنۍ په چارو له نورو څخه په زیاته پیمانه پوهېږي او هغه یې د خپل ځان لپاره د یو مسلک په توګه غوره کړې وي. د وردګو په

کليوالي سيمو کې له پخوا څخه وتليو بزګرانو، د اوبو د چارو کارپوهانو او شپنو ته په درنه سترګه کتل کېږي، په اړوندو چارو کې د هغوی له تجربو څخه ګټه اخيستل کېږي او په ټولنه کې د مسلکي کسانو په ژوند کوي. هغو کسانو چې د جغتو د ګلدرې په سيمه کې د شپنۍ او بزګرۍ په چارو کې ښه مهارت درلود عبارت دي له: نظرمحمد (نظرک ده ده)، کريم خان (کريمی) خاورې محمد زاهد، فضل الدين (مهرو)، پاپوک ده ده، عجب ګل ده ده، شامير، امان الدين، خان آغا او داسې نور. د وردګو شپنو به رمه د سهار په خړه چې لمر به څرک نه وو وهلی د کلي څخه د غره په لوري وويسته او نرۍ بربڅر يانې د سهار د لسو يا يوولسو بجو په شاوخوا کې به يې کلي ته د مېږو او وزو د لوشلو لپاره راوستله. کله به چې رمه کلي ته راغله نو د هرې کورنۍ مېږې اوزې به په خپله خپلو کلا ته ولاړې او تر لوشلو وروسته به يې (وري او سېرلي) د شېدو رودلو لپاره ور خوشي کړل. کله به چې مېږې او وزې

ولوشل شوې او خپل بچيان به يې ماړه کړل نو په يو سيوري کې به د دمې جوړولو لپاره پنډې شوې. په همدې وخت کې به شپنو ډوډۍ وخوړه، يوه سترګه خوب به يې وکړ او ماسپښين لمونځ به يې ادا کړ. شپنو به خپله رمه د ماسپښين د لمانځه څخه وروسته يانې ۲ بجې بېرته څړ ځايونه ته بوتله او تر ماښام پورې به يې هلته څروله. د وردګو شپنو به له ځان سره د ډوډۍ تبراک، يو محکم او سپين رنګ سوټی (سيخ لرګی يا ډانګ) يو (دَرُّوَیٌ) يا تولۍ د اوبو پتک، مچنوغزه، غولکه او داسې نور اړين څيزونه درلودل او کله به چې خپله رمه غره څړ ځايونو ته بوتله نو يو شمېر غرنۍ سندرې به يې هم په لوړ آواز زمزمه کولې. ځينو شپنو به سپی هم له ځان سره درلود څو د رمې وزې او مېږې له لېوانو څخه وژغوري. د وردګو شپنو به د مني په فصل کې خپله رمه برېځر مهال کلي ته نه راوسته ځکه چې د وزو او مېږو شېدې به کمې شوې وې او بچيان (وري او سېرلي) به يې لوی شوي وو. په دې وخت کې به شپنو

ځینې مېږې او وزې لوشلې او له شیدو څخه به یې د (پوڅه) په نوم یو ډول قوي خواږه جوړول او په غره کې به یې خوړل. په ځینو کلیو کې به چې د مېږو، وزو او پسونو شمېر زیات وو نو له شپانه سره به د مرستې په موخه کلیوالو شخص د (وارګري) په نوم ملګرتیا کوله څو له شپانه سره د رمې د څرولو پر مهال مرسته وکړي. همدارنګه د ګلدرې د لیګي باباخېلو په کلي کې یو شخص چې شېرین نومېده او په ضابط صاحب مشهور وو، د ځمکې، بزګرۍ، د طوی او خیرات لپاره د وګړو د نفوس شمارۍ او د خامې غوښې د ویشلو، د اوبو د وار لپاره د سپورې معلومولو او کرنیزو چارو کې یې ځانګړې مهارت درلود او د کلیوالو د ځمکو لپاره به یې د اوبو نوبت په ښه شکل تنظیم کاوه. نوموړي همدارنګه په یادو مهارتونو سربېره کولی شول چې

ناروغانو ته د پېچکارۍ ستنې هم ولګوي، یو دروند او خیرخواه شخص وو او په کلیوالو ډېر ګران وو.[206]

ډولچیان او تنې چیان

له ۱۳۵۷ هجري لمریز کال څخه د مخه د وردګ ولایت او سیمې د خوښیو د محفلونو د تودولو، سوداګریزو مېلو، د ماشوم د زېږون، د اخترونو د نمانځلو، نوي کال، په جوماتونو کې د طالبانو د مېلو، حشر او داسې نورو مناسبتونو لپاره تقریبا د هر کلي او هرې سیمې په کچه د ډهولچیانو او اتڼ چیانو ځانګړې ډلې موجودې وې. د موسیقۍ هنري ډلو به د خوښۍ محفلونو ته ځانګړی رنګ او خوند په برخه کاوه او په ټولنه کې به یې د خلکو تر منځ د خوشحالیو ګراف لوړاوه. په افغانستان کې د سترې غمیزې له کبله دغه دود هغه مهال ورو ورو د کمرنګۍ په

206 احمدي وردګ، ګل آغا، خپل یادښتونه، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

لوري روان شو چې کله په افغانستان کې د ۱۳۵۷ کال د ثور کودتا پېښه او ورپسې په ټول هېواد کې لوی جګړه ییز ناورین پیل شو. له بده مرغه په ۱۴۰۳ هجري لمریز کال د افغانستان د سترې غمیزې ۴٦ کاله پوره کېږي چې زموږ د ډول ډول کورنیو جګړو، ناورینونو او بدمرغیو ښکار شوی او د افغانستان وګړي د ټولې نړۍ په سطحه غمجن ترین وګړي ګڼل شوي دي. د سترې غمیزې لوبغاړو چې تر غاښونو پورې مسلح دي، د افغانستان کلتوري ارزښتونو او رواجونو ته سخته صدمه رسولې او د دین تر نوم لاندې یې زوال په کنده کې غوزار کړي دي. د مجاهدینو په نوم ځینې ډلې چې مشران یې په پاکستان کې مېشت وو او الهام یې د پاکستاني ملایانو له فتواوو څخه اخیست، د اسلام د نوم په استعمالولو سره د افغانستان د کلتوري ارزښتونو په زیاترو اړخونو د چلیپا کرښه را کش کړه. له بده مرغه که له یوې خوا زموږ د خوښۍ مجلسونه د یرغلګرو شورویانو او په افغانستان کې د کمونیستي رژیمونو د

ظالمانه یرغل سره مخ وو نو له بلې خوا د مجاهدینو ځینو سخت دریځو ډلو او وسله والو ګروپونو د اسلام تر نامه لاندې زموږ وګړي د خپلو خوښیو مجلسونو ته نه پرېښودل. همدارنګه ځینو اړخونو په هېواد کې روانې جګړې، غمونه او دردونه بانه کول او وګړي به یې د خوښۍ له محافلو څخه منع کول. له همدې کبله په زیاترو ځایونو کې د خوښۍ محفلونه په غم اوښتي، ډهولچیان، اتڼ چیان او د پېښې خاوندان وهل شوي، د ورایځې موټرونو ته ماینونه اېښودل شوي او په ټولنه کې د خوښیو خپل ځای اوښکو، اسوېلیو او غمونو نیولی وو. زموږ په کلتوري ارزښتونو د یرغل او تاړاک ډېره بده مرحله د طالبانو د رژیم او حاکمیت پر مهال (۱۳۷۴-۱۳۷۹ هجري لمریزو) کلونو کې روانه وه چې په چورلټه توګه یې د خوښۍ، ساز، ډهول، اتڼ او په ودونو کې د هر راز خوشحالۍ څرګندول یا مېلو جوړول حرام وګڼل، ډهولونه یې مات کړل، د اتڼ چیانو څڼې یې پرې کړې او هغوی یې په وچ زور د ږیرو

پرېښودلو او له اتڼ څخه لاس اخیستلو ته اړ کړل چې دا سلسله د وسله والو طالبانو په بیا ظهور او دوهمه واکمنۍ او د دې کرښو د لیکلو پر مهال په ټول شدت سره په افغانستان کې روانه ده او وګړي يې په لوی لاس له مدني او کلتوري آزادیو څخه محروم کړي دي. پخوا به د وردګ ولایت هر کلي ځانګړی ډم یا خلیفه درلود چې له هغه سره به په کور کې د (ډهول) درلودل حتمی وو. همدارنګه په ځینو کلیو کې به ځانګړي افراد موجود وو چې څو ډول اتڼ، د اتڼ سروکي او آوازونه به یې زده وو. دغه ډول افرادو به سپین ګرد لمني کالي، چرمه لرونکي واسکټونه، سونډي دسمالونه، شپېلاقونه او د اتڼ اړوند ضروري توکي هرو مرو درلودل. همدارنګه دغه ډول اشخاصو به اوږدې څڼې درلودې چې د اتڼ پر مهال به یې اړولې ځکه چې د وردګي اتڼونو په ځینو برخو کې د اتڼ چیانو له خوا د څڼو اړول حتمي وو او اتڼ ته به يې ځانګړی ځواک او ښکلا ښښله. په همدې توګه د وردګو ښځینه وو به هم د خوښیو پر

مهال له دریاوو یا ساز سره په ښځینه ځانګړو محافلو کې اتڼ کاوه. باید وویل شي چې د ښځینه وو اتڼ به د نارینه وو له اتڼ سره توپیر کاوه او د نارینه وو اتڼ د ښځینه وو د اتڼ په پرتله ګړندی وو.[207]

سندرغاړي

د وردګو تقریبا په هر کلي کې داسې محلي هنرمندان یا سندرغاړي کسان شته دي چې ولسي سندرې، لنډۍ، غړنګې، غرنۍ سندرې او داسې نورې وایي او په مېلو، بنډارونو او ودونو کې د خپلو کلیوالو د خوښۍ سبب کېږي. پر دې سربېره د دې سیمې د کلیو ځینې خلیفه ګان یا ډمان هم سندرو ویلو ته مخه کوي او د لوی ډهول تر څنګ د ساز میده سامان لکه رباب، ارمونیه، تولۍ،

---

[207] احمدي وردګ، ګل آغا، اتڼ هنري او اکادمیکه څېړنه، د وردګو اتڼ، ناچاپ اثر، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

بينجو او داسې نور لري. همدارنگه د ساز او سرود ځينې آلې له عامو وګړو سره هم شتون لري لکه رباب، بينجو او داسې نور چې د خوندورو سندرو سره يو ځای يې وهي. خو د دې ټولو سره سره د وردګو په سيمه کې د داسې سندرغاړو شمېر ډېر کم دی چې په ملي او نړيواله کچه د هنر ډګر ته وتلي وي او د خپل هنر ننداره يې کړي وي. دا چې ولې وردګ استعدادونه د موسيقۍ د هنر په ډګر کې نه ځلېدلي ځانګړی بحث لري چې ډېر مهم په ټولنه کې موجود دوديز چاپېريال او د هنرمند له نوم څخه وېره ده. بايد وويل شي چې پښتني ټولنه په عامه توګه هنرمند د ډم، سازنده يا په داسې نورو نومونو يادوي او څوک زړه نه ښه کوي چې د موجودې علاقې سره سره په دې ډګر کې خپل هنر ته وده ورکړي او هنرمند شي. هغه معاصر اشخاص چې د وردګ له سيمې څخه د موسيقۍ د هنر ډګر ته وتلي، هنري مواد، سندرې او کسيټې يې توليد کړې غلام حضرت او طلا محمد (تولی) نومېږي. همدارنګه

په دې وروستيو کې د رفيع الله آرمان په نوم يو شاعر ځوان هم دغه ډګر ته را وړاندې شوی چې ښکلی شعر ليکي، خوږ آواز لري او د ساز ځينې آلې يې زده دي. داسې ويل کېږي چې خوږ ژبې او مشهوره سندرغاړې برېښنا امېل هم د وردګ ولايت اوسېدونکې ده چې په دې وروستيو کلونو کې يې د پام وړ شهرت لاسته راوړی، سندرې وايي او وردګو ته يې هم ځينې ځانګړې سندرې جوړې کړې دي.[208]

نقل چيان

فولکلوريک نقلونه او کيسې د ولسي ادب يوه مهمه برخه ده چې نه يوازې د ماشومانو بلکې د لويانو لپاره هم په زړه پورې وي او په پوره تلوسه ورته غوږ غوږ وي څو د کيسې د پای او نتيجې په هکله ځانونه پوه کړي چې بيا څه وشول.

---

[208] له ښاغلي رفيع الله آرمان سره مرکه، ۱۴۰۰ هجري لمريز کال.

د وردګ ولایت چې سوړ ژمی لري او په ژمي کې یې جوماتونه او د مېلمنو حجرې تودې وي نو د دې سیمې نقلچیانو ته ځوانان، د پاخه عمر خاوندان او ماشومان راټولېږي او له نقلچیانو څخه نقلونه اوري. کله چې نقلچي کیسه پیل کوي نو له پیل څخه د مخه یو شخص د خپل شپانه په توګه غوره کوي چې د کیسې د هرې جملې تر بشپړېدو وروسته ورته (ښه) یا (ښا) ووایي. همدارنګه د کیسې په لړ کې کیسه کوونکی ځینې مهال د دمې اخیستلو لپاره یو شمېر بیتونه یا لنډۍ په لوړ آواز او ترنم سره وایي او دغې مرحلې د (خره ګوډول) ویل کېږي او وایې چې یاره اوس به نو یو خبر پکې ګوډ کړو. دا برخه داسې مثال لري لکه په یو تلویزیوني سریال کې چې سوداګریز اعلان خپرېږي. همدارنګه کیسه ویونکی خپله کیسه یا نقل داسې پیل کوي. (نه وو نه وو، د خدای کړه وو، د بنده ورته کاته وو، شرط په غونډۍ وو، شریعت د بوډۍ وو، څښن د څپلی وو، یو پاچا وو...) په همدې الفاظو

او مقدمې سره خپل نقل پیل کوي او اورېدونکي هڅه کوي
چې کیسه ویونکي ته سخت غوږ ونیسي او یوازې له شپانه
څخه پرته نور څوک (ښا) یا (ښه) ورته و نه وايي او ټول
چوپه خوله وي. په کورونو کې بیا د ځینو زړو ښځو هم
فولکلوریکې کیسې یادې وي چې خپلو اولادونو او لمسیانو
ته یې کوي او کله کله خو ځینې ناآرامه ماشومانو د همدې
فولکلوریکو کیسو په برکت د آرامۍ ساه اخلي او د خوب
رنګینې نړۍ ته درومي. د وردګو په هر کلي کې ګڼ شمېر
داسې نارینه او ښځینه نقلچیان شته دي چې فولکلوریکې
کیسې یې په حافظه کې دي او خپلې کیسې ماشومانو او
لویانو ته وخت پر وخت کوي.[209]

---

[209] احمدي وردګ، ګل آغا، د وردګو مدني ټولنه، نقلچیان، ناچاپ اثر، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

پنځلسم څپرکی

وردګ مېرمنې

د بشریت له خلقت څخه تر نن ورځې پورې د انسانانو هره ټولنه له ښځینه او نارینه څخه تشکیل شوې او په ټولنه کې ښځینه د انسانیت نیمه برخه جوړوي. له همدې کبله ځینې راډیویي پروګرامونه د ښځینه وو په هکله بحث ته یو هنري نوم (نیمه نړۍ)[210] کاروي چې پر ځای نوم دی او په حقیقت کې هم ښځه د بشریت نیمه برخه ده. په همدې بنسټ ښځه د وردګ ټولنې د انسانانو نیمایي برخه تشکیلوي، د کورنیو په رامنځته کولو او د انسانانو په روزنه کې مهم رول لري. وردګ مېرمنو تل د خپلو نارینه وو په

---

[210] آزادي راډیو، نیمه نړۍ، د ښځینه وو ځانګړی پروګرام، پراګ د چک جمهوریت، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال. www.azadiradio.com

ځېر د کورني ژوند او ټولنې د ښه والي لپاره مټې را نغښتې، له نارینه وو سره یې د چارو په اجرا کې مرسته کړې او په کورنیو چارو سربېره یې په ځینو داسې اصلاحي، اقتصادي، کرنیزو او ټولنیزو چارو کې برخه اخیستې ده چې د کور څخه د باندې اجرا کېږي. د وردګو په محافظه کاره، دودیزه، تړلې او سنتي ټولنه کې ځینې مېرمنې د خپلو اولادونو د روزنې د درانه مسئولیت تر څنګ د بزګرۍ، مالدارۍ او بڼوالۍ په چارو کې له خپلو نارینه وو سره اوږه په اوږه برخه اخلي. همدارنګه د وردګو په ټولنه کې ښځینه کرنیزو ځمکو ته ځي، خپلو نارینه وو ته ډوډۍ ور وړي او څارویو ته له پټیو څخه پخپلو سرونو واښه راوړي. همدارنګه ځینې مېرمنې حتی خپلې غواوې څروي، د بزګرۍ په چارو کې د خپلې کورنۍ له غړو سره مرسته کوي، د باغونو د مېوو په بسته بندۍ کې خپل مهارت په کار لګوي او داسې نور. په دې څېرکي کې د وردګو په ټولنه کې د یو شمېر هغو فعالو مېرمنو په هکله معلومات وړاندې شوی چې د

سختو کورنیو محدودیتونو او مسئولیتونو سربېره یې تعلیم کړی، شهرت یې حاصل کړی او په ټولنه کې یې خپل ځانونه د فعالو مېرمنو په توګه ثابت کړي دي. خو د دې مېرمنو د معرفي څخه د مخه د وردګو په سیمه او ولایت کې د ښځو د زده کړې په باب لنډه شننه وړاندې شوې ده. لکه چې د وردګ ولایت د پوهنیز وضعیت د څېړلو پر مهال وویل شول چې په ټولیزه توګه د دې ولایت د وګړو نیمايي برخه (ښځینه پاړکی) تر ډېره د تعلیم له حق څخه محروم پاتې دی او د وردګ ولایت د څلور ګونو ولسوالیو (جغتو، چک، دایمرداد او سیدآباد) د ولسوالیو په ځینو محدودو کلیو کې د ښځو لپاره یوازې تر دریم یا شپږم ټولګي پورې ښوونځي یا الحاقیه کلیوال ټولګي موجود دي او له دریم یا شپږم ټولګي څخه پورته اصلا هلته د ښځو لپاره د زده کړې هېڅ ډول آسانتیا، امکانات، اراده او له نارینه وو سره په دې باب کوم پروګرام نه تر سترګو کېږي. له بلې خوا له ۱۳۵۷ څخه تر ۱۴۰۲ هجري لمریز کال پورې په سیمه کې

موجودو وسله والو ډلو او ناامنیو موجودیت دغه بهیر نور هم زیانمن کړی او وګړي نه پرېږدي چې خپلې لوڼې او خویندې ښوونځیو او د زده کړې مرکزونو ته په ډاډمنه توګه واستوي. له دې ټولو څخه بده خبره دا چې په وردګو کې زیاتره کلیوال وګړي له ۱۳۵۸ څخه تر ۱۴۰۲ هجري لمریز کال پورې د موجودو وسله والو ډلو تر سختو زهرجنو تبلیغاتو لاندې راغلي او دوی فکر کوي چې د ښځو زده کړه یا تعلیم خدای مه کړه ناروا عمل دی. له همدې کبله د خپلو خویندو او لوڼو له تعلیم سره په ډېره بې پروایۍ چلند کوي او د ښځینه وو د تعلیم په باب رښتینې ګامونه نه پورته کوي. له دې ټولو ستونزو، ګواښونو او محدودیتونو سره سره یو شمېر وردګ مېرمنې توانېدلې چې په تعلیمي موسساتو کې زده کړې وکړي، پوهنتونونو ته لار ومومي، د پوهنتون استادانې شي، ډاکټرانې شي، ژورنالیستانې شي، لیکوالانې او شاعرانې شي، ملي شورا ته د وکیلانو په توګه بریالۍ شي، دیپلوماتانې شي، او حتی د وزارت تر چوکۍ

پورې خپل ځانونه ورسوي. د دې اثر په همدې پاړو کې د ځینو هغو وردګ ښځینه وو نومونه وړاندې شوي چې د تعلیم په برکت یې په ملي او نړیواله سطحه ښه شهرت موندلی او ګران افغانستان ته د خدمت مصدر ګرځېدلې دي.

یوه ارزونه

له ۱۳۸۱ څخه د مخه وردګو یوازې د ګوتو په شمېر د متوسطه او ثانوي زده کړو ښځینه متعلمینې، د پوهنتونونو محصلینې او فارغانې درلودې. له نېکه مرغه چې د ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې د وردګ ښځینه زده کوونکو، د دولسمو ټولګیو د فارغانو، د پوهنتونو د محصلینو او له پوهنتونونو څخه د فاغانو په شمېر کې د پام وړ زیاتوالی راغلی دی او یو شمېر ښځینه وو ته د زده کړې او تحصیل زمینه برابره شوې ده. د دې ګړندي پرمختګ یو

لوی علت د مختلفو عواملو له کبله له کلیوالي سیمو څخه ښاري سیمو ته د زیات شمېر وردګو کورنیو کډوالي او په ښارونو کې مېشت کېدل ګڼل کېږي. هغه وردګ کورنۍ چې له کلیوالي سیمو څخه ښاري سیمو ته کډوال شوي وو، خپلو لوڼو ته یې اجازه ورکړه چې په ښوونځیو، پوهنتونونو، مسلکي تعلیمي موسساتو او دیني مرکزونو کې زده کړې وکړي. داسې اټکل کېږي چې له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې لوی شمېر وردګو نجونو ته په ښاري لېسو او پوهنتونونو کې د زده کړې زمینه برابره شوه او خپلې زده کړې او تحصیلات یې بشپړ کړل چې په لاندې ډول دي:

لومړی: داسې اټکل کېږي چې له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې د کابل او د افغانستان د مختلفو ښارونو په لېسو کې ۱۲۰۰۰ ښځینه وردګ زده کوونکې په ابتدائیه، متوسطه او ثانوي دورو کې په زده کړه بوختې وې

او له دې جملې څخه ۸۰۰۰ کسانو له دولسم ټولګي څخه فراغت حاصل کړی دی. همدارنګه په یاده موده کې د کابل ښار او هېواد د مختلفو ښارونو په لېسو کې لږ تر لږه ۸۰۰ ښځینه وردګ ښوونکې او پوهنیزې کارمندانې په تعلیمي موسساتو کې د تدریس او مدیریت په دندو بوختې وې.

دویم: داسې اټکل کېږي چې له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې د کابل او د افغانستان د مختلفو ښارونو د په پوهنتونونو او د لوړو زده کړو په موسساتو کې ۳۰۰۰ښځینه وردګ محصلینې په تحصیل بوختې وې او له دې جملې څخه ٦۵۰ کسانو د لېسانس او ماسترۍ په کچه فراغت کړی دی. پر دې سربېره د ۵۰ په شاوخوا کې وردګ محصلینې توانېدلې وې چې په بهرنیو هېوادونو کې لوړې زده کړې بشپړې کړي. همدارنګه په یاده موده کې د کابل ښار او هېواد د مختلفو ښارونو په لېسو کې لږ تر لږه

۱۵۰تنه ښځینه وردګ استادانې او پوهنیزې کارمندانې په د لوړو زده کړو په موسساتو کې د تدریس او مدیریت په چارو کې لګیا وې.

دریم: له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۲ هجري لمریز کال پورې یو شمېر وردګ ښځینه زده کوونکو د هېواد په ښځینه دیني مرکزونو او مدرسو کې تعلیم حاصل کړی چې شمېر یې د ۳۰۰ په شاوخوا کې اټکل کېږي.

څلورم: د هغو ښځینه وردګ زده کوونکو او محصلینو شمېر د ۲۵۰۰ کسانو په شاوخوا کې اټکل کېږي چې کورنیو یې بهرنیو هېوادونو ته هجرت کړی او په بهرنیو هېوادونو کې هستوګنه لري.

پنځم: د یو اټکل له مخې په ۱۴۰۲ هجري لمریز کال په هغو کلیوالي ټولګیو او ابتدائیه ښوونځیو کې تر ۲۵۰۰۰ وردګ ښځینه ماشومانې په زده کړه بوختې وې چې د

جغتو، سیدآباد، دایمرداد او چک په ولسوالیو کې فعالې وې او یوازې تر دریم یا شپږم ټولګي پورې یې تعلیمي خدمتونه وړاندې کول.

همدارنګه له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې شاوخوا ۵۰۰ تنو وردګ ښځینه وو لیکوالۍ، ژورنالېزم، شاعرۍ او ادبي چارو ته مخه کړې وه. همدارنګه یو شمېر ښځینه وردګ ژورنالېستانې په رسنیو کې په کلتوري چارو بوختې وې.

مشهورې مېرمنې

له نېکه مرغه یو شمېر وردګ مېرمنې د ژوند په مختلفو برخو کې ځلېدلې، ټولنې ته یې خدمت کړی، په غوره نومونو مشهورې شوې او د افغانستان په تاریخ کې یې نومونه د ویاړ په قلم لیکل شوي دي. دغه وردګ مېرمنې

چې د علم په ګاڼه سمبالې دي، نومونه د الفبا د تورو په ترتیب برابر شوي، ژوندلیکونه یې په هغه ټولګه کې را ټول شوي دي چې (سلبیل، د وردګي خویندو جنتي ګودر) نومېږي، ګل آغا احمدي وردګ په ۱۴۰۲ هجري لمریز کال لیکلی او تر دې مهاله چاپ شوی نه دی. په دې وردګو مېرمنو کې وزیرانې، د جمهوري ریاست سلاکارانې، معینانې، د ولسي جرګې وکیلانې، د ولایتي شورا غړې، د سیاسي ګوندونو مشرانې، رئیسانې، د پوهنتون استادانې، لیکوالانې، شاعرانې، ویندویانې، ژورنالېستانې، د مدني ټولنې غړې، د تعلیمي موسساتو ښوونکې، مدېرانې او داسې نورې شتون لري. دغه مېرمنې د وردګ ولایت په جغتو، چک، سیدآباد او دایمرداد ولسوالیو پورې اړه لري. د دې مېرمنو په منځ کې هغه شمېر مېرمنې هم شته چې اصلا د نورو ولایتونو اوسېدونکې دي خو خاوندان یې وردګ

دي. د دې مېرمنو بشپړ ژوندليکونه په ياده ټولګه کې خوندي شوي چې دلته يې يوازې د نومونو په راوړلو اکتفا کېږي او په لاندې ډول دي:

الف:اصيلا وردګ، انيسه تاج وردګ، انيسه حسن خېل، اوږۍ وردګ، آرزو وردګ، آريا حافظ کمال، آمنه مايار.

ب: بهادره وردګ،

ت: تورپېکۍ مومند، تور څونډۍ سليمې.

ج: جلوه غزل، جميله وردګ شفق.

څ: څلا وردګ.

ح: حليمه وردګ، حميده دانش وردګ، حميده وردګ، حميرا حقمل، حنا آصفي وردګ.

خ: خاطره وردگ، خدیجه جغتو وال، خدیجه وردگ.

ذ: ذکیه شېرزاد، ذکیه غیاثي، ذکیه وردگ.

ر: راحله احمدي وردگ، راضیه سعادت منگل، راضیه نعیمي، رڼا درانۍ غورځنګ، روحینا ولیزۍ، روشنا وردګ، ډاکتره روشنک وردګ، رویا احمدي وردګ.

ز: زرغونه رحیمي وردګ، زرغونه عزیز وردګ، زمزمه غزل، زهره څپه، زیبا وردګ.

س: سارا احمدي وردګ، ساره سادات، سبا سیلۍ، سپوږمۍ خرم، سپوږمۍ نوري، سپوږمۍ وردګ، سعدیه سلګۍ، سوسن وردګ، سهیلا حسرت نظیمي.

ش: شبانه نوري، شريفه پاخون، شريفه زرمتي وردګ، شفيقه احمدي وردګ، شکريه جلالزی، شکيبا ثانګه آماج، شکيبا نادري، شين لام وردګ.

ص: صالحه سنجر، صديقه بصيري سليم، صفيه وردګ.

ظ: ظريفه غفاري.

ع: عابده سپوږمی وردګ، عابده وردګ، عادله بهرام نظامي، عادله مايار، عاليه وردګ، عايشه خرم.

ف: فرشته مايار، فضيله وردګ، فهيمه وردګ.

ک: کريمه دريځ.

ل: لاجبرو احمدي وردګ، لطيفه وردګ، لېمه احمدي وردګ، لېمه ودان، لېمه وردګ، ليلا خرم، ليلما وردګ.

م: ماريا محب، محموده تقوا میلاد، مریم وردگ، معصومه حیدري وردگ، معصومه عصمتي وردگ، ملاله کلیواله، ملالۍ وردگ، ملالۍ وقار، موسکا ساحل، مینه صابر وردگ، مینا نظري، مینه وردگ.

ن: ناجیه نوري، نبیلا ښکلا، نجیبه وجدي وردگ، نسرین احساس، نسرین روښنا رفیقي، نسیبه احمدي وردگ، نسیمه وردگ، نعیمه غني، نفیسه سیلۍ وردگ.

و: وحیده وردگ، وحیده آرینزۍ، وحیده خرم احمدي، وږمه وردگ.

ه: هیله حکیمي، هیله وردگ.

همدارنګه راحله وردګ، بس بي بي، مژګان برهان وردګ، پرتمینه وردګ، اوږۍ احمدي، حنیفه وردګ، ملالۍ

وصیل، دوکتور زینب بها، دوکتور حمیرا سنګریار وردګ، ډاکتر وږمه، ناجیه نجات، هوسۍ وردګ، حمیده وردګ، راحله نوري، جمیله سروري وردګ، پلوشه وجدي، وسیمه اسلم، عابده اسلم، حسینه عارف، سلما بدري، مریم بدري، ناهید مایار وردګ، حسیبه وردګ، رحیمه وردګ او سهیلا وردګ هغه آغلې وردګ دي چې د ژوند په مختلفو ډګرونو کې فعالې وې، د دې کرښو لیکوال یې په خپل اثر کې یوازې نومونه راوړي او بشپړ ژوندلیکونه یې لاسته نه دي راغلي.[211]

بهرمېشتې وردګې

په دې کې شک نشته چې اوس مهال یو زیات شمېر بهرمېشتې ښځینه وردګې هم د لوړو تحصیلاتو سره په

---

[211] احمدي وردګ، ګل آغا، سلسبیل د وردګي خویندو جنتي ګودر، ناچاپ اثر، ۱۴۰۳ هجري لمریز کال.

درلودلو سره په دې بریالۍ شوې چې په نړیوالو کمپنیو او شرکتونو کې کار وکړي او معلومات یې د انټرنېټ په نړیواله شبکه کې د موندلو وړ دي. د لینکډین دا لاندې ویب سایټ www.linkedin.com/pub/dir/wardak په بهرنیو هېوادونو کې د یو شمېر ښځینه وردګو معلومات خپاره کړي چې په نړیوالو شرکتونو کې کار کوي او مختصره معرفي یې په لاندې ډول ده:

۱.حلیمه وردګ، په کابل پوهنتون کې یې لوړ تحصیلات کړي اوس مهال د کاناډا په تورنتو ښار کې د ځوانانو په کلتوري سازمان کې د ځوانانو سلاکاره ده.

۲.شبانه وردګ، د کاناډا د ټکنالوژۍ په ځانګه کې حقوقي سلاکاره ده.

۳.ښکلا وردگ، د کاناډا په اتاوا پوهنتون کې د امازون د شرکت سلاکاره ده.

۴.لېمه وردگ، د آلمان د کریستېین البرجس په پوهنتون کې امنیتي سلاکاره ده.

۵.حلیمه وردگ، په سلفورس کمپنۍ کې د نجات لویه سلاکاره ده.

٦.حوا وردگ، د آلمان د اگلي ایروج په کمپنۍ کې د پروژوي مدېرې یا پراجېکټ منېجرې په توگه کار کوي.

۷.مدینه وردگ، په کاناډا کې د ټورنټو د پوهنتون محصله او د ځوانانو د چارو فعاله ده.

۸.مریم ملالۍ وردگ، د اشبورن په ښار کې حقوقي سلاکاره ده.

۹.شېرینه وردګ، د امریکا د متحده ایالاتو د سن فرانسیسکو ایالت د جي ګلوبل ټکنالوژي په کمپنۍ کې د سپلای منېجره ده.

۱۰.وړانګه وردګ، د انګلستان د لندن ښار د مارمل پوهنتون د انټري پالوجي د نړیوالو پالیسو د څانګې فارغ التحصیله ده.

۱۱.سارا وردګ، د کاناډا د سیدني ټکنالوژۍ د پوهنتون د انجنیري چارو شنونکې او تحلیلګره ده.

۱۲.رنګینه وردګ، د کاناډا د اتاوا ښار د غرنیو پولیسو په څانګه کې د برنس خدماتي شنونکې ده.

۱۳.زرلښت وردګ، د کاناډا د تورنتو پوهنتون په جلس کمپنۍ کې د پلورلو د چارو منېجره ده.

۱۴.خالده وردګ، د اندونيزيا په مرکز جاکارتا ښار کې د افغانستان د اسلامي جمهوريت په سفارت کې د عامه اړيکو مديره ده.

۱۵.ميهن وردګ، د فرانسې مرکز پاريس ښار کې د فرينس په کمپنۍ کې د پلورلو د چارو منېجره ده.

۱٦.هيله وردګ، د امريکا د متحده ايالاتو د سنټياګو له پوهنتون څخه فارغه او د سنټياګو ښار د ګاز او برېښنا د مرکز کې محاسبه ده.[212]

---

[212] دغه معلومات له دغه لينک څخه اخيستل شوی دی چې په انګليسي ژبه وو: **www.linkedin.com/pub/dir/wardak**

د ښځینه وردګو تالیفات

د وردګو یو شمېر ښځینه لیکوالانو او شاعرانو زحمت ویستلی، کتابونه یې لیکلي، ژباړلي او آثار یې پنځولي دي. د دې کتابونه یادونه د وردګو د ښځینه لیکوالانو او شاعرانو په ژوندلیکونو کې په بېله بېله بڼه راغلي ده. همدارنګه له دې جملې څخه د یوې برخې لیکل شوو کتابونو یادونه په هغو آثارو کې راغلې ده چې د افغانستان او سیمې په تاریخي او کلتوري اسنادو کې درج شوي دي. د ښځینه وردګو لیکوالانو د چاپ شوو کتابونو له ډلې څخه ځینې د دې کرښو لیکوال لیدلي او لوستلي هم دي. لازمه وګڼل شوه چې د دې علمي پانګې یادونه په توحیدي او ټولیزه بڼه د همدې اثر یوه برخه شي او په پاڼو کې یې انعکاس ومومي څو د چارو څېړونکو ته په آسانه د لاسرسي وړ وي.

بل دا چې لوستونکو ته به هرو مرو په زړه پورې وي څو معلومات حاصل کړي چې تر دې مهاله د وردگو ښځینه لیکوالانو څومره آثار د کتابونو پر بڼه لیکلي، ژباړلې، پنځولي او خپلې ټولنې ته یې وړاندې کړي دي. هغه معلومات چې موږ ته له بېلابېلو ماخذونو څخه لاسته راغلي دي، د وردگو ښځینه لیکوالانو او شاعرانو د تاریخ په اوږدو کې ټولټال ۱۲۷ عنوان کتابونه لیکلي چې ۵۷ عنوانه یې چاپ شوي او ۷۰ عنوان آثار یې ناچاپ دي. د دې کتابونو او آثارو زیاته برخه له ۱۳۸۰ څخه تر ۱۴۰۱ هجري لمریز کال پورې لیکل شوي، ژباړل شوي، خپاره شوي او چاپ شوي دي.

د وږمه وردګ آثار

۱.سوفي نړۍ د جوستین ګارډر اثر، ژباړنه وږمه وردګ، په کابل کې اکسوس خپرندویه ټولنې چاپ کړی دی؛

۲.مکتوب د پاولو کویلیو اثر، ژباړنه وږمه وردګ، په کابل کې اکسوس خپرندویه ټولنې چاپ کړی دی؛

۳.د بریالیو نجونو راز د کارا الویل لیبا اثر، ژباړنه وږمه وردګ، په کابل کې اکسوس خپرندویه ټولنې چاپ کړی دی.

د لیلا خرم آثار

۱.خواب فردا، د پښتو او دري شعرونو ټولګه په ۱۳۷۰ هجري لمریز کال چاپ شوی دی او ۱۱۸ مخونه لري؛

۲.بېمار لمر، د پښتو او دري شعرونو ټولګه د ساپي څېړنو او پراختیا مرکز په پېښور کې په ۱۳۸٦ هجري لمریز کال چاپ کړی او ۱۰۳ مخونه لري؛

۳.از آزادي بیان تا اسارت ذهني، ویسا ورځپاڼې ته د کلتوري مقالو ټولګه ده. باید وویل شي چې د دې کتاب مقالې وخت پر وخت په ویسا ورځپاڼه کې خپرې شوې دي؛

۴.ګزارش خبري، د طنزونو ټولګه.

د ساره سادات آثار

۱.د وردګو د ښادۍ سندرې، دا کتاب چې د لیکوالې د ماسترۍ تېزس دی، د رفیع کلتوري او مدني ټولنې له خوا په ۱۳۹۵ کال په کابل کې چاپ شوی دی. دغه کتاب

ټولټال ۳ سریزې، ۱۸ عنوانونه او ۱۹۳ مخونه لري. د دې کتاب منځپانگه د وردگو د واده دود، یو شمېر سندرې او د هغه شننه ده.

د محموده تقوی میلاد آثار

۱.کارازماتیک رهبر، د لیکوالانو له ډلې ځخه یې یوه تن محموده تقوا میلاد ده او په ۱۴۰۱ هجري لمریز په کابل کې اکسوس خپرندویه ټولنې چاپ کړی دی.

۲.چندری، د لیکوالانو له ډلې ځخه یې یوه تن محموده تقوا میلاد ده او په کابل کې اکسوس خپروندویه ټولنې چاپ کړی دی.

۳.د انجیو ګانو رول د وردګو ولایت په بیا رغونه کې، کتاب یې د کوار موسسې په مالي ملاتړ او سپارښتنه لیکلی او چاپ شوی دی.

۴.عمومي معلومات - کتاب ژباړه چې چاپ شوی دی؛

۵.نومښود- د لیسانس دورې مونوګراف، چې چاپ شوی دی؛

٦.بې مخاطبه لیکونه - د لنډکیو شعرونو ټولګه، ناچاپ؛

۷.تورې پاڼې، شعري ټولګه، ناچاپ؛

۸.د پښتو شعر موضوعي څېړنه له اوښتون نه د مجاهدینو تر راتګه، د ماسترۍ تیزیس، ناچاپ؛

۹.اکو بکو - د ماشومانو لپاره اخلاقي او روزنيزې کيسې، ژباړه او تخليق، ناچاپ؛

۱۰.د فورماليزم ادبي مکتب څېړنه، د پوهنملۍ علمي رتبې لپاره اثر، ناچاپ؛

۱۱.مات وزر د پښتنو ښځينه ليکوالو او شاعرانو ادبي تذکره، ناچاپ.

د مينا نظري آثار

۱.د لمر ډالۍ، ماشوم ته ناول ګوټۍ(چاپ)

۲.شعرونه او بهيرونه د لېسانس دورې مونوګراف (ناچاپ)

۳.د ښځينه شاعرانو جګړه ضد احساسات، څېړنه (ناچاپ)

۳.شعري ټولګه (ناچاپ)

د شکېبا نادري آثار

۱.آسمان در سرزمین عجایب، دا کتاب چې د فارسي ژبې د لیکوالې مطواع کبیر مشهور اثر دی پښتو ژبې یې ته ژباړلی دی.

۲.کاریزماتیک رهبر، ګډونواله لیکواله،

د معصومه عصمتي وردګ آثار

۱.خوشال خان کیست، په کابل کې چاپ شوی دی.

۲.انکشاف موقف زن از زمان احمدشاه ابدالي الی سلطنت امیر عبدالرحمان خان، په کابل کې چاپ شوی دی.

۳.د مخ پر ودې هېوادونو ټولنیز، اقتصادي، سیاسي او فرهنګي ستونزې ، چاپ شوی نه دی.

۴.لنډ داستانونه ناچاپ اثر.

د نعیمه غني آثار

۱.هغه د بابا خبره، د متلونو ټولګه میرمن کلتوري بهیر په ۱۳۸۸ هجري لمریز کال په ۴۷ مخونو کې چاپ کړی دی؛

۲.اتل به ستوري راوړي، د ماشومانو د کیسې کتاب په کابل کې چاپ شوی دی؛

۳.یو ماشوم یوه نړۍ، په کابل کې چاپ شوی دی،

۴.د خاورو ښاپېرۍ، د ماشومانو د کیسو ټولګه په کابل کې چاپ شوی دی؛

۵.د لمر له ذاته، د شعرونو ټولګه په کابل کې چاپ شوې دی؛

٦.شېبې او تجربې، د لنډو نثرونو او ادبي ټوټو ټولګه، په کابل کې چاپ شوی دی؛

٧.جګړه خو د سولې لپاره، د ماشومانو لپاره ناول، په کابل کې چاپ شوی دی؛

٨.د ښوونځي څخه مخکې، د ماشومانو لپاره د کیسو ټولګه، په کابل کې چاپ شوی دی؛

٩.د ماشومتوب خاطرې، د خاطراتو ټولګه، په کابل کې چاپ شوی دی؛

١٠.سوله او طبیعیت، د ماشومانو لپاره د سولې مفهوم، په کابل کې چاپ شوی دی؛

۱۱.د ماشوم روزنې په اړه د ژباړل شويو او ليکل شويو مقالو ټولګه؛

۱۲.د ماشومانو لپاره کيسې؛

آغلې نعيمه غني لاندې کتابونه هم ليکلي دي خو د چاپ يا ناچاپ هکله يې کره معلومات په لاس کې نشته:

۱۳.د خارو ښاپيرۍ؛ ۱۴.دختر دريا، د سيند پېغله. ۱۵. د ښامار ډالۍ؛ ۱٦. تحفه اژدها؛ ۱۷. پشک و پنير؛ ۱۸. پيشو او پنير؛ ۱۹.شپږ سترګې؛ ۲۰.زېړه زرغونه؛ ۲۱.شش چشمي؛ ۲۲.رنګين کمان؛ ۲۳.د آزادۍ کوتره؛ ۲۴. وړې چينجۍ؛ ۲۵.هر څه يې زما؛ ۲٦.فيل او وړکتون؛ ۲٦.باغوان؛ ۲۷.زما په قاب کې څه دي؛ ۲۸.توپان راتلونکی دی؛ ۲۹.ژوي او د هغوی بچي؛ ۳۰.زه مخامخ

روان وم؛ ۳۱.دلته څو کښتۍ راځي؛ ۳۲.د تونل کېندل؛ ۳۳.سلام سپوږمۍ؛ ۳۴.کوچني ژوي؛ ۳۵.د مور لپاره د کليزې ډالۍ، ۳٦.کوچنۍ وزه؛ ۳۷.واورين سړی؛ ۳۸.د شنه کميس نجلۍ او سپوږمۍ.

د سهيلا حسرت نظيمي آثار

۱.لمر او باران، دا کتاب په ۱۳۹۳ هجري لمريز کال چاپ شوی دی. په دې اثر کې ۱۱۰ شعرونه ليکل شوي دي. سهيلا له خپلو شعرونو څخه يو شمېر انتخابي شعرونه، په خپل خوږ او زړه وړونکي آواز کې ديکلمه کړې او په يوه (سې ډي) کې يې ثبت کړې دي چې له کتاب سره مله دي.

د انیسه حسن خېل آثار

۱.د کلي افسانه، شعري ټولگه چاپ ته تیار؛
۲.برخلیک، د مقالو او نثرونو ټولگه چاپ ته تیار.

د روشنا وردگ آثار

۱.ځورېدلې لور، د لنډو کیسو ټولگه؛
۲.د میوند ملاله، د سیمه ییزو لنډیو غونډ؛
۳.د وردگو فولکلور؛
۴.واړه کلونه، ناول؛
۵.د هیلو کاروان، شعري غونډ.

د حمیرا حقمل آثار

۱.د افغان ښځو حقونه؛
۲.په افغانستان کې د قانون رول او دریځ؛

۳.د جګړې پر مهال د افغان ښځو تعلیم؛
۴.د ولسوالیو په شوراګانو کې د افغان ښځو د ګډون ونډه.

د ظریفه غفاري آثار

۱.د نارینه وو په نړۍ کې د یوې ښځې جګړه، دغه کتاب چې د ۲۰۲۲ زیږدیز کال د اکتوبر په میاشت کې ورځپاڼه لیکونکې آغلې (هانا لوسیندا سمېت) په همکارۍ په انګلیسي ژبه چاپ شوی، سمدلاسه د نړۍ څو نورو ژبو ته ژباړل شوی دی.

د سپوږمۍ وردګ آثار

۱.کاشکې زه کوچۍ نجلۍ وای، شعري ټولګه چاپ شوې ده؛

۲.د اوښکو ترنم، شعري ټولګه چې چاپ شوې ده.

د کريمه دريځ آثار

۱.د تدريس ميتودونه، دا کتاب چاپ شوی دی؛

۲.د ژوند مهارتونه، دا کتاب چاپ شوی دی.

۳.د ماشوم په روزنه کې د مور ونډه، نه دی چاپ شوی؛

۴.د تدريس لارښود، نه دی چاپ شوی؛

۵.په دولسمه پېړۍ کې د ژوند مهارتونه، نه دی چاپ شوی.

د ناجيه نوري آثار

۱.د ځنګله تر لندنه، داستان، چاپ شوی،

۲.فاتح او جادويي مېچنه، نه دی چاپ شوی،

۳.د خوب نړۍ، نه دی چاپ شوی،

۴.ريښتين، نه دی چاپ شوی،

۵.رنګين، نه دی چاپ شوی،

٦.زرين او هوښياره مرغلره، نه دی چاپ شوی،

۷.ملګرې، نه دی چاپ شوی،

۸.اسير شوی روح، نه دی چاپ شوی.

د وحيده آرينزۍ آثار

۱.د هيلو غوټۍ شعري ټولګه، دغه کتاب په ۱۳۸٦ هجري لمريز کال په کابل کې د الازهر خپرندويه ټولنې له خوا د ۲۰۰۰ ټوکه په تيراژ کې چاپ شوی دی.

د سپوږمۍ خرم آثار

۱.سپوږمۍ شوه په هاله کې، شعري ټولګه. دغه کتاب په ۱۳۹۶ هجري لمريز کال په پېښور کې چاپ شوی او ټولټال ۱۴۹ مخونه لري.

د سپوږمۍ نوري آثار

۱.د سپوږمۍ تر کلي د اوس مهالو افغان ښځينه شاعرانو د شعرونو غور چاڼ، په هغه کې د ٦٨ افغان ښځينه ليکوالانو ژوندليکونه او د کلام نمونې راغلې دي او ياد کتاب په ۱۳۸۸ هجري لمريز کال په کابل کې مېرمن کلتوري ټولنيز بهير چاپ کړی دی.

د آریا حافظ کمال آثار

۱.زه شېبو ته شاعري کړم، دغه اثر په ۱۳۹۵ هجري لمریز کال چاپ شوی دی.

د وحیده خرم احمدي آثار

۱.ښځینه زېورات په لنډیو کې، د لېسانس دورې مونوگراف دی ناچاپ اثر.

د شریفه پاڅون آثار

۱.د پښتو په معاصرو ادبیاتو کې لنډه کېسه، چې په ۱۳۶۹ هجري لمریز کال یې لیکلی او د شریفه پاڅون د لېسانس مونوگراف دی.

۲.د پښتو له معیاري لهجې سره د وردګو د لهجې پرتلنه، دا کتاب یې په ۱۳۷۱ هجري لمریز کال لیکل شوی او د آغلې شریفه پاڅون د ماسترۍ تېزس دی.

۳.د پښتو ماشومانو ادبیات درسي لیکچرونه.

۴.پښتو صرف، دا کتاب د کابل د پیداګوژۍ انستتیوت له خوا چاپ شوی دی.

۵.پښتو نحوه، دا کتاب د کابل د پیداګوژۍ انستتیوت له خوا چاپ شوی دی.

٦.د لنډو کیسو ټولګه، ناچاپ اثر.

د راحله احمدي وردګ آثار

اویرجل د اینیا تحلیل او دوهم تشکل، د لېسانس دورې مونوګراف دی او لارښود استاد یې جاج پښتون زوی وو.

د زرغونه عزیز وردګ آثار

۱.د پښتني ښځې تصویر په لنډیو کې، د لېسانس دورې مونوګراف دی.

د فضیله وردګ آثار

۱.د شعرونو ټولګه، ناچاپ،

۲.د مقالو ټولګه، ناچاپ

د لیلما وردګ آثار

۱.ټوټکي، د لیسانس دورې مونوګراف چې ښاغلی محمد آصف بهاند یې لارښود استاد وو.

د نجیبه وجدي وردګ آثار

۱.د وطن یاد، دا کتاب په ۱۳٦۲ هجري لمریز کال په ۳۰ مخونو کې په پېښور کې چاپ شوی دی.

۲.د لنډو کیسو ټولګه چې چاپ شوې نه ده.

د سوسن وردګ آثار

۱.د بدلون لپاره رهبر، په افغانستان کې د ښوونکو د روزنې بهیر، دا کتاب چې ۲۸۰ مخونه لري، په انګلیسي ژبه

لیکل شوی، په ۲۰۲۲ زېږدیز کال انشي پوهنتون خپور کړی او د سوسن وردګ د دوکتورا تیزس دی.

د عابده سپوږمۍ آثار

۱.تا سره نوم د قاتل بد ښکاري، منځپانګه یې د سولې ستاینه او د جګړې غندنه ده او په کابل کې چاپ شوی دی.

د خدیجه وردګ آثار

۱.نور اوښکې نه تویوم، دا کتاب په ۱۳۹۴ هجري لمریز کال د مومند خپرندویه ټولنې له خوا چاپ شوی دی.
۲. اتله مور شه، دا کتاب چې لیکوال یې ابراهیم سلامه حاتم دی، د آغلې خدیجه وردګ له عربي څخه پښتو ته ژباړلی او په ۱۴۰۱ هجري لمریز کال په کابل کې چاپ شوی.

د نسرین احساس آثار

۱.د فینکو ماموریت، داستان دی او په کابل کې چاپ شوی دی،

۲.تاته ډالۍ زما د زړه خبرې شعري ټولګه ده او په ۱۳۹۸ هجري لمریز کال په کابل کې چاپ شوی دی.

۳.د کلیوالو خویندو شعري ټولګه، له دوو نورو شاعرانو جلوه غزل او سعدیه سلګۍ سره یې په ګډه لیکلی او چاپ شوی نه دی.

د جلوه غزل آثار

۱.د کلیوالو خویندو شعري ټولګه، له دوو نورو شاعرانو نسرین احساس او سعدیه سلګۍ سره یې په ګډه لیکلی او چاپ شوی نه دی.

د سعدیه سلګۍ آثار

۱.د کلیوالو خویندو شعري ټولګه، له دوو نورو شاعرانو جلوه غزل او نسرین احساس سره یې په ګډه لیکلی او چاپ شوی نه دی.

د حمیده طاهري آثار

۱.د شعرونو ټولګه، ناچاپ

د ملالۍ وقار آثار

۱.ورى او ستوري، چاپ شوى دى.

۲. ګلالۍ نه دى، چاپ شوى

۳.د ګلانو نړۍ، نه دى چاپ شوى.[213]

په ادبي بهيرونو کې ونډه

د وردګو ښځينه ليکوالانو، شاعرانو، کلتوري فعالانو او مينه والو په يو شمېر ادبي بهيرونو کې ګډون کړى، په هغه کې يې شعرونه لوستي، ويناوې يې وړاندې کړې، ليکنې يې کړې او خپلې تجربې يې د افغانستان د نورو سيمو له

[213] احمدي وردګ، ګل آغا، سلسبيل د وردګي خويندو جنتي ګودر، ناچاپ اثر، ۱۴۰۲ هجري لمريز کال.

ښځینه لیکوالانو سره شریکې کړې دي. همدارنګه د وردګو ښځینه فعالانو د همدې ادبي بهیرونو په چلولو کې یې لویه ونډه درلودلې، هېواد ته یې له دې لارې خدمت کړی او ویاړونه یې په برخه شوي دي. په دې ځای کې د ځینو هغو ادبي بهیرونو لنډه پېژندګلوي وړاندې کېږي چې وردګې ښځینه لیکوالانو یې غړیتوب درلود او ځینې اوس هم فعال دي. د دې بهیرونو لنډ معلومات په لاندې ډول دی:

لومړی: منې ګل مشاعره

منې ګل مشاعره په ۱۳۷۸ هجري لمریز کال د وردګ ولایت د چک په ولسوالۍ کې تاسیس شوې او تر ۱۴۰۲ هجري لمریز کال پورې یې د وردګ ولایت د چک په ولسوالۍ، سیدآباد ولسوالۍ او مرکز میدانښار کې ټولټال ۲۲ کلنۍ مشاعرې کړې دي. د منې ګل کلنۍ مشاعره

ډېرې وخت هغه مهال تدوير مومي چې د پسرلي موسم وي او مېنو ګلونه غوړولي وي. د دې مشاعرې له پيل څخه د نارينه وو شاعرانو په څېر ښځينه شاعرانو هم د هغه په جوړښت کې ونډه اخيستې. له ۱۴۰۱ او ۱۴۰۲ کلونو پرته د مېنې ګل په هره کلنۍ مشاعره کې يو شمېر وردګي خويندو خپل شعرونه لوستي دي.[214]

دويم: مېرمن کلتوري او ټولنيز بهير

د مېرمن کلتوري او ټولنيز بهير په ۱۳۸۷ هجري لمريز کال په کابل کې د افغانستان د مختلفو سيمو يو شمېر فعالو مېرمنو په وسيله تاسيس شوی او تر ۱۴۰۰ هجري لمريز کال پورې يې منظمې اونيزې ادبي غونډې درلودې

---

[214] احمدي وردګ، ګل آغا، نهمه مېنې ګل مشاعره کتاب، اسدالله دانش خپرندويه ټولنه، کابل، ۱۳۹۰ هجري لمريز کال.

چې شمېر يې سلګونو ته رسېده. د مېرمن کلتوري او ټولنيز بهير په غونډو کې راز راز کلتوري پروګرامونه وړاندې کېدل او په وروستۍ برخه کې به يې مشاعره کېده. همدارنګه مېرمن کلتوري بهير د نورو نوښتونو تر څنګ يوه فعاله ويب پاڼه هم درلوده او د هغه له لارې به يې خپل فعاليتونه خپرول. د مېرمن کلتوري او ټولنيز بهير په تاسيس، فعال ساتلو او چلولو کې ګڼ شمېر ښاري او کليوالي وردګې خويندو چې شاعرانې او ليکوالانې وې ګډون کړی او دغه بهير يې فعال ساتلی وو. همدارنګه مېرمن کلتوري او ټولنيز بهير د افغان مېرمنو لپاره د يو داسې پوهنځي حيثيت درلود چې هم به يې خپلې لاسته راوړنې له نورو

شره شریکولې او هم به یې له نورو څخه اورېدل او زده کړه به یې کوله.[215]

دریم: رڼا کلنۍ مشاعره

رڼا کلنۍ مشاعره د افغانستان د ادب او کلتور په تاریخ کې لومړنۍ ځانګړې ښځینه مشاعره ده چې د مېرمن کلتوري او ټولنیز بهیر له خوا په ۱۳۸۹ هجري لمریز کال تاسیس شوه او تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې یې څو کلنۍ مشاعرې جوړې کړې چې راپورونه یې په افغاني ویب سایټونو او رسنیو کې اوس هم د لاسرسي وړ دي. د رڼا کلنۍ مشاعرې په تاسیس، جوړښت، شعر ویلو، راپور لیکلو

215 آریانا تلویزیون، د میرمن کلتوري او ټولنیز بهیر د جوړېدو، موخو او فعالیت په هکله له علم ګل سحر سره مرکه، کابل، ۲۰۱۲ هجري لمریز کال، یوټیوب چینل.

او داسې نورو برخو کې هم ګڼ شمېر وردګي خویندو فعاله ونډه درلوده.[216]

څلورم: کابل ادبي بهدار

کابل ادبي بنډار په ۱۳۹۱ هجري لمریز کال په کابل کې د ګل آغا احمدي په مشرتابه تاسیس شو او تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې یې له ۱۰۰ څخه زیاتې منظمې دوه اونیزې غونډې او مشاعرې وکړې. د دې بنډار زیاتره غونډې د غازي محمد جانخان په لېسه کې جوړېدې چې د کابل ښار د قرغې په سیمه کې یې موقعیت درلود. د کابل ادبي بنډار په تاسیس، د غونډو په تدویر، مشاعرو او

---

[216] صافي، طوبی ندا، کابل په لومړي ځل د رڼا د کلنۍ مشاعرې کوربه وو، ټول افغان وېب پاڼه، ۱۳۸۹ هجري لمریز کال، www.tolafghan.com

کلتوری فعالیتونو کې هم یو شمېر وردگو خویندو فعاله ونډه درلوده. له بلې خوا دغه بنډار ښځینه وو ته د نارینه وو په څېر د دوی دکلتوري ودې لپاره ځانګړې پاملرنه کوله او دوی ته یې د فرهنګي فعالیتونو زمینه برابره کړې وه.[217]

پنځم: د کلیوالو خویندو ادبي بهیر

د کلیوالو خویندو ادبي بهیر د افغانستان په سطحه لومړنی ولایتي ښځینه بهیر وو چې په ۱۳۹٦ هجري لمریز کال د وردګ ولایت په سیدآباد ولسوالي کې رامنځته او لومړۍ غونډه یې د ۱۳۹٦ هجري لمریز کال د کب د میاشتې په ۱۷مه نېټه د وردګ ولایت په مرکز میدانښار کې جوړه شوه. د دې بهیر موسسه آغلې موسکا ساحل وه او له هغې

217 لومړیتوب ویب پاڼه، کابل ادبي بنډار درې کلن شو، کلتوري راپور، ۱۳۹۳ هجري لمریز کال. www.lomretob.com

سره آغلو هرې یوې نسرین احساس، سعدیه سلګۍ، جلوه غزل او داسې نورو ښځینه شاعرانو د دې بهیر په بنسټ ایښودلو کې خپل سهم ادا کړی او دغه بهیر یې رامنځته کړ. د کلیوالو خویندو ادبي بهیر د لومړۍ رسمي غونډې له تدویر سره د وردګ ولایت د اطلاعاتو او کلتور رئیس ښاغلي اورنګ مختار ځانګړې مرسته کړې او هغه ته یې د جوړېدو فرصت برابر کړی وو. د دې بهیر زیاتره غونډې په وردګو او کابل کې ترسره کېدې او تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې یې د څو غونډو راپورونه ورکړل شوي دي. یاد بهیر د وردګو، کابل او د هېواد د نورو سیمو ګڼ شمېر ښځینه لیکوالانو او شاعرانو ته زمینه برابره کړې وه چې خپل کلتوري فعالیتونه ګړندي کړي، د لیکنې په ډګر کې

نوښتونه رامنځته کړي او د يو بل له تجربو څخه ګټه پورته کړي.[218]

شپږم: زرين ادبي بهير

زرين ادبي بهير د افغانستان د ښځينه شاعرانو او ليکوالانو ادبي بهير دی چې په ۱۴۰۱ هجري لمريز د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو په پوهنځي کې د پښتو ژبې ديپارتمنت د ښځينه محصلينو او استادانو له خوا تاسيس شو. زرين ادبي بهير د ۱۴۰۱ او ۱۴۰۲ هجري لمريز کلونو په موده لسګونه غونډې وکړې، فعاله فيسبوک پاڼه لري او د خپلو فعاليتونو راپورونه د فېسبوک پاڼې له خوا هم خپروي. د دې بهير په تاسيس، جوړېدو او فعاليتونو کې

[218] د وردګ ولايت مطبوعاتي دفتر، د کليوالو خويندو ادبي بهير جوړ شو، مطبوعاتي خبرپاڼه، ميدانښار، ۱۳۹٦ هجري لمريز کال

هم د کابل پوهنتون وردګي ښځینه محصلینې او استادانې لویه ونډه لري او د هغه په غونډو کې د خپلو تجربو د زیاتولو لړۍ ته دوام ورکوي.[219]

اووم: د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر

د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر په ۱۴۰۲ هجري لمریز کال کې تاسیس شوی او په بنسټ اېښودلو کې یې د افغانستان په داخل او بهر کې یو شمېر فعالو ښځینه لیکوالانو او شاعرانو برخه اخیستې چې زیات شمېر یې وردګي خویندې دي. دغه بهیر چې فعاله فېسبوک پاڼه هم لري، په هرو دوو اونیو کې آنلاین غونډه جوړوي، کره کتنه کوي، د هېواد کلتوري چارې تر څېړنې لاندې نیسي، ادبي مقالې خپروي او مشاعرې جوړوي. د افغان ښځو آنلاین

[219] د زرین ادبي بهیر فیسبوک پاڼه

بهیر د ۱۴۰۳هجري لمریز کال د وري تر میاشتې پورې ټولټال ۲۲ غونډې کړي او د خپلو غونډو منظم تشریحي راپورونه يې خپاره کړي دي. د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر یو زیات شمېر وردګي خویندو ته زمینه برابره کړې ده چې په افغانستان کې د حاکمې ډلې د محدودیتونو سره سره خپلو کلتوري فعالیتونو ته دوام ورکړي او ګڼې لاسته راوړنې ولري.[220] همدارنګه له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې د وردګي خویندو د ادبي فعالیتونو د غوړېدو په برخه کې د هغو سیمه ییزو راډیوګانو له ګټور رول څخه ځوک سترګې نه شي پټولی چې د وردګ ولایت په ولسوالیو کې فعالې وې چې ښه بېلګه يې په سیدآباد

---

220 ودان، لېمه، د افغان ښځو د آنلاین ادبي بهیر ۱۷مه غونډه ترسره شوه، د افغان ښځو د آنلاین ادبي بهیر فیسبوک پاڼه، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال

ولسوالي کې د یووالي غږ راډیو وه. دغو راډیوګانو چې په اف ام څپه به یې خپرونې کولې یو شمېر وردګي خویندو ته یې د شعر ویلو زمینه برابره کړې وه چې د موبایل تیلفون له طریقه به یې اړیکه ورسره نیوله او له دوی سره به یې د لیکوالۍ او شاعرۍ په اړوندو موضوعاتو بحث کاوه. د دې تر څنګ یو شمېر نورو رسنیو هم د ادب لوري ته د یو شمېر وردګي خویندو په هڅونه کې خپل رول ادا کړی دی چې ښه بېلګه یې د (منه مهالنۍ) وه. منه مجله چې په ۱۳۷۸ هجري لمریز کال د ګل آغا احمدي په مدیریت تاسیس شوې وه، تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې یې ۲۲ ګڼې خپرې شوې. دغې مجلې د هغو وردګي خویندو په روزنه کې لاس درلود او د دې مجلې زیاتره ګڼې تر چاپ وروسته

د وردګ ولایت په ولسوالیو، تعلیمي موسساتو او کلیوالي سیمو کې توزیع کېده.[221]

[221] منبه مجله، مختلفې ګڼې ۱۳۹۵ او ۱۳۹٦ هجري لمریز کلونه.

شپاړسم څپرکی

وردګ په ملي شورا کې

وردګو د تاریخ په اوږدو کې د افغانستان د دولت په درې ګونو قواوو (اجرائیه قوه، مقننه قوه او قضائیه قوه) کې لوی لاس درلود او وردګ کادرونو تل د افغانستان د ملي دولتونو د اساسي ستنو په توګه کار کړی، خپل رسالت یې ادا کړی او تاریخي دریځ یې د ټولو افغانانو پاملرنه ځانته جلب کړې ده. لوی وردګ مشر عبدالاحد خان مایار په ۱۳۱۰ هجري لمریز کال د وري د میاشتې په ۱۸مه نېټه هغه مهال د ملي شورا د رئیس په توګه وټاکل شو چې اعلیحضرت محمد نادر خان د افغانستان پاچا وو. عبدالاحد خان مایار چې له شاهي کورنۍ سره یې نږدې اړیکې درلودې، د ملي شورا په پنځو لومړنیو دورو کې د افغانستان د ملي شورا د

بهیر بنسټ اېښودونکی او رئیس وو. نوموړي بشپړ واکونه درلودل او د افغانستان پارلمان ته یې داسې اداري او قانوني اساسات کېښودل چې ملي شورا یې تر نن پورې پر محور راڅرخي. له عبدالاحد خان مایار څخه وروسته د هغه زوی دوکتور عمر وردګ هم د څه وخت لپاره د افغانستان د ملي شورا ریاست کړی دی. باید وویل شي چې عبدالاحد خان مایار او عمر وردګ د وردګ ولایت د سیدآباد ولسوالۍ اوسېدونکي وو.[222]

له ۱۳۱۰ څخه تر ۱۳۵٦هجري لمریز کال پورې هغه مهال چې افغانستان د سولې تر وربښمین چتر لاندې د پرمختګ په حال کې وو، وردګ ولایت او وردګ قوم د ملي شورا په دواړو مجلسونو (ولسي جرګه او مشرانو جرګه) او نورو ملي نهادونو کې پیاوړي استازي درلودل او د دې ستر

[222] غبار، میر غلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ، منډیګک ویب پاڼه، www.mandigak.com

علمي قوم او وردګ ولایت استازیتوب یې په ښه شکل کړی دی. له بده مرغه چې موږ ته د ټولو هغو وکیلانو د نومونو په هکله معلومات لاسته نه دی راغلی چې د وردګو له سیمې او ولایت ملي شورا ته بریالي شوي او په ملي شورا کې یې خپل دریځ ثابت کړی دی. له ۱۳۵۷څخه تر ۱۳۸۱ هجري لمریز کال پورې چې په هېواد جنګي حالت حاکم وو، د افغانستان ملي نهادونه، پارلمان او ملي شورا د چپ لاسو او ښي لاسو ګوندونو په واک کې وو او د خپلو ګوندي او تنظیمي چارو په محور به یې څرخول. په دې موده کې نه یوازې د وردګو بلکې د افغانستان د زیاترو قومونو استازیتوب په ملي نهادونو کې یقیني نه وو او نه هم پارلمان ملي بڼه درلوده.

له بلې خوا له ۱۳۵۷ څخه تر ۱۴۰۲ هجري لمریز کال پورې سترې غمیزې د وردګ ولایت او په ځانګړې توګه د وردګ قوم په زیاترو وګړو ډېرې ناوړه اغیزې پرې ایښې دي

چې ځانځاني، بې باوري، خپلمنځي اختلافات، ضدیت، ناامنۍ یو بل ته تن نه اېښودل او د یو رښتني، اساسي او ټولنیز نظم نشتوالی یې عمده ستونزې دي. همدغه پدیدې سبب شوې چې د وردګو وګړي د ملي شورا په څېر د هېواد د سیاست په مهمو اړخونو کې کما حقه رښتینی رول و نه لوبوي، له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۰هجري لمریز پورې د خپل ولس او خلکو له رښتینې استازولۍ څخه محروم پاتې شي او زموږ جګړه ځپلې سیمه یې نوره هم ویجاړه شي. له ۱۳۸۱ هجري لمریز کال وروسته چې په افغانستان کې کوم سیاسي تحولات او بدلونونه رامنځته شول په هغه کې د یادو پدیدو د ظهور او دوام له امله د وردګ قوم رښتینی استازیتوب نه دی شوی او د دې ولایت لږکي قومونه او په ځانګړې توګه هزاره توکم توانېدلي چې په وردګ ولایت کې مخکښ رول ولري، په ملي او ولایتي شوراګانو کې د دې ولایت د استازولۍ لویه برخه د خپل ځان کړي. کله چې په ۱۳۸۳ کال د افغانستان د

جمهوري رياست او ولايتي شورا ګانو او ورپسې د ملي شورا ټولټاکنې ترسره شوې نو د وردګ ولايت په څلورو ولسواليو (جغتو، چک، سيدآباد او دايمرداد) کې تقريبا د هر کلي څخه په خنداوره توګه ګڼ شمېر کسانو ځانونه کانديد کړل چې بشپړه ناکامي يې له ځان سره درلوده او له وردګ نوماندانو څخه يوازې د سيدآباد د ولسوالۍ اوسېدونکې ډاکتر روشنک وردګ وتوانېده چې د ولسي جرګې په ټاکنو کې بريالۍ شي او د وردګو نور ټول نوماندان سخت ناکام پاتې شول. همدا سبب وو چې په تاريخ کې د لومړي ځل لپاره په ملي شورا کې د وردګو د ستر قوم وګړي تقريبا بې استازي پاتې شول او استازولي يې د دې ولايت د نورو هغو لږکيو په برخه شوه چې د سياسي ارادې او يووالي پر بنسټ يې يوازې څو محدود کانديدان وړاندې کړي وو، د رايې اچونې کارتونه يې درلودل، په مسلکي توګه مخته ولاړل او پرېکنده بری يې په برخه شو. په ۱۳۸۸ کال د ملي شورا ۱٦ مې دورې ته د ټاکنو پر مهال يو ځلې بيا له

وردګو سره بخت یارې و نه وکړه او د همدې دورې ټولټاکنې پر داسې مهال تر شوې چې د وردګو سیمه د ویجاړونکې ناامنۍ د اور په لمبو کې سوځېده، سخته جګړه روانه وه، ټولټاکنې او په هغه کې د خلکو ګډون تش د یو خوب او خیال پر بڼه پاتې شو. له بده مرغه زموږ ښځینه او نارینه وګړو ته زمینه برابره نه شوه چې د رایې اچونې کارتونه واخلي، له خپل منځ څخه رښتینې محدود شمېر نوماندان د انتخاباتي سیالیو ډګر ته وړاندې کړي او د امن په فضا کې د ټولټاکنو په بهیر کې ونډه واخلي. په همدې دوره کې خدایزه ده چې د کوم بخت له مخې له وردګو څخه یوازې د همدې ولایت د جغتو د ولسوالۍ اوسېدونکی ښاغلی عبدالمجید وردګ د ملي شورا ۱٦ مې دورې ته بریالی شو او نور نو ټولټاکنې یوازې د وردګ ولایت د میدانښار او بهسودو په سیمه کې محدودې وې. له یادو سیمو څخه ورته کسان د وکیلانو په توګه بریالي اعلان شول او ملي شورا ته یې لار ومونده. باید وویل شي چې د

ملي شورا ۱٦ مې دورې ته له کابل ولایت څخه دوه تنه وردګ وکیلان هر یو ښاغلي عبیدالله کلیمزي او ښاغلي شېرولي وردګ بریالي شول. له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې په تېرو دریو دورو کې د ولایتي شوراګانو لپاره ټاکنې د ملي شورا د ټولټاکنو په څېر وې او د وردګ قوم لپاره یې ښې پایلې نه درلودې بلکې د دې ستر قوم په استازیتوب له هغو سیمو څخه کسان ورته بریالي شول چې د رایو کارتونه یې اخیستي وو، په سیمو کې یې نسبي امنیت وو، مسلکي هڅې یې کولې، یووالی یې درلود او په ټولټاکنو کې د رایو د استعمال زمینه ورته برابره شوې وه.

په همدې ډول مشرانو جرګې ته هم د وردګ ولایت په استازیتوب زیاتره هغو کسانو د سناتورانو په توګه لاره مونده چې په ولایتي شوراګانو کې بریالي شوي وو او د وخت ولسمشر هم په دې برخه کې تر ډېره حده د هزاره

توکم وګړو زيات مهربانه وو او خپل يو نږدې انډيوال ښاغلی سليمان ياري يې د وردګ ولايت په استازيتوب د مشرانو جرګې ته د ملي شورا په ١۵ مه او ١٦ مه دوره کې د انتصابي وکيل په توګه معرفي کړی وو.

د ملي شورا پنځلسمه دوره

د ملي شورا پنځلسمې دورې ته ټاکنې په ١٣٨۴ هجري لمريز کال ترسره شوې. د ملي شورا په ١۵مه دوره کې د وردګ ولايت څخه ولسي جرګې ۵ تنه وکيلان درلودل چې ٢ تنه يې ښځينه او ٣ تنه يې نارينه وو او په دې پنځو تنو کې يو تن وردګ، يو تن د ميدان هوتک او درې تنه د بهسودو څخه هزاره وو چې نومونه يې په لاندې ډول دي:

١.ډاکتر روشنک وردګ له سيدآباد ولسوالۍ څخه چې په قوم وردګه وه.

۲.محمد موسی هوتک د جلرېز له ولسوالۍ څخه چې په قوم هوتک وو.

۳.صديقه مبارز د وردگ ولايت د بهسود له ولسوالۍ څخه چې په قوم هزاره وه.

۴.احمد حسين سنگر دوست د وردگ ولايت د بهسود له سيمې څخه چې قوم هزاره وو.

۵.عبدالرضا رضايي د وردگ ولايت د بهسود له سيمې څخه چې په قوم هزاره وو.

د ملي شورا په ۱۵ مه دوره کې مشرانو جرگې ته د وردگ ولايت غړي د چک د ولسوالۍ اوسېدونکی ښاغلی سميع جان شېرزاد او د بهسودو څخه کبری مصطفوي ټاکل شوي وو. همدارنگه په همدې دوره کې ښاغلی سليمان

ياري د جمهور رئيس حامد کرزي له خوا په مشرانو جرګه کې د وردګ ولایت انتصابي سناتور معرفي شوی وو.[223]

د ملي شورا شپاړسمه دوره

د ملي شورا د شپاړسمې دورې لپاره ټاکنې په ۱۳۸۸هجري لمریز کال کې ترسره شوې. په ۱٦مه دوره کې د وردګ ولایت څخه ۵ تنو ولسي جرګې ته لاره موندلې وه چې له دې ډلې څخه یو تن وردګ، یو تن دورانی او درې تنه هزار وو چې نوموړي یې په لاندې ډول دي:

[223] د ولسي جرګې او مشرانو جرګې ویب سایټونه، د ملي شورا په پنځلسمه دوره کې د وردګ ولایت وکیلان. کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.

۱.عبدالمجید وردگ د وردگ ولایت د جغتو له ولسوالۍ څخه چې په قوم وردگ وو.

۲.عبدالاحمد دورانی د وردگ ولایت د جلرېز له ولسوالۍ څخه چې په قوم دورانی وو.

۳.حمیده اکبري د وردگ ولایت د بهسودو له سیمې څخه چې په قوم هزاره وه.

۴.صدیقه مبارز د وردگ ولایت د بهسودو له سیمې څخه چې په قوم هزاره وه.

۵.غلام حسین ناصري د وردگ ولایت د بهسودو له سیمې څخه چې په قوم هزاره وو.

د ملي شورا په ١٦ مه دوره کې د وردگ ولایت څخه په مشرانو کې د وکیلانو نومونه په دې ډول وو: ښاغلی

سعيدي په قوم هزاره، آغلې مېرمن شريفي په قوم هزاره او ښاغلی سليمان ياري په قوم هزاره وو. همدارنګه مشرانو جرګې ته د وردګ ولايت څخه نوی انتخابي وکيل انجنير حسيب الله کليمزی وردګ وو چې د وردګ ولايت د سيدآباد د ولسوالۍ اوسېدونکی وو. ښاغلي حسيب الله کليمزي د ۱۳۹۳ کال د ولايتي شورا په ټولټاکنو کې د وردګ ولايت تر نورو ټولو برياليو وکيلانو ډېرې رايې ګټلې وې او مشرانو جرګې ته د انتخابي سناتور په توګه بريالی شوی وو. ښاغلی حسيب الله کليمزی همدارنګه په ۱۳۹۵ کال کې د مشرانو جرګې د دويم نايب په توګه دنده ترسره کړې ده.[224]

---

[224] د ولسي جرګې او مشرانو جرګې ويب سايټونه، د ملي شورا په شپاړسمه دوره کې د وردګ ولايت وکيلان. کابل، ۱۳۸۹هجري لمريز کال.

د ملي شورا اولسمه دوره

د ملي شورا د اولسمې دورې لپاره په ۱۳۹۷ هجري لمریز کال ټاکنې وشوې او خپله دوره یې باید په ۱۴۰۳ هجري لمریز کال کې پای ته رسولې وای. خو په ۱۴۰۰ هجري لمریز کال کې د افغانستان اسلامي جمهوریت د وسله والو طالبانو په وسیله ړنګ شو، پارلمان یې منحل کړ او د ملي شورا اولسمه دوره و نه توانېده چې خپله دوره پای ته ورسوي. په دې دوره کې د وردګ ولایت د وکیلانو (ولسي جرګې د غړو) نومونه دا دي:

۱.عبدالرحمن وردګ چې په قوم وردګ او د جغتو ولسوالۍ اوسېدونکی وو، د وردګ له ولایت څخه د ملي شورا ولسي جرګې ته د وکیل په توګه بریالی شوی وو.

۲.عبدالاحمد درانی چې په قوم درانی وو، د وردګ له ولایت څخه د ملي شورا ولسي جرګې ته د وکیل په توګه بریالی شوی وو.

۳.محمد مهدي راسخ چې په قوم هزاره وو، د وردګ له ولایت څخه د ملي شورا ولسي جرګې ته د وکیل په توګه بریالی شوی وو.

۴.حلیمه عسکري چې په قوم هزاره وه، د وردګ له ولایت څخه د ملي شورا ولسي جرګې ته د وکیلې په توګه بریالۍ شوې وه.

۵.حمیده اکبري چې په قوم هزاره وه، د وردګ له ولایت څخه د ملي شورا ولسي جرګې ته د وکیلې په توګه بریالۍ شوې وه.

باید وویل شي چې په دې دوره کې یوازې یو تن (عبدالرحمن وردگ) په وردگ قوم پورې اړه درلوده، یو تن (عبدالاحمد درانی) د میدان له سیمې څخه او پاتې درې تنه د بهسودو له هزاره مېشتې سیمې څخه د ملي شورا ولسي جرگې ته بریالي شول.[225]

د ملي شورا په اوولسمه دوره کې درې تنه وردگ وکیلان له کابل ولایت څخه ملي شورا ته لار موندلې چې نومونه یې دا دي:

۱.محمد نعیم وردگ، د کابل له ولایت څخه د ملي شورا ولسي جرگې ته د وکیل په توگه بریالی شوی وو.

---

[225] د ملي شورا د ولسي جرگې ویب سایټ، په اوولسمه تقنیني دوره کې د وکیلانو د نومونو فهرست، د وردگ ولایت وکیلان، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال. www.woj.gov.af

۲.عبیدالله کلیمزی، د کابل له ولایت څخه د ملي شورا ولسي جرگې ته د وکیل په توگه بریالی شوی وو.

۳.خان محمد وردگ د کابل له ولایت څخه د ملي شورا ولسي جرگې ته د وکیل په توگه بریالی شوی وو.[226]

د ملي شورا په اوولسمه دوره کې ښاغلي حسیب الله کلیمزی په مشرانو جرگه کې د وردگ ولایت انتخابي سناتور وو.[227]

---

[226] د ملي شورا د ولسي جرگې ویب سایټ، په اولسمه تقنیني دوره کې د وکیلانو د نومونو فهرست، د کابل ولایت وکیلان، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال. www.woj.gov.af

[227] د ملي شورا د مشرانو جرگې ویب سایټ، په اولسمه تقنیني دوره کې د سناتورانو د نومونو فهرست، د وردگ ولایت سناتوران، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال. www.moj.gov.af

ولایتي شورا

له ۱۳۸۳ څخه تر ۱۳۹۳ کال پورې په افغانستان کې ۳ ځلې د ولایتي شوراګانو لپاره ټولټاکنې تر سره شوې چې هغه ته هم وردګ وکیلان د خپل نفوس او ولسوالیو په اندازه نه دي برياليي دي. د ولایتي شوراګانو د ټولټاکنو د دريو دورو د غړو مختصره معرفي په دې ځای کې وړاندې کيږي.

د ولایتي شورا لومړۍ دوره

د ولایتي شورا د لومړنۍ دورې ټاکنې په ۱۳۸۳هجري لمريز کال ترسره شوې. په لومړۍ دوره کې د وردګ له ولایت څخه د ولایتي شورا د غړو په توګه ۸ کسان بريالي شوي چې ۴ کسان يې وردګ، ۱ تن میدانی او ۴ تنه يې هزاره وو. د وردګ ولایت د ولایتي شورا د لومړۍ دورې د غړو نومونه په دې ډول وو:

۱.شېرشاه بازون چې په قوم وردگ وو، له چک ولسوالۍ څخه.

۲.بس بي بي، چې په قوم وردگه وه، له چک ولسوالۍ څخه.

۳.راحله وردگ، چې په قوم وردگه وه، له سيدآباد ولسوالۍ څخه.

۴.مخلص، چې په قوم وردگ وو، له سيدآباد ولسوالۍ څخه.

۵.محمد حضرت جانان، چې په قوم هوتک وو، له جلرېز ولسوالۍ څخه.

٦.سيدحسين راضي، چې په قوم هزاره وو، له بهسود څخه.

۷.حسين علي فهيمي، چې په قوم هزار وو، له بهسود ځخه.

۸.رابعه اميني، چې په قوم هزاره وه، له بهسود ځخه.

۹.سعيدي، چې په قوم هزار وو، له بهسود ځخه.

ښاغلی سعيدي وروسته د ټاکنو په لړ کې د وردګ ولايت په استازيتوب د ملي شورا په ۱۵ مه دوره کې مشرانو جرګې ته د سناتور په توګه لار موندلې وه.[228]

د ولايتي شورا دوهمه دوره

د وردګ ولايت د ولايتي شورا د دويم دور په ټولټاکنو کې چې په ۱۳۸۸ کال کې تر سره شوې، ۹ کسان د نوموړې

[228] د وردګ ولايت د ولايتي شورا ويب سايټ، د ولايتي شورا د لومړۍ دورې استازي، ميدانښار، ۱۳۸۳ هجري لمريز کال.

شورا د غړو په توګه بریالي شوي وو چې له دې جملې څخه ۳ تنه وردګ، ۱ تن میدانی او ۵ تنه هزاره وو چې نوموونه یې په لاندې ډول دي:

۱.محمد رفیع وردګ، چې په قوم وردګ وو، د سیدآباد له ولسوالۍ څخه.

۲.بس بي بي، چې په قوم وردګه وه، د چک له ولسوالۍ څخه.

۳.شېرشاه بازون، چې په قوم وردګ وو، د چک له ولسوالۍ څخه.

۴.محمد حضرت جانان، چې په قوم هوتک وو، د جلرېز له ولسوالۍ څخه

۵.حلیمه عسکري، چې په قوم هزاره وه، له بهسود څخه.

٦.هاجر میرزایي، چې په قوم هزاره وه، له بهسود څخه.

٧.حسین علي فهیمي، چې په قوم هزاره وو، له بهسود څخه.

٩.محمد یونس مجاهد زاده، چې په قوم هزاره وو، له بهسود څخه.

١٠.رمضان علي رسولي، چې په قوم هزاره وو، له بهسود څخه.[229]

د ولایتي شورا دریمه دوره

د ولایتي شورا د دریمې دورې ټولټاکنې د ١٣٩٣ کال د وري د میاشتې په ١٦ مه نېټه تر سره شوې چې هغې ته د

[229] د وردګ ولایت د ولایتي شورا ویب سایټ، د ولایتي شورا د دوهمې دورې استازي، میدانښار، ١٣٨٨هجري لمریز کال.

وردګ ولایت څخه ۱۵ تنه بریالي شول چې له دې ډلې څخه ۴ تنه وردګ، ۳ تنه میدانیان او ۸ تنه هزاره وو چې نومونه یې په دې ډول دي:

۱.حسیب الله کلیمزی، چې په قوم وردګ وو، د سیدآباد له ولسوالۍ څخه.

۲.اخترمحمد طاهري، چې په قوم وردګ وو، د سیدآباد له ولسوالۍ څخه.

۳.خواني سلطاني، چې په قوم وردګ وو، د سیدآباد له ولسوالۍ څخه.

۴.نفیسه سیلۍ وردګ، چې په قوم وردګه وه، د سیدآباد له ولسوالۍ څخه.

۵.شریف الله هوتک، چې په قوم هوتک وو، د جلرېز له ولسوالۍ څخه.

٦.عصمت الله عاصم، چې په قوم پښتون وو، د نرخ له ولسوالۍ څخه.

۷.میرویس امیري، چې په قوم پښتون وو، له مرکز میدانښار څخه.

۸.محمد سردار بختیاري، چې په قوم هزاره وو، له بهسود څخه.

۹.حاجي احمد جعفري، چې په قوم هزاره وو، له بهسود څخه.

۱۰.سید روح الله علوي، چې په قوم هزاره وو، له بهسود څخه.

۱۱.حسن رسولي، چې په قوم هزاره وو، له بهسود څخه.

۱۲.حليمه عسکري، چې په قوم هزاره وه، له بهسود څخه.

۱۳.حسين علي بليغ، چې په قوم هزاره وو، له بهسود څخه.

۱۴.عبدالوحيد اکبرزوی، چې په قوم وردګ وو، له سيدآباد ولسوالۍ څخه.

۱۵.هاجر ميرزايي، چې په قوم هزاره وه، له بهسود څخه.

ښاغلي انجنير حسيب الله کليمزی مشرانو جرګې ته د وردګ ولايت د سناتور په توګه انتخاب شو.[230]

---

[230] د وردګ ولايت د ولايتي شورا ويب سايټ، د ولايتي شورا د دريمې دورې استازي، ميدانښار، ۱۳۹۳هجري لمريز کال.

اولسم څپرکي

نوښتګر وردګ

په دې څپرکي کې په یو شمېر هغو نوښتونو بحث شوی چې د وردګ ولایت څخه نوښتګرو او مبتکرو شخصتیونو د ژوند په مختلفو برخو کې خپلې تولنې، خلکو او هېواد ته په نصیب کړي دي. په دې نوښتونو کې علمي نوښتونه، عسکري نوښتونه، کلتوري نوښتونه، تعلیمي نوښتونه، مدني نوښتونه، اختراعات، کشفیات او داسې نور شامل دي چې د دې سیمې وګړو د خپلو وړتیاوو او استعدادونو پر مټ د عمل په ډګر کې وړاندې کړي او افغانستان یې په خپلو خدمتونو ویاړلی دی. په دې څپرکې کې ځینې هغه ابتکارات او نوښتونه وړاندې شوي چې د وردګ شخصیتونو په وسیله رامنځته شوي دي.

نظامي نوښتونه

غازي محمد جانخان وردگ د هېواد په یو مهم تاریخي پړاو کې د ملي غازیانو مشرتوب کړی، بهرنیو یرغلگرو ته یې غاښ ماتونکي ځوابونه ورکړي، انگرېزان یې له هېواد څخه یې ایستلو ته اړ کړي او په افغانستان کې یې د یو پیاوړي مرکزي حکومت جوړېدو ته لار پرانیستې ده. د هېواد څخه د دفاع په لاره کې د غاز محمد جانخان څخه علاوه نورو گڼو وردگ غازیانو د لوی احمدشاه بابا د واکمنۍ او له هغه څخه را وروسته پړاونو کې خپلې وړتیاوې ثابتې کړې، د افغانستان د غازیانو موثر مشران ثابت شوي او په مېړانه یې له خپل هېواد څخه دفاع کړې ده. په دې برخه کې د کمال بابا، همت بابا، زین خان بابا، مولوي عبدالغفور لنگري، غازي کریم خان او داسې نورو ویاړلو شخصیتونو نومونه د یادولو وړ دي چې خپل تدبیرونه او وړتیاوې یې د عمل په ډگر کې ثابتې کړې دي.

د افغانستان د ملکي حکومتونو او اداراتو د تشکيل په برخه کې د مستوفي حبيب الله خان، خداينظرخان، عبدالاحد خان وردگ، محمد ارسلان سليمي، او د مختلفو ملي حکومتونو په لړ کې وردگ وزيرانو، واليانو، حکمرانانو او متنفذينو چارې د قدر وړ وې چې په افغانستان کې يې د ملکي ادارې د ځواکمن کېدو په لوري گامونه اېښي او د افغانستان په حکومتي اداراتو کې يې په اخلاص، صداقت او ايمانداری دندې اجرا کړې دي او د تاريخ په مهمو پړاونو کې د افغانستان د ملکي حکومت ستنې درولې دي.

سترجنرال عبدالرحيم وردگ چې له ۱۳۸۴ څخه تر ۱۳۹۱هجري لمريز کال پورې د ملي دفاع وزير وو، له سترې غميزې څخه د خلاصون او يو متحد هېواد لپاره د افغانستان د تاريخ په ډېر مهم پړاو کې د دې هېواد ملي اردو له سره ورغوله او په داسې ډول يې د افغانستان د وسله وال ځواک بنسټ کېښود چې په نوو وسلو او وسايلو

سمبال شوې او د امریکا د متحده ایالاتو د چارواکو له لوري د افغانستان د ملي اردو د پلار په نوم یاد شوی دی. ستر جنرال عبدالرحیم وردګ وتوانېده چې د افغانستان د دفاعي او امنیتي ځواکونو لپاره له نړیوالې ټخه په میلیونونو میله سپکه او درنه وسله، ټانکونه، زرهي وسایط، موټرونه، مهمات او داسې نور په لاس راوړي او د افغانستان دفاع پرې مضبوطه کړي. سره له دې چې د نوې ملي اردو د جوړېدو په برخه کې به هرو مرو نیوکې موجودې وي خو د ښاغلي سترجنرال عبدالرحیم وردګ اقدامات په دې برخه کې کاملا مسلکي او هېوادپال وو او په ملي کچه یو ستر ګام ګڼل کېږي چې په خپل وخت یې پورته کړی دی. همدارنګه له ۱۳۸۱ کال ټخه تر ۱۴۰۰ هجري لمریز کال پورې چې کوم سیاسي نظامونه په افغانستان کې منځته راغلل او د افغانستان د سولې، ثبات او بیا رغونې لپاره یې چې کومې هڅې وکړې، په هغه کې د لویو، منځنیو او ټیټ رتبه وردګ چارواکو کړنې او هڅې د پام وړ

وې چې په ملي کچه ستر نوښتونه ګڼل کېږي. په یاده دوره کې ورډګ چارواکو د افغانستان د سیاسي نظام جوړونې او ملکي حکومتولۍ په برخه کې د قدر وړ خدمتونه کړي او هېواد ته یې د سولې، سمون او بیا رغونې په برخه کې پاخه، اساسي او متین ګامونه ایښي دي.

علمي ابتکارات

د علمي نوښتونو د رامنځته کولو او فعالیت په برخه کې تل ورډګ شخصیتونو د پام وړ ګامونه ایښي او افغانستان ته یې په رښتینې بڼه خدمت کړی دی چې د لسګونو ورډګ استادانو او علمي شخصیتونو ظهور په دې برخه کې یوه غوره نمونه ده. لازمه ګڼم چې په دې برخه کې د یو ستر ورډګ شخصیت د ځینو علمي خدمتونو یادونه وکړم چې له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۳۹۴ کال پورې یې د افغانستان د لوړو زده کړو د سیستم د ښه والي او معلوماتي ټکنالوجۍ د

خدمتونو د ترویج په برخه کې سر ته رسولي دي او هغه دوکتور بهاوالدین بها وو چې کابو یوه نیمه لسیزه یې د افغانستان، انګلستان، امریکا او نورو هېوادونو تر منځ لسګونه علمي سفرونه کړي او د افغانانو د علمي اړتیاوو غږ یې نړیوالو ته رسولی وو. دوکتور بهاوالدین بها په دې برخه کې لسګونه کنفرانسونه او علمي سیمنارونه ورکړي وو، ځو علمي پروژې یې په بري سره پلې کړې او د افغانستان د ځینو پوهنتونونو علمي اړیکې یې د انګلستان د پرمختللیو پوهنتونونو سره تړلې وې. همدارنګه په انګلستان کې یې د افغانستان د دولتي پوهنتونونو ۱۲ تنو افغان استادانو ته د ماسترۍ او دوکتورا تر کچې پورې د لوړو زده کړو زمینه برابره کړې وه. نوموړی توانېدلی وو چې ځینې افغان دولتي پوهنتونونه په نوو وسایلو او نوو وړتیاوو سمبال او تدریسي اړتیاوې یې پوره کړي.[231]

---

231 بها، دوکتور بهاوالدین، په انګلستان د افغان استادانو د تحصیل

همدارنګه دوکتور عبدالولي وردګ د طالبانو د لومړنۍ واکمنۍ پر مهال د کابل پوهنتون لیلیې ته د برېښنا د رسولو په برخه کې مرسته وکړه او دوکتور علي وردګ د څو کلونو لپاره د کابل پوهنتون د حقوقو په پوهنځي کې په افتخاري او مجاني ډول تدریس وکړ او د ملګرو ملتونو د پراختیایي ادارې UNDP په مرسته یې افغانستان د سیمه ییز قضایي سیستم په برخه کې یو راپور تهیه کړ.[232] په همدې توګه پوهاند دوکتور زرجان بهاء او دوکتور سورګل وردګ په علمي برخه کې تل خپلې مشورې له افغان استادانو، محصلینو او چارواکو سره شریکې کړې او د افغانستان د تعلیمي او تحصیلي نظام په جوړولو کې یې

په هکله معلومات، برایټون پوهنتون، انګلستان، ۱۳۹۶ هجري لمریز کال.

[232] وردګ، دوکتور علي، د افغانستان سیمه ییز قضایي سیستم علمي او مسلکي راپور، د ملګرو ملتونو پراختیایي اداره، کابل، ۱۳۹۴هجري لمریز کال.

خپله دلسوزي ثرګنده کړې ده. په دې برخه کې هغو مشرانو او معاصرو وردګ کادرونو هم خپله وړتیا ثابته کړې، کار یې کړي او هڅه یې کړې ده چې د هېواد د لوړو زده کړو په سیستم کې په تدریسي خدمتونو لګیا وو او د افغان بچیانو خدمت ته یې اوږه ورکړې وه. ډاکتر یحیی وردګ زموږ د سیمې هغه زړه سواند شخصیت دی چې د آلمان د ځینو موسساتو په مرسته یې د افغانستان پوهنتونونو ته ۳۹۰ عنوان تدریسي کتابونه په نوي مېتود لیکلي، چاپ او په وړیا توګه یې علمي موسساتو ته توزیع کړي دي. له دې کتابونو څخه د زیات شمېر ژبه پښتو وه خو یو شمېر په دري ژبه هم وو. دا هغه کتابونه وو چې د افغان دولتي پوهنتونونو استادانو لیکلي وو او د لېکچرنوټونو په ډول به یې محصلینو ته تدریس کول. په دې علمي کتابونو کې زیات شمېر د افغان استادانو له خوا تالیف شوي وو خو یو شمېر داسې کتابونه هم وو چې له انګلیسي، جرمني او نورو ژبو څخه پښتو یا دري ژبو ته ژباړل شوي وو. همدارنګه

د دې کتابونو په جمله کې هغه شمېر کتابونه هم وو چې د افغانستان د پوهنتونونو استادانو به د خپلو ترفېع ګانو، تخصص او علمي سویې د لوړوالي په موخه لیکلي وو. باید وویل شي چې له دې هر عنوان کتاب څخه لږ تر لږه ۱۰۰۰ ټوکه چاپ شوي چې ټولټال شاوخوا ۴۰۰۰۰۰ ټوکه کتابونو کېږي. دا کتابونه د طب، انجنیري، کرنې، کمپیوټر ساینس، ادبیاتو، ساینس او داسې نورو دیپارټمنټونو پورې اړه درلوده. دغه کتابونه د کابل پوهنتون، ننګرهار پوهنتون، خوست پوهنتون، کندهار پوهنتون، هرات پوهنتون، بلخ پوهنتون، وردګ پوهنتون، البیروني پوهنتون، غزني پوهنتون او داسې نورو پوهنتونونو په استادانو پورې اړه درلوده او د یادو پوهنتونونو د استادانو په همکارۍ تدوین شوي وو.[233]

[233] عزیز حکمت او فهیم حبیبي، د کتابونو د چاپ او توزېع د بهیر په هکله معلومات، په کابل کې د یحیې وردګ دفتر، د لوړو تحصیلاتو

کلتوري نوښتونه

د افغانستان د کلتور پېژندنې، غوړېدنې او خپراوي په لاره کې تل ورډګ شخصتیونو، کلتور پوهانو، لیکوالانو، شاعرانو، ادیبانو او فرهنګیانو رغنده ونډه ادا کړې او هېواد ته یې نه ستړي کېدونکې خدمتونه کړي دي. په دې برخه کې له پخوا څخه ورډګ شخصتیونو خپل تاریخي رول دا کړی، د پښتو ژبې، فرهنګ او کلتور د راسپړنې لپاره لاس په کار شوي، د لویو کلتوري مجلسونو بنسټونه اېښي او داسې څېړنیز آثار او پنځونې یې د افغانستان ولس ته وړاندې کړې دي چې لوستونکي، لیدونکي او مینه وال ګوته په غاښ ورته نیولې ده.

محمد ارسلان سلیمي هغه شخصیت دی چې په ۱۳۵۰ کال یې په ننګرهار کې یې په بین الاقوامي بڼه د نارنج ګل

وزارت، کابل، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

د کلني ادبي مجلس بنسټ کېښود او د دې بهير لومړۍ غونډه او مشاعره يې جوړه کړه. له نارنج ګل څخه په الهام اخيستنې دويم ګام په وردګو کې پورته شو او په ۱۳۷۸هجري لمريز کال د وردګ ولايت د چک په ولسوالي کې د منې ګل د کلني ادبي ميلې بنسټ کېښودل شو چې وروسته د ګلونو په نوم د کلنيو مشاعرو بهير د هېواد زيات شمېر ولايتونو ته وغزېد او د افغانستان په زياترو جنوبي، ختيځو، لويديځو، شمالي او شمال ختيځو ولايتونو کې کلني ادبي مجلسونه جوړېږي. همدارنګه ښاغلي محمد ارسلان سليمي د ژوند په بېلابېلو برخو کې له ۱۵ څخه زيات کتابونه ليکلي او د سيمې وګړو ته يې په علمي او کلتوري برخو کې نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي.[234]

---

234 احمدي وردګ، ګل آغا، محمد ارسلان سليمي د افغانستان پياوړې څېره، د وردګ ولايت مقام، اسدالله دانش خپرندويه موسسه، کابل، ۱۳۸۸ هجري لمريز کال.

ښاغلی حبيب الله رفيع چې د وردګ ولايت د سيدآباد د ولسوالۍ اوسېدونکی دی، د افغانستان، سيمې او نړۍ په کچه يو وتلی ليکوال، څېړونکی او فرهنګپاله څېره ده چې تر ۱۰۰ زيات علمي او څېړنيز آثار يې ليکلي او د کلتوري نوښتونو په نړۍ کې يې ځانګړی مقام موندلی دی.[235] په همدې توګه يو شمېر وردګ ليکوالانو د ژباړې، قاموسونو، سولې، سيمه ييزې جغرافيې او داسې نورو برخو کې ګڼې پنځونې او ليکنې کړې دي او د افغان ولس کلتوري ډګر يې په خپلو ګټورو ليکنو سره بډای کړيدی.

د ښځينه وو په برخه کې هم وردګ فعالانې له چا څخه کمې نه وې. آغلې نعيمه غني هغه وردګ ليکواله او ژباړونکې ده چې له ۱۳۸۷ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمريز

---

235 تدبير، محمد نبي، د استاد حبيب الله رفيع ژوند، افکار، ليکنې او هڅې، د حبيب الله رفيع ځانګړې فيسبوک پاڼه. ۱۴۰۰ هجري لمريز کال.

کال پورې يې د ماشوم ادبياتو په برخه کې له ۳۰ څخه زيات آثار ليکلي، چاپ کړي او افغان ټولنې ته يې وړاندې کړي دي. په همدې توګه محموده تقوا ميلاد، روشنا وردګ، موسکا ساحل او ګڼ شمېر نورې وردګ فعالانې هم د سيمې د کلتور او فولکلور په برخه کې کار په فعالانه توګه کار کړی دی.

جغتو مدني او کلتوري بهير، د وردګو کلتوري يون، کابل ادبي بنډار، د کليوالو خويندو ادبي بهير، رفېع کلتوري ټولنه، د افغان خويندو يون، ګوربت فرهنګي ټولنه، د سولې پوهنيزه او روزنيزه موسسه، د غازي محمد جانخان فرهنګي ټولنه سپوږمۍ راډيو، ګوربت راډيو تلويزيون، کابل نيوز تلويزيون او يو شمېر نورې هغه ټولنې او رسنۍ وې چې د وردګ ولايت او کابل په کچه يې د سيمې د کلتور د غوړېدو په برخه کې لومړني ګامونه پورته کړل او د يادو ټولنو فعاليتونه د دې سبب شول چې زموږ سلګونه ځوانان

دغه ډګر ته رامنځته کړي او دغه ډګر له پخوا څخه تود او رنګين کړي چې. منې ګل مشاعره، ګوربت مشاعره، د سولې مشاعره، د پرمختګ مشاعره، د خپلواکۍ مشاعره، د بدلون مشاعره، د غازي محمد جانخان د پېژندنې سيمنار، د کابل ادبي بنډار ۱۰۹ ادبي غونډې، د وردګ پېژندنې سيمينار، په ۱۳۹۳ کال کې د وردګ ټيمونو تر منځ د کرکټ سيالۍ په لاره اچول، په لس عنوان کتابونو سمبال د سولې کتابتون او داسې نور کلتوري او فرهنګي فعاليتونه هغه چارې دي چې د وردګ فرهنګيانو، د وردګو د کلتوري يون، جغتو مدني او کلتوري بهير، د وردګ ځوانانو د سراسري ټولنې، د رفېع د کلتوري ټولنې او د سولې د روزنيزې او پوهنيزې موسسې له خوا په لاره اچول شوې او هېواد کلتوري بهير يې له پخوا څخه رنګين کړی دی. د غازي محمد جانخان د فرهنګي ټولنې او د وردګو د قومي ټولنيزې شورا په نوښت د اختر په ورځو کې اختريز مجلسونه جوړول، د اختر مبارکي او په کابل کې زموږ د

خلکو را غونډول، د هاند فکري بنسټ مسلکي غونډې، د وردګ محصلينو او ځوانانو هڅې هغه کلتوري فعاليتونه وو چې له ۱۳۸۱ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمريز کال پورې يې کابل ښار شاهد وو.

کرنيز نوښتونه

وردګ د کرنيزو نوښتونو په ډګر کې هم له چا څخه وروسته نه دي پاتې شوي چې د همدې نوښتونو له برکته نن د دې سيمې مهم پيداوار (مڼې) په ملي او نړيواله کچه د وردګو سيمه مشهوره کړې ده او هر کال په زرګونو ټنه مڼې له وردګو څخه د هېواد، سيمې او نړۍ مارکېټونو ته وړاندې کېږي. همدارنګه کچالو هم د وردګ ولايت بل عمده کرنيز توليد دی چې په داخلي مصرف سربېره ملي او نړيوالو مارکېټونو ته د خرڅلاو لپاره وړاندې کېږي. د کرنيزو نوښتونو په برخه کې د کرنې د پخواني وزير ښاغلي ډاکټر

عبدالوکیل خان هڅې، ځېړنې، زیار، زړه سوی او د مسلکي باغونو په ترویج کې د نوموړي سهم د یادولو وړ دی. ښاغلی ډاکتر عبدالوکیل توانېدلی وو چې د کرنې د وزیر په توګه د خپلې دندې پر مهال کرنې ته مسلکي بڼه ورکړي، د منو په شمول د هغو مېوو، بوټو او سبو کرونده په افغانستان کې دود کړي چې ګټه یې زیاته او محصول یې په زړه پورې وو.

تعلیمي نوښتونه

د افغانستان د عصري او مسلکي پوهنې د ترویج په روښانه تاریخ کې له ۱۳۵۲ څخه تر ۱۴۰۰هجري لمریز کال پورې د پوهنې د وزیرانو په توګه ۳ تنه وردګ کادرونو دندې سر ته رسولې دي چې له پوهاند عبدالقیوم وردګ، آغلې معصومه عصمتي وردګ او غلام فاروق وردګ څخه عبارت دي. د پوهنې وردګ وزیرانو د خپلو دندو پر مهال د پوهنې

د ترويج او مسلکي کېدو په لاره کې نه ستړې کېدونکې هڅې کړې او د هېواد بچيان يې د پوهنې په ګاڼه سمبال کړي دي. هغه پرمختګ چې له ۱۳۸۷ څخه تر ۱۳۹۳ کال پورې د کميت او کيفيت له مخې د پوهنې په ډګر کې رامنځته شو او نړيواله مرسته ورته را جلب شوه، د افغانستان په تاريخ کې يې ساری نه لېدل کېږي. بايد ووېل شي چې په ياده موده کې ښاغلی غلام فاروق وردګ د افغانستان د پوهنې د وزير په توګه دنده اجرا کوله او افغانستان د پوهنې د پياوړې رهبرۍ او کاري ټيم د هڅو په برکت وتوانېد چې له بې شمېره نورو برياوو سره سره په ۸ نړيوالو پوهنيزو بنسټونو کې غړيتوب تر لاسه کړي، په ټول هېواد کې پوهنيز موسسات په فزيکي او معنوي ډول ورغوي، د ښځينه او نارينه زده کوونکو شمېر ميليونونو ته لوړ شي، په زړه پورې تعليمي پلان ګذاري وشي او په ميلياردونو ډالر مرسته د نړيوالې ټولنې له خوا د افغانستان د پوهنې نظام ته را جلب کړي. همدارنګه په منځنۍ او

ټيټه کچه سلګونه نارينه او ښځينه وردګ ښوونکو د هېواد په مرکز او ولايتونو کې د تدريس سپېڅلې دنده پر مخ وړې او د افغان بچيانو د روزلو په برخه کې تاريخي رول ادا کړی دی.[236]

اختراعات

د وردګو په ټولنه کې يو شمېر نوښتګرو سرونه را پورته کړي، اختراعات يې کړي او افغانستان ته يې له دې لارې خدمت کړی دی له دې جملې څخه يو تن يې غلام صديق مخترع دی. ښاغلی غلام صديق مخترع وردګ په ۱۳۱۹ کال د وردګ ولايت د سيد آباد ولسوالۍ د تنګي اميرکلا د شاګل خېلو په کلي کې زيږېدلی او خصوصي تعليم يې کړی دی.

---

[236] احمدي وردګ، د افغانستان د پوهنې تاريخي بهير، د پوهنې وزارت د اطلاعاتو او نشراتو رياست، بهير مطبعه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمريز کال.

د ښاغلي صدیق مخترع لومړنی اختراع یوه راډیویي دستګاه وه چې د اورلګیت د ګوګړو یا فلتو له قطی څخه یې جوړه کړې وه او د بریښنا له انرژۍ پرته یې فعالیت کولی شو. ښاغلی غلام صدیق مخترع په یو شمېر دولتي ادارو کې د دندې تر څنګ خپلو اختراعاتو ته دوام ورکړ. د غلام صدیق مخترع د ټولو اختراعاتو شمېر ۳۴۵ وسایلو ته رسېږي چې د ۱۳۴۲ کال څخه را پدېخوا یې کار پرې کړی وو. نور اختراعات په لاندې ډول وو:

۱.د داسې واټر پمپ جوړول چې د برېښنا د انرژۍ له لګښت پرته یې د اوبو د پورته کولو وړتیا درلوده.
۲.د داسې چپرکټ جوړول چې د غله په راتګ سره به یې د کور خاوند بیداراوه، د غله تصویر به یې اخیست، خپلوانو او پولیسو ته به د غله د خطر په هکله خبر ورکاوه.
۳.د داسې ماشین جوړول چې د ۸ دقیقو په ترځ کې به یې له مستو څخه کوچ او شړومبې جلا کولی شوې.

۴.د داسې زانګو جوړول چې د ماشوم په ویښېدو سره به په اتومات ډول د زنګېدو بهیر پیل کېده، پخپله به یې ټالونه وهل څو ماشوم آرام او ویده شي.
۵.د داسې راډیو جوړول چې د برېښنا له انرژۍ پرته به چالانېده او فعالیت به یې کاوه.
٦.د داسې اتومات مېز جوړول چې د هوټلونو لپاره به په کارېده او د هوټل د ګارسون پرته به په هوټل کې موجود مېلمه کولی شول د هغه له لارې د خپلې خوښې وړ خواړه آشپز ته په نښه کړي.
۷.د داسې چلمچي جوړول چې د انسان په ور نږدې کېدو سره به یې په اتومات ډول په لاسونو اوبه راپرېښودې او کله به چې لاسونه ورڅخه لرې شول نو د اوبو د تویېدو بهیر به یې په اتومات ډول بېرته درېده. ښاغلي محمد صدیق مخترع له نخودو څخه د پوستکي جلا کوونکی ماشین، د لمر د انرژۍ څخه د ګټې اخیستلو موټر، لمریزه آبګرمي، بې پیلوټه الوتکه، کښتۍ، د خښتو د پخولو ماشین او په

داسې نورو اختراعاتو هم لاس پورې کړی وو. باید وویل شي چې د ښاغلي غلام صدیق مخترع د اختراعاتو نمونې، تصویرونه او تشریحي معلومات له نوموړي سره د مرګ تر ورځې خوندي وو. غلام صدیق مخترع په ۱۳۹۹ هجري لمریز کال په داسې حال په کابل کې وفات شو چې د خپل عمر اتیا کلنۍ ته رسېدلی او د بېوزلۍ په حال کې یې شپې او ورځې تېرولې.[237]

د وردګو بل مخترع ښاغلی ډاکتر محمد اسمعیل وردګ د خپلو ځینو ملګرو په همکارۍ توانېدلی وو چې د (افغان طبي آله) په نوم یوه روغتیایی آله جوړه کړي. دغه آله چې د ماتې شوې پښې د مفصلونو د نړدې کولو لپاره پکارېږي په نړیواله توګه معرفي شوې او د استفادې په لړ کې موثره ثابته شوې ده. له همدې کبله ښاغلي ډاکتر محمد

---

[237] حلیمي، محمد حامد، د غلام صدیق مخترع ژوند او اختراعات، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۸۴ هجري لمریز کال.

اسمعیل وردګ څو ځلې له هېواد څخه بهر سفرونه کړي او په ۱۳۹۲ هجري لمریز کال د افغانستان د جمهور رئیس ښاغلي حامد کرزي له خوا د سید جمال الدین افغان په ستر دولتي مډال ویاړل شوی دی.[238]

مسلکي نوښتونه

د وردګ ولایت وګړي او په ځانګړې توګه د جغتو، سیدآباد، چک او دایمرداد د ولسوالیو زیاتره اوسېدونکي د یو لړ ځانګړیو خصوصیتونو څخه په طبیعي توګه برخمن دي چې د چارو د اجرا او کار په ډګر کې پرې سمبال کېږي. دغه خصوصیتونه د تاریخ په اوږدو کې د امانتدارۍ، رښتینولۍ، مسلکي ښکلا، ژمنې، اعتماد، باور، علمي وړتیا

---

238 ارګ، د جمهوري ریاست ویب سایټ، ډاکتر اسماعیل وردګ ته ستر دولتي مډال تفویض شو، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال، کابل، www.president.gov.af

او داسې نورو په اشکالو کې را څرګند شوي چې نه یوازې د افغانستان بلکي د نړۍ هغه وګړي هم اعتراف پرې کوي چې د افغانستان پېژندنې په څېړنو لګیا دي او وردګ وګړي یې له نږدې څخه لیدلي دي. وردګ مسئولین، اداره چیان او د هرې کچې کارمندان په امانتدارۍ کې مشهور دي او دا خبره نه یوازې وردګ وګړي پخپله کوي بلکي نور هغه اړخونه یې کوي چې وردګ کارمندانو او مسئولینو دنده ورسره اجرا کړې وي. دغه امانتداري د راز په ساتنه او د چارو په عملي ډګرونو کې ثابته شوې او تل هغه وردګ مسئولین، چارواکي او کارمندان د دوی د اعتماد وړ ګرځېدلي چې د چارو د اجرا پر مهال یې مسلکي وړتیا ښودلې او په امانتدارۍ یې ورسپارل شوي مسوولیتونه په غوره شکل سر ته یې رسولي دي. له همدې کبله وردګ مسوولین د افغانستان د دولت په ملکي ادارو کې ښه پرمختګ کولی شي.

اتلسم څپرکی

د پرمختګ بنسټونه

پرمختګ په هره ټولنه او هره سیمه کې خپلې مشخصې لارې چارې لري چې د ټولنې له ملي او ټولنیزو آرونو سره سم وګړي د رښاوو د وړانګو له کاروان سره یو ځای کوي. وردګ ولایت او په ټوله کې دغه سیمه د پرمختګ لپاره ګڼ شمېر چانسونه لري چې د سخت کار په نتیجه کې په تدریجي توګه رامنځته کېدای شي. په دې څپرکي کې د پرمختګ ځینو هغو لارو چارو ته اشاره کېږي چې د وردګو په سیمه کې یې شونتیا لیدل کېږي.

وردګ ښار

دا خبره جوته ده چې ښارونه د انسانانو د هراړخیز پرمختګ په لاره کې مهم اقتصادي، سوداګریزې، کلتوري او ټولنیزې

زېربناوې ګڼل کېږي او ښارونه له هغو محلاتو عبارت دي چې د انسانانو سیاسي، سوداګریزې، کلتوري، پوهنیزې او هراړخیزې ودې ته لار پرانیزي. همدارنګه وګړي په ښارونو کې په ډول ډول کارونو ګمارل کېږي او د ژوند بېلابېل هنرونه، کسبونه او د وګړو ترمنځ داخلي او بهرنۍ اړیکې وده مومي. په همدې توګه ښارونه انسانانو ته د ژوند داسې منظم انځور په لاس ورکوي چې اړینې آسانتیاوې یې په پام کې نیولې وي او ښارونه د ژوند د آسانتیاوو د رامنځته کولو په برخه کې کلیدي رول لري. د وردګو سیمه د یو اساسي او نوي ښار د رامنځته کېدو لپاره مناسبه سیمه ده، چې د خپلو طبیعي ښکلاوو، ستراتیژیک اهمیت، جغرافیایي موقعیت، زړه وړونکې هوا، سمسورو باغونو، زیارکښو خلکو، کانونو، د اوبو د سیندونو او اقتصادي زېرمو له کبله په تدریجي توګه د یو ښیرازه، آباد، ماډرن، او عصري ښار موجودیت ته ښکلا وربښلی شي. باید وویل شي چې زموږ د سیمې وګړي به تر هغه مهاله د یو ماډرن او عصري ژوند

ځخه برخمن نه شي چې څو په سیمه کې یو پرمختللی او مرکزي ښار و نه لري او نه به یې هویت په سمه بڼه نورو انساني ټولنو ته په ملي او نړیواله کچه ورپېژندلی وي. په دې هکله د وردګو وګړي له بل هر چا ځخه زیات مستحق دي او د دې وړتیا لري چې د خپل هراړخیز یووالي په پایله کې په سیمه کې داسې یو ښار ایجاد کړي چې د ژوند د لازمو آسانتیاوو ځخه برخمن وي. باید وویل شي چې په وردګو کې د یو عصري ښار رامنځته کېدل هغه مهال شوني دي چې لومړی د ښار جوړولو لپاره زموږ د خلکو له منځ ځخه یو مسلکي کمیسیون انتخاب او د وردګ ښار لپاره یو داسې ځای وټاکل شي چې پراخه دولتي ځمکه، د ځمکې په سر او تل کې لازمې آبي زېرمې ولري. په دویم ګام کې نوموړې ځمکه له هر ډول سیمه ییزو جنجالونو ځخه پاکه او د حکومت په اړوندو ادارو کې د هغه د رسمیت ټولې قانوني چارې ګام پر ګام تعقیب او د ښار جوړولو لپاره په تمامه مانا عیاره شي. په دریم ګام کې د یاد کمسیون په

همکارۍ داسې یو ماستر پلان ورته جوړ شي چې د ماډرن ښار هر ډول آسانتیاوې او د ښکلو نقشو تطبیق یې په پام کې نیولی وي. په څلورم گام کې ضروري ده چې د وردگ ښار د اساسي زیربناوو لکه د سړکونو، د اوبو د نل کشۍ، کانالیزاسیون، پارکونو، ښوونځیو، پوهنتون، دولتي او عام المنفعه ودانیو، روغتون، ښځینه او نارینه باغونه، زرغونې ساحې، صنعتي ښارگوټی، د ترافیکو د تنظیم سیستم، د برېښنا پایې او مزي او داسې نورو لپاره اړوند گامونه پورته او لازمه پانگه ورته برابره شي. د دې مهمې چارې د سر ته رسولو لپاره د دې امکان شته چې په هېواد کې د ننه او بهر د وردگو پانگوال او شتمن وگړي د یو خپلمنځي توافق پر بنسټ په وردگ ښار کې یوازې د خپل ځان لپاره یو یو کور په پاخه او اساسي ډول جوړ کړي او د وردگو سوداگریزه طبقه د امکان په صورت کې د ښار په صنعتي برخه یوه یوه داسې فابریکه جوړه کړي چې زیاتره خام مواد یې په سیمه او نږدې بازارونو کې د موندلو وړ وي. د دې

کار په نتیجه کې به له یوې خوا د هېواد په داخل او بهر کې شتمن وردګ افراد په خپله سیمه کې د کورونو او صنعتي فابریکو خاوندان شي، له بلې خوا به یې په خپله سیمه کې اقتصادي ګټو ته لاره هواره کړې وي. د وردګو پانګوالو به په دې کار سره د سیمې نادارو او غریبو خلکو ته د کار موندنې د زمینې په برابرولو سربېره د خپلو خلکو په وړاندې لوی مسئولیت ادا کړی وي. باید وویل شي چې که وردګ ښار د وردګ پوهنتون سره څېرمه د (ټوپ دښته) کې جوړ شي، یو غوره ګام به وي. د والسوالیو په کچه باید ووایو چې د وردګو د جغتو په ولسوالۍ کې له بونګي څخه رانیولې آن تر خوجاوو پورې د سړك ختیځې خواته ارته او لویه دښته، د سیدآباد په ولسوالۍ کې د ټوپ، منګلیو او شش کلا دښتې، د چك او جلګې په ولسوالیو کې هم ورته ځمکې او دښتې شته دي چې د عصري ښارونو نقشې پکې پلې کېدای شي. همدارنګه داسې هم کېدای شي چې په وردګ ښار کې د افغانستان د ټولو ولایتونو لپاره د

هستوګنې نومرې او د صنعتي فابریکو لپاره نومرې ځانګړې شي او د هېوادوالو تر منځ د آبادۍ یوه مثبته سیالۍ رامنځته کړي.

د پوهنې عمومیت

پدې کې شك نشته چې ښوونه او روزنه د انساني نړۍ د بڼ ښکلا، د وړانګو د بهیر پلوشې، د روښانه سباوون د افق کرښې او د ښایستونو د ناوې د مینه ناکو زلفو د پاسه د هغه زرغون او غوړېدلي شال په څېر ده، چې هر ډول نیکمرغۍ یې د پیڅکو په شملو کې را ځوړندې دي. که څه هم چې په سیمه کې د نا امنیو له کبله زموږ وګړي له ډول ډول ستونزو څخه کړېدل، بیا هم له نېکه مرغه چې د وردګو د عامو وګړو په بشپړه همکارۍ، علاقې، ځانګړې مینې او د ځینو خواخوږو اړخونو د هلو ځلو په پایله کې په وردګو کې د ښوونې او روزنې بهیر د زمانې په دې حساس پړاو کې د افغانستان د زیات شمېر سیمو په پرتله ښه او د

ډاډ ورړ وو خو د لا ښه کېدو لپاره يې ډېرو هڅو ته اړتيا ده. د دې خبرې يادونه اړينه ده چې که څه هم په وردګو کې د ښوونې او روزنې بهير په نسبي ډول ښه دی، بايد ووايو چې کافي نه دی، بلکي زموږ وګړي له خپلو خواخوږو مشرانو، اړوندو دولتي ارګانونو، مرستندويو ټولنو او زړه سواندو ملي او نړيوالو اړخونو څخه هيله لري، چې د وردګو له تعليمي بهير سره د خپلې ځانګړې مينې، همکارۍ او علاقې په اساس زموږ وګړو ته د همکارۍ لاسونه ورکړي. بايد وويل شي څو چې د ښځينه او نارينه افغانانو تر منځ ښوونه او روزنه عموميت پيدا نه کړي، زموږ د ټولنې وګړي به لا هم د هراړخيز پرمختګ په آرمانونو کې سترې او لالهانده ګرځي. اوس مهال د وردګ ولايت زياتره تعليمي او تحصيلي موسسات د لويو لويو ستونزو سره ډغرې وهي چې د مسلکي استادانو کموالی، د درسي موادو او قرطاسيې ستونزه او د زياتره تعليمي موسساتو لپاره د لازمو ودانيو په نه شتون کې را خلاصه کېږي. پر دې سربېره په

وردګو کې د ښځو ښوونې او روزنې ته لکه څومره چې مناسبه ده، پاملرنه نه کېږي او د انسانیت دغه نیمه نړۍ د خدایي فریضې او الهي نعمت څخه په چورلټه او قصدي توګه محرومه پاتې شوې ده. د وردګ ولایت یوازې په څو محدودو سیمو کې ښځینه ښوونځي تر شپږم ټولګي پورې فعالیت لري، خو په عامه توګه دغه ډول ښوونځي له دریم ټولګي څخه لوړ صنفونه نه لري چې زموږ د وګړو په وړاندې یو ستر ګواښ او پېغور ګڼل کېږي. باید وویل شي چې ښوونه او روزنه په هر نارینه او ښځینه مسلمان فرض ده، خو په سیمه کې روانې ستونزې او د ښځو د تعلیم په وړاندې د منفي افکارو موجودیت زموږ په ټولنه کې د ښځو د تعلیم موضوع له یو ژړوونکي رکود سره مخ کړې ده.

لوړې زده کړې

د وردګو په سیمه کې د لوړو زده کړو د موسساتو رامنځته کول څکه اړین دي چې زموږ وګړي د لوړو زده کړو د

حصول تېري دي او په وردگو کې زيات شمېر نارينه محصلين او استادان موجود دي. بايد وويل شي چې د ستري غميزې په ترڅ کې له ډېرو سختو شرايطو، ستونزو، بمباريو، جگړه ييز حالت، ورانيو او ډول ډول ناخوالو سره سره د وردگو خلکو په خپلو سيمو کې د ښوونې او روزنې بنسټ ته ځانگړې پاملرنه کړې او د زده کړې د طبيعي مينې او علاقې په بنسټ يې د ښوونې او روزنې په چارو کې د ځينو خيريه موسساتو پاملرنه خپلې سيمې ته جلب کړې وه. په دې لړ کې گڼ شمېر ابتدائيه او متوسطه ښوونځي او لېسې تشکيل شوې، په لسگونو زره زده کوونکو له لېسو څخه د فراغت وياړ تر لاسه کړی چې د هېواد زياتره پوهنتونونه، دولتي او د مرستندويه ادارو دفترونه پرې ښکلي دي او دغه لړۍ روانه ده. ضروري ده چې د وردگو سيمه د خپل جغرافيايي او علمي اهميت له مخې د يو ښکلي پوهنتون درلودونکې وي چې له نېکه مرغه د ځينو مزاحمتونو او منفي رقابتونو د موجوديت سره سره يې د

بنسټ ډېره د ۱۳۹۲ کال د کب په میاشت کې د سیدآباد د ولسوالۍ د ټوپ په دښته کې کېښودل شوه او اوس مهال د پرمختګ په حال کې دی. خو په وردګ پوهنتون کې تر ۱۴۰۲ هجري لمریز کال پورې یوازې نارینه محصلینو تحصیل کاوه. د دې لپاره چې زموږ وګړي د خپل پوهنتون د جوړولو په هیله کې بریالي شوي وي، د هیواد په داخل او بهر کې له هغو ټولو وردګ استادانو، پوهانو، روڼ آندو، روحانیونو، ملي سوداګرو، او ټولنیزو شخصیتونو څخه هیله کېږي چې له وردګ پوهنتون سره همکار شي او د خپلو مرستو، اغیزو او نفوس له مخې د خپلو بچیانو او راتلونکو نسلونو د خدمت لپاره په سیمه کې د دې ښکلي او روښانه زېربنایي او مهم بنسټ سره همکاري وکړي. باید و ویل شي چې د وردګ پوهنتون لپاره د ټوپ دښته غوره شوې چې پراخه، ارته او هواره ځمکه لري او په شاوخوا کې یې د داسې یو ښار د جوړولو شونتیا شته ده چې د زمانې د نویو نقشو، سړکونو او هر اړخیزو اړتیاوو بنسټونه پکې پلي

شي. لکه څنګه چې د وردګو سیمه د زده کوونکو او محصیلینو له اړخه بډایه ده، په همدې توګه هلته د یو بې علمي پوهنتون د پرمختګ امکانات هم له بلې هرې سیمې څخه زیات دي. له بلې خوا وردګ ولایت هغه سیمه بلل کېږي چې له خپلې غېږې څخه یې لسګونه داسې استادان ټولنې ته وړاندې کړي دي چې د نړیوالو پوهنتونونو په کچه یې دوکتوراوې او ماسترۍ ترلاسه کړې، په لوېدیځو هېوادونو کې د تدریس چارې پر مخ وړي او د لویو لویو ویاړونو د لاسته راوړلو جوګه دي چې په دې برخه کې د دوکتور زرجان بها، دوکتور بهاوالدین بها، دوکتور عبدالعلي وردګ، دوکتور عبدالولي وردګ، دوکتور عبدالله جان وردګ، دوکتور سورګل وردګ او داسې نورو شخصیتونو نومونه د یادولو وړ دي. له بلې خوا وردګ ولایت له خپلې غېږې څخه ګڼ شمېر داسې کسان لري چې علمي کچه یې تر دوکتورا پورې رسېدلې او موږ د همدې لړۍ د ۴۵ تنو د نومونو په موندلو بریالي شوي یو. یاد

کسان کولای شي چې په خپلو علمي او تخنیکي مشورو سره د وردګ پوهنتون له پرمختګ سره همکاري وکړي.

ملي پارک

د ګوربت غر د وردګو د سیمې په زړه کې موقعیت لري ختیځ لور ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د شنیز او ونخي درې موقعیت لري لوېدیځ لور ته یې د جغتو د ولسوالۍ اړوند د ګلدرې سیمه، د چك د ولسوالۍ د ګردن مسجد دره پرته ده، چې لمنه یې آن د خوات تر درې پورې غزیدلې ده. د ګوربت د غره شمالي سلسله د انبوخاک په سیمه کې د چك او خوات د درې سیند پرې کوي او جنوبي خوا ته یې د غره په یوه څنګ کې د مهرو او په بل څنګ کې د لوی او واړه ایرباب کلي موقعیت لري. نوموړې سلسله د وړو وړو غونډیو په شکل کې د وردګو له عزیز کلا څخه تېرېږي او د غزني دTextولایت سرحد له وردګو سره بېلوي. د ګوربت د غره منځنۍ برخه هغه ساحه ده چې

ختيځ لور ته يې د شنيز د درې د باغك او ځينې نور کلي او لوېديځ لور ته يې د ګلدرې يا ګنډه کول ښېرازه سيمه پرته ده. په دې منځنۍ برخه کې د اوبو لويې لويې زېرمې او ستر ستر چمنونه موقعيت لري چې د ځينو ګلورينو غونډيو په شمول يې پراخه ځمکه احاطه کړې او د ځانګړې ښکلا څخه برخمنه ده. د ګوربت منځنۍ حصه چې زياتره برخه يې د ګلدرې د وګړو ملکيت دی، د سيمې وګړي دمګړۍ د بېدې، بوټې او د مالچر يا د څارويو د څرولو په برخه کې ورڅخه استفاده کوي. همدارنګه د ګوربت د منځني برخې ځينې سيمې په باغك، مهرو، ستر ايرياب، غاښي، مجت، اونخي او داسې نورو کليو پورې تړاو لري او د هرې سيمې د خلکو حصه معلومه ده، چې خلك يې يوازې د بوټو، چمنونو، وښو، بيدې او داسې نورو طبيعي سرچينو څخه ګټه اخلي او خپل څاروي د دوبي په موسم کې د څړ لپاره دغه غره ته ورلېږي. همدارنګه اوبه يې هم د يادو سيمو د خلکو ځمکې خړوبوي چې د واورو د ويلي کېدو سره سم د

پسرلي په موسم کې مستې وي، خو د دوبي او مني په موسمونو کې د ګوربت د غرنيو اوبو بهير سست کېږي. د ګوربت د غره مرکزي سيمه د کابل ـ کندهار د لويې لارې لوېديځ پلو ته په نږدې واټن کې قرار لري او د سړك د جوړېدو په صورت کې ښايي موټر د يو ساعت مزل په وهلو سره له پاخه سړك څخه د ګوربت د غره سر ته ورسېږي. په ملي پارک او توريستي سيمه د ګوربت د غره د منځنۍ او ښېرازه برخې بدلول د امکان څخه لرې خبره نه ده چې د سيمه ييزو وګړو، حکومتي ادارو او اړوندو اړخونو په ګډه همکارۍ په تدريجي توګه رامنځته شي. د دې کار لپاره په لومړي سر کې د سيمې خلکو ته امر وشي، چې د ګوربت د اوسنيو محدودو ګټو پر ځای لويو، اساسي، اوږدمهالو، د زياتې فايدې درلودونکو او هميشنيو ګټو ته لار پرانيزي او په لومړي سر کې د ګوربت د غره د منځنۍ برخې په هواره ځمکه او غونډيو ميوه لرونکې او زينتي ونې وکري. د دې تر څنګ يې چمنونه اصلاح او صافو اوبو ته يې د لمبېدو

حوضونه او توریستي هوټلونه جوړ کړي. د دې امکان هم شته چې د برېښنا د تامین په صورت کې د ګوربت غره د مختلفو ناوونو تر منځ په مناسبو او ممکنو محلاتو کې د برېښنايي موټرونو یا کیبل کار سیستمونه جوړ شي، پارکونه پکې رامنځته شي، د لوبو ډګرونه او هوايي ډګر پکې اعمار شي او داسې نور. په دې توګه به د ګوربت غره دغه مهمه برخه کرار کرار د يوې توریستې سیمې شکل ځانته غوره کړي او کورني او بهرني سیلانیان به خپلې خوا ته جلب کړي. دا ټولې چارې په لنډ وخت کې شونې نه دي خو د خلکو د اقتصادي وضعیت په ښه کېدو، د سیمه ییزو خلکو، مشرانو او دولتي چارواکو په ګډې همکارۍ د يوې ښې استراتیژۍ، غوره پلان، ښه مدېریت او موثرو پروګرامونو په درلودلو او پلي کولو سره په تدریجي توګه شونې ده چې ګوربت غر د سیالانیانو لپاره په یوه مهمه توریستي سیمه بدل شي. په همدې توګه د ګوربت لوېدیځ لوري یانې د ګلدرې خوا ته د اوبو د دوو بندونو د جوړولو امکانات شته

چې د لازمې پانګې، ښه پروګرام، پیاوړې ارادې او کلکو منډو ترړو په وسیله دا کار شونی شي. له شک پرته چې دا کار به د سیمې په ښکلا، د کرنیزو ځمکو په خړوبولو او د سیمې په آبادۍ کې یو زرغون او مثبت انقلاب رامنځته کړي. د ګوربت د ګلدرې خوا ته د اوبو زیاتې سرچینې موجودې دي چې د کال شپږ میاشتې اوبه له کومې ځانګړې ګټې پرته بهېږي. د ګلدرې خوا ته د ګوربت غره دوه ستر ناوونه غزېدلي دي چې یو ناو ته (مینه کو) او بل ناو ته (ستر تنګی) ویل کېږي. دغه دواړه ناوونه د سترو کاسو په درلودلو سره د دې وړتیا لري چې هلته په نسبتا آسانه شرایطو د اوبو بندونه جوړ شي خو په مینه کو کې دا شونتیا نظر ستر تنګي ته زیاته ده.

تفریحي پارکونه

د جغتو د سلطان د بند ختیځ لوري ته د همدې بند په خوا کې په سلګونو هکتاره هوارې ځمکې او دښتې موجودې

دي، چې د پراخو تفریحي پارکونو، باغونو، میوه لرونکو او زینتي ونو د ځنګلونو د رامنځته کولو وړتیا لري. دغه سیمه په دوبي کې د معتدلې هوا په درلودلو سره په یوه پراخه تفریحي او توریستي سیمه بدلېدلی او د کورنیو او بهرنیو سیالانیانو د پاملرنې وړ کېدلی شي. د دې سیمې لپاره د اوبو رسول که څه هم چې د بند له کاسې څخه لوړه ده او د دې شونتیا نشته چې له بند څخه د ویالې د کیندلو په وسیله اوبه ورته برابرې شي، خو کېدای شي په داسې یو نقطه کې څو لوی لوی حوضونه جوړ شي چې په هواره ځمکه حاکم وي او دښتې ته د اوبو د رسولو وړتیا ولري. یاد شوو حوضونو ته د ځواکمنو واټرپمپونو په وسیله اوبه د بند له کاسې څخه پمپ او بیا د حوضونو له اوبو څخه د پارکونو د چمنونو او باغونو په خړوبولو کې کار واخیستل شي. په همدې توګه کېدای شي چې په دوبې کې د سیلانیانو لپاره په همدې ځای کې د آب بازۍ حوضونه او داسې نورې ضروري آسانتیاوې رامنځته شي. له نوموړو

پارکونو او حوضونو څخه د ګټې اخیتسونکو څخه د حکومتي چارواکو او اړوندو ادارو سره د تفاهم له لارې کېدای شی چې د ټکټ په وسیله معین مقدار پیسې واخیستل شي، چې په هر کال کې به له دې درکه سیمې ته یو زیات مقدار پیسې راځي. که چېرې یادې دښتې سلطاني یا حکومتي وي نو هغه څوک چې دا کار سر ته رسوي کېدای شي چې د حکومتي اړوندو ادارو سره د تفاهم له لارې یاد شوی سیستم جوړ کړي او بیا له ۳۰ څخه تر ۴۰ کلونو پورې د نوموړو پارکونو او تفریحي ځایونو ګټه تر لاسه کړي او له هغه وروسته پارکونه د حکومت په واك کې ورکړل شي. په همدې توګه که نوموړې ځمکې د خلکو ملکیت وي او شرعي اسناد ولري، نو سیمه ییز وګړي کولای شي چې له خپلو ځمکو څخه په یاد شوي ډول استفاده وکړي. همدارنګه دا هم له امکان څخه لرې نه ده چې د پارکونو سره څېرمه د سیمې د شتمنو خلکو له خوا په عصري شکل مختلف ډوله دوکانونه، مغازې، سوداګریزې

هټې د لوبو میدانونه، د ماشومانو د لوبو وسایل، او هوټلونه رامنځته شي او د بند د اوبو د پاسه د سیلانیانود چکر وهلو لپاره د وړو بې خطره تفریحي کښتیو سیستم رایج کول هم په نظر کې ونیول شي. همدارنګه کېدای شي چې د پارك په یوه څنډه کې په سالمه توګه د کبانو د روزلو حوضونه او له بند څخه په سالمه او قانوني توګه د کبانو د ښکار کولو او د ځینو ځانګړو هوټلونو له لارې د کبانو د کباب کولو آسانتیاوې هم په نظر کې ونیول شي. په سیمه کې د دې او ورته کارونو تر سره کېدل به نوموړې سیمه په هېواد کې مشهوره او د کورنیو او بهرنیو سیلانیانو بهیر به ورته را مات شي. همدارنګه د کار کولو زیات فرصتونه به ایجاد او د سیمې زیاتره ځوانان به اړ نه وي چې نورو ځایونو ته د کار کولو لپاره ولاړ شي. په همدې توګه د دې ګامونو په پورته کولو سره د دې شونتیا هم شته چې د سیمې کرنیز توکي او میوې لکه منې، زردالو، شفتالو او داسې نور د خرڅلاو مارکېټ ته د سیلانیانو د لیدلو په

وسیله غوره لاره وومي، د مېوو نندارتونونه او مارکېټونه جوړ شي. همدارنګه په دې سیمه کې د جغتو کلنۍ او مناسبتي کلتوري غونډې جوړې شي او له ټول هېواد څخه لیکوالان، شاعران او فرهنګیان ورته دعوت شي. په دې کې شک نشته چې دا ډول اقدامات د سیمې د کلتور د پیاوړتیا، ټولنیزو ارزښتونو د معرفي او اقتصادي ودې د پراختیا په لاره کې لوی لاس درلودلی شي. لکه څنګه چې د جغتو د سلطان بند سره څېرمه دغه ډول تاسیسات شوني دي، په همدې توګه د چک د اوبو له بند سره څېرمه هم ورته تاسیسات جوړېدای شي څو سیمې ته توریستي بڼه ورکړي.

کلتوري هڅې

هغه ټولنه چې خپل کلتوري آرونه فعال و نه ساتي د فعالو، مشهورو او تلپاتې ټولنو په ډله کې نه حسابېږي، نو غوره خبره دا ده چې د سیمې فرهنګپالان د خپل کلتور، ادب،

تاریخ او ټولنیزو ارزښتونو په اړه پراخې څېړنې وکړي او خپل فرهنګي ویاړونه نورو وګړو ته په موثره توګه ور وپېژني. په دې برخه کې تر ټولو لوی مسئولیت د یادې ټولنې د پوهانو، روحانیونو، لیکوالانو، شاعرانو، ادیبانو او ټولنیزو شخصیتونو ته متوجه دی چې د خپلو هڅو په وسیله د ټولنې د پوهې او ادب ډګر تود وساتي. په دې لړ کې د ادبي بهیرونو، علمي سمیناورونو او غونډو جوړول، د اړینو کتابونو د لړۍ چاپ او ژباړې ته ځانګړې پاملرنه، د سیمې د تاریخي ارزښتونو سپړنه او ساتنه، د سیمې د نومیالیو شخصیتونو تقدیرول، د سیمه ییزو خپرونو نشرول او داسې نور کارونه د زیات ارزښت وړ دي. باید وویل شي چې دا ډول هڅې په ټولنه کې د وګړو موثرې روزنې ته لار پرانیزي چې د اړوندو اړخونو او وردګ شخصیتونو او علمي سټو ځانګړې پاملرنه ورته را اړوم.

برېښنا

جوته خبره ده چې برېښنا د ماډرن ژوند او هراړخیز پرمختګ د ماشین د چلولو کې مهمه دنده پر غاړه لري او د نړۍ په علمي، اقتصادي، سوداګریز او صنعتي ډګر کې موثر او د پام وړ ځواک ګڼل کېږي. وردګ ولایت د برېښنا په برخه کې له دوو ظرفیتونو څخه په ښه توګه استفاده کولی شي چې یو یې وارداتي برېښنا او بل یې د چک د برېښنا فابریکه ده. باید وویل شي چې د چک د برېښنا فابریکه په ۱۳۱۹ هجري لمریز کال د جرمني د زیمینس کمپنۍ په تخنیکي مرسته د وردګ ولایت د چك په ولسوالۍ کې جوړه شوې، تولیدي ظرفیت یې ۱۱ مېګاواټه برېښنا دی چې د افغانستان د مهمو او پخوانیو برېښنایي فابریکو څخه ګڼل کېږي. د ۱۳۵۷ هجري لمریز کال څخه د مخه د نوموړې فابریکې برېښنا کابل ته لېږدول کېده او د وردګو یوازې څو محدودو کلیو ته له نوموړې فابریکې

ځخه برېښنا ورکړل شوې وه. د افغانستان د سترې غمیزې په لړ کې د هېواد د نورو زېربنايي بنسټونو په څېر د چک د برېښنا د تولید فابریکې ته هم ګڼ شمېر تخنیکي زیانونه رسېدلي، ستنې، غزول شوي مزي او نورو تاسیسات یې د چور او تالان د ناولو عناصرو له خوا وران شوي او د زړې اوسپنې په نامه پلورل شوي دي. سره له دې چې د همدې فابریکې تخنیکي مسئولینو د جګړې په کلونو کې هم خپل معاشونه له حکومت ځخه ترلاسه کول، خو د چک د برېښنا فابریکه له سالمې پالنې ځخه بې برخې وه. له نېکه مرغه چې د دې فابریکې ودانۍ، د اوبو کانالونه، توربینونه او ځینې نور تاسیسات لا هم روغ پاتې شوي چې د هغه یو علت د فابریکې په اړه د سیمې د خلکو او مشرانو ځانګړې پاملرنه ګڼلی شو چې د چور او تالان له مصیبت ځخه یې وژغورله. نوموړې فابریکه درې توربینونه لري خو اوس مهال ددې فابریکې له دریو توربینونو ځخه یوازې یو توربین روغ او د کار کولو وړتیا لري. د دې فابریکې دویم توربین زیاتې

ستونزې لري او کله کله خو د کار کولو وړتیا له لاسه ورکوي، خو دریم توربین یې په ټولیزه توګه له کاره لوېدلی او د جرمني ماهرانو د څرګندولو سره سم یې باید پر ځای بل توربین نصب شي.

د چک د برېښنا د فابریکې کانال له خړو څخه ډك دی او پاکولو ته سخته اړتیا لري. سره لدې د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال د چنګابښ په میاشت کې د جرمني د GTZ او THW مرستندویو مؤسسو د هغه د کانال د پاکولو په کار پیل وکړ او پروګرام یې درلود چې د چک د برېښنا فابریکې د کانال د پاکولو څخه به وروسته د نوموړې فابریکې په تخنیکي او فزیکي بیارغونه پیل کوي، خو د ناڅرګندو دلایلو او ځینو سیمه ییزو وګړو شکایت له کبله د انرژۍ او اوبو د وزارت له خوا یې د بیا رغونې کارونه په ټپه و درول شول او نوموړې مؤسسې یې له سیمې څخه وتلو ته اړ کړې. ضرروي ده چې نوموړې فابریکه په سم او اساسي ډول بیا ورغول شي

او د هغه برېښنا د وردګو ټولې سیمې ته ورکړل شي ځکه چې د دې اساسي ګام پورته کول د خلکو په ژوند کې مثبت بدلون رامنځته کولی شي. په همدې توګه د نوموړې فابریکې له تولیدي برېښنا څخه د وردګو ښار، د وردګو پوهنتون، صنعتي ښارګوټي او تفریحي ځایونو ته هم باید برېښنا و لېږدول شي څو زموږ سیمه د یو عصري انقلاب په کرښه برابره شي. د چک د برېښنا د فابریکې لپاره په ۱۳۹۹ هجري لمریز کال د اوبو او انرژۍ د وزارت له لوري د تاجکستان له یوې کمپنۍ سره د چک د برېښنا د فابریکې د بیا رغولو قرارداد لاسلیک شو خو د عمل په ډګر کې یې د بیا رغولو چارې پیل نه شوې. د ۱۴۰۲ هجري لمریز کال په وروستیو کې یو ځلې بیا داسې ګزارشونه خپاره شول چې د چک د برېښنا د فابریکې د رغولو چارې پیل شوې دي. دا چې دا خبر څومره سم دی، راتلونکی به ځواب ورته ووایي. همدارنګه د چک د برېښنا فابریکې د رغولو تر څنګ د وردګ ولایت مسئولین او زموږ د سیمې

مشران باید له هغې وارداتي برېښنا څخه د خپلې سیمې په رڼا کولو کې خپل مسئولیت ادا کړي چې له کابل ښار د غزني ښار ته غزول شوې ده.

صنعتي چارې

صنعتي او سوداګریزو چارو ته وده ورکول د انسانانو د ژوند لوری په مثبته لار برابروي او سوداګري د بل هر کسب په پرتله انسانان د ښې پانګې څخه برخمن کولای شي او د ژوند غوره ګڼ فرصتونه په لاس ورکوي. ددې خبرې یادونه ضروري ده چې باید د وردګو اوسېدونکي د بل هر چاپه پرتله او له بل هر کسب څخه زیات د افغانستان او نړۍ په کچه سوداګریزو او صنعتي چارو ته مخه کړي او په هغه کې فعاله ونډه واخلي. زموږ وګړي به له دې لارې و توانېږي چې له یوې خوا د خپل ژوند بهیر ته د ښکلا او بډاینې رنګ ورکړي او له بلې خوا یې د هېواد د اقتصاد د بیا رغونې په چارو کې په لویه پیمانه ونډې اخیستلو ته

وهڅوي. د وردګو سیمه د سوداګریزو او صنعتي چارو لپاره یوه غوره سیمه ده چې د هېواد د دوو لویو ښارونو غزني او کابل په منځ کې واقع ده، د لوګر د پل علم او ګردېز ښارونه هم وردګ ولایت ته په نږدې واټن کې پراته دي چې له نوموړو ښارونو څخه په آسانه ورته د اړتیا وړ خام مواد لېږدېدلی او سوداګریزه راکړه ورکړه صورت موندلی شي. له بلې خوا د وردګ ولایت د سیدآباد ولسوالۍ په منځ کې د کابل ـ کندهار – هرات شاهراه غزېدلې چې د سوداګریزو چارو په رونق کې ځانګړی مقام لري. په همدې توګه صنعتي او سوداګریزې چارې د سیمې خلکو ته د دې وړتیا په برخه کوي چې د نړۍ له پرمختللو کمپنیو سره اړیکې ټینګې کړي، د خپل فکر دایره پراخه کړي او د نوې ټکنالوژۍ پر مټ سیمې ته په ملي او نړیواله کچه د پانګې اچولو زمینه برابره کړي. باید وویل شي چې د وردګو خلك له دې کبله باید د سوداګریزو او صنعتي چارو بهیر ته مخه کړي چې د ژوند د سمون لپاره بل داسې مناسب فرصت په

خپله سیمه کې نه لري چې زموږ خلك ژوند ته پرې هر اړخیز سمون ورکړي. ځکه چې د وردګو په سیمه کې د کرنې ځمکې ډېرې محدودې دي او په زیاترو ځایونو کې د کرنې او حتی د څښاك د اوبو کموالی احساس کېږي.

ټولنیز اصلاحات

دودونه او رواجونه د یوې ټولنې د وګړو د ژوند سره سم ځنګ په ځنګ پر مخ درومي چې د اړوندې ټولنې د کلتور یوه بنسټیزه برخه ګڼل کېږي. ځینې دودونه په طبیعي توګه د ټولنې د وګړو په منځ کې موجود وي، خو ځینې نور بیا د وخت د اړتیاوو او غوښتنو سره سم د ټولنې د وګړو د ژوند دایرې ته د ورتګ لاره مومي. دودونه او عنعنات د نوعیت له مخې په عمومي توګه په دوه ډوله دي چې ښه او بد رواجونه یې ګڼلی شو. ښه دودونه له هغو رواجونو څخه عبارت دي چې د یوې ټولنې د وګړو د ژوند له دیني، ملي، اخلاقي او ټولنیزو ارزښتونو سره اړخ لګوي او د نوموړې

ټولنې د پرمختګ سبب کېږي. خو ناوړه رواجونه او د سیمه ییزو خلکو له خوا د هغه پالنه د ټولنې د وګړو له دیني، ملي، اخلاقي او ټولنیزو ارزښتونو سره اړخ نه لګوي، بلکې په ټولنه کې د ناوړه رواجونو موجودیت، پالنه او پراختیا د وګړو په وړاندې د زیات شمېر پرمختګونو لاره ډب کوي او له ګڼو ستونزو او بدمرغیو سره یې مخ کوي. همدارنګه د ناوړه رواجونو پالنه ښه کار نه بلکې یو عار او ننګ دی چې د ټولنې د وګړو په تندي تور داغ ږدي. د وردګو په سیمه کې هم د ګڼو مثبتو رواجونو تر څنګ یو لړ منفي او ناوړه رواجونو د خلکو په ژوند پنجې خښې کړې دي، چې د سیمې د خلکو د پرمختګ د لارې لوی خنډ او د هغوی ژوند یې له سترو ستونزو ګواښونو سره مخ کړی دی. د دې منفي رواجونو په منځ کې یو هم د خپلو خویندو او لوڼو پلورل، د نجونو د بدلانه واده (شغار) او په نجلۍ باندې له مقابل طرف څخه زیات ولور اخیستل ګڼل کېږي چې د وردګو د ځوانو هلکانو او ځوانو نجونو ژوند یې له ستر

ګواښ، لویې بدبختۍ، ناوړه برخلیک او ګنو ستونزو سره مخ کړی دی. دغه ناوړه رواج په داسې وخت کې زموږ د وګړو تر منځ زور مومي چې زموږ وګړي خپل ځانونه له بل هر وخت څخه زیات د اسلام د مبارك دین پلویان او ملاتړي ګڼي. باید وویل شي چې زیاترو وګړو ته د دې خبرې ښه پته شته چې د خپلې خور او لور ولور اخیستل د نجلۍ د پلار، ورور، کاکا، سرپرست یا د کورنۍ د نورو غړو لپاره ناروا دی. زموږ وګړي په دې ښه پوهېږي چې د اسلام د مبارك دین د بنسټیزو ارشاداتو له مخې مناسب او معقول مهر د نجلۍ شرعي حق دی چې باید په بشپړه توګه د هغې په واك کې ورکړ شي خو بیا هم دغه ناوړه عمل ته زړه ښه کوي او د جوماتونو ملا امامانو هم پر دغه عمل مرګونې چوپتیا غوره کړې ده. باید وویل شي چې نوموړی رواج د ورځې په تېرېدو سره لا پراخوالی مومي او د پلرونو یا د کورنیو د سرپرستانو سره دا روحیه نوره هم پیاوړې کېږي چې خپلې خویندې او لونې په لوړه بیه وپلوري او له مقابل

طرف څخه ملا ماتوونکي لګښتونه تر لاسه کړي. په نجلۍ د لوی ولور اخیستلو رواج په ټولنه کې د کورنیو تر منځ زیات شمېر جنجالونو، شخړو، بدیو، ناوړه پدیدو او منفي ترېګنیو ته لاره هواره کړې او د ټولنې د خوښیو په تندي یې د بدرنګۍ ټاپې وهلې دي. همدارنګه دغه ناوړه پدیده د هغو کورنیو تر منځ همیشنی خپګان رامنځته کوي چې پخپل منځ کې یې عزیزانو ته د خپښۍ او دوستۍ تړون کړی وي. د دې ناوړه پدېدې یو بل لوی تاوان دا دی چې د زیاتو پیسو په مقابل کې خرڅه شوې نجلۍ د خپلې کوژدې څخه وروسته مجبوره کېږي تر هغه مهاله د خپل پلار په کور کښینې چې خاوند یې له ایران، پاکستان، عربي هېوادونو او یا له بل ځای څخه د سختې مزدورۍ په وسیله د ولور پیسې وګټي چې دغه بهیر شاید کلونه کلونه و نیسي. همدارنګه د هلک د کورنۍ غړي مجبوره کېږي چې د ولور مبلغ له چا څخه قرض کړي چې له واده څخه وروسته له خاوند او مېرمن سره د یو خواږه، رښتیني او

نیکمرغه ژوند د تېرولو شونتیا محدوده کېږي او ځوانې هیلې یې په نهېلیو بدلېږي. یو بل ناوړه رواج په بدل سره د نجونو ودول دي چې په وردګو کې یې اوس مهال په لویه پیمانه ځای نیولی چې نوموړی کار د اسلام د مبارك دین او بشري حقوقو له مخې ناروا دی ځکه چې په دې صورت کې نجلۍ د هر راز حقونو څخه محرومه پاتې کېږي. د بدل په صورت کې عاجزه، بې ژبې او بېوزله نجلۍ یوازې د خپل ورور د هوس او خوشحالۍ قرباني کېږي او دا چې د دې ناوړه عمل له کبله د خسرخېلو په کورنۍ کې د وادہ شوې نجلۍ ژوند له کوم برخلیک سره مخ کېږي، د نجلۍ سرپرست ورته هېڅ راز پاملرنه نه کوي. د دې ډول واده بل لوی تاوان دا دی چې که یوې واده شوې نجلۍ ته د هغې د کومې تېروتنې په مقابل کې د خپل خاوند، لېوره، خواښې، خسر او یا د کورنۍ د نورو غړو له خوا څه ویل کېږي، له وهلو یا ښکنځا سره مخ کېږي، نو مقابل طرف هم په خپل کور کې پرته له کومې تېروتنې د هغې واده

شوې نجلۍ په حق کې باالمثل عمل کوي چې د دوی د خور او یا لور په مقابل کې دغې کورنۍ ته راغلې او هېڅ ډول تېروتنه یې نه وي کړې. په همدې توګه د بدل د واده نجلۍ له هغه مناسب رواجي پوښ، کالیو او د کور له فرش او ظرف د حصول څخه هم زیاتره وخت محرومه پاتې کېږي، چې نجلۍ یې د خپل ژوند په اوږدو کې یوازې د ناوې کېدو پر مهال لاس له خپلې پلرګنۍ څخه د اخیستل شوي ولور د یوې برخې د لګولو په وسیله لاس ته راوړي. ځکه د بدل د واده دواړه اړخونه یا کورنۍ کله کله داسې توافق کوي چې هر څه ځان پر ځان، چې په دې صورت کې یوه کورنۍ هم د خپلې خور یا لور لپاره هغسې څیزونه نه رانیسي چې د ولور په وسیله یې د واده کولو په صورت کې ورته اخلي. په همدې توګه یو لړ نور منفي رواجونه هم زموږ د خلکو په منځ کې وجود لري لکه په سیالۍ سره په مړو پسې خیراتونه کول، د مړي د کور له خوا په لومړۍ ورځ خیرات کول او داسې نور. باید وویل شي چې اوس

مهال د وردګو په سیمه کې نارینه وګړي د نسبي زده کړو څخه برخمن دي خو د دې ټولو سره سره د وردګ سیمه د دیني علماوو، ماسترانو او ډاکترانو ټاټوبی ګڼل کېږي بیا هم دغه سیمه په داسې لویو ستونزو، ناخوالو او ناوړه دودونو کې راګیر ده چې د وګړو ژوند ګواښي او د اسلام له دین سره اړخ نه لګوي؟ آیا د دې کار شونتیا شته ده چې موجودو ستونزو ته د حل لاره پیدا او د خلکو ژوند له دغه راز تهدیدونو څخه و ژغورو؟ د دې پوښتنې ځواب دا دی چې هو، د هر ډول ناوړه رواجونو د اصلاح لپاره یو داسې عملي پلان او تګلارې ته اړتیا ده چې د اسلام د سپېڅلي دین د لارښوونو له مخې د علماوو، پوهانو او قومي مشرانو د ګډ کار په نتیجه کې ترتیب او عملي شي. که وردګ وګړي دغه راز ستونزو ته د حل لاره پیدا کړي نو هله به په دې توانیدلي وي چې د رښتني پرمختګ اساسي پړاوونه په بریالیتوب سره ووهي او د خپلو راتلونکو نسلونو لپاره د روښانه ژوند لاره په نښه کړي.

نولسم څپرکی

وردګ په لیکلو آثارو کې

د وردګو د قوم، وګړو، ژبې، لهجې، تاریخ، کلتور، تعلیم، سیمې او فولکلور په هکله په ملي او نړیواله سطحه په زرګونو لیکلو آثارو کې لیکنې راغلې دي. دغه آثار چې په مختلفو ژبو لیکل شوې دي، د کتابونو، ټولګو، رسالو، جریدو، مجلو، وېب سایټونو، خبري ژرونالونو، ګزارشونو، ځانګړو راپورونو او داسې نورو اشکالو کې وخت پر وخت خپاره شوي. په دې څپرکي کې یوازې هغو لیکل شوو آثارو (کتابونو) ته لنډه کتنه کېږي چې د وردګ قوم د ژوند یوه برخه یې تر ځانګړې څېړنې لاندې نیولې ده. زیاتره دغه لیکلي آثار د همدې سیمې د لیکوالو له خوا د تالیفاتو، رسالو، کتابونو او داسې نورو په شکلونو کې ترتیب شوي او

ټولنې ته وړاندې شوي دي. د دې آثارو ځينې د چاپ په ګاڼه ښکلي شوي او ځينې لا هم د چاپ انتظار باسي. بايد وويل شي چې زياتره دغه آثار، کتابونه، رسالې او ټولګې د تاريخ په مختلفو پړاونو کې تدوين شوې خو زياته برخه يې له ۱۳۸۰ څخه تر ۱۴۰۰ هجري لمريز کال پورې ليکل شوي او چاپ شوي دي.

چاپي آثار

تر کومه ځايه چې د دې کرښو ليکوال ته معلومات شوی دی، د وردګو په هکله د چاپ شوو آثارو شمېر ۵۵ عنوانونو دی چې له نومونو سره يو ځای يې په هکله لنډ معلومات وړاندې کېږي.

وردګ پېژندنه

(وردګ پېژندنه) د هغه کتاب نوم دی چې ګل آغا احمدي وردګ ليکلی، منځپانګه يې د وردګو تاريخ او معاصر وضعيت دی. دغه کتاب ۲۰ څپرکي او ۶۴۲ مخونه لري او

په کابل کې د الازهر کتاب خپرندویه موسسې له خوا په ۱۳۹۵ هجري لمریز کال چاپ شوی دی. دا کتاب (وردګ د تاریخ په بهیر کې) دوه ورځني سیمینار په ویاړ چاپ شوی وو چې د ۱۳۹۵ کال د تلې د میاشتې په ۱۵ او ۱٦مه نېټه په کابل او د میدانښار کې جوړ شوی وو.[239]

خېښي

(خېښي، د وردګو د واده پانګه) د هغه کتاب نوم دی چې ګل آغا احمدي وردګ لیکلی د وردګو د واده مراسم یې منځپانګه ده. دا کتاب چې ۹ څپرکي او ۱۹۸ مخونه لري، په ۱۳۹۱ هجري لمریز کال په کابل کې د وردګو کلتوري یون له لوري د بهیر په مطبعه کې چاپ شوی دی.[240]

---

239 احمدي وردګ، ګل آغا، وردګ پېژندنه، وردګ د تاریخ په اوږدو کې د سیمینار د تدویر کمېټه، الازهر خپرندویه موسسه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

240 احمدی وردګ، ګل آغا، خېښي د وردګو د واده پانګه، د وردګو کلتوري یون، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۱ هجري لمریز کال.

محمد ارسلان سليمي

(محمد ارسلان سليمي، د افغانستان پياوړې څېره) د هغه کتاب نوم دی چې ګل آغا احمدي وردګ ليکلی، منځپانګه يې د نوموتي وردګ خادم محمد اسلان سليمي ژوند دی. دا کتاب چې ټولټال ۱۷۹ مخونه لري، په ۱۳۸۸ کال د منې ګل د نهمې مشاعرې په وياړ د وردګ ولايت د مقام له لوري خپور شوی او د چاپ چارې يې په کابل کې د اسد دانش په مطبعه کې سر ته رسېدلې دي.[241]

غلام فاروق وردګ

دا کتاب چې (غلام فاروق وردګ، شخصيت او مدېريت) نومېږي، ګل آغا احمدي وردګ ليکلی، منځپانګه يې د ښاغلي غلام فاروق وردګ ژوند او هڅې دي. دا کتاب چې

[241] احمدي وردګ، ګل آغا، محمد ارسلان سليمي د افغانستان پياوړې څېره، د وردګ ولايت مقام، اسد دانش مطبعه، کابل، ۱۳۸۸ هجري لمريز کال.

۱۲ ځپرکي او ۱۷۲ مخونه لري، په ۱۳۹۲ هجري لمريز کال په کابل کې د بهير مطبعې چاپ کړی دی.[242]

نهمه منۍ ګل مشاعره

دا کتاب چې (نهمه منۍ ګل مشاعره) نوم پرې ایښودل شوی، ګل آغا احمدي وردګ ليکلی، منځپانګه يې د نهمې ګل منۍ مشاعرې راپورتاژ، ويناوې، پيغامونه او شعرونه دي. دغه کتاب چې ٦١ مخونه لري، په ۱۳۸۹ هجري لمريز کال د لسمې منۍ ګل مشاعرې په وياړ د وردګ ولايت د مقام له لوري خپور شوی او د چاپ چارې په کابل کې د صميم چاپخونه کې سر ته رسېدلې دي.[243]

---

[242] احمدي وردګ، ګل آغا، غلام فاروق وردګ شخصيت او مدېريت، بهير مطبعه، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمريز کال.

[243] احمدي وردګ، ګل آغا، نهمه منۍ ګل مشاعره، د وردګ ولايت مقام، صميم چاپخونه، کابل، ۱۳۸۹ هجري لمريز کال.

وردګ پوهنتون

دا کتاب چې (وردګ پوهنتون له هیلې تر پیله) نومېږي، ګل آغا احمدي وردګ لیکلی، منځپانګه کې د وردګ پوهنتون بنسټ ایښودنه ده. دغه کتاب چې ٦ څپرکي او ۱۱۲مخونه لري، په ۱۳۹۷هجري لمریز کال د لیکوال له لوري په کابل کې خپور شوی، د چاپ چارې یې په د عمران مطبعه کې سر ته رسېدلې دي.[244]

اتمه منې ګل مشاعره

دا کتاب چې (اتمه منې ګل مشاعره) نومېږي، عبدالودود پښتونځار لیکلی، منځپانګه کې د اتمې ګل منې مشاعرې راپورتاژ، ویناوې، پیغامونه او شعرونه دي. دغه کتاب چې ۲۰۰ مخونه لري، په ۱۳۸۷هجري لمریز کال د نهمې منې ګل مشاعرې په ویاړ د وردګ ولایت د مقام له لوري

244 احمدي وردګ، ګلِ آغا، وردګ پوهنتون له هیلې تر پیله، کابل ادبي بنډار، عمران مطبعه، کابل، ۱۳۹۷ هجري لمریز کال.

خپور شوی او د چاپ چارې یې په کابل کې د اسد دانش په مطبعه کې سر ته رسېدلې دي.[245]

د وردګو د واده دود او بدلې

دغه کتاب چې (د وردګو د واده دود او بدلې) نومېږي، احسان الله آرینزي لیکلی، منځپانګه یې د وردګو د واده دودونه او سندرې دي. دا کتاب چې ټولټال ۵۰ عنوانونه او ۴۵۸ مخونه لري، په ۱۳۸۹ هجري لمریز کال په کابل کې د الازهر خپرندویه ټولنې له خوا چاپ شوی دی.[246]

د غازي محمد جان خان ژوند او مبارزه

دغه کتاب چې د (غازي محمد جان خان ژوند او مبارزه) نومېږي، احسان الله آرینزي ترتیب کړی، منځپانګه یې د

---

245 پښتونځار، عبدالودود، اتمه منې ګل، د وردګ ولایت مقام، اسد دانش مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.

246 آرینزی، احسان الله، د وردګو د واده دود او بدلې، لیکوال، الازهر خپرندویه ټولنه، کابل، ۱۳۸۹ هجري لمریز کال.

هغه سيمينار مقالې، ويناوې او پيغامونه دي چې د ۱۳۹۰ هجري لمريز کال د چنګاښ د مياشتې په ۳۰مه نېټه په کابل پوهنتون کې د غازي محمد جان خان د ژوند او مبارزې په هکله د رفيع کلتوري ټولنې له خوا جوړ شوی وو. په دې کتاب کې ټولټال ۲۰ مقالې راغلې، شاوخوا ۱۰۰ مخونه لري او په ۱۳۹۰ هجري لمريز کال په کابل کې د الازهر مطبعې چاپ کړی دی.[247]

وردګ، ويهارادک، وياردګ

دغه کتاب چې د (وردګ، ويهارادک، وياردګ) نومېږي، احسان الله آرينزي ترتيب کړی، منځپانګه يې د هغه دوه ورځنې سيمينار مقالې، ويناوې او پيغامونه دي چې د ۱۳۹۵هجري لمريز کال د تلې د مياشتې په ۲۸ او ۲۹مه

---

247 آرينزی، احسان الله، ترتيب کوونکی، د غازي محمد جان خان ژوند و مبارزه، د سيمينار د مقالو ټولګه، الازهر خپرندويه ټولنه، کابل، ۱۳۹۰ هجري لمريز کال.

نښته په کابل او میدانښار کې (وردګ د تاریخ په اوږدو کې) تر عنوان لاندې جوړ شوی وو. په دې کتاب کې ټولټال ۴۰ مقالې راغلې، ۶۰۳ مخونه لري او په ۱۳۹۵هجري لمریز کال په کابل کې د الازهر مطبعې چاپ کړی دی.[248]

وردګ، سیمه، تاریخ او کلتور

دا کتاب چې (وردګ، تاریخ، سیمه او کلتور) نومېږي، منځپانګه یې د وردګو تاریخ دی او ښاغلي څېړنیار محمد حامد حلیمي لیکلی دی. دا کتاب چې ۱۸ عنوانونه او ۱۰۶ مخونه لري، په ۱۳۸۷ هجري لمریز کال په کابل کې د وردګو کلتوري یون له لوري خپور شوی او د چاپ چارې یې په بهیر مطبعه کې سر ته رسېدلې دي.[249]

---

[248] آرینزی، احسان الله، ترتیب کوونکی، وردګ، ویهارادک، ویاردک، د سیمینار د مقالو ټولګه، الازهر خپرندویه ټولنه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

[249] حلیمي، محمد حامد، وردګ تاریخ سیمه او کلتور، د وردګو کلتوري یون، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.

غلام صدیق مخترع

دا کتاب چې (غلام صدیق مخترع) نومېږي، منځپانګه یې د افغانستان د مشهور وردګ کشاف غلام صدیق مخترع ژوند دی او ښاغلي څېړنیار محمد حامد حلیمي لیکلی دی. دا کتاب په ۱۳۸۷ هجري لمریز کال په کابل کې چاپ شوی دی.[250]

غازي محمد جان خان وردګ

دا کتاب چې (غازي محمد جان خان وردګ، د خپلواکۍ په جګړه کې د هغه اتلولي او مظلومانه شهادت) نومېږي، منځپانګه یې د غازي محمد جان خان ژوند او مبارزه ده او ښاغلي حیات الله حلیم لیکلی. دا کتاب چې ټولټال ۴ څپرکي، ۳۵ عنوانونه او ۲۳۴ مخونه لري، په ۱۳۸۷ هجري لمریز کال په کابل کې د وردګو کلتوري یون خپور کړی او

---

[250] حلیمي، محمد حامد، غلام صدیق مخترع، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.

د چاپ چارې يې د بهير په مطبعه کې سر ته رسېدلې دي.[251]

د وردګو مشاهير لومړی ټوک

دا کتاب چې (د وردګو مشاهير لومړی ټوک) نومېږي، منځپانګه يې د ۵۰ تنو وردګ مشرانو ژوندليکونه دي او ښاغلي حيات الله حليم ليکلی دی. دغه اثر چې ټولټال ۳۲۷ مخونه لري، د ليکوال په شخصي هڅو خپور شوی او په ۱۳۹۰ هجري لمريز کال په کابل کې د اقراء نشراتي موسسې چاپ کړی دی.[252]

[251] حليم، حيات الله، غازي محمد جان خان وردګ د خپلواکۍ په جګړه کې د هغه اتلولي او مظلومانه شهادت، د وردګو کلتوري يون، بهير مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمريز کال.

[252] حليم، حيات الله، د وردګو مشاهير لومړی ټوک، ليکوال، اقراء نشراتي موسسه، کابل، ۱۳۹۰ هجري لمريز کال.

د وردګو مشاهیر دوهم ټوک

دا کتاب چې (د وردګو مشاهیر دوهم ټوک) نومېږي، منځپانګه یې د ۵۵ تنو وردګ مشرانو ژوندلیکونه دي او ښاغلي حیات الله حلیم لیکلی دی. دغه اثر چې ټولټال ۳۳۵ مخونه لري، د لیکوال په شخصي هڅو خپور شوی او په ۱۳۹۱هجري لمریز په کابل کې د بهیر مطبعې چاپ کړی دی.[253]

د وردګو مشاهیر دریم ټوک

دا کتاب چې (د وردګو مشاهیر ل دریم ټوک) نومېږي، منځپانګه یې د ۷۲ تنو وردګ مشرانو ژوندلیکونه دي او ښاغلي حیات الله حلیم لیکلی دی. دغه اثر چې ټولټال ۳۴۱مخونه لري، د لیکوال په شخصي هڅو خپور شوی او

---

[253] حلیم، حیات الله، د وردګو مشاهیر دوهم ټوک، لیکوال، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۱هجري لمریز کال.

په ۱۳۹۲هجري لمريز په کابل کې د بهیر مطبعې چاپ کړی دی.[254]

د وردګو مشاهیر ځلورم ټوک

دا کتاب چې (د وردګو مشاهیر څلورم ټوک) نومېږي، منځپانګه یې د ۵۹ تنو وردګ مشرانو ژوندلیکونه دي او ښاغلي حیات الله حلیم لیکلی دی. دغه اثر چې ټولټال ۲۳۳ مخونه لري، د لیکوال په شخصي هڅو خپور شوی او په ۱۳۹۴هجري لمريز په کابل کې د بهیر مطبعې چاپ کړی دی.[255]

---

254 حلیم، حیات الله، د وردګو مشاهیر دریم ټوک، لیکوال، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۲هجري لمريز کال.

255 حلیم، حیات الله، د وردګو مشاهیر څلورم ټوک، لیکوال، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۴هجري لمريز کال.

د وردګو مشاهیر د څلورو ټوکو مجموعه

دا کتاب چې (د وردګو مشاهیر د څلورو ټوکو مجموعه) نومېږي، منځپانګه یې د ۲۴۰ تنو وردګ مشرانو ژوندلیکونه دي او ښاغلي حیات الله حلیم لیکلی دی. دغه اثر چې ټولټال ۲۱ څپرکي او ۷۰۲ مخونه لري، د لیکوال په شخصي هڅو خپور شوی او په ۱۳۹۶هجري لمریز په کابل کې د اسد دانش مطبعې چاپ کړی دی.[256]

غازي محمد جان خان

(غازي محمد جانخان د وینو پر لاره د شهادت تر دمه ځایه) کتاب چې ۲۳۲ مخونه لري، منځپانګه یې د غازي محمد جان خان ژوند دی او پروفیسور خالق رشید لیکلی دی. دغه کتاب په ۱۳۹۰ هجري لمریز د غازي محمد جان خان وردګ د علمي سیمینار په ویاړ په کابل کې د

---

[256] حلیم، حیات الله، د وردګو مشاهیر د څلورو ټوکونو مجموعه، لیکوال، اسد دانش مطبعه، کابل، ۱۳۹۶ هجري لمریز کال.

رفیع کلتوري ټولنې له خوا خپور شوی او په احمد مطبعه کې چاپ شوی دی. همدارنګه دا کتاب په ۱۳۹۴ هجري لمریز کال په کابل کې اکسوس د کتاب پلورنځي د دوهم ځل لپاره خپور کړی چې د چاپ چارې یې په ویګل مطبعه کې سر ته رسېدلې دي.[257]

د وردګو د ښادۍ سندرې

دا کتاب (د وردګو د ښادۍ سندرې) د آغلې ساره سادات اثر دی، منځپانګه یې د وردګو د واده سندرې دي، ۱۸ عنوانونه او ۱۹۳ مخونه لري. دا کتاب (وردګ د تاریخ په بهیر کې) سیمینار په ویاړ په کابل کې د رفیع کلتوري

[257] رشید، پوهاند خالق، غازي محمد جان خان د وینو پر لاره د شهادت تر دمه ځایه، وردګ د تاریخ په اوږدو کې د سیمینار د تدویر کمېټه، اکسوس کتاب پلورنځی، کابل، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.

ټولنې له خوا په ۱۳۹۵ هجري لمریز کال خپور شوی دی.[258]

ولسي لوبې

دا کتاب چې (ولسي لوبې) نومېږي، محب الله شریف زي لیکلی او منځپانګه یې د وردګو د ۱۰۲ ولسي لوبو معرفي ده. دا کتاب چې ۱٦۱ مخونه لري، په ۱۳۹۵ هجري لمریز کال د وردګ پېژندنې سمینار د تدویر د کمېټې خوا په کابل کې خپور شوی او د چاپ چارې یې د الازهر په مطبعه کې سر ته رسېدلې دي.[259]

---

258 سادات، ساره، د وردګو د ښادۍ سندرې، رفیع کلتوري ټولنه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

259 شریف زی، محب الله، ولسي لوبې، وردګ د تاریخ په اوږدو کې د سیمینار د تدویر کمېټه، الازهر خپرندویه موسسه، کابل، ۱۳۹۵ هجری لمریز کال.

د ګوربت لمن

دا کتاب (د ګوربت لمن) حبیب الرحمن رحیمي لیکلی، منځپانګه یې د ګوربت غر او په هغه کې د موجودو سرچینو څېړنه ده. دغه کتاب چې ۳۰ عنوانونه او ۸۲ مخونه لري، په ۱۳۹۳ هجري لمریز کال په کابل کې د لیکوال له خوا خپور او چاپ شوی دی.[260]

د آزادۍ لېونی

دا اثر چې (د آزادۍ لېونی) نومېږي، ګل رحمان رحماني لیکلی او منځپانګه یې د ناول په ژبه د غازي محمد جان خان د ژوند او مبارزې انځور دی. دغه کتاب چې ۱۵ څپرکي او ۱۹٦ مخونه لري، په ۱۳۸۹ هجري لمریز کال د

---

[260] رحیمي، حبیب الرحمن، د ګوربت لمن، لیکوال، کابل، ۱۳۹۳ هجري لمریز کال.

ګودر خپرندویه ټولنې له خوا په جلال آباد کې چاپ او خپور شوی دی.[261]

وردګ او وردګي

دا کتاب چې (وردګ او وردګي) نومېږي، د کوزې پښتونخوا مشهور لیکوال پوهاند سیال کاکړ لیکلی او منځپانګه یې د وردګ وګړو تاریخ، ژوند، کلتور او فولکلور دی. دا کتاب چې ۴۰۰ مخونه لري، په ۱۳۹۵ هجري لمریز کال د «افغان اکاډمي» له خوا په کوټه ښار کې چاپ شوی.[262]

د وردګو کلتوري یون

دا کتاب چې (د وردګو کلتوري یون) نومېږي، اورنګ مختار لیکلی او منځپانګه یې د وردګو کلتوري او فولکلوریکه

---

[261] رحماني، ګل رحمن، د آزادۍ لېونی د غازي محمد جان خان وردګ ژوند او مبارزه د ناول په ژبه، لیکوال، ګودر خپرندویه موسسه، جلال آباد، ۱۳۹٦ هجري لمریز کال.

[262] کاکړ، پوهاند سیال، وردګ او وردګي، افغان اکیډمي، کوټه، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

پانگه ده. دا کتاب چې ۲۰۰ عنوانونه او ۴۱۴ مخونه لري، په ۱۳۹۴ هجري لمریز کال په کابل کې د افغانستان د ملي تحریک له خوا چاپ او خپور شوی دی.[263]

د وردگو ولایت د دوو لسیزو یادښتونه

دا کتاب چې (د وردگو ولایت د دوو لسیزو یادښتونه) نومیږي، محمد شفیق صادق لیکلی او منځپانگه یې د جهاد په کلونو کې د وردگو د سیمې ځینې پېښې دي. دا کتاب چې ۱۲ څپرکي او ۲۷۱ مخونه لري، په ۱۳۹۲ هجري لمریز کال په کابل کې د مستقبل خپرندویه ټولنې له خوا چاپ شوی دی.[264]

---

[263] مختار، اورنگ، د وردگو کلتوري یون، د افغانستان ملي تحریک، کابل، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.

[264] صادق، محمد شفیق، د وردگو ولایت د دوو لسیزو یادښتونه، لیکوال، مستقبل خپرندویه موسسه، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.

په غرونو کې لالونه

دا کتاب چې (په غرونو کې لالونه، د وردگو شاعرانو شعري ټولگه) نومېږي، حمید ناصري وردگ لیکلی او منځپانگه یې د ۴٦ تنو وردگ لیکوالانو او شاعرانو ژوندلیکونه دي. دغه کتاب چې ۷۲ مخونه لري، په ۱۳۸۰ هجري لمریز کال په کابل کې د لیکوال په شخصي لگښت بهیر مطبعې چاپ کړی دی.[265]

د انجیوگانو رول

دا کتاب (د انجیوگانو رول د وردگ ولایت په بیا رغونه کې) نومېږي، آغلې محموده تقوی لیکلی او منځپانگه یې د وردگ بیا رغونه ده. دغه کتاب چې ۲۰ عنوانونه او ۲۵۰

---

[265] ناصری وردگ، حمید، په غرونو کې لالونه، لیکوال، بهیر مطبعه، بهیر مطبعه، ۱۳۸۰ هجري لمریز کال.

مخونه لري، په ۱۳۹۴ کال په کابل کې د شرق د لوړو زده کړو موسسې خپور کړی دی.[266]

ګران سمسور

دا کتاب (ګران سمسور یا Dear Samsor) نومېږي احمدضیا وحدت په انګرېزي ژبه لیکلی او منځپانګه یې د وردګ وګړو د ژوند انځور دی. دغه اثر چې ۱۸۴ مخونه لري، په ۱۳۹۵ هجري لمریز کال په کابل کې (وردګ د تاریخ په اوږدو کې) سمینار په ویاړ چاپ شوی دی.[267]

کلیمزی له کومه تر کومه

دغه کتاب چې (کلیمزی له کومه تر کومه، له ستونزو سره د بریالۍ مبارزې کیسه) نومېږي، الهام وردګ لیکلی دی

---

[266] تقوا، محموده، د انجیوګانو رول د وردګ ولایت په بیا رغونه کې، شرق پوهنتون، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.

[267] وحدت، احمد ضیاء، ګران سمسور په انګلیسي ژبه، وردګ د تاریخ په اوږدو کې سیمینار د تدویر کمېټه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

او منځپانګه يې د عبيدالله کليمزي د ژوند کيسه ده. دا کتاب چې ۱۰۰ عنوانونه او ۲۷۰ مخونه لري، په ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د ليکوال له خوا چاپ شوی او د چاپ چارې يې په دانش مطبعه کې سر ته رسېدلی دي.[268]

د رڼا لاروی

دا کتاب (د رڼا لاروی) نومېږي، حسن جان حيران ليکلی او منځپانګه يې د ژوند د خاطراتو ټولګه ده چې د وردګو جهادي دوره بيانوي. دغه اثر چې ۱۹ څپرکي او ۲۵۸ عنوانونه لري، په ۱۳۹۷ هجري لمريز د ليکوال له خوا خپور شوی او د چاپ چارې يې په مستقبل خپرندويه موسسه کې سر ته رسېدلې دي.[269]

---

[268] وردګ، الهام، کليمزی له کومه تر کومه، ليکوال، اسد دانش مطبعه، کابل، ۱۳۹۷ هجري لمريز کال.

[269] حيران، حسن جان، د رڼا لاروی، ليکوال، مستقبل خپرندويه موسسه، کابل، ۱۳۹۷ هجري لمريز کال.

در قبال کودتای هفت ثور

دا کتاب چې (در قبال کودتای هفت ثور، حقیقت توزیع سلاح سال ۱۳۵۸ به مردم وردگ) نومېږي، ډګروال ارکانحرب غلام دستیګرخان لیکلی او منځپانګه یې د وردګو د جهادي تاریخ د پیل پېښې دي. دغه کتاب چې ۳۸ عنوانونه او ۱۳۸ مخونه لري، په ۱۳۹٦ هجري لمریز کال په کابل کې د انتشارات سعید له خوا چاپ شوی دی.[270]

د وردګ ولایت پروفایل

د وردګ ولایت لپاره ولایتي پروفایل د اقتصاد ریاست له لوري او د USAID اسلا د پروژې په تخنیکي او مالي ملاتړ ترتیب او چاپ شوی دی، منځپانګه یې د وردګ ولایت

---

[270] ډګروال ارکانحرب غلام دستګیر خان، در قبال کودتای هفت ثور، حقیقت توزیع سلاح سال ۱۳۸۵ به مردم وردګ، انتشارات سعید، کابل، ۱۳۹٦ هجري لمریز کال.

هراړخیز معلومات دی. دغه پروفایل چې ۱۲۰ مخونه لري، په ۱۳۹۸ هجري لمریز کال د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اقتصاد وزارت چاپ کړی دی.[271]

فولکلوریکې وړانګې

دا کتاب چې (فولکلوریکې وړانګې) نومېږي، آغلې روښنا وردګ لیکلی او منځپانګه یې د وردګو د فولکلوریکو بنسټونو پېژندل او سپړل دي. دغه کتاب چې ۲۴۷ مخونه لري، په ۱۳۹۱ هجري لمریز کال په کابل کې د دانش خپرندویه موسسې له خوا چاپ شوی دی.[272]

---

271 د اقتصاد وزارت، د وردګ ولایت پروفایل پښتو/دري، کابل، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

272 وردګ، روښنا، فولکلوریکې وړانګې، لیکواله، اسد دانش خپرندویه موسسه، کابل، ۱۳۹۱ هجري لمریز کال.

وردګ د نېکمرغۍ او بدمرغۍ تر منځ

دغه کوچنۍ رساله چې (وردګ د نېکمرغۍ او بدمرغۍ تر منځ) نومېږي، عبدالرحمن فرقاني لیکلې او منځپانګه یې د وردګو د سیمې په هکله معلومات دي. دغه رساله چې ۳۴ مخونه لري، په ۱۳۹۲ هجري لمریز کال په کابل کې (وردګ د تاریخ په اوږدو کې) سیمینار د تدویر کمېټې خپره کړې او د چاپ چارې یې په بهیر مطبعه کې سر ته رسېدلې دي.[273]

د خلکو سندرې

دا کتاب (د خلکو سندرې او د فولکلور په باب لنډه څېړنه) نومېږي، استاد حبیب الله رفیع لیکلی او منځپانګه یې د وردګو او نورو پښتني سیمو د سندرو په هکله معلومات دي.

---

[273] فرقاني، عبدالرحمن، وردګ د نېکمرغۍ او بدمرغۍ تر منځ، وردګ د تاریخ په اوږدو کې د سیمینار د تدویر کمېټه، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.

دغه کتاب چې شاوخوا ۱۵۰ مخونه لري، لومړی ځل د تاریخ ټولنې له خوا په ۱۳۴۹ هجري لمریز کال په کابل کې چاپ شوی دی.[274]

قوماندان امین وردگ د جګړې یادونه

دا کتاب (قوماندان امین وردگ د جګړې یادونه، افغانستان ځانګړې ګواهینامه) نومېږي، محمد امین وردگ په فرانسوي ژبه لیکلی او منځپانګه یې د وردګو د جهادي تاریخ یوه برخه ده. دغه کتاب چې ۳۹۶ مخونه لري، په ۱۳۸۸ هجري لمریز کال د فرانسې د ارتاهود په چاپخونه کې سر ته رسېدلې او د امازون په نړیوال آنلاین کتاب پلورنځي کې د لاسرسي وړ دی.[275]

---

[274] رفیع، حبیب الله، د خلکو سندرې او د فولکلور په باب لنډه څېړنه، د تاریخ ټولنه، کابل، ۱۳۴۹ هجري لمریز کال.

[275] وردګ، محمد امین، قوماندان امین وردګ د جګړې یادونه په فرانسوي ژبه، ارتاهود چاپخونه، فرانسه، ۱۳۸۸ هجري لمریز کال.

د وردګ ولایت د اجراآتو راپور

دغه کتاب د وردګ ولایت په سطحه د ۱۳۹۲ هجري لمریز کال د مختلفو څانګو د اجراآتو رپوټ دی، په ۱۳۹۲ کال د همدې ولایت د سکتوري خدمتونو د ریاست له خوا چاپ شوی دی.[276]

وردګ ټبر

وردګ ټبر یا Wardak Tribe د هغه کتاب نوم دی چې ۸۴ مخونه لري، لمبر انټ سورهان، مریم توني او سوسن حسنا یې په ګډه د لیکوالۍ چارې په انګلیسي ژبه سر ته رسولې دي. دغه کتاب په ۲۰۱۰ زېږدیز کال د بېت سکرېپټ د

---

[276] د سکتوري خدمتونو ریاست، د وردګ ولایت د اجراآتو راپور، میدانښار، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.

خپرندویه موسسې له خوا چاپ شوی دی او په امازون آنلاین کتابتون پلرونځي کې د لاسرسي وړ دی.[277]

د نارینه وو په نړۍ کې د یوې ښځې جګړه

دا کتاب چې (د نارینه وو په نړۍ کې د یوې ښځې جګړه) نومېږي، آغلې ظریفه غفاري لیکلی او منځپانګه کې په افغانستان کې د ښځو ستونزمن حالت او مبارزه ده. دغه کتاب د ۲۰۲۲ زېږدیز کال د ورځپاڼه لیکونکې آغلې (هانا لوسیندا سمېت) په همکارۍ په انګلیسي ژبه چاپ شوی.[278]

[277] لمبر آنټ سورهان، مریم تونې او سوسن حسنا لیکوالان، وردګ ټېر په انګلیسي ژبه، بېت سکرېپټ او امازون خپرندویه موسسه، ۲۰۱۰ زېږدیز کال.

[278] غفاري، ظریفه، د نارینه وو په نړۍ کې د یوې ښځې جګړه په انګلیسي ژبه، هانا لوسیندا سمېت، ۲۰۲۲ زېږدیز کال.

د وردګ ټبر پښتني نومونه

دغه کتاب چې (د وردګ قوم پښتني نومونه) نومېږي، او انګلیسي نوم یې The Pahktun or Pashtun Names of the Wardag or Wardak Tribe دی، په انګلیسي ژبه لیکل شوی او لیکوال یې شاهد مایار وردګ دی. دا کتاب چې په امازون آنلاین کتابتون کې خپور او له هغه ځایه د لاسرسي وړ دی، په هکله یې زیات تفصیلات نشته.[279]

زما ژوند د هوا په سترو څپو کې

دا کتاب چې (زما ژوند د هوا په سترو څپو کې) نومېږي، د ډګر جنرال قهرمان عبدالوهاب پیلوټ وردګ اثر دی چې د

---

[279] وردګ، شاهد مایار، د وردګ ټبر پښتني نومونه په انګلیسي ژبه، امازون آنلاین کتابتون، ۲۰۲۲ زېږدیز کال.

یو پیلوټ په توګه یې د خپل ژوند خاطرات پکې را غونډ کړي او په ۱۴۰۱ هجري لمریز کال په کابل کې اکسوس کتاب پلورنځي چاپ کړی دی.[280]

د پوهاند زرجان بها میموګرافي

دغه کتاب چې (د ژوند خاطرې لومړی ټوک) نومېږي، د پوهاند زرجان بها میموګرافي ده، پنځه څپرکي لري، ایډیټ او د کمپوز چارې یې ګل آغا احمدي وردګ سر ته رسولې او په ۱۳۹۸ هجري لمریز کال په ۱۹۵ مخونو کې په کابل کې د دوکتور زرجان بها په شخصي لګښت چاپ شوی

[280] قهرمان، پیلوټ عبدالوهاب، زما ژوند د هوا په سترو څپو کې، لیکوال، اکسوس خپرندویه موسسه، کابل، ۱۴۰۱ هجري لمریز کال.

دی. د دې کتاب د چاپ چارې په بهیر مطبعه کې سر ته رسېدلې دي.[281]

په چک کې اسلامي پاڅون

دا کتاب چې (په چک او دایمرداد ولسوالیو کې اسلامي پاڅون) نومېږي، محمد زبیر شفیقي لیکلی، منځپانگه یې په یاده سیمه کې د وخت د کمونیست رژیم په وړاندې د وردگو د ولس پاڅون دی. دغه کتاب په ۱۳٦۸ هجري لمریز کال په ۱۴۰ مخونو کې د چک ولسوالۍ د حزب اسلامي د پوهنې ادارې له خوا خپور شوی، د چاپ چارې

281 بها، زرجان، د پوهاند زرجان بها میموگرافي، لیکوال، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

يې د لاهور ښار په شرکت پرېس کې سر ته رسېدلې دي.[282]

په جهادي دوره کې د چک ښوونه او روزنه

دا کتاب چې (په جهادي دوره کې د چک ولسوالۍ ښوونه او روزنه) نومېږي، محمد زبير شفيقي ليکلی، منځپانګه يې په چک ولسوالۍ او دايمرداد کې د جهادي دورې ښوونيز بهير دی. په هکله يې زيات معلومات ترلاسه نه شول.[283]

---

[282] شفيقي، محمد زبير، په چک او دايمرداد ولسواليو کې اسلامي پاڅون، حزب اسلامي د چک فرهنګي څانګه، شرکت پرېس، لاهور، ۱۳٦۸ هجري لمريز کال.

[283] د محمد زبير شفيقي ژوندليک، روهي ويب پاڼه،
https://rohi.af/news/8281

د دايمرداد ولسوالي د واده دود

دا کتاب (د دايمرداد د ولسوالۍ د واده دود) نومېږي، پښتون احدي ليکلی چې ماستري يې د کابل پوهنتون د ادبياتو په پوهنځي کې کړې ده. دغه کتاب چې منځپانګه يې په جلګه او هغه ته څېرمه سيمه کې د واده په دود باندې بحث ته ځانګړې شوی دی. دا کتاب په کابل کې چاپ شوی دی چې زيات تفصيلات يې په لاس کې نشته.

د ميدانښار فتح

دغه کتاب چې د (د ميدان ښار فتح) نومېږي، محمد زبير شفيقي ليکلی او له هغې پېښې سره تړاو لري چې په ۱۳۶۸ هجري لمريز کال رامنځته شوه او د وردګ ولايت د

حزب اسلامي مجاهدینو د لنډ وخت لپاره میدانښار له دولتي ځواکونو څخه ونیو.[284]

وردګ او د دې ولایت اوسېدونکي

دغه کتاب (وردګ او د دې ولایت اوسېدونکي) نومېړي نعمت الله رشیدي لیکلی، منځپانګه یې د وردګو د سیمې او خلکو معرفي ده. دا کتاب په ۱۳۸۷ هجري لمریز کال په کوېټه ښار کې د مکتبه عمریه له لوري چاپ او خپور شوی دی.[285]

---

284 د محمد زبیر شفیقي ژوندلیک، روهي ویب پاڼه، https://rohi.af/news/8281

285 کاکړ، پوهاند سیال، وردګ او وردګي، افغان اکاډمي، کوېټه، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

معلومات جغرافيايي ولايت وردګ

دا کتاب چې په دري ژبه ليکل شوی، دوو ليکوالانو آغلې حنيفه عبادي او روح الله محبي ليکلی دی. دا کتاب په ۱۳۹۲ هجري لمريز کال د جيودوزۍ او کارتوګرافۍ د عمومي ادارې له خوا په ۱۰۵ مخونو کې چاپ شوی دی چې په متن سربېره رنګه نقشې هم لري او د وردګ ولايت جغرافيايي څېړنه يې کړې ده.[286]

ځلانده راتلونکی

دغه رساله چې (ځلانده راتلونکی) نومېږي، د وردګ ولايت د اطلاعاتو او فرهنګ د رياست او د وردګ د ولايت د مقام

---

286 حنيفه عبادي او روح الله محبي، معلومات جغرافيايي ولايت وردګ، د جيودوزۍ او کارتوګرافۍ عمومي اداره، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمريز کال.

په نوښت په ۱۳۹۴ کال کې چاپ شوي او ۳۰ مخونه لري. د دې رسالې منځپانګه د وردګ ولایت د بیا رغونې د بهیر د ځو اړخونو بیانول او تشریح ده.[287]

نقشه های واحدهای اداری ولایت وردگ

دغه رساله چې د وردګ ولایت د ټولو اداري واحدونو د سیاسي وېش او ټولنیزو چارو نقشې پکې راټولې شوې دي او ۷۵ مخونه لري، په ۱۳۹۰ هجري لمریز کال د جیودیزۍ او کارتوګرافۍ د عمومۍ ادارې له خوا په لوی سایز کې چاپ شوی دی. په دې رساله کې د وردګ ولایت

[287] د وردګ ولایت د مقام دفتر، ځلانده راتلونکی، وردګ، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.

د جغرافيې نقشه او د همدې ولايت د عمومي جغرافيې قاموس هم راغلی دی.[288]

د وردگو هايدرولوجي ته يوه کتنه

دا اثر چې (د وردگو هايدرولوجي ته يوه کتنه) نومېږي، د سيد حبيب شرافت ليکنه ده چې په ۱۳۸۸ هجري لمريز کال د کابل پوهنتون ځکمپوهنې پوهنځي چاپ کړی دی.[289]

---

[288] د افغانستان د معلوماتو مرکز، کابل پوهنتون، نقشه های واحدهای اداري ولايت وردگ، کابل، ۱۳۹۰ هجري لمريز کال.

[289] د کابل پوهنتون ويب سايټ

د وردګ ولایت تخنیکي ـ نظارتي راپور

دغه رساله چې نوم يې د وردګ ولایت تخنیکي نظارتي راپور دی، په ۱۹۹۲ زیږدیز کال په انګلیسي ژبه لیکل شوی او لیکوال يې ښاغلی احمد فرید حیدري دي. دغه راپور چې د USAID د کرنې څانګې په مالي مرسته تهیه شوی دی. په دې راپور کې کرنه، د کلیو پراختیا او یو لړ پروپوزلونه، وړاندیزونه او مشورې شاملې دي.[290]

وردګ ولایت ټولنیز او اقتصادي پروفایل

دغه پروفایل د وردګ ولایت د ټولنیز او اقتصادي وضعیت په هکله دی او په ۱۹۹۱ زیږدیز کال د ملګرو ملتونو د

---

[290] د افغانستان معلوماتي مرکز، کابل پوهنتون، http://dx.doi.org/10.2458/azu_acku_pamphlet_hn670_6_h354_1992

UNIDAT له خوا په کابل کې خپور شوی چې له ځینو نقشو سره یو ځای ۸۳ مخونه لري.[291]

په وردګو کې د کاریزونو سیستم

دغه رساله (په وردګو کې د کاریزونو د سیستم ټولنیز حقیقتونه) دی او په هغه کې د کارېزونو سیستم څېړل شوی دی. دا کتاب په انګلېسي ژبه د CPAU موسسې له خوا په ۲۰۱۱ زېږدیز کال په A3 برابره شوې او ۱۲۸ مخونه لري.[292]

---

[291] د ملګرو ملتونو دفتر، د افغانستان څانګه د وردګ ولایت ټولنیز او اقتصادي وضعیت، ۱۹۹۱ زېږدیز کال.

[292] کپو موسسه، په وردګو کې د کاریزونو سیستم ټولنیز حقیقتونه، کابل، ۲۰۱۱ زېږدیز کال.

ناچاپ آثار

د وردگو د ژوند، تاریخ، کلتور، سیمې، فولکلور او داسې نورو برخو په هکله یو شمېر نور کتابونه او آثار هم لیکل شوي دي. هغه ناچاپ آثار چې معلومات یې د دې کرښو لیکوال ته په لاس ورغلی، شمېر یې ۲۰ عنوانونو ته رسېږي چې چاپ شوي نه دي. د دې آثارو لنډ معلومات په لاندې ډول دی:

۱.**د وردگو لهجوي قاموس**، دا کتاب گل آغا احمدي وردگ لیکلی او منځپانگه یې د وردگو لهجه او ځانگړي کلمات دي چې چاپ شوی نه دی.

۲.**وردگ په کتابونو کې**، دا کتاب گل آغا احمدي وردگ لیکلی او منځپانگه یې د هغو کتابونو معرفي کول دي چې

د وردګو په هکله په پښتو، دري، انګلیسي او فرانسوي ژبو لیکل شوي دي. دا کتاب تر دې مهاله ندی چاپ شوی.

۳.**وردګ په منظوم کلام کې**، دا کتاب ګل آغا احمدي وردګ لیکلی او منځپانګه یې هغه منظوم کلام (غزلونه، نظمونه، دوه بیتي، څلوریځې، لنډۍ او ټپیزې) دي چې د وردګو په هکله لیکل شوي دي. دا کتاب تر دې مهاله نه دی چاپ شوی.

۴.**دېو او مېو**، دا کتاب ګل آغا احمدي وردګ لیکلی او منځپانګه یې یو شمېر هغه فولکلوریکي خیالي کیسې او افسانې دي چې په وردګي ټولنه کې موجودې دي او د لومړي ځل لپاره یې لیکلې بڼه خپله کړې ده. دا کتاب تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۵.**سلسبیل د وردګي خویندو جنتي ګودر**، دا کتاب ګل آغا احمدي وردګ لیکلی او منځپانګه یې د فعالو او پېژندل شوو وردګي مېرمنو معرفي ده چې شاوخوا ۱۰۰ تنه فعالانې پکې معرفي شوې دي. دا کتاب تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۶.**د روژې وردګي رواجونه**، دا کتاب ګل آغا احمدي وردګ لیکلی دی او منځپانګه یې هغه وردګي دودونه دي چې وردګي ټولنه یې د رمضان په میاشت کې لري. دا کتاب تر دې مهاله نه دی چاپ شوی.

۷.**ناوې، د وردګي ودونو سندرې**، دا کتاب ګل آغا احمدي وردګ لیکلی دی او منځپانګه یې د وردګي ودونو سندرې او د ښادۍ د مروجو کلمو قاموس دی. دا کتاب تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۸.**گوربت آبي بندونه**، دا کتاب گل آغا احمدي وردگ لیکلی او منځپانگه یې د گوربت د غره په معرفي سربېره د دې تاریخي غره په لمنو کې د آبي بندونو د جوړولو شونتیا ده. دا کتاب تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۹.**د وردگو قومي عالي شورا او مدني ټولنه**، دا کتاب گل آغا احمدي وردگ لیکلی او منځپانگه یې مدني ټولنه او د وردگو قومي عالي شورا ده. دا کتاب تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۱۰.**ولسي اندونه**، دا کتاب گل آغا احمدي وردگ لیکلی او منځپانگه یې د یو شمېر هغو ولسي اندونو شرحه ده چې په وردگي ټولنه کې د خلکو تر منځ موجود دي. دا کتاب تر دې مهاله نه دی چاپ شوی.

۱۱.**جغتو د تاریخ او کلتور په هینداره کې**، دا کتاب ګل آغا احمدي وردګ لیکلی او منځپانګه یې د وردګ ولایت د جغتو سیمې هر اړخیزه معرفي ده. دا کتاب تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۱۲.**مېنه او ناره**، دا کتاب ګل آغا احمدي وردګ لیکلی او منځپانګه یې د مېنې ګل مشاعرې تاریخچه ده. دا کتاب تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۱۳.**د وردګو ټولنیز مناسبتونه**، دا کتاب ګل آغا احمدي وردګ لیکلی او منځپانګه یې د هغو مناسبتونو معرفي ده چې د وردګو په ټولنه کې موجود دي. دا کتاب تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۱۴.**د گوربت لېسې تاریخچه**، دا کتاب گل آغا احمدي وردگ لیکلی او منځپانگه یې د گوربت لېسې تاریخچه ده. دا کتاب تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۱۵.**پټانخېل د تاریخ په رڼا کې**، د دې کتاب لیکوال نعمت الله پټانزی دی، منځپانگه یې د وردگ ولایت د سیدآباد ولسوالۍ تاریخ دی چې تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۱۶.**د غازي محمد جان خان منظوم تاریخ**، د دې کتاب لیکوال محمد عظیم ستومان غازي زاده ده او منځپانگه یې په منظومه ژبه د غازي محمد جان خان ژوند او مبارزه ده. دا کتاب تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۱۷.د پښتو له معیاري لهجې سره د وردګو د لهجې پرتلنه، دا کتاب آغلې شریفه پاڅون لیکلی او د ماسترۍ تېزس یې دی. د دې کتاب منځپانګه د وردګو لهجه ده چې تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۱۸.د زېړیګل وردګ اتو بیوګرافي، دا کتاب محمد یحیی وردګ لیکلی او منځپانګه یې د پښتني بانک د پخواني رئیس زېړګل وردګ ژوند او هڅې دي. دا کتاب تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۱۹.وردګ د تاریخ په اوږدو کې، دا کتاب عبدالودود پښتونځار لیکلی، منځپانګه یې د وردګو تاریخ دی او تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۲۰.**د وردگو ملالۍ**، دا کتاب آغلې موسکا ساحل لیکلی او منځپانګه یې د هغو وردګو نجونو معرفي ده چې د لیکلنې په ډګر کې فعالې دي. دا کتاب تر اوسه نه دی چاپ شوی.[293]

۲۱.**د وردګ ولایت د کلیو اطلس**، دا کتاب ښاغلي احسان الله آرینزي لیکلی، منځپانګه یې د وردګو د کلیو اطلس یا نقشې دي او ترې مهاله چاپ شوی نه دی.[294]

---

[293] احمدي وردګ، ګل آغا، وردګ په کتابونو کې ناچاپ اثر، ۱۴۰۳ هجري لمریز کال.

[294] د احسان الله آرینزي فیسبوک پاڼه

د وردګو مشاهیر (ضمیمه)

د وردګو مشاهیر په نوم سلسله د وردګ ولایت د چک ولسوالۍ د مغل کوټ/ مامدو د کلي اوسېدونکي لیکوال او څېړونکي ښاغلي حیات الله حلیم پیل کړې وه چې په لومړي ځل یې د وردګو ګڼ شمېر پخواني او معاصر مشهور کادرونه په لیکنې بڼه ټولنې ته معرفي او یو لوی خدمت یې ترسره کړ. د وردګو د مشاهیرو په هکله ښاغلي حیات الله حلیم خپل معلومات په څلورو بېلابېلو ټولګو کې ترتیب او خپل آثار یې چاپ کړل. په دویم ګام کې نوموړي خپل څلور چاپ شوي آثار په یوه ټولګه کې په منظمه توګه راټول کړل، د وردګو مشاهیر (په څلورو ټوکو کې معرفي شوي شخصیتونه) یې په کټګوریو ووېشل او وروسته یې خپل کتاب چاپ کړ. د دې لپاره چې د ښاغلي حلیم سر ته رسېدلی کار د وردګ پېژندنې له بهیر سره نبغ په نبغه

اړیکه لري، کتاب یې د ګل آغا احمدي وردګ په وسیله معرفي شوی او د دې اثر د ضمایمو یوه برخه کېږي.

دا کتاب چې (د وردګو مشاهیر لومړی، دویم، دریم او څلورم ټوک) نوم پرې اېښودل شوی، د ښاغلي حیات الله حلیم لیکنه ده. د دې مجموعې لویه ځانګړنه دا ده چې لیکوال هغه وردګ شخصیتونه صنف بندي کړي دي چې مخکې یې (د وردګ مشاهیر) تر عنوان لاندې په څلورو بېلابېلو ټوکو کې چاپ کړي وو. د دې ټولګې د کاغذ، پوښ او چاپ کیفیت هم د ښاغلي حلیم د مخکینو آثارو په پرتله په زړه پورې دی، په لوړ صحافت یې د چاپ چارې سر ته رسېدلې او کلکه پوښتې ورته غوره شوې ده. په همدې ټولګه د هېواد نامتو لیکوال ښاغلي استاد حبیب الله رفیع یوه سریزه پرې لیکلې ده، د ۲۴۰ وردګ مشرانو او معاصرو اشخاصو ژوندلیکونه، کارنامې او کړنې یې د کتاب په منځپانګه کې ځای پر ځای کړې دي. دغه اثر

چې ټولټال ۲۱ څپرکي او ۷۰۲ مخونه لري، د لیکوال په شخصي هڅو خپور شوی او په ۱۳۹٦ هجري لمریز کال په کابل کې د اسد دانش مطبعې په ۱۰۰۰ ټوکه کې چاپ کړی دی.

د دې کتاب د پوښتۍ لومړي مخ ته داسې ساده بګورنې خوښ شوی چې د نیلګون رنګ د پاسه پرې د څو وردګ مشرانو او معاصرو اشخاصو عکسونه انځور شوي او په همدې مخ په سپین رنګ د کتاب او لیکوال نومونه لیکل شوي دي. د کتاب د پوښتۍ په وروستي مخ بیا د هغو

کتاب پلورنځیو نومونه او پتې لیکل شوې چې دا کتاب هلته موندل کېدای شي. د دې اثر فهرست او په فهرست کې د موجودو شخصیتونو صنف بندي د کتاب په لومړیو مخونو کې ترتیب شوي دي. پر کتاب دوې پر لپسې سریزې راغلې چې یوه ښاغلي استاد حبیب الله رفیع او بله د همدې اثر لیکوال ښاغلي حیات الله حلیم لیکلې ده. مخکې له دې چې د دې اثر لومړی څپرکی پیل شي، د کتاب په لومړیو مخونو کې د افغانستان د آزادۍ د لارې د سرلښکر او نامتو غازي محمد جانخان وردګ بشپړ ژوندلیک او کارنامې لیکل شوې دي. د غازي محمد جانخان له ژوندلیک څخه وروسته د همدې کتاب ۲۱ څپرکي په دې توګه ترتیب شوي دي:

لومړي څپرکی: صدراعظم او وزیران

په دې څپرکي کې د ۱۲ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: مستوفي حبیب الله خان صدراعظم، عبدالرحیم وردګ، محمد عمرخان وردګ، غلام فاروق وردګ، عبدالکریم خرم، تاج محمد وردګ، عبدالله خان وردګ، سخیداد فایز، غلام محمدخان وردګ، عبدالوکیل خان او محمد عثمان واحدي معین.

دویم څپرکی: والیان

په دې څپرکي کې د ۱۱ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: محمد اسماعیل خان مایار، عبدالله خان نایب الحکومه، روشندخان وردګ، عبدالغفور وصیل، محمد ګل نجیب، عبدالروف وېسا، سعادت خان، عبدالغني خان، جمعه خان وردګ، وحیدالله کلیمزی او اسدالله همدم.

دریم څپرکی: خانان او قومي مشران

په دې څپرکي کې د ۱۴ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: خدایداد خان (خڼ وردګ) ګل جان خان وردګ، محمد نبي خان، عصمت الله خان سیاب، شېرپندل خان دورانخېل، شېرجان خان، محمد حیدرخان (حیدر بابا) عبدالوهاب خان، شېرپندل خان السنګ، محمد ظاهرخان السنګ، خلیل الرحمن قاضي زاده، غلام دستګیر خان (خان کاکا) محمد حکیم خان بېدمښک او ولي محمد خان.

څلورم څپرکی: تاریخي څېرې

په دې څپرکي کې د ۱۹ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: زین خان بابا، کمال خان بابا، محمد کریم خان، ګل احمدخان کرنیل غازي، شهبازخان بابا، خدای نظرخان، غلام حیدرخان

وردگ، محمد رستم خان، محمد اکبرخان کرنیل، عبدالغفور آخونزاده، محمد افضل خان غازي، عبدالاحمد خان بمبايي، محمد دين خان غازي، اخترمحمد خان (اخترباباا) ملا مومن خان نايب سالار، مغل خان، ملک موسی خان او همت بابا.

پنځم څپرکی: ملي، قومي او جهادي شوراګانې

په دې څپرکي کې د ۱۳ کسانو ژوند ليکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه يې په لاندې ډول دي: عبدالاحد خان مايار، سميع جان شېرزاده، شېرولي وردگ، عبدالمجيد وردگ، عبيدالله کليمزی، کپتان محمد حسن خان، ضياالدين کمال، حسيب الله کليمزی، سيدعمرخان، عبدالکبير خان (ببرک) محمد منېر آخونزاده او رحمت گل.

شپږم څپرکی: عسکري منصبداران

په دې څپرکي کې د ۲۱ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: تورنجنرال عبدالعلي خان وردگ، سید عبدالغني خان، غلام دستگیر خان، عبدالغني خان، عبدالحنان خان مینه پال، بسم الله خان، غلام حسن خان، امان الله خان حیدري، جمال الدین خان، محمد اسحق خان نوري، رحمت الله خان روفي، عبدالحمید خان حمید، الهام الدین خان، مظفرالدین یمین، صلاح الدین حمیدي، نعمت الله خان حیدري، لعل جان ظهیر، محمد رحیم، محمد فاروق نعیمي، محمد قاسم روف او محمد صدیق واحدي.

اووم څپرکی: نوابغ او نوښتگر

په دې څپرکي کې د ۷ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: ډاکتر محمد

موسی وردگ، احمد سالار، ډاکتر محمد اسمعیل وردگ، مسعود حلیم، غلام صدیق مخترع، آغا محمد غیرت او مولانا خان محمد شنیزی.

اتم څپرکی: فرهنگیان

په دې څپرکي کې د ۱۵ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نوmونه یې په دې ډول دي: حبیب الله رفیع، عبدالجلیل وجدي، محمد ارسلان سلیمي، گل آغا احمدي وردگ، احسان الله آرینزی، گل جان ورور وردگ، احمد زلمی شهباز، عبدالباري غیرت، شهرت ننگیال، زلمی مایار، محمد اورنگ مختار، محمد عظیم ستومان او عبدالمتین وردگ.

نهم څپرکی: علمي کادرونه

په دې څپرکي کې د ۱۵ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: دوکتور بهاوالدین بها، حبیب الله راحل، پوهاند زرجان بها، محمد غوث حکیمي، فضل کریم نجیمي، ډاکتر صدیق ویرا، محمد طاوس ساجد، محمد غفار عثمان زوی، سیدرحیم ستار، محمد نعیم سلیمي، عبدالرحیم وردگ، رحمت الله خان نظري، غلام سخي سلیمي، محمد یوسف خان او محمد شفیع حقمل.

لسم څپرکی: اهل تصوف

په دې څپرکي کې د ۷ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: خواجه اسمعیل شنیزی، شیخ نجیم بابا، سید محمد صدیق آغا، سلطان

عزیز خان، بهاوالدین آخند بابا، نصرالله نقشبند او حضرت گل.

یوولسم څپرکی: علماء

په دې څپرکي کې د ۱۸ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نوموونه یې په دې ډول دي: مولوي عبدالله جان، مولوي عبدالحکیم، مولوي غلام نبي، فضل الدین آخونزاده، مولوي ګل نبي، مولوي محمد پذیر شخیوال، شیخ الحدیث یارمحمد، عنایت الله بلاغ، مولوي عبدالواسع، مولوي محمود آخونزاده، مولوي فیض محمد، مولوي میراحمد شاه، مولوي هدایت الله، مولوي عبدالصمد زلمی، محمد عبدالله خوشحال، ګل محمد فقیر زاده، ملا محمد شافي آخونزاده او ملا خان زمان.

دولسم څپرکی: خدايي خدمتګاران

په دې څپرکي کې د ۹ کسانو ژوند ليکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه يې په لاندې ډول دي: عبدالمحبوب، زکريا خان، حبيب الله مايار، عبدالولي خان، محمد اکبر، محمد فاروق وردګ، محمد يحيى، محمد داودخان او مجيب الرحمن جواد.

ديارلسم څپرکی: ملي او اسلامي مبارزين

په دې څپرکي کې د ۹ کسانو ژوند ليکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه يې په دې ډول دي: مولوي عبدالرب احدي وردګ، معين خان، عبدالسليم فرقاني، محمد نصيرالدين آخونزاده، مولوي خان دوران، محمد انور فيضان، محمد رسول نقيب الله، غلام حضرت منيب او عبدالمتين خان.

څوارلسم څپرکی: جهادي قوماندانان

په دې څپرکي کې د ۳۰ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: رفیع الله موذن، غلام محمد غمی، قاضي محمد امین وردګ، محمد حسن، مولوي شېرین شجاعت، عبدالقدیم آخونزاده، غلا روحاني ننګيالی، عبدالحلیم متوکل، ګل دین عادلیار، مولوي محمد کریم، مامور صادق، مولانا احمدجان، چارګل نثار، مولوي احمدجان، بسم الله خان، مولوي محمود، لاهور خان، سید احمدشاه آغا، محمد نذیر همت، محمد آصف حکمت، محمد شریف خان، آغاګل خان، غلام دروېش، مولوي پردل، ګل محمد، نقیب الله مایار، علم ګل ابراهیمي، سید محمد یعقوب آغا او غلام مصطفی وردګ.

پنځلسم څپرکی: طالبان

په دې څپرکي کې د ۴ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: زمرک یاسر، مولوي کرامت الله، مولوي عبدالحی سالک او محمد رسول خان.

شپاړسم څپرکی: پیلوټان

په دې څپرکي کې د ۵ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: عبدالوهاب خان، معین خان وردګ، برات خان، جنت ګل خان او جلال الدین خان.

اوولسم څپرکی: رئیسان

په دې څپرکي کې د ۱۰ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: زېړیګل وردګ، احسان الله مایار، محمد انور خان، سعدالله خان اکبري، عبدالغیاث وردګ، عزیزالله غني زاده، غلام دستیګر هدایت، عبدالقدیر خموش، محمد عارف هدایت او غلام فروخ.

اتلسم څپرکی: دېپلوماتان

په دې څپرکي کې د ۲ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: سردار محمد روشن او سراج الدین خان وردګ.

نولسم څپرکی: ملي پانګوال

په دې څپرکي کې د ۵ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: محمد نعیم خان، سیدجاوېد اندېش، خان محمد خان صاحبي، شېرباز کمین زاده او حاجي وردګ.

شلم څپرکی: حاکمان

په دې څپرکي کې د ۷ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: غلام حضرت خان، ډاکتر فضل کریم مسلم، ظفر وردګ، محمد عثمان خان، فضل الربي احدي، ذکریا خان حمیدي او نصرالله خان.

یوویشتم څپرکی: ملکان

په دې څپرکي کې د ٦ کسانو ژوند لیکونه ځای پر ځای شوي دي چې نومونه یې په دې ډول دي: محمد شریف خان، عبدالغفار خان، گل احمدخان، امیرخان، جلندرخان او عبدالخالق خان.[295]

---

[295] حلیم، حیات الله، د وردگو مشاهیر د ځلورو ټوکو مجموعه، اسد دانش خپرندویه موسسه، کابل، ۱۳۹٦ لمریز کال

Abstract

This book which named (Wardak Recognition) has written by Gul Agha Ahmadi Wardak a famous Afghan author. In this book we have briefly reviewed the history and culture of Wardak region, Wardadk tribe and Wardak province. The main purpose of this collection is to introduce Wardak people as an important and scientific Pashtun tribe in Afghanistan. This work is also describing the history, culture, folklore, economy, education, agriculture, region, human resources and some other asepcts of the Wardak regoin. Moreover, a number of compilations, pamphlets, books and works have been written by some authors in recent years also introduced

in this book. Some of the mentioned books are published and some are still waiting for printing. It must be noted that Wardak tribe is a strong, peaceful, scholarly, servant and progressive tribe in Afghan nation. They Wardak people are living basically in Wardak province. Also some of these people are living in other province and places of Afghanistan, neighboring counties and world. It must be noted that most of Wardak people are mild-mannered, tolerant and gentle and they are stand by their own religious and social beliefs. Wardak people have a special culture and folklore, they have been mentioned in proverbs and they have the same place in oral and written literature. The readers can find description related to the selected subject in this collection.

We hope this work will be useful for further research in this regard.

اخځلیکونه

۱.حبيبي، پوهاند عبدالحی، د افغانستان لنډ تاریخ، کرلاڼي پښتانه، علومو اکاډمي، کابل.

۲.کهزاد، محمد علي، تاریخ افغانستان، کابل چاپ.

۳.رفیع، حبیب الله، د وردګ لفظ په هکله د اویستا او ویدونو، څېړنه، کابل.
۴.حلیمي، حامد، وردګ تاریخ، سیمه او کلتور، د وردګو کلتوري یون، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.
۵.یاد، لطیف، پښتانه قومونه او ټبرونه، وردګ، د لطیف یاد څېړنه.

٦.رشاد، علامه پوهاند عبدالشکور، د سیمې جغرافیه، وردګ کلمه، کابل چاپ.

۷.محشی، د سیمې تاریخ، وردګ لفظ شننه.

۸.غبار، میر غلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ، کابل چاپ.
۹.کهزاد، محمد علي، آریانا، د ویکرته کلمه په وردګ سره اطلاق کېږي، کابل چاپ.

۱۰.فرهنګ، میر محمد صدیق، افغانستان در پنج قرن اخیر، د افغانستان د سیمو په هکله بحث، پیښور چاپ.

۱۱.غبار، میر غلام محمد، جغرافیای تاریخي افغانستان، کابل چاپ.

۱۲.د لرغوني هند جغرافیا، د ویکرته د لفظ شننه.
۱۳.د انګرېزي لیکوال کهننګم اثر، د ویکرته او بګردا د لفظونو شننه.

۱۴.ياد، ډاکتر لطيف، پښتني قبيلې ۲۱۱ او ۲۱۲ مخونه

۱۵.پښتونخوا ويب پاڼه، کرلاڼي پښتانه څوک دي؟ لطيف ياد، ۲۰۲۲
https://www.pashtoonkhwa.com/?page=pashtoonkhwa&cnt=3030

۱٦.کاکړ، پوهاند سيال، وردګ او وردګي، افغان اکيډمي، کوېټه، جنوبي پښتونخوا، ۱۳۹۵ هجري لمريز کال.

۱۷.ګنداپور، شېرمحمد خان، تواريخ خورشيد جهان در تاريخ افغانستان، آفست چاپ سنګي، کال ۱۸۹۴ ميلادي.

۱۸.رشاد، پوهاند عبدالشکور، د حيات افغاني د تاريخ مرصع د ۵۲۲ مخ د روايت شننه.

۱۹.حیات افغاني، د پښتنو مېنې او شجرې، د سیدمحمد گېسو دراز د افسانې رد.
۲۰.د مخزن افغاني مولف معلومات د سید محمد گېسو دراز په هکله.

۲۱.کلیفورد ادموند باسورت، لیکوال، حسن انوشه ژباړونکی، تاریخ غزنویان، چاپ جیسوم.

۲۲.احمدي وردگ، گل آغا، غزني د اسلامي تمدن پلازمېنه، کلیوال ادبي بهیر، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.

۲۳.رحماني، عبدالمالک، له ملي تلویزیون سره مرکه، وردگ، د ۱۴۰۲ هجري لمریز کال د کب د میاشتې ۱۱مه نېټه.

۲۴.لسان العرب قاموس، دارالکتب العربي، بیروت، ۱۹۹۵زیږدیز کال.

۲۵.د فرهنگ عمید، ویژه نامه آزاد، فرهنگ معین، قاموس دهخدا قاموسونه.
۲۶.ابادیس قاموس، د وردک لفظ شننه، www.abadisdictionary.com
۲۷.لانګ من د انګلیسي ژبې قاموس، د وردګ لفظ، www.langmandictionary.com
۲۸.د وردګ ولایت د کلیو د پراختیا ریاست معلومات، میدانښار وردګ، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.
۲۹.د افغانستان د اسلامي جمهوریت د مرکزي احصاییې اداره، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

۳۰.د کرنې او مالدارۍ ریاست معلومات، د وردګ ولایت ولایتي اداره، د افغانستان د اسلامي جمهوریت د کرنې او مالدارۍ وزارت ویب پاڼه ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.
۳۱.د وردګ ولایت د مطبوعاتي دفتر خبرپاڼه، په وردګو کې به د اوبو شپږ بندونه جوړ شي، میدانښار، وردګ ولایت، ۱۳۹۳ هجري لمریز کال. www.mw.gov.af

۳۲.باوري، پوهنوال رسول، د افغانستان د تاریخ پنځوس پاڼې، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، کابل، ۱۳۹۲ ه ل.

۳۳.د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اوبو او انرژۍ وزارت معلومات، د وردګ ولایت سیندونه او د اوبو زېرمې، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.
۳۴.احمدي وردګ، ګل آغا، د وردګ ولایت دښتې، جغتو مهالنۍ ۸مه ګڼه، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.

۳۵.د وردګ ولایت د اطلاعاتو او کلتور ریاست معلومات چې په ملي هدف اونیزه کې خپاره شوي وو، ولایتي اداره، میدانښار، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.
۳٦.د سیمې له دوو کسانو ښاغلي شېرمحمد حیدري او ښاغلي ګل دین سره مرکې چې د کلاګانو په تهدابونو کې یې په ۱۳٦۸ هجري لمریز کال کې خاورین لوښي موندل او نور لرغوني توکي شوي وو.
۳۷.ستومان، محمد عظیم، د جغتو په باب څېړنه، جغتو مهالنۍ، پنځمه ګڼه، ۱۳۸٦ هجري لمریز کال.
۳۸.دهخدا قاموس، WWW.dehkhuda.com

۳۹.همت، عبدالحلیم، د جغتو د سیمې په هکله څېړنه، جغتو مهالنۍ اوومه ګڼه، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.

۴۰.وردګ، عبدالمتین، د برغولي سیمه، ښځېنیز معلومات چې په جغتو مهالنۍ کې خپور شوی دی، جغتو، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.
۴۱.همکار، محمد اکرم، د برغولي په هکله معلومات، وردګ، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

۴۲.عظیمي، جغرافیایي ولایت غزني.
۴۳.فارس نیوز خبري آژانس، https://www.farsnews.ir/af/news

۴۴.ندرت، محمد داود، د سلطان بند تاریخچه، اطلاعات روز ورځپاڼه، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.
۴۵.منهه مجله لسمه ګڼه، د وردګ ولایت په جغتو ولسوالي کې د سلطان بند مقاله، ۱۳۹٦ هجري لمریز کال.
۴٦.وصیل، عبدالغفور، د هلاکو د غره په هکله معلومات.

۴۷.حبيبي، عبدالحی، د هفتاله سيمې په هکله څېړنيز معلومات.

۴۸.د افغانستان د اسلامي جمهوريت د اطلاعاتو او کلتور وزارت، د وردگ په ولایت کې د الغتای تاریخي ښار مسلکي سپړنې، کابل، ۱۳۸۵ هجري لمريز کال.
۴۹.د وردگ ولایت د مقام مطبوعاتي دفتر، معلوماتي آرشيف، ميدانښار، ۱۴۰۰ هجري لمريز کال، www.mw.gov.af

۵۰.د افغانستان د اسلامي جمهوريت د سيمه ارگانونو خپلواک رياست، معلوماتي کتاب، وردگ ولایت، د محلي ارگانونو اداره، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمريز کال.

۵۱.د وردگ ولايت مطبوعاتي دفتر، www.mw.gov.af

۵۲.نیازي، رفیع الله او ګڼ لیکوالان، د افغانستان د سیمه ییزو اړیکو لسن کلن پېښلیک، سپوږمۍ راډیو، کابل، ۱۳۹۹هـ ل.

۵۳.ستومان، محمد عظیم، د جغتو په هکله معلومات، وردګ، ۱۴۰۲هجري لمریز کال.

۴۴.د جغتو ولسوالۍ رسمي معلومات، د جغتو حوزې، وردګ، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

۴۵.عبیدي، فرید احمد، حسیب صالح، غلام محمد انورزی، احسان الله آرینزی، عبدالله بهادري او احمد حدي، د سیدآباد ولسوالي، په هکله معلومات، وردګ، ۱۴۰۲هجري لمریز کال.

۴۶.محمد حامد بهاء. د چک ولسوالۍ په هکله معلومات، وردگ، ۱۴۰۲هجري لمريز کال.

۴۷.پژواک خبري آژانس، د وردگ ولایت د نرخ ولسوالي، کابل، ۱۳۹۹هجري لمريز کال.

۴۸.د کورنیو چارو وزارت ویب سایټ، وردگ ولایت د جلرېز ولسوالي، کابل ۱۴۰۲ هجري لمريز کال.

۴۹.د وردگ ولایت معلوماتي پروفایل، بهسود لومړۍ حصه ولسوالي، اقتصاد وزارت، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمريز کال.

۵۰.د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اقتصاد وزارت، د وردگ ولایت پروفایل مرکزي بهسود ولسوالي، اقتصاد وزارت، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمريز کال.

۵۱.پښتونځار، عبدالودود، اتمه منې ګل کتاب، د وردګ ولایت مطبوعاتي دفتر، دانش خپرندویه ټولنه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.
۵۲.خبرگزاری صدای افغان آوا، د حامد کرزي د واکمنۍ پر مهال د وردګ ولایت والیان، کابل، ۱۳۹۳ هجري لمریز کال، https://www.avapress.com/fa/news
۵۳.احمدي وردګ، ګل آغا، سل ورځې د اشرف غني د واکمنۍ، سرپرست والیان. کابل ادبي بنډار، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.
۵۴.د جمهوري ریاست ویب سایټ، حیات الله حیات د وردګ ولایت د والي په توګه ټاکل شوی دی. کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال. www.president.gov.af
۴۵.نن ټکی آسیا ویب سایټ، ځونډې ګل زماني د وردګ ولایت نوی والي ټاکل شوی، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال. www.nunn.asia

۴٦.آزادي راډیو، محمد عارف شاه جهان د وردگ ولایت نوی والي، پراگ، ١٣٩٦ هجري لمریز کال، www.da.azadiradio.com

۴۷.خبرگزاری جمهور، د وردگ ولایت والي نوی جنرال مظفر الدین یمین، کابل، ١٣٩٧ هجري لمریز کال.

۴۸.شفقنا افغانستان خبري آژانس، د وردگ ولایت نوی والي عبدالرحمن طارق، کابل، ١٣٩٩هجري لمریز کال.

۴۹.باختر آژانس، د وردگ ولایت نوي والي خپله دنده پیل کړه، وردگ، د ٢٠٢١ زیږدیز کال د جون ٦مه نېټه.

۵٠.طلوع نیوز، د وردگ ولایت په شمول د څو ولایتونو لپاره والیان اعلان شول، کابل، ١۴٠٠ هجري لمریز کال. www.tolonews.com

۵۱.آریانا نیوز، د وردگ ولایت په شمول د څو ولایتونو والیان بدل شوي دي، کابل، ۱۴۰۱ هجري لمریز کال. www.ariananews.com

۵۲.روزنامه ملی انیس، د وردگ ولایت لپاره نوی والي ټاکل شوی، کابل، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال. www.anisdaily.com

۵۳.د کار، ټولنیزو چارو، شهیدانو او معلولینو د چارو وزارت، د وردگ ولایت بشري ځواک، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

۵۴.د افغانستان د اسلامي جمهوریت د کانونو او پترولیم وزارت ویب سایټ، د وردگ ولایت کانونه او طبیعي زېرمې، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

۵۵.د افغانستان د اسلامي جمهوریت د فوائدعامې وزارت ویب سایټ، د لویو لارو او سړکونو په هکله معلومات، کابل، ۱۳۹۹هجري لمریز کال.
۵٦.د وردگ ولایت د فوایدعامې ریاست، د ولایتي لویو لارو او سړکونو په هکله معلومات، میدانښار ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

۵۷.د کرنیز وضعیت په هکله د وردگ ولایت د کرنې او مالدارۍ ریاست معلومات، میدانښار، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

۵۸.هېواد ملي ورځپاڼه، د وردگ ولایت په بهسودو کې د څېړځایونو په هکله د کوچیانو او هزاره گانو لانجه، کابل، د ۱۳۹۹ هجري لمریز کال د غوایي د میاشتې ۲۱مه نېټه.

۵۹.له ملا خالد او ملا احمدجان سره مرکې، په وردګو کې د ديني تعليم دوره، ۱۴۰۰ هجري لمريز کال.

۶۰.بينوا، عبدالروف، اوسني ليکوال محمد ارسلان سليمي، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، آزادی مطبعه، کابل.

۶۱.احمدي وردګ، ګل آغا، جغتو د تاريخ او کلتور په هينداره کې، ناچاپ اثر، ۱۴۰۲ هجري لمريز کال.

۶۲.د وردګ ولايت د پوهنې رياست، په ۱۴۰۲ هجري لمريز کال کې د ولايت پوهنيز وضعيت، ميدانښار.

۶۳.احمدي وردګ، ګل آغا، وردګ پوهنتون له هيلې تر پيله، کابل ادبي بنډار، پامير مطبعه، کابل، ۱۳۹۷ هجري لمريز کال.

٦۴.حسن زی، مسعود، د وردگ پوهنتون په هکله معلومات. د همدې پوهنتون ویب سایټ، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال. www.wardakuniversity.gov.af

٦٥.رسولي، محمد عارف، د وردگ پوهنتون انکشاف، د وردگو قومي عالي شورا راپور، د شورا فیسبوک پاڼه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

٦٦.تسل، په وردگ پوهنتون کې د احاطوي دېوال جوړولو پروژه د ۴۰ میلیون افغانیو په ارزښت پیل شوه، پژواک خبري آژانس، وردگ، د ۱۴۰۲ هجري لمریز کال د تلې د میاشتې ۱٦مه نېټه.

٦٧.احمدي وردگ، گل آغا، مدنیت، د وردگو قومي عالي شورا ناچاپ اثر، د وردگو مدني ټولنه، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

۶۸.د وردگ ولایت د اطلاعاتو او فرهنگ د رئیس ښاغلي اورنگ مختار سره مرکه، کابل، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

۶۹.د واک تلویزیون له مشر ښاغلي امان الله نصرت سره مرکه، میدانښار، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

۷۰.احمدي وردگ، گل آغا، منهه او ناره د منهې گل مشاعرې تاریخچه ناچاپ اثر، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

۷۱.د وردگ ولایت ویاند او فعال ځوان محب الله شریف زي سره مرکه، میدانښار ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

۷۲.په وردگ ولایت کې د یو شمېر کتابتونونو له موسس ښاغلي مجیب الرحمن محمودي سره مرکه. کابل، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

۷۳.د وردگ ولایت د سپورت، بدني روزنې او المپیک ریاست، په ولایت کې فعال فدراسیونونه، میدانښار، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.

۷۴.شریف زی، محب الله، ولسي لوبې، وردگ د تاریخ په اوږدو کې د سیمنار کارډله، الازهر کتاب خپرونو موسسه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

۷۵.گل پاچا الفت، د آزادۍ سرلښکر غازي محمد جان خان وردگ د محمد ارسلان سلیمي لیکنه، املا او انشاء، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، ۱۳۴۴ هجري لمریز کال.
۷۶.ساحل، محمد نبي، مستوفي حبیب الله خان څوک وو، تدبر او دیپلوماتیکې هڅې، منډیگک ویب سایټ https://mundigak.com/
۷۷.سید رسول، نگاهی به عهد امانی، کتابخانه سبا، پشاور، سال ۱۹۹۲ هجری شمسی.

۷۸.د کورنیو چارو وزارت ویب سایټ، د کورنیو چارو د وزیرانو فهرست، کابل، ۱۳۹۸ هجي لمریز کال
www.moi.gov.af
۷۹.د کرنې او مالدارۍ وزارت ویب سایټ، د کرنې د وزیرانو فهرست، دوکتور عبدالوکیل، کابل، ۱۳۹۷ هجري لمریز کال.

۸۰.د پوهنې وزارت د ریاست دفتر آرشیف، پوهاند دوکتور عبدالقیوم وردګ، کابل، ۱۳۹٦ هجري لمریز کال.
۸۱.آرزو، پاکیزه، د افغانستان مخکښې ښځې، معصومه عصمتي وردګ، لیکواله، څېړونکې او وزیره، د افغان ښځو آنلاین ادبي بهیر فیسبوک پاڼه، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

۸۲.د فواید عامې یا ټولګټو چارو وزارت، د وزیرانو فهرست، محمد یاسرد فواید عامې وزیر، ۱۳۷۱هجري لمریز کال.

۸۳.د حج او اوقافو وزارت، د وزیرانو فهرست، سخیداد فایز د حج او اوقافو وزیر، ۱۳۷۲هجري لمریز کال.

۸۴.د کورنیو چارو وزارت ویب سایټ، د کورنیو چارو د وزیرانو فهرست، تاج محمد وردگ، کابل، ۱۳۹۸ هجي لمریز کالwww.moi.gov.af

۸۵.د ملي دفاع د وزارت ویب سایټ، د وزیرانو فهرست، ستر جنرال عبدالرحیم وردگ د دفاع وزیر، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال. www.mod.gov.af

۸٦.د شهیدانو او معلولینو چارو وزارت ویب سایټ، د عبدالله خان وردگ ژوندلیک، کابل، ۱۳۹۱ هجري لمریز کال.

۸۷.په پارلماني چارو کې د دولت وزارت بربښنا پاڼه، د غلام فاروق وردگ ژوندلیک، ۱۳۹۷ هجري لمریز کال.

۸۸.د اطلاعاتو او کلتور د وزیرانو فهرست، عبدالکریم خرم د اطلاعاتو او کلتور وزیر، د وزارت ویب سایټ، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال. www.moic.gov.af

۸۹.د افغانستان د اسلامي جمهوریت ویب سایټ، د جمهور رئیس د سلاکار سردار محمد روشن بیوګرافي، کابل، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال. www.president.gov.af

۹۰.د ښځو چارو وزارت ویب سایټ، د سپوږمۍ وردګ ژوندلیک، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

۹۱.د مالیې وزارت ویب سایټ، د ډاکتر نجیب وردګ ژوندلیک.

۹۲.حلیم، حیات الله، د وردگو مشاهیر د ځلورو ټولګو مجموعه، والیان او حاکمان، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

۹۳.بي بي سي راډیو دري خپرونه، د ملت بابا اعلیحضرت محمد ظاهرشاه سره مرکه، کابل، ۱۳۸۵ هجري لمریز کال. www.bbc.com/dari
۹۴.د افغانستان کالنۍ، د حامد کرزي د واکمنۍ دوره، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.
۹۵.د محمد اشرف غني تر مشرۍ لاندې د افغانستان د اسلامي جمهوریت پرمختګونه، د جمهوري ریاست د ویاند دفتر، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

۹٦.نیویارک ټایمز ورځپاڼه، د ملي امنیت په برخه کې د افغانستان پرمختګونه، نیویارک، د ۱۳۹۳ هجري لمریز کال د مرغومي د میاشتې ۲٦مه نېټه.

۹۷.احمدي وردگ، گل آغا، د افغانستان د پوهنې تاریخي بهیر، د حامد کرزي دور، د پوهنې وزارت د نشراتو څانګه، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.

۹۸.وردګ، حاجي عارف، د غازي محمد جان خان د علمي او مشورتي ټولنې ګزارشونه، کابل، ۱۳۸۸هجري لمریز کال.

۹۹.د رفیع کلتوري ټولنې د غړي ښاغلي سید عبدالله ولي زي سره مرکه، ۱۳۹۷ هجري لمریز کال.

۱۰۰.فطرت، خورشید احمد، د وردګ ځوانانو سراسري ټولنې ګزارش، ۱۳۸۹ هجري لمریز کال.
۱۰۱.د جغتو د شورا په هکله له انجنیر محمد طاوس ساجد سره مرکه.

۱۰۲.د یووالي او همغږۍ د شورا له غړي جلال امید سره مرکه، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.

۱۰۳.عارفه عمر لور، د کابل ادبي بنډار د کړنو گزارش، لومړیتوب ویب پاڼه، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال. www.lomritob.com

۱۰۴.حقمل، حمیرا، د خویندو یون د ټولنې په هکله معلومات، ۱۳۹۷ هجري لمریز کال.

۱۰۵.عتید، حیات الله، د اوتید د مرکز په هکله معلومات، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

۱۰۶.اصغرخېل، سالم، د ښېگڼې د موسسې په هکله معلومات، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

۱۰۷.عادل، امین، د هاند فکري مرکز د کړنو لنډ گزارش، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

۱۰۸.ساحل، موسکا او نسرین احساس، د کلیوالو خویندو ادبي بهیر په هکله معلومات، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

۱۰۹.رحیمي، محمد کبیر سره مرکه، کابل مېشتي وردګ د کابل ښار په کومو سیمو کې هستوګنه لري، کابل، ۱۴۰۰ هجری لمریز کال.

۱۱۰.سلطاني، ذبیح الله، د کابل مېشتو وردګو د وضعیت په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

۱۱۱.د ګوربت راډیو له مسئولې آغلې محموده تقوا سره مرکه، کابل، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.
۱۱۲.وحدت، احمدشاه، د افغانستان رسنۍ، عمران مطبعه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

۱۱۳.د اقتصاد وزارت، د غیر دولتي موسساتو ثانگه، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

۱۱۴.حسیني، دوکتور نبي جان، د کمال بابا په هکله معلومات، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.
۱۱۵.بهادري، عبدالله، د زین خان بابا په هکله معلومات، وردگ، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.
۱۱۶.نوري، محمد یاسین، د غازي عبدالکریم خان بابا په هکله معلومات، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

۱۱۷.رفیع، استاد حبیب الله، د ملا غبدالغفور لنگري په باب معلومات، کابل، ۱۳۹۳ هجري لمریز کال.

۱۱۸.خرم، انجنیر محمود، د محمد افضل خان په هکله معلومات، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

۱۱۹.روشن، سردار محمد، د کرنیل احمدشاه خان په هکله معلومات، کابل، ۱۳۸۹ هجري لمریز کال.

۱۲۰.خرم، انجنیر عبیدالله، د خداینظرخان بابا په هکله معلومات، وردگ، ۱۳۷۵ هجري لمریز کال.

۱۲۱.سیدعمر خان، د ببرگټ گلجان خان په هکله معلومات، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

۱۲۲.منډیگک ویب سایټ، د مستوفي حبیب الله خان وردگ مایار یوه ملي او تاریخي مرکه، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال. www.mundigak.com

۱۲۳.کمال، ظهور، د ببرگټ عبدالرحیم خان د ژوند په هکله مرکه، کابل، ملي راډیو تلویزیون، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

۱۲۴.کمال، عبدالوهاب، د عبدالکریم خان د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

۱۲۵.کمال، حاجي عظیم، د جنریل غلام حیدر خان د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

۱۲۶.همت، عبدالحلیم، د همت بابا د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.
۱۲۷.وردګ، حاجي مصطفی خان، د کپتان محمد حسن خان د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

۱۲۸.نعیمي، شفیع الله، د محمد نبي خان د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۹هجري لمریز کال.
۱۲۹.آرینزی، احسان الله، د شنیز بابا د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.

۱۳۰.یعقوبي، محمد رسول، د لیګي بابا د ژوند په هکله مرکه، غزني، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

۱۳۱.صالح، محمد حسیب، د نور بابا د ژوند په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.
۱۳۲.بهاء، دوکتور بهاوالدین، د صوفي میراحمدشاه ژوند، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

۱۳۲.بکتاش، مینه، د ملت د بابا اعلیحضرت محمد ظاهرشاه سره ځانګړې مرکه، د بي بي سي فارسي خپرونه، کابل، ۱۳۸۵ هجري لمریز کال. www.bbc.com/persian
۱۳۳.حیدري، جنرال نعمت الله، د وردګ نظامي کادرونو په هکله مرکه، کابل، ۱۳۹۹ هجري لمریز کال.

۱۳۴.انجنیر بشیراحمد، د دوکتور بهاوالدین بهاء ژوندلیک، لومړیتوب وېب پاڼه، ۱۳۹۷ هجري لمریز کال. www.lomritob.com

۱۳۵.د ملگرو ملتونو د پراختیايي مرستو UNDP اداره، د دکتور علي وردګ ژوندلیک، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.

۱۳۶.د افغانستان د اسلامي جمهوریت ستره محکمه، د دوکتور کفایت الله وردګ ژوندلیک، کابل، ۱۳۸۵ هجري لمریز کال.

۱۳۷.احدي وردګ، مولوي عبدالرب، د نړۍ ادیان او معقول دین، د حزب اسلامي فرهنګي کمېټه، پېښور، ۱۳۶۳ هجري لمریز کال.

۱۳۸.فرقاني، عبدالرحمن، د ګهیځ په جریده کې د مولوي عبدالسلیم فرقاني د مقالو ټولګه، بهیر مطبعه، کابل، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

۱۳۹.احمدي وردگ، گل آغا، اتڼ هنري او اکادمیکه څېړنه، د وردګو اتڼ، ناچاپ اثر، ۱۴۰۲ هجري لمريز کال.

۱۴۰.آزادي راډیو، نیمه نړۍ، د ښځینه وو ځانګړی پروګرام، پراګ د چک جمهوریت، ۱۴۰۲ هجري لمريز کال. www.azadiradio.com

۱۴۱.احمدي وردګ، ګل آغا، سلسبیل د وردګي خویندو جنتي ګودر، ناچاپ اثر، ۱۴۰۳ هجري لمريز کال.

۱۴۲.احمدي وردګ، ګل آغا، نهمه منې ګل مشاعره کتاب، اسدالله دانش خپرندویه ټولنه، کابل، ۱۳۹۰ هجري لمريز کال.

۱۴۳.آریانا تلویزیون، د میرمن کلتوري او ټولنیز بهیر د جوړېدو، موخو او فعالیت په هکله له علم ګل سحر سره مرکه، کابل، ۲۰۱۲ هجري لمريز کال، یوټیوب چینل.

۱۴۴.صافی، طوبی ندا، کابل په لومړي ځل د رڼا د کلنۍ مشاعرې کوربه وو، ټول افغان وېب پاڼه، ۱۳۸۹ هجري لمریز کال، www.tolafghan.com
۱۴۵.لومړیتوب ویب پاڼه، کابل ادبي بنډار دري کلن شو، کلتوري راپور، ۱۳۹۳ هجري لمریز کال. www.lomretob.com
۱٤٦.د وردگ ولایت مطبوعاتي دفتر، د کلیوالو خویندو ادبي بهیر جوړ شو، مطبوعاتي خبرپاڼه، میدانښار، ۱۳۹٦ هجري لمریز کال
۱۴۷.ودان، لېمه، د افغان ښځو د آنلاین ادبي بهیر ۱۷مه غونډه ترسره شوه، د افغان ښځو د آنلاین ادبي بهیر فیسبوک پاڼه، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.
۱۴۸.غبار، میر غلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ، منډیگک ویب پاڼه، www.mandigak.com

۱۴۹.د ولسي جرگې او مشرانو جرگې ويب سايټونه، د ملي شورا په پنځلسمه دوره کې د وردگ ولايت وکيلان. کابل، ۱۳۸۷ هجري لمريز کال.

۱۵۰.د ولسي جرگې او مشرانو جرگې ويب سايټونه، د ملي شورا په شپاړسمه دوره کې د وردگ ولايت وکيلان. کابل، ۱۳۸۹هجري لمريز کال.

۱۵۱.د ملي شورا د ولسي جرگې ويب سايټ، په اوولسمه تقنيني دوره کې د وکيلانو د نومونو فهرست، د وردگ ولايت وکيلان، کابل، ۱۴۰۰ هجري لمريز کال. www.woj.gov.af

۱۵۲.د وردگ ولايت د ولايتي شورا ويب سايټ، د ولايتي شورا د لومړۍ دورې استازي، ميدانښار، ۱۳۸۳ هجري لمريز کال.

۱۵۳.د وردگ ولایت د ولایتي شورا ویب سایټ، د ولایتي شورا د دوهمې دورې استازي، میدانښار، ۱۳۸۸هجري لمریز کال.

۱۵۴.بها، دوکتور بهاوالدین، په انګلستان د افغان استادانو د تحصیل په هکله معلومات، برایټون پوهنتون، انګلستان، ۱۳۹۶ هجري لمریز کال.
۱۵۵.وردګ، دوکتور علي، د افغانستان سیمه ییز قضایي سیستم علمي او مسلکي راپور، د ملګرو ملتونو پراختیایي اداره، کابل، ۱۳۹۴هجري لمریز کال.
۱۵۶.عزیز حکمت او فهیم حبیبي، د کتابونو د چاپ او توزیع د بهیر په هکله معلومات، په کابل کې د یحیي وردګ دفتر، د لوړو تحصیلاتو وزارت، کابل، ۱۴۰۲ هجري لمریز کال.

۱۵۷.احمدي وردگ، گل آغا، محمد ارسلان سليمي د افغانستان پیاوړې څېره، د وردگ ولایت مقام، اسدالله دانش خپرندویه موسسه، کابل، ۱۳۸۸ هجري لمریز کال.

۱۵۸.تدبیر، محمد نبي، د استاد حبیب الله رفیع ژوند، افکار، لیکنې او هڅې، د حبیب الله رفیع ځانگړې فېسبوک پاڼه. ۱۴۰۰ هجري لمریز کال.
۱۵۹.حلیمي، محمد حامد، د غلام صدیق مخترع ژوند او اختراعات، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۸۴ هجري لمریز کال.

۱٦۰.ارگ، د جمهوري ریاست ویب سایټ، ډاکتر اسماعیل وردگ ته ستر دولتي مډال تفویض شو، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال، کابل، www.president.gov.af

۱۶۱.احمدي وردګ، ګل آغا، وردګ پېژندنه، وردګ د تاریخ په اوږدو کې د سیمینار د تدویر کمېټه، الازهر خپرندویه موسسه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.
۱۶۲.احمدی وردګ، ګل آغا، خېښي د وردګو د واده پانګه، د وردګو کلتوري یون، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۱ هجري لمریز کال.

۱۶۳.احمدي وردګ، ګل آغا، نهمه منهې ګل مشاعره، د وردګ ولایت مقام، صمیم چاپخونه، کابل، ۱۳۸۹ هجري لمریز کال.

۱۶۴.پښتونځار، عبدالودود، اتمه منهې ګل، د وردګ ولایت مقام، اسد دانش مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمریز کال.
۱۶۵.آرینزی، احسان الله، د وردګو د واده دود او بدلې، لیکوال، الازهر خپرندویه ټولنه، کابل، ۱۳۸۹ هجري لمریز کال.

١٦٦.آرينزی، احسان الله، ترتيب کوونکی، د غازي محمد جان خان ژوند و مبارزه، د سيمينار د مقالو ټولگه، الازهر خپرندويه ټولنه، کابل، ۱۳۹۰ هجري لمريز کال.
١٦٧.آرينزی، احسان الله، ترتيب کوونکی، وردگ، ويهارادک، وياردک، د سيمينار د مقالو ټولگه، الازهر خپرندويه ټولنه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمريز کال.
١٦٨.حليم، حيات الله، غازي محمد جان خان وردگ د خپلواکۍ په جگړه کې د هغه اتلولي او مظلومانه شهادت، د وردگو کلتوري يون، بهير مطبعه، کابل، ۱۳۸۷ هجري لمريز کال.
١٦٩.حليم، حيات الله، د وردگو مشاهير لومړی ټوک، ليکوال، اقراء نشراتي موسسه، کابل، ۱۳۹۰ هجري لمريز کال.
١٧٠.حليم، حيات الله، د وردگو مشاهير دوهم ټوک، ليکوال، بهير مطبعه، کابل، ۱۳۹۱هجري لمريز کال.

۱۷۱.حلیم، حیات الله، د وردگو مشاهیر دریم ټوک، لیکوال، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۲هجري لمریز کال.
۱۷۲.حلیم، حیات الله، د وردگو مشاهیر څلورم ټوک، لیکوال، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۴هجري لمریز کال.

۱۷۴.رشید، پوهاند خالق، غازي محمد جان خان د وینو پر لاره د شهادت تر دمه ځایه، وردګ د تاریخ په اوږدو کې د سیمینار د تدویر کمېټه، اکسوس کتاب پلورنځی، کابل، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.
۱۷۵.سادات، ساره، د وردګو د ښادۍ سندرې، رفیع کلتوري ټولنه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.

۱۷۶.رحیمي، حبیب الرحمن، د ګوربت لمن، لیکوال، کابل، ۱۳۹۳ هجري لمریز کال.

۱۷۷.رحماني، گل رحمن، د آزادۍ لېونی د غازي محمد جان خان وردگ ژوند او مبارزه د ناول په ژبه، لیکوال، گودر خپرندویه موسسه، جلال آباد، ۱۳۹٦ هجري لمریز کال.

۱۷۸.مختار، اورنگ، د وردگو کلتوري یون، د افغانستان ملي تحریک، کابل، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.

۱۷۹.صادق، محمد شفیق، د وردگو ولایت د دوو لسیزو یادښتونه، لیکوال، مستقبل خپرندویه موسسه، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.

۱۸۰.ناصری وردگ، حمید، په غرونو کې لالونه، لیکوال، بهیر مطبعه، بهیر مطبعه، ۱۳۸۰ هجري لمریز کال.
۱۸۱.تقوا، محموده، د انجیوگانو رول د وردگ ولایت په بیا رغونه کې، شرق پوهنتون، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.

۱۸۲.وحدت، احمد ضیاء، گران سمسور په انگلیسي ژبه، وردگ د تاریخ په اوږدو کې سیمینار د تدویر کمېټه، کابل، ۱۳۹۵ هجري لمریز کال.
۱۸۳.وردگ، الهام، کلیمزی له کومه تر کومه، لیکوال، اسد دانش مطبعه، کابل، ۱۳۹۷ هجري لمریز کال.

۱۸۴.حیران، حسن جان، د رڼا لاروی، لیکوال، مستقبل خپرندویه موسسه، کابل، ۱۳۹۷ هجري لمریز کال.

۱۸۵.ډگروال ارکانحرب غلام دستگیر خان، در قبال کودتای هفت ثور، حقیقت توزیع سلاح سال ۱۳۸۵ به مردم وردگ، انتشارات سعید، کابل، ۱۳۹۶ هجري لمریز کال.
۱۸۶.د اقتصاد وزارت، د وردگ ولایت پروفایل پښتو/دري، کابل، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

۱۸۷.وردگ، روشنا، فولکلوریکې وړانګې، لیکواله، اسد دانش خپرندویه موسسه، کابل، ۱۳۹۱ هجري لمریز کال.

۱۸۸.فرقاني، عبدالرحمن، وردګ د نېکمرغۍ او بدمرغۍ تر منځ، وردګ د تاریخ په اوږدو کې د سیمینار د تدویر کمېټه، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.
۱۸۹.رفیع، حبیب الله، د خلکو سندرې او د فولکلور په باب لنډه څېړنه، د تاریخ ټولنه، کابل، ۱۳۴۹ هجري لمریز کال.

۱۹۰.وردګ، محمد امین، قوماندان امین وردګ د جګړې یادونه په فرانسوي ژبه، ارتاهود چاپخونه، فرانسه، ۱۳۸۸ هجري لمریز کال.

۱۹۱.د سکتوري خدمتونو ریاست، د وردګ ولایت د اجراآتو راپور، میدانښار، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.

۱۹۲.لمبر آنټ سورهان، مریم توني او سوسن حسنا لیکوالان، وردګ ټبر په انګلیسي ژبه، ببټ سکرېپټ او امازون خپرندویه موسسه، ۲۰۱۰ زېږدیز کال.
۱۹۳.غفاري، ظریفه، د نارینه وو په نړۍ کې د یوې ښځې جګړه په انګلیسي ژبه، هانا لوسیندا سمېت، ۲۰۲۲ زېږدیز کال.

۱۹۴.وردګ، شاهد مایار، د وردګ ټبر پښتني نومونه په انګلیسي ژبه، امازون آنلاین کتابتون، ۲۰۲۲ زېږدیز کال.
۱۹۵.هرمان، پیلوټ عبدالوهاب، زما ژوند د هوا په سترو ځپو کې، لیکوال، اکسوس خپرندویه موسسه، کابل، ۱۴۰۱ هجري لمریز کال.

۱۹۶.بها، زرجان، د پوهاند زرجان بها میموګرافي، لیکوال، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۸ هجري لمریز کال.

۱۹۷.شفیقي، محمد زبیر، په چک او دایمرداد ولسوالیو کې اسلامي پاڅون، حزب اسلامي د چک فرهنگي څانگه، شرکت پرېس، لاهور، ۱۳٦۸ هجري لمریز کال.

۱۹۸.حنیفه عبادي او روح الله محبي، معلومات جغرافیایي ولایت وردگ، د جیودوزی او کارتوگرافی عمومي اداره، کابل، ۱۳۹۲ هجري لمریز کال.
۱۹۹.د وردگ ولایت د مقام دفتر، ځلانده راتلونکی، وردگ، ۱۳۹۴ هجري لمریز کال.

۲۰۰.د افغانستان د معلوماتو مرکز، کابل پوهنتون، نقشه های واحدهای اداري ولایت وردگ، کابل، ۱۳۹۰ هجري لمریز کال.
۲۰۱.د ملگرو ملتونو دفتر، د افغانستان څانگه د وردگ ولایت ټولنیز او اقتصادي وضعیت، ۱۹۹۱ زېږدیز کال.

۲۰۲.کپو موسسه، په وردگو کې د کاریزونو سیستم ټولنیز حقیقتونه، کابل، ۲۰۱۱ زېږدیز کال.

۲۰۳.احمدي وردگ، گل آغا، وردگ په کتابونو کې ناچاپ اثر، ۱۴۰۳ هجري لمریز کال.

۲۰۴.ابراهیمې، رقیب الله مونو گراف، په وردگو کې تصوفي څیرې،

۲۰۵.حبیبي، عبدالحی، نظری بر ادبیات پشتو، مترجم سمندر، مهتمم عبدالکریم پتنگ، پوهنځی ادبیات و علوم بشری. ۱۳۵۷ کال.

۲۰۶.احمدي وردگ، گل آغا، سل لومړۍ ورځې د محمد اشرف غني د واکمنۍ، بهیر مطبعه، کابل، ۱۳۹۳ ه ل.

۲۰۷.تاریخ مرصع، تالیف د افضل خان خټک. مقابله، تصحیح او نوټونه له دوست محمد خان کامل مومند، یونیورسټي بک ایجنسي، پیښور. ۱۳۷۲.

۲۰۸.محمد حیات خان، حیات افغاني، ژباړونکی محقق فرهاد ظریفي او محقق عبدالطیف یاد طالبي، سریزه، تحشیه او تعلیقات د اکاډمیسین عبدالشکور رشاد. د دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۸٦ کال.
۲۰۹.ظفر کاکا خیل، سید بهادر شاه، پښتانه د تاریخ په رڼا کې، یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پیښور. د افغانستان د علومو اکاډمي د کتابتون نسخه. ۱۳۷۷.
۲۱۰.د هېواد لرغوني ښارونه او د تاریخ پاڼې دوهم ټوک لیکوال پوهاند رازقي نړیوال، میوند خپرندویه ټولنه کابل.
۲۱۱.د آریانا موقعیت او د آریاییانو ځینې جغرافیایي سیمې، ځیړونکی ګل جان ورور وردګ د افغانستان د علومو اکاډمۍ د ختیځ بیارغونې یا کور د خپرونو څانګه، ۱۳۸۱ کال.
۲۱۲.د افغانستان جغرافیایي قاموس، د آریانا دایرة المعارف ټولنه، د افغانستان د علومو اکاډمي، شپږم ټوک.

٢١٣.مرحوم قاضی عطا الله خان ، د پښتنو تاریخ لومړی ټوک،خپرونکی، حربي پوهنتون، کابل، افغانستان ، د ١٣٥٦ کال.

٢١٤.تږی، پوهاند ډاکتر حبیب الله، پښتانه،د دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ د ١٣٨٢ کال د وري میاشت.

٢١٥.عارض، پوهاند غلام جیلاني، ژباړونکی اورنگ زیب، د افغانستان د ولایتونو جغرافیه، د اریک گرځنده کتابتونونو اداره، ١٣٧٩ کال.

٢١٦.باوري، پوهنوال رسول، د افغانستان د تاریخ پنځوس پاڼې، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، کابل، ١٣٩٢ ه ل.

٢١٧.رفیع، څېړندوی حبیب الله، نندارتون، رفیع کلتوري ټولنه، کابل، ١٣٩٠ ه ل.

د لیکوال ژوندلیک

د دې اثر لیکوال گل آغا احمدي وردگ د میراحمدشاه زوی دی چې په ۱۳۴۵ هـ ل، ۱۹۶٦ ز کال د وردگ ولایت د جغتو ولسوالۍ د گلدرې د لیگي باباخېلو په کلي کې زیږېدلی دی، د ساینس او ټکنالوجۍ له پوهنتون څخه د اقتصاد په څانگه کې لېسانس او د عامې ادارې په څانگه کې د پریسټون پوهنتون څخه ماستري لري. گل آغا احمدي په خصوصي او دولتي سکتورونو کې له ۱۳٦۸

څخه تر ۱۴۰۱ هـ ل کال پورې چې د ۱۹۸۹-۲۰۲۲ ز کلونو سره برابر دي، افغان ولس ته د ژوند په بېلابېلو برخو کې چوپړ کړی او د عدم تشدد، سولې، پوهنې، فرهنګ، اقتصاد، ښې حکومتولۍ، د زغم کلتور د خپراوي او مدېریت په برخه کې یې ګڼ شمېر خدمتونه سر ته رسولي دي او په مهمو دولتي او غیر دولتي پوستونو یې دندې اجرا کړې دي. وروستۍ دنده یې په ۱۴۰۰ هجري لمریز کال د سولې په چارو کې د دولت وزارت د پالیسیو او پروګرامونو عمومي ریاست وو. احمدي د څو کلونو لپاره د سارک سازمان د لیکوالو د ټولنې غړی او په افغانستان کې د نوموړي سازمان د کلتوري څانګې استازی وو. احمدي وردګ ته په ۱۳۹۸ هـ ل، ۲۰۱۹ ز کال کې د سارک سازمان د ادبي څانګې له خوا طلایي مډال منظور شو. ګل آغا احمدي ته د وردګ ولایت والي ښاغلي عبدالمجید

خوګیاڼي د همدې ولایت د مېشتو وګړو په استازیتوب په ۱۳۹۶ هـ ل، ۲۰۰۷ ز کال د سولې لیکوال لقب ورکړی دی. همدارنګه ګل آغا احمدي ته په ۱۳۸۹ هـ ل، ۲۰۱۰ ز کال د افغانستان د اسلامي جمهوریت ولسمشر جلالتمآب حامد کرزي د سولې د ملي مشورتي جرګې عالي دولتي مډال تفویض کړی دی. همدارنګه ګل آغا احمدي وردګ ته په ۱۳۹۹ هـ ل، ۲۰۰۰ ز کال د افغانستان د اسلامي جمهوریت ولسمشر جلالتمآب محمد اشرف غني د میوند د فاتح غازي محمد ایوب خان ستر دولتي مډال تفویض کړی دی. احمدي چې په پښتو، دري، انګرېزي او عربي ژبو لیکنې کوي، له هېواد څخه بهر لسګونو نړیوالو کنفرانسو ته تللی او د افغانستان استازولي یې کړې ده. نوموړي تر ۱۴۰۲هـ ل، ۲۰۲۳ز کال پورې ۸۴ عنوان کتابونه لیکلي چې ۲۵ عنوان یې مخکې چاپ

شوي دي. همدارنګه ګل آغا احمدي وردګ سلګونه مقالې د ژوند په بېلابېلو برخو کې لیکلې چې زیاتره یې د هېواد د چاپي او برېښنایي مطبوعاتو له لارې خپرې شوي دي. نوموړي همدارنګه له ملي او نړیوالو رسنیو سره سلګونه مرکې کړې دي.

Wardak Regcognition

Gul Agha Ahmadi Wardak

2024

www.dawatmedia24.com